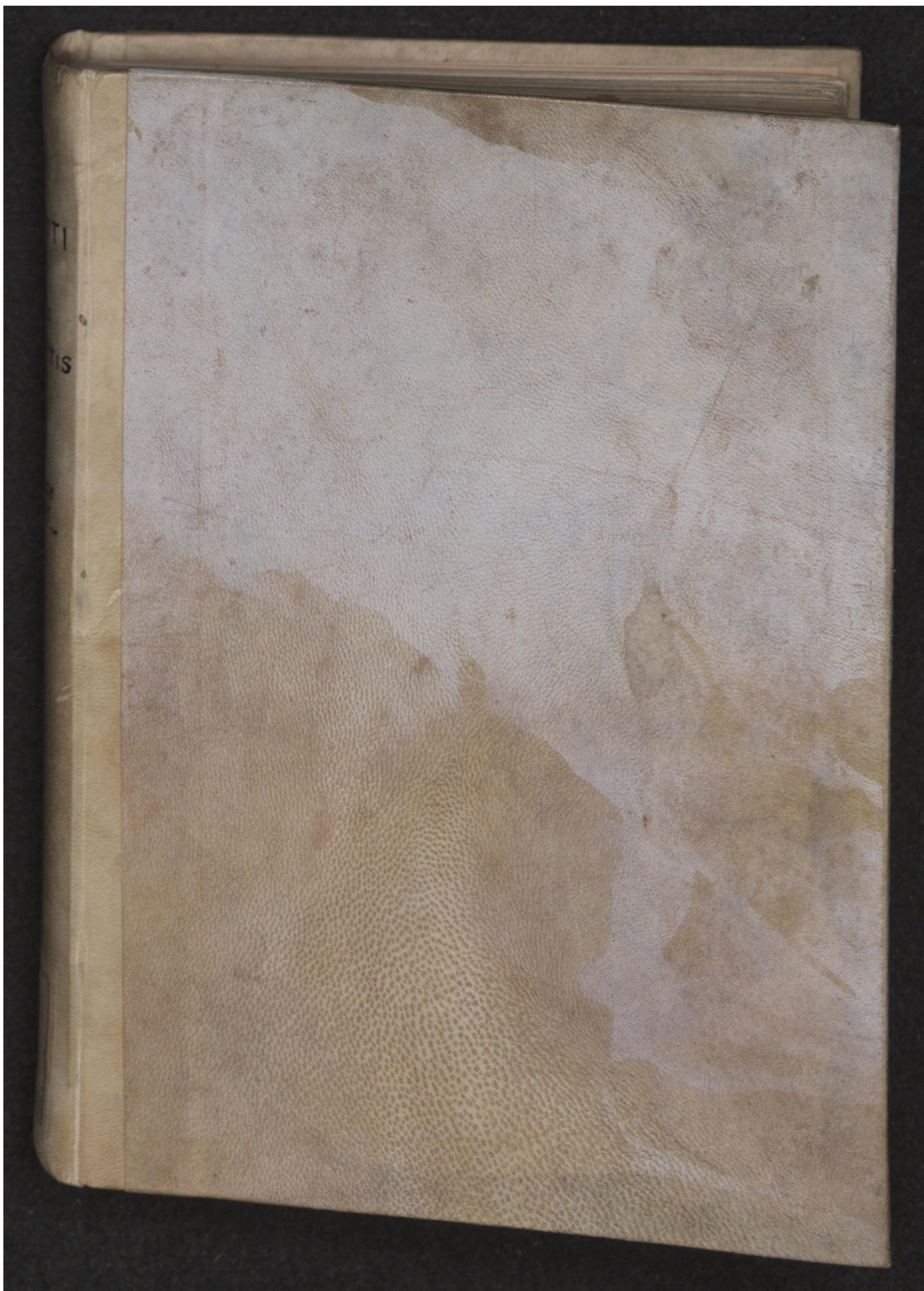

PALAEOTI
DE
BONO
SENECTVTIS
Romae
- 1595 -
1
6
633
BIBLIOTECA NAZIONALE
CENTRALE - FIRENZE

XXI
PALAE

DE BONO SENECTVTIS

AVCTORE

GABRIELE PALAEOTO

S. R. E. CARD.

Corona Senum multa peritia: & gloria illorum timor Dei.

Ecclesiast. xxv.

PERMISSV SVPERIORVM

ROMAE

Ex Typographia Aloysij Zannetti.

M. D. XCV.

ſolet, paucis perſpectos, multis ignotos, ac vulgo penè incredibiles habitos, publicè patefieri, non eo quidem conſilio, quod Bonum hoc Senectutis audeam mihi ipſi vindicare; ſed potius, vt quo longius ab illo me abeſſe ſentio, eo grauius culpam accuſans meam, poſthac ad idquod ſupereſt vitæ ſpatium vtilius occupandum, me ipſum vrgere, atque impellere non deſinam.

Verum quoniam argumentum hoc eiuſmodi eſt, vt in eo non omnes facile conueniant, quinimmo tanquam paradoxum poſſet à multis fortè haberi: propterea quod Senectutem, quam veteres MALAM AETATEM dixerunt, ego contrario nomine tanquam ſalutare Bonum audeam inſignire. Idcirco tametſi hoc ipſum (fauente Dei gratia) non obſcuris argu-

mentis probatum iri confido: Attamen quoniam non omnium ingenia rationibus statim concedunt; visum fuit, ad communia vniuersorum suffragia facilius obtinenda, valdè opportunum fore, vt viuum aliquod exemplar in ipsius libri limine appareret; cuius auctoritate, ea quæ Senectuti à nobis deferuntur, prudentiæ scilicet, experientiæ, integritatis, animi moderationis, sanctimoniæ, aliarumque plurimarum virtutum insignia, euidentissimè expressa elucerent.

Et quidem ex veteri historiarum memoria, & præsertim ex Ecclesiastica antiquitate, facile potuissent Senes multi produci, admirabili sanctitate, & bonis illis cumulati, quæ nos loco suo commemoramus. Nihilominus cum ea, quæ aspectui subijciuntur, mani-

buſ-

busque contrectantur, eò efficacius mentem arripiant, ac veritas ipsa tunc clara magis, inexpugnabilisque reddatur: Existimaui hominem viuentem, atque ante omnium oculos versantem, qui Romæ, hoc est in Orbis terræ theatro, annos quinquaginta, & amplius summa cum laude vixit, & alios ad benè, & religiosè viuendum mirificè excitauit, & adiuuit, tanquam expressum, & viuum exemplar Senectutis illustrandæ, in medio statuere. Is est Pater Philippus Nerius Florentinus, qui annum agens ætatis suæ LXXX. veluti procera arbos iampridem multiplices virtutum suarum fructus populo dispergit. Qui Congregationis amplissimæ, quæ Oratorij dicitur, primus in Vrbe Institutor fuit; vnde aliæ multæ varijs in locis, & regionibus, in hunc vsque diem

fue-

fuerunt feliciter propagatæ. Quem olim multi ſummi Pontifices, & præſertim piæ memoriæ Gregorius Decimus Tertius, Gregorius Decimus Quartus, & hodie Sanctiſsimus Dominus Noſter Clemens Octauus, ſæpè ad ſe, religionis, & colloquiorum piorum cauſa accerſere conſueuerunt. Ad quem frequentes ampliſsimi Cardinales, Epiſcopi, Præſules, atque alij cuiuſcumque ordinis viri, tum pœnitentiæ, tum negociorum grauiorum, tum etiam ſalubriorum ſermonum gratia accedunt. Qui terrenorum omnium bonorum contemptor, nullos niſi æternos honores, & dignitates quærit; licet apud ſummos Pontifices, & ampliſsimos Cardinales in magna ſemper auctoritate, & exiſtimatione fuerit. In quo denique ſapientiæ, religionis, ac pietatis exempla cum ſumma

man-

mansuetudine, hilaritate, ac Christiana simplicitate coniuncta, tam copiose effulgent: vt qui in eum Senem, atque inueteratam morum eius disciplinam oculos conuerterit, nihil amplius in quo hæreat, & de Senectutis Bono vacillet, ei reliquum esse debeat.

HAEC ò pie, & beneuole Lector, fuerant iam à nobis non solum conscripta, atque in hanc ferè formulam redacta, sed etiam vna cum toto opere absoluta, ita vt nihil aliud, quàm eadem typis imprimi superesset. Sed ecce æternum summi rerum moderatoris consilium, quo vir Dei nonnihil quidem paulo ante affectus, ita tamen vt in cubili non detineretur, nec à consuetis actionibus impediretur, momento nobis ereptus fuit, atque ab hoc exilio, ad cælestem patriam

triam

triam euocatus. Septimo Kal. Iunij.

Quo exitu tàm improuiſo, & præter opinionem noſtram ſequuto; nos tamen priſtinum conſilium, quo Senem præſtantiſsimum, tanquam viuum exemplar, ad Bona Senectutis comprobanda proponere ſtatueramus, minimè immutandum duximus. Quanquam enim quarto circiter ab hinc menſe viſus ille fuerit oculis noſtris mori.

Viuit tamen in regione viuorum veram vitam, vt ob pias, & præclaras illius actiones, ſperandum eſt.

Viuit etiam in terris, in hominum bonorum, & piorum memoria.

Viuit præſertim in Vrbe Roma, vbi permultos omnium ordinum ſpirituales filios reliquit, quos genuit in Chriſto.

Viuit inter Alumnos Congregationis ſuæ varijs in locis diſperſos; quo-

b rum

rum etiam aliqui ad Chriſti oues guber nandas, à ſummo in terris Paſtore, & Chriſti Vicario in regiones longinquas miſsi ſunt: alij ſalutaribus ſermonibus animas Chriſto lucrari ſtudent: alij illuſtribus ſcriptis, & monumentis templum Dei, quod eſt Eccleſia Catholica, pro ſua virili parte ornant, atque ædificant.

Sed viuit præcipuè, tanquam dilectiſſimus parens, in hac ipſa chariſsima filia à ſe genita, educata, ac mire locupletata, Vrbis ſcilicet Romæ ſocietate: quam cum ipſemet olim laboribus, vigilijs, ſolicitudineque ſua erectam, ac fundatam, ſanctiſsimæ diſciplinæ regulis com munierit; in poſterum de eius fructu propagando ſolicitus, vnum ex antiquioribus eius Alumnis, & inter Sacerdotes domus, presbyterio vetuſtiorem, Annalium Eccleſiaſticorũ ſcriptorem,

omni-

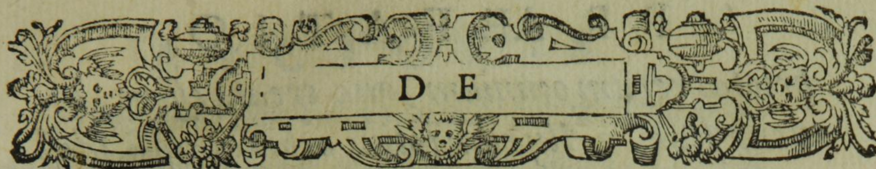
omnibus ſatis notum, & noſtris laudibus non indigentem, qui ei Præfectus futurus eſſet, pridem deſignauit: adiunctis eidem alijs multis magnæ doctrinæ, atque integritatis collegis; qui audiendis confeſsionibus, ſacris ſermonibus habendis, Eccleſiaſticis libris conſcribendis, ſacramentis adminiſtrandis, pijſque alijs muneribus exercendis, operam ſuam nauant.

Quæ tam præclara eius opera, cum in dies magis augenda, atque omnibus eſſe vbiq; patefacienda, ſit ſperandum: nos eiuſdem etiam effigiem exprimendam hoc loco curauimus, vt eos conſoletur, qui eum vt parentem in Chriſto dilexerunt; alios, vt eius nominis fama permoti, ad illius imitationem excitentur: denique, vt poſteri perpetuum habere in conſpectu monumentum poſ-

ſint, vnde Bona Senectutis agnoſcere, atq; iam (vt par eſt) reuereri aſſueſcant. Nam de eius morte, & migratione ad Dominum, cum fuerit illius peregrinationis exitus reliquo ſanctiſſimæ vitæ curſui anteacto conſentaneus, & ille ita planè, ſicuti vitam egit, eandem etiam concluſerit, non ſine magnis illius ſanctitatis argumentis, nos hæc alijs plenius enarranda relinquimus: contenti interim, ea quæ DE BONO SENECTVTIS, in plures huius commentarij partes contulimus, hoc loco veluti compendio quodam, efficta ad viuum illius imagine, tanquam beatæ Senectutis exemplari, ante omnium oculos fideliter ſtatuiſſe. Romæ Anno D. N. Ieſu Chriſti. M. D. X C V. Menſe Septembri.

R. PATER PHILIPPVS NERIVS FLORENTINVS ÆTATIS SVÆ ANN. LXXX. OBIIT ROMÆ MDXCV.
Longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi salutare meum. Psalm. 90.

BONO SENECTVTIS
PRAEFATIO
AVCTORIS.

INTER omnia, quæ in hac admirabili mundi machina, à summo Creatore condita fuerunt; constat communi omnium sapientum consensu, hominis opificium, & fabricam maximè eminere: in qua, vniuersa ea, quæ in singulas Orbis partes à Deo sunt distributa, strictim quodammodo collecta reperiuntur; nempe vt homo ipse, hoc cum elementis commune haberet, quòd esset: cum plantis, quòd viueret: cum animantibus, quòd sentiret: cum Angelis demum, quòd intelligeret, ac liberi arbitrij facultate potiretur.

Qua ratione, hominem omnis creaturæ appellatione in Euangelio expressum fuisse, aliqui senserunt; quòd vniuersa in eo natura, & pro-

prie-

prietas rerum omnium, quæ creatæ essent, inueniretur. Alij eum totius orbis ἐπιτομὴν, *idest compendium vocauerunt: quasi Deus sexto die, post creata omnia illum producens, ratiocinatores fuerit imitatus, qui post dati, & accepti calculos in singulos dies relatos, summam cunctorum in calce supputare solent. Alij etiam prout veteres Philosophi, eum Microcosmi, quasi parui mundi titulo nuncuparunt.*

Verum sapienter admodum à S. Nazianzeno animaduersum fuit [a], *hominem positum fuisse* οἷόν τινα κόσμον, ἐν μικρῷ μέγαν ἐπὶ τῆς γῆς, *tanquam alterum mundum, in paruo magnum super terram. Quod Nicetas explicans ait* [b], *non parui mundi, sed magni nomen illi conuenire; non solum quia vltra ea, quæ in mundo hoc sensibili continentur, ille præterea, ratione, et intelligentia sit præditus; sed etiam quòd mundus hic, hominis causa, non homo mundi gratia conditus fuerit: quod autem alicuius causa factum est, inferius est eo, propter quod factum est; & ideo ait ille,* χρὴ μέγαν κόσμον τὸν ἄνθρωπον ὀνομάζειν. *idest, oportet magnum mundum, hominem nominare.*

a *S. Nazianzen. orat. 2. in Pasch. pag. 443.*

b *Nicetas in ead. ora. pag. 456.*

Hinc

Hinc certe constat, Gentiles permultos, nondum religionis lumine illustratos, huius Dei opificij contemplatione, atq; admiratione captos, ad diuinam naturam aliquo modo demonstrandam, argumentum maximè arripuisse; cogitantes sapienter, tam præclarum, exquisitumque artificium nulli alteri, quàm infinitæ potestati congruere potuisse.

Inter cæteros verò Galenus præstantissimus medicus, postquam septemdecim mirificis, & accuratissimis libris, singula humani corporis membra, eorumq; functiones diligenter admodum, ac plus quàm dici possit, minutè fuit persequutus; totus aliquando in stuporem versus, & tanquam cælitus afflatus, sequè philosophum, ac medicæ artis professorem oblitus, & in sacræ Theologiæ adyta, cum summa quadam admiratione pertractus (quod alij etiam obseruarunt [a] *) in ea verba erupit, quæ hodie in eius commentarijs legimus in hunc ferè sensum* [b] *:* Cædant alij Dijs suis Hecatombas; thura illis, & victimas offerant; erigant illis templa, & quibusuis illos laudibus colant, & honoribus: mihi enim illius præcipuè bo-

a Granat. de Symbol. par. 1. cap. 23.

b Galen. de vsu part. lib. 3. c. x. & lib. 17. c. 1. post medium.

nitatem venerari eſt propoſitum, qui tanta homines beneuolentia voluit complecti: ſapientiam, qui tanto conſilio hominis huius ſtructuram nouit ordinare: potentiam, qui ſingulas eius partes tam perfectè implere, atque in vſum inducere potuit, admirandumque omnibus ſęculis hominem tanquam de cælo cæleſtem nobis demittere.

Quod argumentum ſacri auctores noſtri, græci, atque latini, poſt effuſam in nos fidei lucem, præclaris ſuis commentarijs amplexi, atque hominis originem, lapſum, inſtaurationem, ac reliquum eius progreſſum altius edocti, magna ſacrarum literarum ſupellectile exornarunt, ac fructu ad finem, qui Chriſtianis viris propoſitus eſſe ſolet, adipiſcendum locupletarunt.

Quamuis igitur hæc ipſa, quæ ad hominis ſtructuram pertinent, adeò communi omnium ferè gentium, & nationum ſenſu fuerint recepta, vt de illius opificio, ac partibus quicquam dubitare, an ſapienter, an ordine, an vtiliter, et prout oportebat, in eo fuerint diſpoſitæ, & diſtributæ, rudis potius, ac præpoſteri ingenij eſſe videatur;

deatur; tamen quæ multorum est vanitas, aut magis peruersitas, nõ defuerunt olim, qui hanc ipsam hominis fabricam ab exteriori tantum eius specie æstimantes, atque hominem nudum, inermem, imbecillum, omniumq; elementorum iniurijs expositum cernentes, grauiter arguere non sunt veriti; & tanquam ædificium magno compactum artificio, sed solido carens fundamento, ac leui ventorum flatu facile ruiturum videntes, damnandum potius illius auctorem, quàm commendandum esse censuerunt.

Alij cautius totum opus obseruantes, nec graue quicquam, quod eos iure offenderet, inuenientes; nimis tamen curiose quærentes quod carperent, exemplo eorũ, qui in Palatio Regio omnibus symmetriæ numeris absoluto, ad minutiora quædam contradicendi studio se conuertunt; & nunc fenestellam, nunc hemicyclum, nunc tegulas, siue quid eiusmodi perstringunt. Sic in fabrica hominis fuerunt aliquando, qui vt plus alijs sapere viderentur, plantas pedis, ut angustiores, siue digitos, vt breuiores; alij, qui crura, qui auriculas vellicare sunt moliti: quorum insaniam, ac temeritatem ne recensere

quidem, nedum eorum refelli argumenta, dignum esse iudicamus; præsertim, cum id à pluribus auctoribus cumulatissime fuerit præstitum.

Verùm alij paulo interius, huiusmodi decus, atque eius dignitatem præ cæteris animantibus spectantes, cum eam magnis in hoc mundi theatro circumuentum vndique insidijs, ac calamitatibus agnouerint, ac sine vllo eius crimine tam multa sæpe flagella sustinentem, eò prolapsi sunt, vt illius in hanc lucem exortum, totumq; eius vitæ cursum miseratione dignum putarint; ac melius fuisse, eum non nasci, quàm tot laboribus, ac miserijs immerentem assiduo opprimi.

Alij non huiusmodi vitæ conditionem, sed nimiam eius breuitatem redarguerunt; alij sigillatim omnes eius partes accusarunt: Infantiam, quòd ferè tota luctu, & lacrymis contineatur: Pueritiam, quod parum à brutis, virga, & flagello dirigendis, absit: Adolescentiam, quod in libidines, contentiones, temeritatemq; sit effusa: Virilem ætatem, quod ambitioni, inuidiæ, perturbationibusque reddatur obnoxia: In Senectutem vero præcipuè inuecti fuerunt, quòd homo declinante ætate, adeo languore corripia-

ripiatur, ac viribus eneruetur, vt iam muneribus tum priuatim, tum publice gerendis reddatur inualidus, ideoque prorsus inutilis efficiatur, alijs multis eius angustijs accumulatis, quibus eam in commune omnium odium, ac vituperationem adducere sunt conati.

Et quoniam veterem hanc esse quodammodo querimoniam animaduertimus, fabulis etiam poetarum, ac prouerbijs olim iactatam; non possumus nos non istorum audaciam demirari, qui eam ætatem præ alijs se abhorrere ostendunt, ad quam nemo est prorsus, qui non cupiat aliquando peruenire, atque diutius eiusdem societate perfrui.

Et quamuis post Platonem Cicero Catonis nomine, præclaro illo de Senectute libro, nonnulla quæ circumferebantur obiecta, diluere conatus fuerit: quoniam tamen (vt multis videtur) non omnia, quæ tunc necessaria erant complexus est; et præterea post sanctissimam Christi disciplinam magna Senectutis præsidia fuerunt in mundo patefacta, quibus tamen non satis animaduersis, non desinunt aliqui quotidie multa Senio incommoda obiectare: existimauimus

nos

nos, qui iam diu vitæ huius fluctibus agitati, hoc tandem Senij portu excepti ſumus, & quibus cum frequenter familiares noſtri ſermonem de occidentis humanæ vitæ ſtatu ſuſcipere ſolent, rem ab vitæ noſtræ ratione, atque huius, quod gerimus, muneris inſtituto, minime abhorrentem facturos, nec operam inutiliter collocaturos, ſi aliquid hoc argumento, literis mandare curemus; vt diſperſam hanc iampridem inter homines, ac non minus falſam, quàm Chriſtiano indignam ſententiam, quoad per nos fieri poterit, ex hominum mentibus euellamus.

AD QVOD munus nos in primis excitatos fuiſſe agnoſcimus, præclaro Ambroſii Mediolanenſis Epiſcopi viri ſanctiſſimi exemplo: Nam quemadmodum ille, cũ cerneret ſuo tempore tot acerba, atque horribilia de Morte circumferri, noluit prætermittere, quin ad has opiniones refellendas, libellum de Bono Mortis conſcriberet: ſic nos, licet infimi, cum Senectam adeo iniquè à multis traduci videamus, aut certe non debitum illi iuxta ſacrarum ſcripturarum

rarum, ac canonum præceptiones, honorem deferri; nonnulla de Bono Senectutis, pro tenui facultate nostra, in vnum colligenda duximus.

A quo quidem proposito, nequaquam id nos auertit, quod sciremus de priuilegijs Senectutis, pridem non solum insignes aliquot Iurisconsultos fusè satis, & accuratè conscripsisse; sed etiã auctores alios de Senectutis commodis, & incommodis in vtramque partem, quamplura literis tradidisse. Nam cum eorum labores ad ea tantum, quæ præsenti huic vitæ prodesse, aut obesse solent, in primis pertinuisse conspiciantur, nos ea quidem minime contemnentes, sed Senectutis Bonum longe sublimioribus, ac solidioribus dignum honoribus iudicantes; diuerso etiam à communibus hisce suffragijs instituto, id prosequendum, atque alijs communicandum esse censuimus.

Qua ex re illud etiam commodi facile, Deo iuuante, consequi posse confidimus: vt luce veritatis diligentius conquisita, & patefacta, æquius cum cæteris Senibus feramus ea, quæ pro fragilitate nostra aliquo tempore, huius ætatis incommoda videri potuissent.

Hinc-

Hincque fore ſperamus, vt ab alijs etiam, qui nobis ætate, & beneuolentia coniunctiſsimi ſunt, ſi hæ noſtræ qualeſcunque commentationes in manus illorum forte peruenerint, multis in vnum ad amoliendas moleſtias collatis præſidijs, hæc poſtrema ætas aut iucundius, aut certe commodius tranſigi valeat.

INTERIM verò illum ſupplices rogamus, qui Antiquus dierum dicitur, & coram quo viginti quatuor adſtant Seniores; vt ſapientiam, quam in canis vigere voluit, nobis dicendo ſubminiſtret, fructusque Senectute dignos vberrime largiatur; vnde gloriam eius magis illuſtrare, vniuerſorumque ſaluti plenius proficere, eodem donante, valeamus.

INDEX CAPITVM LIBRI DE BONO SENECTVTIS IN TRES PARTES DIVISI.

PRIMA PARS à Senectutis nomine, proprio, ac translato exorditur: postea eiusdem initium, progressum, atque alia ad id attinentia persequitur: tum Gentilium varias de Senectute opiniones recenset: quæ ad quatuor præcipuas rediguntur, atque in singulis, quid confutandum sit, ostendit.

INDEX PRIMÆ PARTIS.

d *Gen-*

Gentilium opiniones de Senectute.

SE-

SECVNDA PARS.

SECVNDA PARS, de Senectute ex Christiana disciplina differit; illius originem declarat; quomodo hæc nomina, Bonum, & Senectus, hoc libro ex Theologorum sententia sint accipienda, aperit; tum quibus radicibus, seu fundamentis hoc Bonum nitatur, demonstrat; deinde Senectutem ab omnibus, quæ possent illi vitia obijci, defendit; & ad extremum, de Senili auaritia late disputat.

INDEX SECVNDÆ PARTIS.

Radices quinque Senilis Boni.

QVIN-

Variæ obiectiones aduersus Senectutem.

De Senili Auaritia.

QVAR-

Secun-

TERTIA PARS.

TERTIA PARS, post aliquot declarationes, ostendit quibus gradibus ad Bonum Senectutis sit perueniendum: tum de fructibus, quos parit Senectus. Quæ omnia sacrarum litterarum, & sapientum auctoritatibus, & exemplis confirmantur.

INDEX TERTIÆ PARTIS.

Sex declarationes ad Senectutis Bonum spectantes.

Ad

DE

De fructibus Senectutis.

De Senectutis laudibus ex varijs au-
ctoribus.

GABRIELIS PALAEOTI S. R. E. CARDINALIS:

De Bono Senectutis.

PARS PRIMA.

DE SENECTVTIS BONO dicere aggressuri, ab eius nominis vi, ac significatione exordiendum duximus, cum multiplex illius sensus, iuxta varios auctorum loquendi modos, deprehendi soleat. Nam exempli causa, si quæratur quid in Senectute potissimum sit spectandum, dubium non est, aliter responsurum esse medicæ facultatis peritum, qui eam iuxta annorum numerum, siue ex temperamenti ratione metietur: aliter iurisconsultum, qui ad tempus successionis, aut ad testatoris mentem, cogitationem suam conuertet: aliter philosophum, qui animi disciplinam, prudentiam, vitæque moderationem respiciet: aliter theologum, qui immortalis animæ statum, reddendæque rationis vinculum contemplabitur: aliter etiam alios fortasse ratiocinaturos. SENECTVS AB AVCTORIBVS VARIE SVMPTA.

Nos verò quibus non omnia ad Senectutem attinentia, ſed quæ tantum propoſito argumento magis accommodata eſſe poſſunt, attingere eſt in animo; exordiemur primum à vi nominis huius explicanda: Inde ab ijs recenſendis, quæ ab auctoribus de ſenectute ipſa tradita inuenimus, antequam nos quomodo hæc in commentario noſtro accipienda ſint, proferamus. Itaque cum illi de ſenectutis nomine variè diſputarint, nos clarioris explicationis cauſa, ad duos præcipuè ſenſus redegimus, proprium ſcilicet, & translatum ſeu metaphoricum.

SENECTVS DVPLICITER, PROPRIE, ET TRANSLATE.

AC PROPRIVM quidem videntur ij accepiſſe ex progreſsu annorum, quos quis viuendo peregit, cum ſcilicet ad eam ætatem peruenit, quæ à medicæ rei peritis, atque à cæteris omnibus, communi quodam loquendi vſu, ſenilis ætas appellari ſolet, quæ ſupremum illud annorum ſpatium comprehendit, quod matura iam ætate ineunte, mortis terminum antecedit: ſiquidem conſtat vniuerſos homines, nullo prorſus excepto; cum primum in hanc lucem prodierint, per certos veluti ætatis gradus, in hoc vitæ ſtadio curſum ſuum agere, cum primo infantes, inde pueri, tum adoleſcentes, poſtea viri, & deinceps ſenes effecti, debitum tandem naturæ munus perſoluant.

SENECTVS PROPRIE.

Exactis itaq. cæteris vitæ ſuperioris gradibus, receptũ eſt, nouiſſimam illam temporis intercapedinem, quæ vſque ad mortem ſupereſt, Senectutem vocari, tanquam extremum humanæ vitæ actum, quam Cicero occaſum vitæ vocat [a]. Et quamuis S. Auguſtinus ex verbis pſalmi dicentis. *Vſque in ſenectam, & ſenium Deus ne derelinquas me*, tradiderit hæc duo nomina à græcis diſtingui [b], atque altero grauitatem indicari, quæ poſt iuuentutem aduenit, & græcè πρεσβεῖον, altero vltimam ætatem, quæ

a Cicer. in topic.

b S. Auguſt. in Pſ. 70. conc. 2.

poſt

post grauitatem succedit, quæ γῆρας dicitur, ideoq. cum apud latinos hæc distinctio deficiat, ambo hæc nomina posita fuisse, Senectam, & Senium, perinde ac si diceret propheta, vsque in finem vitæ. Attamen cum differentiam hanc non ita ab alijs auctoribus obseruatam inueniamus, nos eam in præsenti omittimus.

Sunt enim alij, ac vulgares ferè homines, qui Senectutem ab exteriore corporis specie, & præcipue à canicie, rugis, vultu, seu cutis ariditate, atque alijs huiusmodi signis æstimare solent; quæ tamen non perpetua, nec vsque adeo certa sunt, cum multi ætate adhuc florentes, festinam, ac præmaturam gerant caniciem, qui præcani dicuntur, qualem se fuisse Horatius Poeta scribit [a]. Et ait Plinius [b], in Albania gigni quosdam à pueritia statim canos; quales etiam in alijs Prouincijs aliquando nascuntur: nobisq. ad Vrbem redeuntibus, accidit olim, vt apud Faliscos puerulum, sex aut septem annorum Traianum nomine videremus, vultu succi pleno, rubicundo, & hilari, sed capite admodum cano, omnibus qui illic aderant admirantibus. Et Arist. scribit [c]. Nonnullis pilos dum ægrotarent, incanuisse, quibus in bonam valetudinem restitutis, nigros enatos fuisse canis defluxis. Vnde & planta etiam apud Dioscoridem [d] dicta est ἠριγέρων quod veris tempore senescat, ideoque Senecio à latinis appellata. Et altera est [e] πόλιον appellata à canicie, quod albicans sit, quamuis adhuc mollis & tenera, & candida lanugine pubescat. Et quidam, carduorum flores, qui tanquam flocci euanescunt, γήρια dixerunt. Vnde apud Aratum, λευκῆς γήρειον ἀκάνθης, & apud Nic. Alexandrinum, γήρεια πάππου.

Sunt item alij homines, qui prouecta iam, & occidua ætate, amœnam adhuc faciem, & læuem cutem, capillumq. nigrum, seu flauum retinent, qualem fuisse scribit

a Horat. lib. 1. epist. 20.

b Plin. lib. 7. c. 2.

c Arist. hist. anim. lib. 3. c. 11.

d Diosco. lib. 4. c. 99.

e Diosco. lib. 3. c. 118.

a in histor. Lausiac. c. 9. Palladius [a] Abbatem Or in monte Nitriæ, qui cum esset nonaginta annorum, erat vultu nitido & alacri, nihilque amiserat eorum, quæ ad corporis pulchritudinem & decorem, vel ad integritatem virium pertinere videntur. Qualem etiam fuisse admirabile illud sanctimoniæ, ac perfectionis exemplum Antonium Aegyptium monachum, scribit in eius vita sanctus Athanasius, qui cum esset annorum centumquinque, habebat integros dentes, & oculos acutè adhuc cernentes. Consimile est,
b Deut. c. 34 quod de Moyse legitur in Deuteronomio [b], quòd cum esset centum & viginti annorum quando mortuus est, non caligauit oculus eius, nec dentes illius moti sunt. Et san-
c in epist. 21. ctus Hieronymus [c] ad Paulum Concordiensem scribit mi randa quædam ferè, & stupenda de illo, cuius iam centenus ætatis circulus voluebatur; ait enim. *Oculi puro lumine vigent, pedes imprimunt certa vestigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox sonora, corpus solidum, & succi plenum, cani cum rubore discrepant, vires cum ætate dissentiũt, non memoriæ tenacitatem, vt in plerisque cernimus, antiquior senecta dissoluit, non calidi acumen ingenij frigidus sanguis obtundit, non contractam rugis faciem arata frons exasperat, non denique tremula manus per curuos ceræ tramites errantem*
d Dioscor. lib. 4. c. 61. *stylum ducit.* Estque planta pariter apud Dioscoridem [d] dicta ἀγήρατον, quoniam diutissimè in sua coloris specie conseruetur.

Quare cum ex corporis aspectu certum non possit ætatis humanæ, nec senectæ ferri iudicium, in illiusq. statu dijudicando non omnes conueniant, existimauimus nos ad rem clarius patefaciendam, duos articulos separatim tractandos esse. Alterum de Senectutis initio. Alterum de eius cursu, & progressu vsque in finem, quod paulo post faciemus. Nunc enim ad omnem ambiguitatem eximendam, & vt quæ postea dicenda erunt, planiora reddan-

tur

tur, de altero Senectutis ſenſu, qui metaphoricus dicitur, ſupra à nobis propoſito, interim agemus.

POSTQVAM igitur diximus hoc nomen Senectutis propriè ad corpus referri, cum poſt exactum certum annorum ſpatium incipiunt vires deficere, & corpus paulatim eneruari: Nunc addimus hoc ipſum nomen per quandam ſimilitudinem ad alia multa ſolere transferri.

SENECTVTIS NOMEN TRANSLATE SVMPTVM.

Ac primo ad ea quæ non corporis, ſed animi ſunt, veluti cum aliquis recenti adhuc ætate, moribus tamen ſenex, ac maturus mentis iudicio vocatur, qualis fuiſſe Daniel perhibetur[a], & Abbas Macharius Alexandrinus[b], qui παιδαριογέρον vocatus fuit, quòd in puerili ætate ſenex haberetur, cum citius multo, quàm ætas ferret, virtutibus profeciſſet.

Viciſſim verò ſunt aliqui, qui cum ſenes annorum diuturnitate verè ſint, pueri tamen & cenſentur, & vocantur, quando ſcilicet perturbationum impetu aguntur, & tanquam iuniores viuunt, quos ideo maledicit propheta[c]. Et de his loquitur Apoſtolus[d], dum eos vocat pueros ſenſibus. Vnde & vetere prouerbio; *Bis pueri ſenes*; & repueraſcere dicuntur, non tam propter deficientem in eis ex decrepita ætate mentis vigorem, quàm ob intemperatos, ac iuueniles, quos referunt aliquando mores. Quare apud ſapientes viros ea ſolet eſſe regula, vt puerilem, ſiue ſenilem animum non ex annorum numero, nec propter canos, aut rugas, ſed ex actionibus ipſis æſtiment: Sicuti enim non multum nauigat, vt ille dixit, qui huc, & illuc viribus ventorum furentium fertur, & in orbem agitur, ſed multum iactatur[e]; ſic non diu vixiſſe is dicitur, qui vitæ curſum ad fœlicitatis metam non direxit, ſed diu fuiſſe. Hincq. in ſapientia legitur[f]. *Senectus venerabilis eſt, non diuturna, neque annorum numero*

com-

a S. Baſil. in princ. prouer. quæ eſt hom. 12.

b Pallad. in vit. Abb. Machar. Alex. c. 19.

c Iſai. c. 65.

d 1. Cor. 14. & Philo in princ. lib. reſipuit Noe.

e Senec. de breuit. vitæ c. 8.

f Sapien. c. 4.

computata; cani autem sunt sensus hominis, & ætas Senectutis, vita immaculata. Anacletus quoque Papa scribit. *Non propter decrepitam senectutem, sed propter sapientiam presbyteri nominantur* [a]. Hoc enim nomen πρεσβύτερος apud Græcos non eum tantum significare solet, qui sit maximè senex, siue antiquissimus, sed qui auctoritate quadam cum maturitate iuncta alijs præstat [b], cuius verbi in veteribus concilijs, & decretis crebra est mentio, vt notum est, quando etiam fœminas quasdam presbyteras appellarunt [c].

Hanc quidem ob causam Senes græce γέροντας dictos fuisse Plutarchus ait, tum ob eorum ariditatem, & quia in terram quodammodo fluant [d], tum ab honore, & obseruantia, quæ illis ab alijs præmij, & venerationis loco debetur [e]. Quod & Dionysius Halicarnas. ostendit dicens [f], καὶ γὰρ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ ἀρίστους, γέροντας εἰώθασιν οἱ παλαιοὶ καλεῖν; idest, etenim longæuos, & optimos viros, senes videntur Prisci appellasse. Vnde apud Lacedemonios summum eorum consilium γερουσίαν dixerunt. Et apud Romanos senatum à senibus vocatum fuisse Cato refert [g]. Et Senatores ob ætatem, quos etiam Reipublicæ patres, ob solicitudinem appellatos Isidorus tradit [h]. In sacris quoque literis, seniores populi ab ætate dictos fuisse constat [i], quamuis alij ita appellatos velint, quod & seniores populi, atque in populo auctoritatem obtinebant [k]. Hinc in Concilio Toletano V. legitur, Flauium Cinthilam Regem, ingressum in medium cœtus cum optimatibus, & senioribus Palatij sui, supplicem se omnium orationibus commendasse [l].

Secundo hoc Senectutis nomen metaphoricè ad alias etiam res, vel penitus inanimes, vel in quibus materia plurimum dominatur aliquando transfertur. Nam sicuti Senectus ex medicorum sententia, propriè ætatem cor-

a cap. si. 84. dist.

b Iansen. in concord. Euang. c. 66.

c Epito. Iur. Pontif. lib. 6. cap. 59.

d Plutar. in Symp. 3. q. 3

e Plutar. an seni geren sit respub.

f Dionys. Alicarn. lib. 2.

g Cicer. de senect.

h Isidor. in chronicis.

i Sigon. de Repub. Heb. lib. 6. c 4.

k Iansen. in concord. Euang. c. 128. vers Tunc cōgregati sunt.

l in Concil. Toletan. V. cap. 1. nouissimè edito.

poris

poris ingrauescentem ostendit, & languescere incipientem, vt supra diximus. Sic auctores alij hoc nomen ad omnia ferè creata vbi obsolescere incipiunt, per metaphoram retulerunt. Hinc mundum senescere dicimus, hinc lunæ senium appellamus, hinc Vrbem, domum, vestem ad Senectutem vergere asserimus; hinc denique senectutis nomen ad stirpes, ad arbores, ad ædificia, ad gemmas, & lapides, atque ad alias res huiusmodi frequenter transferimus.

Quo nomine scripsit etiam Seneca epistolam [a], qua narrabat, cum in villam animi causa secessisset, quocumque oculos vertebat, vndique Senectutis argumenta se illi offerre: videbat ædificium dilabi, saxa putrescere, platanis folia decidere, squallidos esse truncos, turres ruinam minari, & alia cuncta inclinare. Et sanctus Cyprianus [b]. *Scire debes iam senuisse mundum, non illis viribus stare, quibus prius steterat*: Et infra. *Ipse occasum sui rerum labentium probatione testatur*.

a Senec. epistol. 12.

b S. Cypr. ad Demetr.

Refertur etiam hoc senectutis nomen ad exuuias illas seu tegmina, quæ verno tempore serpentes exuunt, quod a græcis γῆρας vocatur. Vnde serpentes senectam exuere dicuntur apud Aristotelem γῆρας ὄφεις ἐκδύουσι [c]. Et Plinius [d], angues ait eodem modo, & stelliones senectutem exuere, eamque protinus deuorare, quæ alibi idem Plinius spolia appellat.

c Arist. lib. 8 animal. c. 17

d. lib. 8. c. 31.

Tertio sumitur senecta translatè pro graui aliquo onere, vnde carmine illo Græco dicitur χάλεπον τῶ γῆρως ἔστιν ἀνθρώποις βάρος & anus illa apud Plautum commonita, vt iret ocius: *Nequeo* (inquit), *tantum est hoc oneris quod fero. Quod oneris? annos octuaginta & quatuor.* Siue etiam accipitur pro re molesta, atque odiosa, aut quæ tædium afferre solet, veluti cum Cicero dixit [e]. *Luget Senatus, mœret equester ordo, tota Ciuitas confecta senio.*

e Cicer. in orat. pro Milone.

a Cicer. de vniuers.

b lib. 1. epist. 18.

c Non Mar cell. c. 1. in princ.

d Tiraquel. de leg. cõnub. pag. 100. n. 26.

nio est. Et alibi [a], *quod omni morbo, senio uè careret*. Et Horatius [b]. *Surge, & inhumanæ senium depone camœnæ*. Immo generaliter senectutem veteres ætatem malam dixerunt, propter ingentia incommoda, quæ secum affert [c], provt alia huiusmodi exempla multa apud auctores inueniuntur [d].

Nunc reuertentes ad proprium sensum Senectutis, vt clarior illius status omnibus patefiat, necessarium duximus, vt iam præfati sumus, materiam hanc duobus capitibus, siue articulis distinguere; quorum Primus erit de Senectutis initio; Secundus de eius cursu, & progressu.

DE SENECTVTIS INITIO.

QVOD igitur ad primum attinet, non defuerunt aliqui ex his, qui artem medicam profitentur, qui senium statim ab ipso hominis ortu, atque in hanc lucem ingressu inchoari censerent; propterea quod, cum vita hominis nihil aliud sit, quàm corporis, & animæ vinculum, quod tàmdiu in viuentibus perstat, quamdiu calor, cuius pabulum est humor, in ipsis retinetur: dixerunt simul hæc duo calorem, & humorem statim à vitæ primordio decrescere incipere, humorem quidem dum à calore depascitur, calorem autem, dum humorem assiduè absumens, non inuenit solidum aliud fomentum, quo conseruetur, nec extrinsecus alimenti vim vllam, quę integrè id quod perit, valeat instaurare. Hoc igitur decrementum caloris & humoris, Senium vocauerunt, quod ab ortus vsque primordijs initium sumere dixerunt, quoniam tunc humidi, quod radicale vocant, vires incipiant dissipari. Et quamuis vsque ad certum ætatis statum hoc ipsum decrementum minus officere soleat homini, ob validiorem nutritionis vim; tamen progrediente tempore, concoquendi facultate debiliori reddita, tradiderunt maiore postea quodammodo lapsu vires deficere, atque corporis actio-

nes

nes inde ſe oſtendere languidiores, ita vt mors etiam conſequatur. Hæc illi.

Verum tametſi hæc de Senectutis initio ſubtiliter, & non abſque probabili ratione dicuntur; quia tamen a vulgari hominum ſenſu longe diſcrepant, fuerunt qui ætates humanæ vitæ aliter diſtinguerent; nempe qui quatuor annorum curſus conſtituerent, & primo infantiam, deinde pueritiam, tum iuuentutem, & demum Senectutem præſcriberent: Alij, qui prioribus ſpatijs quintum, quod conſiſtentis ætatis dixerunt, adderent: Alij etiam, qui aliter traderent. Sed quia nos de Senectute tantum, illiuſque initio nunc agimus, ex eruditorum ſententia dicimus, Senectutem ab ijs nihil aliud, quàm frigidum, & ſiccum corporis temperamentum appellatum fuiſſe, quod ex tranſacta annorum multitudine proueniret[a]. Quo vero tempore homines in huiuſmodi temperamentum inciderent, dixerunt non poſſe certa ratione præſcribi, ob magnam varietatem, quam ſolent homines ex alijs, atque alijs cauſis contrahere. Idcirco ijdem Senectutis initium prodiderunt aliter quoad vniuerſam hominis ſpeciem accipiendum eſſe, aliter quoad ſingulos homines, de quorum ſenectute ageretur. Nam in vniuerſum loquentes quoad humanam ſpeciem, ſenectutis initium circiter annum quinquageſimum[b], ſiue quinquageſimum ſextum, ſiue etiam vſque ad ſexageſimum protraxerunt, eò quod circiter hæc ætatis ſpatia, vires corporis diminui incipiant, & calor naturalis hebeſcere, & ſenſim animal deficere intelligatur. Hincque Græci hoc tempus παρακμαστικόν, quaſi à vigore deficiens vocauerunt[c].

Quod ſi de initio Senectutis ſingulorum hominum loquamur, dixerunt non poſſe id propriè præfiniri, quoniam alius, alio tempore citius, ſeriuſuè in ſiccum illud

a Galen. lib. 5. c. 9. de ſanit. tuen. circa fin.

b Gloſa in proœm. lib. 6

c Galen. lib. 5. de ſanit. tuen. c. 2. in prin.

& frigidum temperamentum incurrit, prout vnusquisque vel natura fuit ab initio comparatus, vel ex vitæ exercitio, siue ex victus ratione, vel solicitudine, aut alijs huiusmodi differentijs etiam à parentum origine, certum naturæ suæ statum duxisse videtur.

DE SENECTVTIS PROGRESSV.

QVARE his omissis, quæ ad Senectutis initia pertinent, ad alterum nunc articulum accedemus, qui ad senij cursum, & progressum spectat, in quo etiam difficultas non leuis reperitur. Nam aliqui ex loco Psalmi colligere voluerunt, septuagesimum ætatis annum extremam ferè senectutem complecti, dum ait[a]: *Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni: si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor, & dolor.*

[a] Psal. 89.

Verum communis sensus huius loci ille videtur, vt vita, vel Senectus mediocriter sana possit conseruari, & protrahi vsque ad septuaginta annos. Quæ verò validior fuerit, etiam vsque ad octoginta annos produci valeat, & ad plures etiam, sed non sine labore, & dolore. Attamen quia reperiuntur multorum exempla ab his diuersa, qui etiam ante septuaginta annos valdè imbecilles senes sunt, & aliqui post octoginta annos adhuc satis robusti, & validi inueniuntur; Idcirco aliqui hoc psalmi dictum, quodam prouerbij vulgo recepti more prolatum fuisse sentiunt: alij ad mysticum sensum confugiunt[b].

[b] S. Aug. in psal. 89.

Rursus alij considerantes in omni hominum genere non eandem vitæ conditionem reperiri, plurimamque ex eorum temperamentis varietatem existere; Ideo progressum senij duplicem esse tradiderunt; alterum primum, quod robustius; alterum secundum, quod languidius esset

Alij

Alij hanc Senij productionem, non posse æqualiter in omnibus præfiniri censuerunt; sed prout antea de initio Senectutis diximus, aliter illud in vniuersum quoad hominis speciem, aliter quoad singulorum hominum constitutionem esse spectandum; Sic & in illius progressu responderunt, vt pro varia hominum conditione, modo longior, modo breuior deprehendatur.

Seneca etiam quendam Senectutis statum memorauit, cuius nomen non fractæ, sed lassæ, deuexæ, non præcipitis ætatis dicitur[a]; prout scilicet intra maturitatis claustra cõtinetur, ac sensuum instrumentis, quibus ratio muniatur, non deseritur, nec illa ab eorum societate quodammodo se seiunxerit.

Non defuerunt quoque, qui Senectutis progressum vsque ad centum annos produxerint, quod is longissimus sit vitæ finis, vt ait Caius Iurisconsultus[b]. Vnde & seculum dictum voluerunt, quasi à Senio, quod spatium centum annorum complectitur; quamuis multi legantur eam ætatem transgressi fuisse, vt inter cæteros Tullium Fullonem Bononiensem ciuem nostrum memorat Plinius[c], qui ad centum quinquaginta annos peruenit. & Abbatis Zosimi meminit Iustinianus Imperator, qui vixit propè centum viginti annos[d]. & Nestor apud Græcos τριγέρον vocatur, quasi dicas, eum tres ætates, seu trecentos annos vixisse[e].

Sed & in historijs Indicis legitur[f], hac ferè nostra ætate, nimirum paulo ante annum à Christo nato millesimum, quingentesimum quadragesimum, cum in Lusitania Ioannes tertius regnaret, quendam è Gangaridum gente extitisse, annos natum trecentos trigintaquinque, qui filium habebat nonagenarium; & quem Seniores, qui tum erant, ita de eodem grandæuo à maioribus accepisse aiebant; cui aliquoties iam deciderant dentes, alijs continuo subnascentibus; & barba vbi prorsus incanuisset, in atrum denuo colorem, idque paulatim semetipsa vertebat. Is propter miraculi nouitatem Sultanij stipendijs ali consuetus, idem vitæ subsidium ab Nonnio Acunia Lusitano prætore petijt, qui haud grauatè id assignauit.

Fertur, etiam in Chronologijs[g] anni 1139. vixisse tunc quendam Ioannem à Temporibus, qui fuerat armiger Caroli magni, & natus erat annos 361. Et alia quædam huiusmodi exempla interdum leguntur.

a Senec. Epist. 12. & 26.

b l. si vsusfructus municip. de vsufruct. legat.

c Plin. lib. 7. cap. 48.

d Authen. de monach. §. si vero.

e Athenæ. lib. 10. pag. 323.

f Ioan. Petrus Maffæus hist. Indicar. lib. xi. pag. 215.

g Io. Naucler. in Chronogra. generat. 38. pag. 830. Genebrar. Chronol. lib. 4. anno 1138.

Verum cum ætates istæ perraræ admodum, & tanquam extraordinariæ recenseantur; his omissis, probata magis illa sententia fuisse videtur, quæ colligitur ex verbis Galeni, dum triplicem innuit Senectutis gradum [a].

[a] Galen. lib. de sanit. tuen. cap. 12. in fin. Iul. Alexandr. de sanit. tuen. lib. 31. cap. 3.

Primum, qui ὠμογερόντων dicitur, idest eorum, qui cruda, viridiq; adhuc Senecta sunt, δυναμένων, vt ipse ait, ἔτι πράττειν τὰ πολιτικά, hoc est eorũ, qui adhuc obire ciuilia negocia possunt.

Secundum τῶν μέσην ἡλικίαν ἐχόντων τοῦ γήρατος, hoc est eorum, qui mediam ætatem Senectutis tenent.

Tertium nominat τῶν κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην πεμπέλων, hoc est eorum, qui secundũ hanc ætatem propè sunt, vt in funebrem pompam mittantur: prout etiam olim Latini capularem Senem vocabant, qui ita esset proximus morti, vt mox capulo, idest feretro efferendus esset, & ideo à Græcis τυμβογέρων dicebatur; vel secundum alios βαθυγήρως, seu ἐσχατόγηρος dictus est, quod profundam, & extremam Senectutẽ ageret, ac decrepitus esset, cuius in sacris literis [b], & apud Plutar. est mentio.

[b] Sapien. c. 41 & 42. & Plutarch. in vita Pompeij.

Verum quia nos de Senectutis Bono agentes, longè alia ratione hoc nomen sumendum esse ex Christianæ disciplinæ regulis censemus; ideo quo sensu in præsenti hoc nostro commentario sit accipiendum, in locum proprium hoc explicandum reseruamus [c].

[c] in 2. part. pag. 53.

DE SENECTVTE PROROGANDA.

NVNC illud omittendum non est, fuisse olim quendam Philosophum, qui profitebatur se nosse rationem, & modum, quo quis non senesceret; quem reprehendit Galenus [d] dicens, nullum esse animal ἀγήρον, quasi insenescibile, cum Senectus secundum naturam dicatur, opera vero naturæ esse ineuitabilia. Hincque ait, Philosophum illum cum quadragenarius librum scripsisset de non sene scendo; postea cum ad octoginta annos peruenisset, factum fuisse adeo gracilem, & siccum, vt faciem haberet, qualem Hippocrates scripsit de eo, cui erat nasus acutus, oculi concaui, collapsa tempora, aures frigidæ, & contractæ, cutis circa frontem dura, intensa, ac arida, ita vt ab omnibus irrideretur; huncque Senectutis statum videtur marcorem appellare [e].

[d] In lib. de marcore. c. 2.

[e] In lib. eodem de marcore. cap. 5. & 6.

Non defuerunt tamen aliqui, qui scripserint [f], ex naturali constitutione loci fieri posse, vt ibi diutissimam homines vitam degant, nec hoc incredibile esse; quoniam in Hibernia (vt fertur) quædam insulæ sunt, in qui-

[f] Alphons. Tostad. Episcopus Abulen. in c. 2 Genes. pag. 13. col. 1.

quibus homines tamdiu viuunt proprer eximiam cœli ſalubritatem, vt cum ad longæuam Senectutem peruenerint, pauliſper deficiente propter vim caloris naturalis, humido radicali, anima ex corpore ob validam illius conſtitutionem non facile recedere valeat; hincque cum magni dolores exoriantur, homines poſt diuturnos labores vitam faſtidientes, curare ſolent ſe illinc procul in aliam regionem transferri, vbi facile moriantur. Verum hæc parum videntur à ſapientibus viris probari.

Illud quidem nolumus hanc nacti occaſionem prætermittere, quamuis Senectus nullo pacto poſſit ab humana natura auferri, aut quominus adueniat impediri; non ideo tamen prohiberi, quin ea ex medicorum diſciplina, alijſue probatis auxilijs produci poſſit; non quidem vt Senex ad adoleſcentiam redeat, ſed vt longiore, ac ſalubriore Senecta vtatur: nec id diuinæ prouidentiæ repugnare, quæ licet terminos vitæ vnicuique præſtituerit, qui mutari hominum induſtria, aut præteriri non poſſe videntur[a]; attamen modus, & media, quibus hæc implenda, & perficienda ſint, ſolent ab eodem Deo ordinari; ita vt medicinæ, tanquam ſecundæ cauſæ, & inſtrumenta quædam adhibeantur, quibus voluntati diuinæ ſatisfiat; ſicuti cibis, veſtimentis, domibus, equis, nauigijs, alijſque auxilijs ad vitam tuendam, & proferendam vtimur; alioquin qui ſecus ſentiret, Anabaptiſtarum opinioni fauere videretur, qui artem medicam, tanquam diuino repugnantem conſilio damnarunt, quod paſsim improbatum eſſe conſtat[b].

Quinimo vitam humanam, & Senectutem ipſam prorogari poſſe, Gentiles quoque tradiderunt; cum ſcribat Seneca[c], Platonem ipſum ad Senectutem ſe diligentia pertuliſſe. Nam *nauigationes, ac pericula multum* (ait) de-

a *Iob c. 14.*

b *Ianſen. concord. Euangel. cap. 34. verſ. et ecce mulier.*

c *Senec. Epiſt. 58. verſus fin.*

detraxerant viribus; parſimonia tamen, & eorum, quæ auiditatem euocant, modus, & diligens ſui tutela, perduxit illum ad Senectutem, multis prohibentibus cauſis: Nam annum vnum & octogeſimum impleuit ſine vlla deductione. Et paulo poſt: *Poteſt frugalitas producere Senectutem, quam vt non puto concupiſcendam, ita ne recuſandam quidem: iucundum eſt eſſe ſecum quàm diutiſsimè, cum quis ſe dignum quo frueretur, effecit.*

a In lib. de tabe, ſiue de marcore. c. 5.

Idem & Galeni auctoritate receptum eſſe ſcimus [a], cuius hæc verba ſunt: *Senectutis marcor diſsolui profecto non poteſt, ſuccurri tamen vt quamplurimum producatur, poteſt; & hæc eſt illa medicinæ pars, quæ græcè* Γηροκομικὴ, *ideſt, Senum nutrix dicitur: cuius ſcopus eſt obſiſtere, & prohibere, prout fieri poteſt, ne cordis corpus adeo exſiccetur, vt tandem aliquando agere deſiſtat; nam is eſt vitæ finis, ipſa nimirum cordis ab actione ceſsatio. Ex ijs autem quæ humectant, eſt tum lauacrum, tum molle cubile, tum ſomnus, tum vero in primis, ac præcipuè ipſum nutrimentum, prout de Senibus cecinit Homerus:*

b Galen. lib. 5. cap. 3. et c 12. in fin. de ſanit. tuen.

c Marſil. Ficin. lib 2. cap. 29. Iul. Alex. lib. 31. c 1. & ſeq. Cardan. de ſanit. tuen. lib. 4. c 2. & ſeq. Ferdin. Euſt. de vitæ humanæ prorogat. ſect. 3. fol. 29. Codronch. Imolen. de Chriſtiana, ac tuta med. rat. lib. 2. c. 1. & aly apud Tiraquel. de nobilitat. c. 31. num. 555. & ſequen.

ἐπεὶ λούσαιτο, φάγοιτε,
Εὑδέμεναι μαλακῶς, ἣ γὰρ δίκη ἐςί γερόντων.
poſtquam lotus eſt, comeditque,
Dormit molliter, hic enim mos eſt Senum.

Quod idem Galenus repetit alijs etiam in locis [b], ſubdens tamen totam hanc humectandi rationẽ non in hoc ſolum eſſe poſitam, cum & alia quædam requirantur.

Cum Galeno autem, quod ad producendam Senectutem attinet, conſentiunt etiam tum celebres quamplurimi medicæ artis, ac Chriſtianæ legis profeſſores [c], tum alij clariſſimi viri [d], prout ex eorum monumentis patet: affirmantes, ſe vitæ ſobrietate & moderatione, non ſolum vitaſſe infirmitates corporis; ſed iucunditatem multam, & tranquillitatem in animo geſſiſſe, ac

d Aloiſ. Cornar. de ſobriet.

vitam

vitam ſuam ad longiſſimam vſque ætatem produxiſſe, cum tunc auctor ille annorum eſſet octogintatrium, ſperaretq. non aliter, quàm vitalium humorum diſſolutione, ſe ex hac vita migraturum.

Et quia hæc, quæ ad Senectutem prorogandam pertinent, alibi latius fuimus perſequuti[a], ideo cæteris nunc omiſſis, illud tantum non ſilebimus, quod nobis præſentis temporis, quo hæc conſcribimus, occaſio defert. Nam cum à Sancta Eccleſia, Epiphania Domini Saluatoris noſtri, atque trium Magorum ad eum in præſepe adorandum aduentus nunc celebretur, ſumpſit Marſilius Ficinus vir eruditiſſimus, & medicus præſtantiſſimus, præclarum hinc conficiendi pharmaci argumentum ex auro, thure, & myrrha, aureoq. mero compactum, aptiſſimum, vt ipſe ait, ad producendam Senectutem ex naturali horum quæ ſimul miſcentur vi, ac proprietate, ac ſimul opportunum[b], maxime ex myſterij ſignificatione, ad vitæ auctorem venerandum; cuius libenter à nobis idcirco etiam mentio facta fuit, quod vbi poſſunt Chriſtiani auctores cum diſciplinis, quas profitentur, aliqua etiam ad noſtræ religionis pietatem, & ad deuotionem in Deum excitandam pertinentia coniungere, illos eo maiori laude dignos eſſe iudicamus. Hæc de Senectutis nomine.

a In lib. Archiepiſcopali Bonon. in 7. par. ſerm. 8. ad medicos.

b Marſil. Ficin. lib. 2. c. 19.

GENTILIVM DE SENECTVTIS CONDITIONE VARIAE SENTENTIAE.

POSTHAEC, vt rem ipſam nobis propoſitam ingrediamur, illud præfari etiam oportet, in multis, quæ ad Senectutis ſtatum pertinent, examinandis, longe aliter Gentiles auctores, qui nondum veritatis lucem hauſerant, ſentire ſolitos fuiſſe, & longe aliter ſanctos Patres, Chriſtianosq. doctores noſtros. Nam de hoc ipſo nomine Bonum, ſiue Malum, quo ſenſu ſit accipiendum, licet in nonnullis diſputationibus aliquando

ſimul conueniant, in alijs tamen valde diſſentiunt; tuncque eo magis diſcrepant, quando nomen hoc cum Senectute coniungunt, voluntque ſtatum Senectutis ſiue bonum, ſiue malum pronunciare.

Quocirca ad omnem ambiguitatem tollendam, atque vniuerſa clarius, ac diſtinctius quæ tractanda erunt, explicanda, operæ pretium eſſe exiſtimauimus, de his ſigillatim agere, atque antea iſtorum, qui naturæ tantum ſeminibus edocti fuerunt, ſententias in his, quæ tàm ad malum, quàm ad bonum Senectutis pertinent excutere; deinde iuxta Chriſtianam diſciplinam, hoc quod proponimus bonum Senectutis, quomodo iudicandum, & quanto in pretio habendum, perſpicuè patefacere.

BONVM APVD GENTILES, QVO SENSV SVMATVR.

VERVM, dum etiam eorundem Gentilium opiniones perſequemur, illud lectores admoneri neceſſe eſt, hoc verbum, Bonum, cuius contrarium, Malum eſt, cum ſecundum diuerſas materias, varie aliquando ſumi ſoleat [a]: nos hoc loco, quo de Gentilibus agimus, nomina iſta communi quodam, & vulgari ſenſu accipere, quo Bonum aliquid dicitur, quod eſt quomodocunque appetendum, ſiue id honeſtum, ſiue vtile, ſiue delectabile ſit [b]. Malum vero, quod nulla ratione deſideratur, ſed Bono repugnat, illiuſque eſt priuatio. Nam inferius deinde, cum ex Chriſtianorum diſciplina nobis de Senectute ſermo erit, aliter Bonum, & Malum erit declarandum.

Et quoniam eoſdem Gentiles in hoc Senectutis argumento, valdè etiam inter ſe diſcordes fuiſſe legimus; cum alij Senectutem bonam eſſe, atque in pretio habendam cenſuerint: alij malam potius, ac miſeriarum plenam iudicauerint; ita ut in vtranque partem declamatum

[a] *Ariſt. mag. moral. lib. 1. cap. 3. Multa refert S. Thom. in p. q. 48. ar. 5 Et in 1. 2. q. 18. art. 2. & ſeq. Et S. Anton. part. 1. tit. 13. c. 2.*

[b] *S. Ambroſ. lib. 1. de offi. c. 9. S. Thom. in 1. q. 5. art. 6.*

matum fuiſſe olim apud Græcos, & Latinos videamus [a]. Idcirco diuerſas eorum ſententias, ac rationes, quibus adducti fuerint, primum recenſere, vniuerſaque illorum de Senectutis ſtatu iudicia, quodammodo in vnum colligere, & Lectorum oculis ſubijcere, ex re eſſe cenſuimus. Quod vt facilius nobis ſuccedat, quæcunque ab eis in hoc genere dicta, ad quatuor præcipuas opiniones redigi poſſe arbitrati ſumus, quas modo perſequemur.

a Stobeus ſermon. 266. 267. 268. Plutarc. an ſeni geren. ſit Reſpub. & alij apud Tiraquel. in præfat. de iure primog. num. 80.

PRIMA OPINIO GENTILIVM DE SENECTVTE, ET ALIIS ÆTATIBVS, NATVRAM IPSAM CRIMINANTIVM.

PRINCIPIO igitur ſciendum illud eſt, olim non defuiſſe aliquos ſcientiæ opinione inflatos, qui rerum ſuperficiem potius, quàm intimam veritatem ſpectantes, auſi fuerunt, communem humani generis parentem (naturam ſcilicet noſtri amantiſſimam) tanquam nouercam, aut iniquo in nos odio infenſam criminari [b]; quippe quæ hominem perpetuis miſerijs circumſeptum, ingentibuſque quotidiè anguſtijs affluentem, in lucem eduxerit; cui ſatius erat in tenebris delituiſſe, quàm viuum animal produci, cuius membra, ſenſuſque omnes tot aſſiduè plagis concuterentur. Hincque iſti communes has humanæ vitæ miſerias deplorantes, ſingulos ætatum gradus ſuis notare cladibus conati ſunt, ac Senectutem præter cæteras, tanquam grauioribus calamitatibus redundantem, maiore odio habendam eſſe exiſtimarunt.

b Plinius in proœm. lib. 7. & Seneca. lib. 2. de beneſic. c. 29.

Huius inſaniæ tanquam primarius auctor quidam Crantor celebratur, qui ſcripſit librum de luctu [c], in eoquè tradidit, homines luendorum ſcelerum cauſa in hanc lucem ingredi. Illud autem mirum eſt, olim maximis, & grauiſſimis viris hunc librum vere aureum, & valde probatum fuiſſe, qui etiam ad verbum non modo legendum, ſed ediſcendum eſſe tradiderunt [d].

c Diogen. Laert. lib 4. in vit. Crant. S. Hieron. in Epithaph. Nepotiani.

d Cicer. lib. 2 Acad. quæſt. Plin. in præf. ad Veſpeſia.

Alter fuit Silenus, qui addidit, non naſci longe optimum, nec in hos ſcopulos incidere vitæ; proximum autem, ſi natus ſis, quamprimum mori, & tanquam ex incendio fortunæ effugere [a]. Vnde illud à poetis & alijs iactatum, *Naturam nihil triſtius hominibus præſtitiſse, vitæ longitudine, & nihil melius vitæ breuitate* [b]. Et quod Seneca ſcripſit: *Nemo vitam acciperet, ſi daretur ſcientibus.*

Hoc idem argumentum copioſè admodum, & luculenter, vt cætera ſolet Cicero, in libro de conſolatione perſecutus eſt [c], incipiens à primo illo temporis momento, quo exit in lucem homo, cum vagitu, lacrymis, & eiulatu; vnde argumentum calamitatis illius quam ingredimur, nobis præberi ait, ab optima parente natura, quæ nihil inane ſolet efferre, ac potius ijs rebus quas efficit, admiranda ſemper vel pietatis, vel iuſtitiæ, vel prudentiæ documenta affert.

Inde poſt primæ huius ætatis primordia, quæ nobis ſunt cum brutis ferè communia, perſtringit idem Cicero infantiæ, & pueritiæ curſum, omnis rationis, ac corporis vſus expertem, & quamplurimis doloribus, ac moleſtijs ſubiectum. Poſt, adoleſcentiæ lubricum perſequitur, vbi laudabilium rerum contemptio, turpitudinis appetitio, veri boni ignoratio, nulla futuri temporis cura, aſſiduus moleſtiarum concurſus exiſtit. Subinde conſtantis ætatis difficultates tradit, perturbationes, quæ ex publica, priuataque adminiſtratione oriuntur: æmulationes, quæ à bonis: pericula, & inſidias, quæ à malis intenduntur: vbi ætas nunquã pacata, ſemper laborioſa, ſemper anxia & ſolicita deprehenditur.

De extremæ verò ætatis, ac Senectutis miſerijs, anguſtijs, ac languoribus, quàm multa recenſet? cum dicat, nihil aliud eſſe, ſenem videre trementem, incuruum, canum, imbecillem, & infirmum, quàm cernere morien-

a Plin. lib. 7. in præf. Lact. lib. 3. c. 18. refert etiam Petrarc. lib. 1. epiſt. ſenil. epiſt. 4. incip. magnis me monſtris. Sophocl. in Tragæd.

b Plin. lib. 7. cap. 50.

c Cicer. lib. de conſol.

rien-

rientem viuum, aut viuentem mortuum.

Verum præter hæc, omnium etiam hominum genera attingit, siue sint Principes, siue medij, aut infimi, quos miseria semper comitatur; cum Regum notæ sint solicitudines, pericula, ac incertæ varietates: Mediocrium ambitiones, anxietates, & cupiditates, nunquam suo statu contentæ: Infimorum verò hominum inopia, iniuriæ, tributorum onera, aduersaque ferè omnia illis perferenda.

Quibus angoribus, & molestijs, nec fœminarum carere conditionem inquit: imo quo mollior earum est natura, & ad propulsanda incommoda infirmior, eò grauiorem illarum esse statum docet.

Tandemque post alia multa huius generis enarrata, subdit. *Non intelligo quibus nasci expediat, cum hinc in ærumnas, & miserias ingrediamur.* Quod Thracum exemplo declarat, qui nascentibus liberis lugere, morientibus lætari solebant: vitæ initium, vt ingressum ad molestias, & labores inuiti videntes: exitum verò, vt miseriarum finem, & quietis portum contemplantes.

Ad hæc, alij multa in eandem sententiam addiderunt, ostendentes omnia ferè creata, aduersus homines coniurare, ignes incendijs, aquas alluuionibus, ædificia ruinis, æstus, frigora, fulmina, glaciem, gladios, plurima ciborum genera, ne venena, pestilentiam, leones, angues, & quod grauius est, bella, & mutuam hominum sæuitiam recenseamus. Tum adeo exiguum vitæ huius spatium esse, vt detracto infantiæ, somni, aliarumque necessitatum tempore, quo nullus rationi locus est, ad eas hominem angustias redigit; vt quemadmodum ineptum esset, animantia illa à Græcis ἐφήμερα vocata, modo iuniora, modo seniora pro horarum quibus viuunt spatio, nominare; sic indi-

gnum videatur, hominis vitam aut longam, aut breuem, etiam si ad annos centum producatur, aut vllam illius senectam tanquam maturam ætatem appellare, postquam illius cursus omnis, momento ferè concluditur.

His adiungunt repentinos casus, mutationes, perpetuamque rerum inconstantiam, quæ neminem felici quocunque statu positum, cum tranquillitate quiescere patitur; sed omnia semper suspensa, assiduis veluti fluctibus agitata, detinet.

Quare ab aliquibus, hisce verbis res hæc tota concluditur [a]: *Lubrica, & incerta sunt omnia*; & infra: *Omnis vita supplicium est, in hoc profundum, inquietumque proiecti mare, alternis æstibus reciprocum, & modo alleuans nos subitis incrementis, modo maioribus damnis deferens, assiduèque iactans, nunquam stabili consistimus loco, pendemus, & fluctuamus, alter in alterum illidimur, & aliquando naufragium facimus, semper timemus. In hoc tam procelloso, & in omnes tempestates exposito mari nauigantibus, nullus portus nisi mortis est.*

[a] *Seneca ad Polyb. de consolat. c. 28.*

ADVERSVS PRIOREM GENTILIVM DE SENECTVTE SENTENTIAM.

HAEC SVMMA priscorum illorum hominum in densa rerum caligine olim versantium, atque iniquissimis odijs communem naturæ statum prosequentium; qui cum aduersus singulos ætatum gradus inueherentur, tum præcipuè Senectutem, vt cæteris languidiorem, & miseriorem insectati fuerunt.

Quos quidem cæcitate, ac imperitia, seu improba potius stultitia lapsos fuisse, probare minime necesse est, repugnante admirabili hoc vniuersi orbis opificio, quod frustra à Dei sapientia esset conditum, si homo, cuius causa creata omnia erant, fuisset extinguendus. Vnde sicut qui puluerem, cœnum, putrida ligna, & quic-

quicquid corruptum, vsque inutile in visceribus montium, auri fodinis admixtum inuenitur, simul colligeret, ac prolatum in conspectum hominum, in rudemque aliquam molem compactum, inde auri, argentique venas, ac pretiosos thesauros, quibus ista aliquando adhærent, auderet condemnare, delirare prorsus censeretur. Aut cùm vina etiam optima, suas soleant habere fæces, vt in vetere est prouerbio, aliquis tamen hæc tantum sordida vini excrementa respiciens, absolutè vinum omne vituperaret, mereretur ille, vini, & liquoris vniuersi, sibi vsum perpetuo interdici: Sic istorũ, naturam, ætates, & præcipue Senium, impugnantium industria, aut potius ignorantia, in ijs tantum perscrutandis, & coaceruandis videtur elaborasse, quæ offensionem aliquam vulgo poterant afferre: omnibus ijs prætermissis, quæ eximia, præstantissima, atque vniuersis rebus creatis saluberrima liquido esse dignoscuntur: rectè enim ait sanctus Basilius [a]: *Sicut nulla nascitur rosa sine spinis: ita nulla vitæ conditio molestijs, & incommodis vacat. Imo etiam ipsa, quæ bona vocantur in vita, suis sentibus sunt circumsepta; laudantur nuptiæ, sed quot in coniugio molestiæ? desiderantur filij, sed quot ex ijs sæpè dolores? diuites censentur beati, sed quàm multa ijdem sentiunt amara? sunt hæc vitæ tributa, quibus si patienter homo vti norit, maxima inde lucra, virtutumque ornamenta percipiet.*

a S. Basilius hom. xi. in examer.

Et quamuis Cicero tam magni, vt notum est, nominis, & auctoritatis, illorum exemplo in eandem sententiam fuerit aliquando digressus [b], vt supra memorauimus; nihilominus possemus, vno verbo cum alijs doctis viris, illud tanquam non certum, aut verum Ciceronis opus reijcere.

b In lib. de consolat.

Verùm quoniam compertum habemus, alios etiam do-

doctos viros extitiſſe, qui illum libellum, vt legitimum Ciceronis partum agnouerint, hodieque non deeſſe, qui idem ſentiant : nos neutram damnantes ſententiam, ac ſuum cuique iudicium, & veritati locum relinquentes, interim vulgato titulo, qui excuſus per manus omnium, Ciceronis nomine circumfertur, ſeruientes; non abſurdè dici poſſe putamus, Ciceronem in libri illius principio, oratorio more, vt loco illi, atque argumento indulgeret, ea παρέργως quodammodo profudiſſe, cum ſuſcepti à ſe operis inſtitutum aliò tenderet, finiſque ipſe ſibi propoſitus, alienum valde ab eo quod in præfatione attigerat, conſilium ſuum fuiſſe, declarauerit; præterquam quod tot alijs in libris, diſputationibuſque ſuis, ſe ab hac tam ſtolida, inanique opinione, longè abfuiſſe oſtendit; ac Senectutem ipſam, de qua agimus, in magna verè exiſtimatione, & cultu à ſe habitam fuiſſe, proprius de Senectute libellus Catoni adſcriptus, manifeſtè teſtatur; de quo infra latius agemus.

Quod ſi quis fortè obijceret, hoc ipſum argumentum, de humanæ vitæ, & præſertim Senectutis calamitatibus, à Chriſtianis etiam auctoribus, ſanctiſque Patribus frequenter in eorum concionibus, atque homilijs tractari, conantibus populo contemptum huius mundi perſuadere, atque ad humana omnia pro nihilo habenda incitare, cum & apud ſanctum Ioannem legatur [a]. *Nolite diligere mundum, nec ea, quæ in mundo ſunt: ſi quis diligit mundum, non eſt charitas patris in eo : Quoniam, Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ*. Et, *mundus in maligno poſitus eſt*. Hincque alia multa huiuſmodi de vitæ huius breuitate, fragilitate, fallacijs, atque inſidijs, vbique inculcare non deſinunt, vt homines in illius deſpi-

[a] 1. S. Ioan. epiſt. 1. c. 2.

ſpi-

ſpicientiam, atque odium adducantur, cum & Innocentius Papa Tertius integrum librum, de vitæ huius miſerijs conſcripſerit.

Reſpondemus, de ijs nobis inferius, quomodo accipienda ſint, latius agendum eſſe[a]; interim ſufficiet id attigiſſe, longe diuerſa Christianorum conſilia à superioribus gentilium traditionibus eſſe: cum iſti ſummum hominis bonum, in quo poſitum eſſet, & quo tempore à nobis obtinendum ignorantes, in abſurdas adeo ſententias proruperint, vt optimum eſſe, nunquam in hanc vitam prodijſſe affirmauerint: omnesque ætatum gradus, & præcipuè Senectutem deteſtati fuerint: tanquam laborum impatientes, & pondus rerum benè gerendarum non ſuſtinentes.

a In 2. par.

At Chriſtiani ad felicitatem æternam in cæleſti regno, poſt huius breuis æui ſpatia aſpirantes, hæc moleſtiarum onera, dierumque ſolicitudines, tanquam virtutis exercitationes, ad charitatem, fortitudinem, vigilantiam, patientiamque declarandam agnoſcentes; non tantum aduerſis, noxijſque rebus non deterrentur, ſed etiam inuicto animo ad ea amplectenda, & tanquam ad certamina ſuperanda, propoſito ſibi immortali præmio, ſtrenue accinguntur, atque concitantur. Sed de his aliàs plenius.

SECVNDA OPINIO GENTILIVM SENECTVTEM MVLTIPLICITER ACCVSANTIVM.

SEQVITVR ſecunda aliorum opinio, paulo æquior, qui communem hominum naturam minimè accuſantes, extremum tantum vitæ humanæ gradum, qui ſenio continetur, tanquam grauiſſimis multis ærumnis vexatum, deteſtandum eſſe dixerunt, atque abſolutè malum eſſe pronunciarunt: conſiderantes tria illa bonorum genera, honeſtum ſcilicet, vtile, & iucundum, quibus vniuerſa omnia, quæ optari poſſunt, comprehen-

di

di ſolent, minime huic ætati conuenire; non honeſtum, cum Senectus ſit omnis ferè expers officij: non vtile, cum ætas illa, aliena potius ope indigeat: non iucundum, cum ſenes perpetuo in languore, & ſolicitudine verſentur. Contra verò, noxia omnia, & aduerſa, quæ ad tria capita ſummatim redigi conſueuerunt, animi ſcilicet, corporis, & externa [a], in Senectam tanquam propriam ſentinam, ac miſeriarum vallem, deriuare conſpiciantur.

[a] *Ariſt.* 1. *Ethic. cap.* 8. *S. Thom.* 1. 2 *q.* 84. *art.* 4. *&* 2 2. *q.* 104. *art.* 3.

Quapropter, vt præcipuas iſtorum rationes memoremus, perſequemur ſigillatim ea, quæ animi, tum quæ corporis, ad extremum, quæ externa mala cenſentur: vt ex eorum ſententia, Senectutem cunctis his detrimentis maxime vexari conſtet.

Quo loco non ea tantum, quæ huius ætatis propria ſunt, & peculiaria mala includemus, ſed quæ etiam alijs ætatibus quandoque ſunt communia; eo quod, cum in hanc ſenilem incidunt, ſolent eò grauiora haberi, & tunc magis apparere, & acerbiorem dolorem afferre: ſicuti eſt paupertas, quæ & ſi quolibet tempore ſit grauis & moleſta, cum tamen Senectutem apprehendit, ſolet tunc eſſe grauiſſima, & acerbiſſima. Vnde apophtegma illud Diogenis, qui rogatus quidnam eſſet in hac vita calamitoſiſſimum, reſpondit γέρον ἄπορος, ideſt, *ſenex indigens*. Et alius dixit: γέρον ἐραστής, ideſt *ſenex amator*. Sic & alia huiuſmodi dicemus Senectutis eſſe mala, & damna, licet eadem omni ætati poſſint eſſe infeſta.

ANIMI MOLESTIÆ IN SENECTVTE.

ITAQVE ab animi ſolicitudinibus inchoantes, quæ ſenile pectus vehementer exagitant; dixerunt illi, qui Senectutem impugnant, certum eſſe, cum incommoda, quæ in reliqua vita emergunt, ab ipſo tempo-

ris progreſſu, ſpem aliquam futuri ſolatij ſoleant concipere; in Sene, qui hac expectatione deſtituitur, multo grauiora exiſtere: imo hinc magis moleſtias eius augeri, cum ſibi ſenſim deficere animi, & mentis vires agnoſcat; nec poſtquam ſenuit, vllam ſibi priſtini ſtatus recuperandi ſpem ſupereſſe, ſed omnia potius fugiente tempore in deterius labi: vnde non poteſt non valde commoueri.

Videt etiam non amplius ſibi illud mentis acumen ſupereſſe, quod in iuuentute gerebat, nec facultates intellectui deſeruientes, quas aliqui ſenſum communem, phantaſiam, cogitandi vim, & memoriam vocant, Senectutis vitio ſenſim obtundi, & vix iam ſuo officio fungi. Meminit etiam ætatem illã rebus magnis adminiſtrandis inutilem putari, quod ita eſſe, ex Lacedemoniorum vſu conſtat; qui cũ preter cæteros omnes Senibus honorem haberent, tamen nõ exiſtimabant expedire, Senatores eſſe perpetuos, aut Senes continuo permanere in magiſtratu, quia in eis mẽtis vires debilitari arbitrabãtur.[a]

a Ariſt. lib. 2. polit. c. 7.

Præterea vbi Senex ſeipſum diligenter excutit, ac perpendit, facile animaduertit, cum annorum incremento multa etiam virtuti infeſta ſibi acceſſiſſe, [b] cum Senes illiberales, & nimis tenaces efficiantur, nimiſque puſillanimes, & formidoloſi, nimis ſuſpicioſi, nimiſque increduli reddantur, parumque amicorum colloquijs delectari, parum alijs aſſentiri, atque ab amicitijs parandis potius auerſi, ac modicæ admodum ſpei eſſe deprehendantur.

b. Ariſt. lib. 2. Rethor. c. 13 & 8. Ethic. cap. 5.

Quid plura? cum ſciat Senex, etiam ætatem illam, vulgari prouerbio malam ætatem à poetis vocari ſolitam[c], & vetus fuiſſe adagium, *Sexagenarios de ponte deijcere*; atque etiam multorum populorum mores occurrant, qui aduerſus Senes acerbitatem ſummam exercuerunt; & iam vulgo dici ſoleat, *Senex eſt, & non eſt.*

c Euripides chor. in Herc. fur. Alex. ab Alex. dierum genial. lib. 3. c. 2. & lib. 4. c. 3.

est. Ideo non poteſt ille hæc ſecum cogitans, atque mortem ſibi quotidie impendere ſentiens, non interiore mentis cruciatu maxime conuelli, & ſolicito ſemper animo eſſe.

MALA CORPORIS SENECTVTEM VEXANTIA.

SEQVVNTVR alia mala, quæ corporis dicuntur, Senectutem vexantia: quorum alia propria Senectutis mala dicuntur, alia cæteris quoque ætatum gradibus contingere ſolent. Ac priora quidem vtinam non ita paſſim nota eſſent, atque ab eis Senes non adeo acerbe afficerentur.[a] Nam quod præ ſenio caligent oculi, aures obſurdeſcant, dentes decidant, manus tremore, & crura languore concutiantur, perſpicuum eſt; fueruntque aliqui ſapientes viri, qui hæc omnia, & alia huius generis ex libro Eccleſiaſtes deducere, & comprobare conati ſunt[b]. Vt enim quidam argute dicebat, Senis conditio perſimilis eſt oppido humili, ac debili muro circundato, inopia commeatus laboranti, atque omni fere præſidio nudato, quod validiſſimus hoſtis aſſidue obſidet, variiſque machinis, ac tormentis expugnare contendit; cui in dies ſingulos periculum eſt, ne propugnatores, vel rerum neceſſariarum penuria, vel quòd hoſtibus nulla proportione pares eſſe poſſint, ſeſe eis dedere cogantur. Quinimo hac vna ratione, Senis conditio longe deterior eſt, quod qui obſidentur, perfugium aliquod habent in lacertis, in gladio, in dimicatione, in fuga: at ſenex omnibus omnino præſidiis deſtitutus eſt. Quamobrem cum exercitationibus, peregrinationibus, omnibuſque iis functionibus, quæ vires aliquas membrorum poſtulant, ſe prorſus inhabilem quotidie experiatur, non poteſt non magnopere angi mœrore, ac diuturna excrutiari moleſtia. Et quod eius miſerias in primis auget, illud videtur, quod vt in

vete-

a Greg. Nyſſen. in oratione conſol. in funere Pulcheriæ.

b S. Hier. in c. vlt. Eccleſiaſt. Franc. Valles. de ſacr. philoſoph. cap. 66.

vetere est prouerbio, *Senectus insanabilis morbus existit.*

Quid autem præterea de ipsa Senectute dicemus, si ad calamitates, quæ ipsius propriæ videntur, eas addimus, quæ communes sunt reliquarum ætatum, quantus inde malorum cumulus accedet? cum constet auctorum grauium testimonio, infinitam morborum esse multitudinem [a], & innumerabilia febrium genera [b]; adeo vt S. Augustinus scriptum reliquerit [c]: *Nondum omnia morborum genera fuisse hactenus literis comprehensa.*

a Plin lib. 7 c. 51. & lib. 25. c. 3.

b Senec. Epistola 95.

c S. Aug. lib. 22. de Ciuit. Dei. c. 22. vbi Ludouicus Viues alia affert.

MALA EXTRINSECVS SENES PERTVRBANTIA.

TERTIO loco collocanda sunt mala, quæ extrinsecus homini in ipsa Senectute obuenire possunt, dupliciter & ipsa considerata, seu vt propria occidentis ætatis, seu vt communia in hoc humanæ vitæ curriculo; quæ omnia præ multitudine enarrare, cum valde difficile sit, ea legentibus potius cogitanda relinquimus.

Prætereundum tamen non est, primum versari Senem in hoc ferè assiduo discrimine, vt multi ad eius bona anhelantes, voto interdum captandæ illius mortis accendantur, & vitæ etiam insidientur. Deinde accidere sæpe solet, vt illius filij, & nepotes præmoriantur, spesque omnis posteritatis, ob infirmam ætatem illi prorsus præcidatur. Præterea alia se illi damna obijciunt, eo grauiora, & acerbiora, quòd in alijs mœroribus & angustijs, quibus mens humana obsidetur, solet homo se non leuiter ea saltem ratione solari, quod eas aliquando aut extinguendas, aut mutandas, seu leniendas esse confidat [c]. At verò cum præceps illa senilis ætas vno tantum gradu à mortis limine distet, omnemque repellendæ ærumnæ & calamitatis spem penitus præcidat, fit consequens, vt miser ipse senex omnibus subsidijs destitutus, animum despondere cogatur.

c S. Thom. 1. 2. q. 37. art. 2. in corp. & ad tertium.

Quod verò ad ea mala pertinet, quæ in hoc tertio genere alijs etiam hominum ætatibus ſunt communia: illud hic tetigiſſe ſatis ſit, ea accidere Seni grauiora, & ad perferendum difficiliora, quòd hæc ætas ijs præſidijs plerunque caret, quibus aliæ ad impedienda, vel propulſanda eiuſmodi mala, videntur abundare.

Nec iuuatur idem ijs cautionibus, aut conſilijs, quibus Senes interdum ſe tueri ſolent: ſi quidem tam multa, tamque frequentia ſunt humanarum perſequutionum, inſidiarum, criminationum, damnorum, obtrectationum, atque ærumnarum euenta, vt nulla quantumuis ſagaci induſtria præcaueri, nulla cognitione anteuerti, nulla denique ratione queant euitari.

Quare miſerrimam omnium hanc eſſe ætatem, & nihil in ea, niſi triſte, amarum, pernicioſumque inueniri concluſerunt: & præterea plurima exempla, quæ ab Aeliano, & alijs ſcriptoribus traduntur, aduerſus vitia Senectutis, adiunxerunt.

Verum quoniam ex Chriſtiana diſciplina, hæc omnia propriè mala non cenſeri docemur: aduerſusque hæc, alia multa maiora bona in Senectute exiſtunt: nec ipſe Senectutis ſtatus huic extremæ miſeriarum conditioni per ſe ſubijcitur: imo vt facile ſuperare ærumnas omnes valeat, ſubſidijs quamplurimis eſt exornata; idcirco obiectiones has inferius examinandas, & diluendas reſeruamus.

TERTIA OPINIO GENTILIVM DE SENECTVTE.

TERTIA ſuccedit opinio, tanquam media inter ſuperiores, quæ fatetur quidem, Senectutem non proprijs carere moleſtijs, & angoribus, atque frequenter ingentibus difficultatibus conflictari; ſed tamen non negat etiam, ſua illi adeſſe ſubſidia, quibus poſſit ſub-

leua-

leuari, variaque proponit tum solatia, & oblectamenta, tum munimenta, quibus eadem refici valeat, ac roborari, partim à medicis, partim à philosophis, partim etiam à populorum institutis, & à communi consuetudine desumpta; quæ quanti sint, ac qualem vsum afferant, mox dignoscetur.

AD TRISTITIAM MINVENDAM SVBSIDIA.

ITAQVE à tristitia incipientes, quæ senilem mentem maximè opprimere solet, ac remedia proferentes, quibus ea mitigari solet; certum est, illud tanquam salutare antidotum approbatum fuisse, quod ex relaxationibus, quæ sensum oblectant, percipi solet, veluti ex symphonia, ludis, spectaculis, colloquijs, commessationibus, gestationibus, balneis, viridariis, collium amœnitatibus, fontium irrigationibus, & alijs huiusmodi solatijs. Hincque & Cato apud Ciceronem tantopere se delectari aiebat recessibus villarum, atque agriculturæ voluptatibus.

Quæ quidem, ea etiam ratione adiuuare solent, quòd cum tristitia mentem defixam in mœsta aliqua cogitatione detineat, hæc rerum varietas animum inde auertere, atque ad alia iucundiora transferre consueuit.

Nos autem, etsi non negamus, hæc ipsa magnum multis, pro eorum naturæ propensione, ac consuetudine solatium aliquando attulisse [a]; tamen cum extrinsecus potiùs oculos, aures, & corporis sensus nonnihil demulceant, latentem autem ipsam mœroris causam non attingant, imo his cessantibus, interior illa tristitiæ radix adhuc animum exedat; non videntur esse huiusmodi, vt in his solida vlla recreandæ Senectutis, aut minuendæ tristitiæ spes sit defigenda. *Nam*, vt inquit Seneca: *Quod bonum est, extrinsecus instrumenta non quærit*,

[a] *Arist.* 9. *Ethic. c.* 11. S. *Thomas* 1. 2. *q.* 38. *art.* 1. 2. & *seq.*

a lib. de tranquil. in princ.

rit, domi colitur, ex se totum est. Et Plutarchus[a]: *Neque calceus podagra, neque annulus pretiosus reduuia, neque diadema dolore capitis liberat, sed ad vacuitatem molestiæ opus est animo, vitæque constantia*. Et Horatius[b]: *Quod petis hic est: Est Vlubris, animus si te non deficit æquus*. Sic videmus medicamenta, quæ morbis extrinsecus adhibentur, ac topica dicuntur, nisi purgato antea corpore, à medicis non valde probari, quod intimam, & latentem morbi causam minimè tollant; verum eiusdem potius vim augeant, atque in plures corporis partes diffundant.

b Horat. lib. 1. Epist. xi.

c S. Aug. lib. Confess. 9. ca. 12. circa fin.

Quod etiam exemplo Sancti Augustini liquere potest[c], qui cum ex obitu matris suæ magna se tristitia, atque animi mœrore afflictum sentiret, eiq; in mentem veniret, balnei præsidio vti, quod ad repellendam animi acerbitatem prodesse putaret, cum à græcis βαλανεῖον, id est balneum nomen acceperit, παρὰ τὸ ἀποβάλλειν τὰς ανίας, quod anxietatem pellat ex animo; fatetur tamen ipse, quod talis lotus egressus est, qualis erat ante, quoniam hæc mœroris amaritudo, ex illius corde non erat elota.

SENILES MENTIS CVRÆ QVÆDAM MEDICORVM OPERA IVVARI: ALIÆ CVRARI NEQVEVNT.

ALII huiusmodi mentis solicitudines, ac molestias abstergere volentes, earumque originem subtilius inuestigantes, cum inuenirent aliquas ex propriæ naturæ ui, corporisque simul constitutione oriri, alias aliunde varijs ex causis surgere, medicorum eas in primis opera curari, aut saltem mitigari in Sene, tradiderunt. Nam quamuis eorum disciplina ad corporis præcipue curationem pertineat, tamen cum quædam sit corporis inualetudo, & humorum intemperies, quæ inordinatos affectus in animum aliquando inuehunt, certum esse dixerunt, ex medicorum ope, qui ad radices ægri-

ægritudinum euellendas, ſanitatemq; reſtituendam incumbunt, prauos etiam affectus ſæpè abſtergi. Vnde & Vlpianus Iuriſconſultus quædam eſſe vitia corporalia reſpondit, quæ interdum ad animum penetrant[a]. Et auctores aliqui, qui de plantis ſcribunt, nonnullas recenſent, quæ non ſolum corpori, ſed etiam animo afferunt vtilitatem[b].

[a] l. 1. §. apud Viuianum. et l. ob quæ vitia. de ædelit. edict.

[b] Plin. lib. 25 cap. 5. Aul. Gell. lib. 17. c. 15.

Quapropter quando ſolicitudo animi, & triſtitia, de qua agimus, à vitio appetitus ſenſitiui oritur, & cognationem quandam cum corporis humoribus coniunctam habet: dubium non eſſe dixerunt, medicorum arte, ac peritia plurimum ſubleuari. Exempli cauſa, nouit medicus corpus hominis impuris humoribus redundare, quibus animus etiam valde exagitatur, metuque, triſtitia, iracundia, luctu, atque alijs huiuſmodi affectibus nimium vexatur; certè huius medici munus eſt, pharmacorum præſidio, aut alio commodiore artis ſuæ inſtrumento melancoliam, bilem, alioſque vitioſos humores, tanquam ſeminaria metus, & aliarum eiuſmodi perturbationum depellere; vt ita Senex ſymmetriæ humorum, ex qua facultatum animi harmonia iuuatur, reſtitutus, debita hilaritate, ac tranquillitate perfruatur.

Verum quoniam aliæ reperiuntur nonnunquam in Sene difficultates, & incommoda, quæ licet cum corporis ſenſu coniuncta videantur, à voluntatis tamen prauitate potius oriuntur; veluti, quòd ſit moroſus, implacabilis, tardus, ſuſpicioſus, & vt Theognis dicebat, indocilis; necnon quædam animi curæ, atque anxietates quandoque eum lædunt, quę ex vitioſis potius animi habitibus, prauiſque inſtitutis ſunt contractæ, qualis eſt ambitio, auaritia, mendacium, aſſentatio, inuidia, infidelitas, dolus, obtrectatio, & alia huiuſmodi; Ideo

in his

in his non ſolo medicorum auxilio eſt nitendum: quorum non eſt, Senectutem à grauioribus animi perturbationibus prorſus liberare, nec eas omnes cordis ſolicitudines, quibus affecta ætas plerumque laborat, vllis arte compoſitis pharmacis euellere; ſed ad aliorum magis diſciplinam, atque opem erit recurrendum, vt interim multas alias vexationes prætereamus, quæ extrinſecus obueniunt, ſupra a nobis enumeratas: quibus nihil, aut parum poteſt medicorum induſtria prodeſſe, vt omnibus eſt notiſsimum.

Sunt deinde aliæ afflictiones Senum, quæ ingruentibus morbis illis, quos exacta, & languida ætas, calore naturali debilitato, ſecum ferre ſolet, corpus & mentem ſimul conficiunt, atque eneruant: quibus leuandis, quæ ratio adhiberi poſſet, infiniti operis eſſet, & omnem medicinæ vim, ac medicorum operam penè excederet, licet illi commentarijs ſuis nominatim hunc locum ſint complexi, & artem illam, quæ ad Senes reficiendos pertinet ἀναληπτικὴν, & quæ illorum ſanitati tuendæ proſpicit, γηροκομικὴν appellauerint [a].

[a] Galen. de ſanita. tuen. lib. 5. cap. 4. in princ.

Et quamuis nonnulli hæc non propria Senectutis vitia, ſed commune valetudinis impedimentum eſſe contendant. Attamen cum quidam ſint ferè naturales Senectutis morbi tam animi, quàm corporis, quorum aut nulli Senes, aut rariſſimi expertes inueniuntur; vtique ad eos ſanandos, vix credimus pharmaca aliqua ex ijs quæ materialia dicuntur, inueniri poſſe, quæ cumulate id præſtare queant. Vt enim naturæ nobis inſitam vim funditus extinguere non poſſumus [b], comminuere vix poſſumus; ita morbos eos, qui in nos proxime à natura, & ab ætate manant, penitus conuellere, aut ſupra humanas vires, aut certè difficillimum eſt, quod tamen nos peritioribus diiudicandum relinquimus.

[b] Ariſt. 2. lib. Ethi. c. 1.

PRAE-

PHILOSOPHORVM REMEDIA AD SENILES MOLESTIAS SVBLEVANDAS.

PRAETER HAEC autem medicorum remedia, ſunt etiam ad ſeniles moleſtias leuandas alia ſubſidia à philoſophis excogitata. Cum enim Senex plerunque nullo, aut leui morbo afficiatur, magno tamen mœrore, turbidiſque alijs animi motibus crucietur, ad eos depellendos varia ab ipſis philoſophis conſilia prolata fuerunt, quorum aliqua hic ſubijciemus. Inter cæteros autem ſic Plutarchus inquit [a]: *Noli arbitrari Senectutem malè audire, & culpari, quia rugas, canos, imbecillitatemque corporis ſecum trahit: ſed hoc habet moleſtiſsimum, quod amor rerum terreſtrium pridem homini ingeneratus, vſu diuturno corporis, eò arctius confirmatur, ac nouo eum quotidie ſtudio extimulat: cui non eſt difficile, animum in philoſophia proficientem obſiſtere, atque tanquam è fuga dilabentem, inanem hanc moleſtiam, ægritudinemque diſſipare.* [b] *Mortem metuere aliud nihil eſt, quàm falſo putare ſe ſapere: qui enim mortem metuit, videtur ſibi ſcire, quod ignorat. Scit enim nemo, an mors ſit omnium, quæ homini contingere poſſunt, bonorum maximum: metuunt autem eam, quaſi certo ſciant eſſe ſummum malum. In vniuerſum autem quiſque ſecum cogitare debet, non vitam longiſſimam eſſe optimam, ſed quæ cum virtute maximè adminiſtratur: neque enim qui plurimum fidibus cecinit, aut orauit, aut naues gubernauit, in laude eſt, ſed qui iſta optimè fecit: nam præſtantia non in temporis longitudine, ſed in uirtute, & tempeſtiua moderatione collocanda eſt. Sic inter plantas, eæ habentur præſtantiſſimæ, quæ plurimum fructus minimo tempore ferunt; & inter animalia item ea, ex quibus non longo temporis ſpatio plurimum vtilitatis vita noſtra percipit. Præterea ſi cum æternitate compares vitæ tempus, nihil ferè inter breue, & longum inuenies diſcriminis. Nam iuxta Pontum animalia quædam vitam vnius diei ſpatio terminant, & cum mane*

a Plut. in lib. de conſolat. ad Vxorem.

b In lib. de profect. virt.

nascantur, meridiè vigeant, vespere consenescant; quàm ridiculum esset, hæc momentanea aut timere, aut concupiscere, quæ nec numerare quidem dignum est?

TRISTITIAE SENILIS CAVSA EST INSATIABILITAS.

ITEM Galenus in libro, quem scripsit, de dignoscendis, curandisque animi morbis, postquam vnumquemque dixit, per totam fermè vitam indigere morum exercitatione; & docuit qua ratione varij affectus, & vitia, veluti iracundia, inuidia, auaritia, ambitio, turpitudo, in alijs atque alijs ætatibus curanda essent; de tristitia, ac mœrore, quæ maximè Senibus infesta esse solet, sic loquutus est [a]: *Scito omnis tristitiæ, & mœroris unam esse causam, quam insatiabilitatem nostri, siue auiditatem inexplebilem uocant, eo quòd semper aliquid concupiscat*: & ibidem paulo inferius: *In qua expellenda, si nos ipsos assiduè exercebimus, sine omni molestia uiuemus. At quo pacto exercebimus? nempe si cognitum habuerimus, rectè dictum esse, vitium animi pessimum esse insatiabilitatem; hoc enim fundamentum est omnium cupiditatum, pecuniæ, gloriæ, honorum, principatus, & contentionis*. Et infra: *Quod si turpe est, libertatem eam, quæ humanis legibus accepta refertur, non maximi facere; quo turpius erit eam, quæ & verè, & natura ipsa est libertas, non omni studio appetere? quin illam inhonestis, atque impuris, ac tyrannicis Dominis addicere? lucris uidelicet, ac minutissimis quibusque pecuniarijs rationibus, atque cupiditatibus.*

a Galen. lib. de dignosc. et curandis animi morbis cap. 4. & 9. & 10.

Qui quidem auctor celeberrimus, alium quoque libellum conscripsit, De cuiusque animi peccatorum cognitione, atque medela [b]; vbi quotuplex sit peccatum, quid inter illud, ac perturbationem animi intersit, quomodo vtrique sit occurrendum, & alia multa persequitur, quæ non solum ad molliendas Senectutis molestias, verùm etiam ad ipsammet Senectutem valdè fru-

b Galen. Clas. secunda.

ctuosam,

ctuosam, atque iucundam reddendam, perquam accommodata videntur.

Seneca etiam sic scriptum reliquit[a]: *Adhuc non pueritia in nobis, sed quod est grauius, puerilitas remanet, & hoc quidem peius est, quod authoritatem habemus Senum, vitia puerorum.* Et paulo post: *Nulli potest secura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat, qui inter magna bona multos consules numerat. Hoc quotidie meditare, vt possis æquo animo vitam relinquere, quam multi sic complectuntur, & tenent, quomodo qui à torrente rapiuntur, spinas, & aspera. Plerique inter mortis metum, & vitæ tormenta miseri fluctuant, & viuere nolunt, & mori nesciunt; fac itaque tibi iucundam vitam, omnem pro illa solicitudinem deponendo. Nullum bonum iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Nullius autem rei facilior amissio est, quàm quæ desiderari amissa non potest.* a Epist. 4.

Idem Seneca[b]: *Longam viam ingressus es, & labaris oportet, & arietes, & cadas, & lasseris, & exclames: ò mors,* idest, *mentiaris. Alio loco comitē relinques, alio efferes, alio timebis. Per huiusmodi offensas emetiendū est confragosum hoc iter. Præparetur animus contra omnia, sciat se venisse, vbi* b. Epist. 107

Luctus, & vltrices posuere cubilia curæ.
Pallentesque habitant morbi, tristisque Senectus.

Et infra: *Nihil miremur eorum, ad quæ nati sumus, quæ ideo nulli quærenda, quia paria sunt omnibus. Ita dico paria sunt; nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Aequum autem est, non quo omnes vsi sunt, sed quod omnibus latum est. Imperetur æquitas animo, & sine querela mortalitatis tributa pendamus. Hyems frigora adducit, algendum est; æstas calores refert, æstuandum est; intemperies cæli valetudinem tentat, ægrotandum est; & fera nobis loco occurret, & homo perniciosior feris omnibus; alium aqua, alium ignis eripiet; Hanc rerum conditionem mutare non possumus; id possu-*

mus, magnum ſumere animum, & viro dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ conſentiamus. Natura autem hoc, quod vides regnum, mutationibus temperat, nubilo ſerena ſuccedunt: turbantur maria, conquieuerunt: flant inuicem uenti: noctem dies ſequitur: pars cæli consurgit, pars mergitur, contrarijs rebus æternitas conſtat. Ad hanc autem legem animus noſter aptandus eſt, hanc ſequatur, huic pareat, & quæcunque fiunt, debuiſſe fieri putet, nec velit obiurgare naturam; optimum eſt pati, quod emendare non poſſis, & Deum, quo auctore cuncta proueniunt, ſine murmuratione comitari: malus miles eſt, qui Imperatorem gemens ſequitur.

De quibus quidem Philoſophorum rationibus, ac ſententijs, quid ſit iudicandum, inferius ſubiungemus.

QVARTA OPINIO GENTILIVM DE SENECTVTE.

NVNC ENIM quarta & vltima ſupereſt de Senectute ſententia, cæteris longè benignior, & iuſtior: quæ Senectutem ab omni crimine vindicare contendit, quamuis non id cumulate omnino ſapientum iudicio præſtet. Hæc patronum habuit celeberrimum, Ciceronem ſcilicet, qui tametſi alijs in locis obiter quodam modo Senectutem perſtrinxiſſe videatur, veluti in libro de Conſolatione ſupra à nobis memorato, & nonnihil in libro de Amicitia, cum Scipionem præter alia in eo etiam videtur celebrare, quod conſtante adhuc ætate, (erat quippe annorum ſex & quinquaginta) vt aiunt, ſublatus fuerit, dicens [a]: *Quid hunc paucorum dierum acceſſio iuuare potuiſſet? Senectus enim quamuis non ſit grauis, tamen aufert eam viriditatem, in qua etiam tunc erat Scipio.*

[a] *Cicer. lib. de amicit. poſt princ.*

Attamen cum hoc idem argumentum certa deliberatione, firmoque propoſito tractandum ſuſcepit, nimirum

rum in præclaro illo, & egregio de Senectute libello, in quo Catonem induxit, Senectutis partes acerrime tuentem, atque ab aliorum obtrectationibus vindicantem: Scimus eum non quidem perfecte, sed valde insigniter hoc expressisse, ita vt Græci libellum hunc, qui Cato inscribitur, in suam linguam verterint, & græcè nunc vulgo habeatur, eumque magnifaciant.

Quare in nonnullorum fortasse reprehensionem incidemus, quod disputationem hanc, in qua ipse tam ornatè, ac splendidè versatus fuit, suscipere nunc audeamus, quasi illum aliqua ex parte corrigere velimus. Cicero enim, vt satis notum est, omnia aduersus Senectutem maledicta, ad quatuor præcipuè causas redegit; quarum prima fuit, quòd auocet homines à rebus gerendis; altera, quòd corpus faciat infirmum; tertia, quòd priuet omnibus ferè voluptatibus; quarta, quòd haud procul absit à morte.

Quibus quidem obiectionibus sigillatim eum admirabili dicendi facundia, ac sententiarum varietate respondisse, in manibusque omnium libellum hunc cum summa commendatione versari, perspicuum est.

ATTAMEN si ijdem veri amatores erunt, facile nos ab hac suspicione vindicabũt, fatebunturq; Ciceronem oratorio potius more, eximioq; eloquẽtiæ flumine, quàm certis veritatis fundamentis, ac iustitiæ legibus, Senectutis causam egisse. Nam quod ad quatuor illa capita attinet, quorũ patrocinium suscepit, certum est, alias, & fortasse grauiores contemnendæ Senectutis ansas, quæ in ore hominum versabantur, comprehensas minime ab eo fuisse; pro vt ex ijs, quæ partim superius dicta, partim inferius subijcientur, colligi poterit.

DE LIBRO QVI INSCRIBITVR CATO DE SENECTVTE.

Atqui inuiti quidem facimus, dum hæc ipsa euoluimus,

mus, ne Catonis iudicio, quod ſummum in eo fuit, detrahere, aut mancam quodammodo illius orationem arguere videamur. Attamen cum hoc, quicquid ab eo omiſſum fuit, à ſæculi potius illius caligine, quæ omnium ferè oculos adhuc perſtrinxerat, profluxerit, nondum ſplendoris luce omnibus patefacta; eo magis compellimur illuſtrandæ huius veritatis ſtudio, per multa, quæ eam ætatem fugerunt, atque huic argumento plenius perſequendo neceſſaria videntur, depromere.

QVÆDAM GENERALIA DE PRIORIBVS GENTILIVM OPINIONIBVS.

PRIVS verò quædam in vniuerſum, quod ad has gentilium opiniones attinet, explicanda videntur, vt quantum à veritatis ſcopo abfuerint, plenius dignoſcatur; & inde appareat, quid nos potiſſimum in hanc diſputationem de Senectute, neceſſario pertraxerit.

Ponendum igitur in primis illud eſt, neminem ex veteribus propriè articulum illum attigiſſe, qui nobis nunc præ manibus eſt. Nam cum illud nos probare ſtudeamus, in Senectute bonum ſuapte natura ineſſe, quod alijs ætatibus non eſt commune; tantũ abeſt, vt gentiles Bonũ hoc agnouerint, vt potius ferè omnes, de Senectute tanquam malis plurimis refertiſſima, fuerint loquuti.

Ac vt omittamus priores illos, qui omnium ætatum gradus, hominumque ordines, ac vniuerſam naturam verbis penè execrati fuerunt, de quorum amentia ſatis ſupra dictum fuit.

ALII etiam, qui poſtea ſecuti ſunt, in ſolam Senectutem inuecti fuerunt, cum quicquid mali ferè, & aduerſi in hac vita poteſt contingere, in eam, tanquam in calamitatum receptaculum congeſſerint; ſatis omnino oſtenderunt, ſe quorumdam delicatiorum more, nihil niſi iucundum, & melle conditum poſſe admittere; contra verò, aduerſa omnia, & triſtia illis infenſa, &

odio-

odioſa eſſe. Quo quidem quid abſurdius, indigniuſuè dici poteſt? hi enim virtutem ex hominum comercio tollunt, quæ labore, patientia, vigilantia, aduerſorumque tolerantia acquiritur. Vnde meritò Epicureorum, eiusque ſequacium ſecta, iampridem à bonis, eruditisque omnibus exploſa fuit.

IAM VERO quod ſpectat ad tertiam, quæ ſupra à nobis relata fuit, philoſophorum ſententiam, videmus eos id non egiſſe, vt Senectutis ſtatum in aliquo pretio habendum eſſe ſuaderent; ſed vt oſtenderent ſua non deeſſe ſubſidia, ac ſolatia illis malis, quibus Senectus conflictatur; vel potius, vt quicquid in hac humana vita varium, incertum, ac turbulentum ſolet emergere, illud vndecunque exurgat, ſiue à Senectute, ſiue à quocunque alio ætatis gradu prodeat, magno, & forti animo ferendum eſſe docerent; ſenſus fræno rationis cohibendos, ac humanæ inſatiabilitati, ex qua moleſtiæ ferè omnes in hac vita oriuntur, moderationem eſſe conſtituendam.

Quapropter eos inſipientiæ minimè damnamus, ſed eorum dicta, rei quam præ manibus habemus, non ita proximè aptari poſſe cenſemus; cum nos de Senectutis ſtatu hic tantum diſquiramus, nec cæteras vitæ conditiones, quod illi faciunt, aut varietates examinare contendamus.

DE CATONE verò, tanto Senilis ætatis propugnatore, ac vindice, quid loquemur? qui cum vt traditum eſt, & diutiſſimè Senex fuiſſet, & in ipſa Senectute præ cæteris floruiſſet; ea deinde prudentia, & doctrina cum auctoritate coniuncta, argumentum hoc complexus fuit, vt communi omnium plauſu, illius ſententia pridem excepta fuiſſe videatur.

Attamen ſi nos illius ſcopum conſideremus, intelligemus,

gemus, non id ei fuiſſe propoſitum, vt Senectutem tanquam proprijs fulgentem virtutibus, atque illuſtribus inſignem ornamentis efferret, cunctiſque optabilem eſſe oſtenderet; ſed potius, vt eam ab aliorum iniurijs, & maledictis tueretur: ac crimina, quæ illi vulgo obijciuntur, aliqua ex parte ſaltem expurgaret.

Quare ſicut apud Magiſtratus, non idem eſt, reum delatum, ab omni culpa, & ſcelere immunem ſententijs Iudicum declarari; ac eundem iuſtum, ſapientem, beneficum, præmioque dignum pronunciari, cum hæc valde diuerſa ſint: Sic Cato hanc iudicij partem, quæ tunc agebatur, vt Senectus à vulgaribus calumnijs vindicaretur, fuit ſanè (quantum illa ferebant tempora) egregiè complexus; reliquum, quod ad illius dignitatem adſtruendam, ac decus, & ornamenta eiuſdem patefacienda pertinebat, tam parce tetigit, vt nihil fere, aut certe parum dixiſſe videatur; quam partem nos in præſentia cupimus, Deo adiuuante, explicare.

GENTILIVM ERRORES DE SENECTVTE LOQVENTIVM, VNDE.

SED VTINAM etiam ea, quæ à Catone ipſo, aut ab alijs ætatum iſtarum ſapientibus, ad Senectutis damna mitiganda, ſeu ad obtrectationes retundendas tradita fuerunt, eiuſmodi eſſent, quæ validis rationibus, ſoliſque argumentis niterentur.

QVOD non ideo à nobis quiſquam dici interpretetur, ac ſi auctorum illorum exiſtimationi, qui ingenio, & doctrina claruerunt, detractum velimus; ſed potius, vt magna digni excuſatione oſtendantur, qui ea, quæ ſæculo illi erant abſcondita, minimè ipſi alijs prodere potuerunt. Quis enim exorto nondum iuſtitiæ, & veritatis ſole, lucem cernere apertis etiam oculis vnquam valeat? Quis denſa tenebrarum, & infidelitatis caligine circumſeptus, non vbique cæcutiat, non

ſemper hæreat? Quibuſnam fundamentis illi de Senectutis ingraueſcentis moleſtijs differere potuerunt, qui ætatis huius fugientis cauſam minimè agnouerunt? Quibus ipſi præſidijs, niſi ſuperficie tenus, extremæ huius ætatis difficultates, & anguſtias, mitigare potuerunt, qui humanæ naturæ primordia, qualia fuerint, quis progreſſus, quis finis ſit expectandus, prorſus ignorarunt?

Quemadmodum igitur medicum ad curandos morbos adhibitum, eorum prius cauſas perſcrutari, & cognoſcere opertet: cum ignorata ægritudinis radice, plerunque fallacia, & periculoſa, imo etiam noxia, remedia miniſtrentur. Sic gentiles, humanarum calamitatum cauſas, & principia ignorantes, parum in re noſtra, ac cæteris omnibus proſpexiſſe, nemini mirum eſſe debet.

Propterea multa etiam à Catone dicta, quamuis magnificis verbis, præclaroque orationis ſplendore ſint exornata, non tamen neruos illos, aut robur habere certum eſt, quod à ſapiente viro, ac conſilij maturitate præſtante, fortaſſe erat expectandum. Multa enim de villarum amœnitate, agrorumque cultu, ad Senectutem recreandam eleganter diſputauit: quæ tamen non ſunt bona Senectutis, nec à Senectute, ſed aliunde proueniunt: Ideoque non ſolum Senectutis, ſed etiam reliquæ ætatis moleſtias, demulcere interdum conſueuerunt: ſicuti & ambulationes, piſcationes, venationes, aucupia, & alia huiuſmodi oblectamenta: quæ non magis ſeniles, quàm alias quaſcunque animi curas, & ſolicitudines relaxare, apta ſunt. Hæc enim nos moderate adhibita non repudiamus, ſed cur peculiariter Senectuti adſcribenda ſint, non videmus; cum nec Senes omnes ijs delectentur, veraque ſolatia Se-

nectutis, ab ijs potius virtutum præsidijs, rectaque animi constitutione, quàm ab externis huiusmodi voluptatibus, oriantur.

Mirum autem nihil est, in hoc Senectutis argumento, veteres olim valde à semita aberasse: cum idem in alijs quoque disputationibus, *De summo bono*, *De contemnenda morte*, *De consolatione*, *De Dei prouidentia*, *De tolerando dolore*, alijsque huiusmodi argumentis, eis contigisse videamus. Quorum fundamenta, & rationes si in vnum cogas, vix quippiam ex ijs solidum, vix quicquam efficax, aut quod verè nostræ mentis sitim extinguere possit, vnquam licet exprimere. Cum enim rerum initia non tenerent, nec humanæ huius vitæ peregrinationem, siue exilium, cælestisque patriæ sedem agnoscerent, varijs errorum tenebris eos inuolui, necesse fuit. Quis enim de summo bono ducentas, & octogintaocto gentilium opiniones, olim colligi potuisse vnquam existimasset, nisi id Sanctus Augustinus ex Varrone apertè nobis retulisset [a]? Cum igitur ignorarent, vbi vera felicitas nitatur, & quibus gradibus ad eam perueniatur; mirum non est, ipsos in rebus grauissimis, sibique non planè perspectis; & quo tempore eam liceat adipisci, obcæcatos & plerunque deceptos fuisse.

a *S. Aug. de ciuit. Dei. lib. 19. c. 1.*

Nam & quæ Cicero, *De contemnenda morte*, *De consolatione*, ac similibus quæstionibus, tanta dicendi copia persequutus est; scimus pridem ab eruditis viris, non satis probari [b]; vt ea, omittamus quæ idem Cicero scripsit: *Neminem alteri iniuriam iure inferre posse, nisi iniuria lacessitum*. Quibus duobus verbis rectè Lactantius admonuit [c], duas è mundo præstantissimas virtutes eum sustulisse, patientiam, & innocentiam, quæ maximè cernuntur in tolerandis iniuriis.

b *Lud. Viu. de uerit. fid. chr. lib. 5. cap. de morte*

c *Lact. lib. 6. de vero cult. cap. 18*

PRAETEREA qui legit eoſdem gentiles, bonã voluntatem, virtutisq; decus ſibi ipſis, ac proprijs viribus tantum abſcribere ſolitos fuiſſe, prout Cotta affirmat, dicens [a]: *Nam quis, quòd bonus vir eſſet, gratias Dijs egit vnquam? at quòd diues, quòd honoratus, quòd incolumis. Iouemque optimum maximum ob eas res appellant, non quod nos iuſtos, temperatos, ſapientes efficiat; ſed quod ſaluos, incolumes, opulentos, copioſos.* Et Scipionem ad legatum Antiochi Regis dixiſſe legimus [b]: *Ex ijs, quæ in Deorum immortalium poteſtate erant, ea habemus, quæ Dij dederunt; animos, qui noſtræ mentis ſunt, eoſdem in omni fortuna geſſimus, gerimusque.* Et illud Poetæ:

a Cic. de natura Deorũ lib. 3.

a Liuius lib. 37.

Sed ſatis eſt orare Iouem, qui donat & aufert:
Det vitam, det opes, æquum mi animum ipſe parabo.

Quis hæc legens, non eorum inſcitiam agnoſcat? qui cum tantopere extollerent philoſophiam, largitoris illius nullam haberent rationem? ſimiles illis, vt ait Lactantius, qui efferentes laudibus cibum, & potum, ſine quo viuere homines nequeunt, auctorem illorum, qui hæc alimenta creauit, prorſus negligerent.

SED quid de Stoicis dicemus? qui propius ad veritatem acceſſiſſe, aliquibus viſi fuerunt? Nam cum ijdem ſummum bonum in ſola virtute collocarint, oſtenderunt non ſolum quid ſummum bonum ſit, ſe ignorare; ſed etiam finem cum officio confuderunt; cum aliud ſit nauigatio, aliud portus, ad quem per nauigationem eſt perueniendum; aliud virtus, quæ certamen, & laborem exigit: aliud virtutis præmium, quod bene pugnantibus decernitur.

Quid plura? cum eadem communis originis, & culpæ ignoratio, Philoſophis, Oratoribus, Medicis, & alijs viris eruditiſſimis non ſolum in alijs rebus, verumetiam in his, quas oculis videmus, plerunque tenebras

attulerit? Nam exempli causa, si ab ijs quæreres, cum omnia creata, ad fines suos perpetuò tendant, & cuncta animantia naturam suam, tanquàm vitæ ducem sequantur, veluti aues volando, pisces natando, atque equi currendo: quare hominis natura ratione prædita, non tamen ex rationis præscripto, munia sua agat? Sed si eius mores, & viuendi instituta obserues, nihil minus ab ea præstari videas, quàm quod rationi est consentaneum: & nihil magis, quàm quod virtutis dignitati aduersatur. Certe nodum hunc humana philosophia soluere minime nouit, illa namque omnia, quæ ex veteris calamitatis nostræ initijs profluxerũt, haudquaquã fuit assecuta: ex quibus tot, & tanta flagitia quotidie existunt, vt aliqui, hominem non rerum humanarum dominum, & gubernatorem, sed miseriarum seruum, & incommodorum mancipium appellauerint[a]: eundemque scelerum luendorum causa, natum esse affirmauerint: quod totum ex imperitia profluxisse, vt ait Lactantius[b], non est dubitandum.

a Cicer. de consolat. ferè in princ.

b Lact. lib. 3. cap. 18.

Verum hæc obiter, & paulo fortasse fusius, quàm oportebat: quod à nobis factum fuit, non tantum vt absurdiora nonnulla priscorum temporum commenta attingeremus, sed vt eorum etiam auctores aliqua ex parte dignos venia, ob communem sæculorum caliginem, ostenderemus.

GENTILIVM DICTA DE SENECTVTE NON INVTILIA FVISSE.

NVNC vt in viam nostram, atque ad Senectutem ipsam reuertamur, dicimus quamuis illi de eius incommodis multa fuerint philosophati, & alij eam ab hominum calumnijs, & querimonijs liberare conati sint; constat tamen, minimè id eos pro dignitate præstare potuisse, nec debita Senectuti præsidia, seu solatia præbuisse; quoniam certam nullam rationem tenere valuerunt,

runt, cur Senium hoc, de quo agimus, quod quietis, consolationisque portus esse deberet, maximè ob rerum humanarum experientiam, quæ solicitudines sedare solet, innumeris tamen animi, & corporis languoribus obruatur.

Quid vero? fueruntne inania prorsus, atque inutilia, quæ gentiles de Senilibus calamitatibus, illarumque subsidijs protulerunt? minimè vero. Sed sicut inter medicinas, quædam sunt imperfectæ, quæ non omninò omnem vim morbi expellunt, proficiunt tamen ad prauos humores nonnihil moderandos: aliæ sunt, quæ radicem ægritudinis attingentes, eam euellunt, atque sanitatem inducunt. Sic non negamus philosophos multa non vulgaria, ac prudentibus viris digna, dictante rationis lumine, protulisse; sed quæ nullatenus eas eximant difficultates, ac solicitudines, quibus Christianum hominem in vita, ad eas depellendas instructum esse oportet; etsi eisdem mitigandis plurimum prodesse quandoque possint.

QVOD AVTEM ijdem plene omnia non fuerint assequuti, multæ rationes à sacris Theologis adduci solent; sed vna hæc instar sit omnium, quæ in fine humanæ vitæ constituendo, illos à nobis valde diffidentes ostendit. Illi enim, vt supra etiam tetigimus, aut in virtute animi, quam à sola facultate arbitrij nostri falso pendere dicunt, finem ipsum, nempe felicitatem, sitam arbitrantur; aut cum hac robur corporis, pulchritudinem, progenitorum claritatem, & fortunæ, quod aiunt, bona coniungunt. Nos nihil rerum humanarum magnopere suspicimus, sed sublimiori spe elati, ad ipsã rerum diuinarum contemplationem, & amorem transcendimus; in quibus fidei lumine illustrati, certo scimus, vitam vere beatam consistere. Qua posita finium diffe-

differentia, quis mirabitur, media quæ ad illos comparandos vtrisque proposita sunt, Philosophis scilicet, & nobis, late inter sese dissidere: nostraque tanto perfectiora, & excellentiora esse, quanto diuinior est rerum cælestium sempiterna fruitio, quàm humanarum fluxa, & momentanea possessio, in qua sicut in imagine pertransit homo?

Quare, quæ ad Senectutis nostræ incommoda leuanda illi nobis remedia attulerunt, quamuis ex omni parte id præstare non valuerint, quippe quæ ad verum humanæ felicitatis finem minimè dirigantur. Quoniã tamen aliquem nobis aditum, ad Senectutis Bonum adipiscẽdum præbuerunt, non sunt à viris Chistianis repudianda: sed in vsum proprium, quoad eius fieri poterit transferenda: ac reliqua, quæ illis defuerunt, & sine quibus otiosa penè omnia redderentur, curandum à nobis, vt ex Christianæ disciplinæ documentis suppleantur. Quod in sequentibus partibus efficere (Deo adiuuante) conabimur.

FINIS PRIMAE PARTIS.

GABRIE-

GABRIELIS PALAEOTI S. R. E. CARDINALIS.

De Bono Senectutis.

PARS SECVNDA.

NVNC IGITVR, partem alteram aggredientes, quæ nobis initio proposita fuit: vt scilicet Bonum Senectutis, interioribus veluti cancellis inclusum proferamus, paulo altius totum hoc argumentum repetendum esse duximus, ad rem clarius explicandam. VNDE SENECTVS, ET LANGVOR IN HOMINE.

Ac primum ab ipsa Senectutis, eiusque imbecillitatis origine, & totius declinantis, ac languescentis ætatis causa, exordiemur. Nam qui secum cogitat, hominem initio ad Dei imaginem, & similitudinem procreatum, ac paulominus ab Angelis diminutum, gloria & honore coronatum, & constitutum super opera manuum Domini extitisse; & videt deinde, hisce angustis vitæ spatijs eum concludi, tanta circundari fragilitate, breui annorum cursu inueterascere, & consumi: ac pe-

riculis vndiq; ita circumuenìri,vt in singula propè temporis momenta, expectare interitum, & inopinatos deflere casus, naturæ eius conditio quodammodo compellat: non potest non admirari vehementer, in tam præclaro opere, tot tristia, lamentabiliaque subesse.

Quemadmodum enim si Architectus,magnificum, ac sublime palatium extrueret,fundamētis haudquaquam firmis, ac murorum commissuris parum ad stabilitatem aptis: facile fieret, vt vel leui terræmotu concussum, vel vi ventorum quassatum, rimas ageret, aut minaretur ruinam, non sine eorum admiratione, atque dolore, qui opus tam insigne, tantoque exædificatum artificio,tam facile ruiturum cernerent? Sic in hominis fabrica, & opificio rerum omnium humanarum præstantissimo, qui illud videt tam caducum, tam fragile, & tot mutationibus, ac periculis expositum; certè vix poterit, si hæc omnia attenta cogitatione percurrerit, ipsas lacrymas continere. Sed vt non damnantur lacrymæ, non improbatur mœror: sic nemo pius,aut sapiens ferre vnquam iure queat nefarias voces, atque insana maledicta, quæ non minus inique, quàm falso, hac de causa, in ipsius humanæ naturæ parentem, nonnulli perditi homines conijcere solent.

IGITVR ad hæc, & alia quæcunque absurda euellenda, quæ in hoc genere possent humanæ menti sese obijcere; necesse est ad certa sacrarum literarum fundamenta recurrere, quæ omnem rei originem, ac progressum patefaciunt. Docent enim hominem initio non omnino caducum & imbecillum, nec etiam natura sua incorruptibilem, aut immortalem procreatum fuisse; quippe qui ex limo terræ, cuius proprium est putrescere, & dissolui, ac ex finitis, & contrarijs elementorum qualitatibus conditus fuerat. Verum superna

Dei

Dei gratia, ac extraordinario iustitiæ originalis fuisse munitum priuilegio, quo ille fideliter vtens, si in Dei obedientia perseuerasset, nunquam mortem fuisset expertus [a].

a S.Tho. in 1.q.97. art. 1. & art. 4. vbi Caiet.

QVOD HOMO SEMPER ALIQVIBVS CIBIS INDIGVERIT.

SED VT HAEC intelligantur, oportet rem altius repetere. Constat, vt omnibus patet, homo ipse ex animo, & corpore; corpus autem, cum ad sui conseruationem necessario cibis indigeat, non poterat ille quidem esca naturali vtens, vitam perpetuò producere. Nam cum calor naturalis, qui est animæ instrumentum, humidum radicale quotidie absumat, quamuis hæc diminutio, aliorum ciborum sumptione soleat instaurari; non tamen potest illa vsquequaque redintegrari, quin aliquid de illius robore depereat, & humidum illud paulatim decrescat: vnde vires languescere, & Senectus subrepere, post certam ætatem solet.

Accedit, quod cum virtus, quæ dicitur actiua speciei, ex adiunctione rei extraneæ semper debilitari soleat: sicuti ex aqua adiuncta vino, diminuitur vini robur, pro vt plus, aut minus ei infunditur, ita vt tandem vinum ad aquam proxime accedat [b], quod viribus omnino caret; Necesse fuisset homini ob naturæ propriæ vim, vitæ decrementa paulatim sentire, ac dissolutionem corporis tandem experiri.

b Arist. 1. de generat. tex. 34. & 39.

Hanc itaque imbecillitatem nullus naturalis cibus, nullum humanum præsidium sarcire perfectè poterat. Vnde Aristoteles [c] irridens Hesiodum, & alios eius ætatis philosophos, dicentes, eos qui gustarent ambrosiam, & nectar, fieri immortales: ait, hoc nullo pacto effici posse; nam quod cibo indiget, suapte natura est solubile, & mortale.

c Arist. Metaph. lib. 3. tex. 15.

DE LIGNO VITÆ, ET LIGNO SCIENTIÆ BONI ET MALI.

DEVS IGITVR, vt huic hominis imbecillitati consuleret, illum in paradiso voluptatis collocauit; in quo vt maximam reliquarum arborum multitudinem omittam, duæ erant pulcherrimæ: altera, quæ vitæ propagandæ vim habebat, cuius fructu hominem vesci posse voluit: altera, quæ scientia boni, & mali diceba- tur, à cuius fructu eundem abstinere iussit, vt ex verbis illis patet: *Ex omni ligno paradisi comedes, de ligno autem scientiæ boni & mali, ne comedas: in quacunque enim die comederis ex eo, morte morieris.*

Ex quibus verbis constat, vltra virtutem supernaturalem, tunc animæ impressam, ad conseruandum corpus ab omni corruptione & interitu, concessum etiam fuisse homini, vesci fructu [a] arboris vitæ, ad vitam producendam: quod docet egregiè Sanctus Augustinus, cuius hæc sunt verba [b]: *Cibus aderat, ne esuriret: potus, ne sitiret: lignum vitæ, ne illum Senecta dissolueret: nihil corruptionis in corpore, vel ex corpore, illas molestias vllis eius sensibus ingerebat: nullus intrinsecus morbus, nullus ictus metuebatur extrinsecus: summa in carne sanitas, in anima tota tranquillitas.*

a S. Thom. 1 q. 97. art. 4. vbi Caiet.

b S. Aug. de ciuit. Dei lib. 14. c. 26.

Cum autem homo superbè legem sibi præscriptam violasset, fructumque vetitum comedisset, grauissimi criminis reus merito à Deo damnatus fuit: *Maledicta,* inquit [c], *terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ; spinas, & tribulos germinabit tibi: & comedes herbas terræ: In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuerteris.*

c Genes. c. 3.

ITAQVE EX HAC præuaricatione non solum sanctitas, & iustitia originalis, in qua constitutus fuerat homo, amissa fuit: sed etiam ira, & Dei indignatio aduersus eundem prouocata [a]; proindeque perturbationes, & aliæ calamitates, quæ à Theologis, *pœnalitates* vocantur [b], acriter concitatæ: & præsertim humorum inæqualitas, caloris natiui debilitas, humidi radicalis consumptio, virium languor, infirmitates, Senectutis imbecillitas, & mors denique ipsa subsequuta est [c]. Sicuti enim arce hostibus prodita, tota Ciuitas motu, & perturbationibus agitatur, atque in captiuitatem tandem redigitur: sic mente hominis à Deo per præuaricationem præcepti alienata, inferiora omnia tumultuari, & quasi perfidiam hominis furore suo vindicare permissa fuerunt [d]. Hæc enim hominem in statu illo felicissimo positum, minime læsissent, nec ante legem violatam, mors vllo modo suam vim ostendisset; quia *Deus*, vt in Sapientia legitur, *mortem non fecit, sed inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum* [e]. Vnde & Apostolus ait: *Sicut per unum hominem, peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt* [f]. Et Sanctus Augustinus: *Deus hominem fecit, qui quamdiu non peccaret, immortalitate uigeret, ut ipse sibi auctor esset ad uitam, aut ad mortem* [g].

EX PRIMI PARENTIS NOXA MVLTIPLICIA IN HOMINE MALA DERIVASSE.

a Concil. Trid. sess. 5. circa princ.

b S. Thom. in 3 par. q. 14.

c S. Aug. l. b. 14. de Ciuit. Dei c. 26. Conc. Trid. sess. 5. c. 1. & Catechis. Ro. in symb. art. 2. S. Thom. in 1. q. 95. art. 1. & q. 97. art. 1.

d Celestin. 1. epist. 1. c. 4. Conc. Aurisic. c. 1.

e Sapien. c. 1 & 2.

f ad Rom. c. 5

g lib. quæst. vet. & nou. test. q. 19.

HAEC cum ita se habeant, quæret fortasse aliquis, quomodo nos commentarium hunc nostrum, De Bono Senectutis inscribamus; cum Senectutis imbecillitas, & flaccescentis huius ætatis origo, & cætera quæ illam comitantur incommoda, ex priori illa culpa profluxerint, quæ non Bonum Senectutis, sed malum potius necessario ostendunt.

BONVM QVO SENSV HIC ACCIPIENDVM.

ITAQVE LOCVS videtur necessario postulare, vt ante omnia declaretur, quo sensu, Bonum, accipiamus: deinde etiam, quid Senectutis vocabulo significemus: & simul quomodo, hoc nomen Bonum, cum Senectute coniungatur.

Atqui hoc nomen Bonum, cuius contrarium est malum, cum latissimè pateat [a]: nosque superius in prima huius operis parte veterum Gentilium opiniones retulerimus, cum illæ ad rem nostram parum pertinere videantur; nunc tantùm, quo sensu à nobis, Bonum, accipiatur, ex Theologorum sententia, qui hac in re cum meliori Philosophorum Schola consentiunt, breuiter explicabimus.

AB ILLIS igitur generatim hoc traditum est, Bonum, id vniuscuiusque rei censeri, & appellari, quod ei conuenit, secundum suam formam; & Malum, quod est præter ordinem suæ formæ [b].

Hincque dixerunt, quando vtrumque hoc nomen, ad hominis actiones refertur, tunc considerandum esse pro vt hominis formæ, quoad debitam operationem, conuenit, quæ est ratio, seu vsus rationis [c]: ita ut Bonum dicatur hominis, quod est secundum vsum rationis: Malum autem, quod est præter rationem [d]: quod aliàs peccatum, seu culpa appellatur.

ETSI quis diceret, quonam modo nos Bonum hoc Senectuti tribuere velimus, cum certum sit, si eius statum, & conditionem ex rationis perfectione, & vsu æstimamus: tantum abesse, vt hoc Bonum quod asseueramus, Senectuti congruat, vt ob illius ætatis languorem, & imbecillitatem, non minus in animo vis mentis, atque rationis obtorpescat, quàm in corpore vires, & robur debilitantur, atque languescunt.

a S. Thom. 1. 2. q. 18. art. 2. & seq.

b S. Thom. 1 2. q. 18. art. 5 in resp.

c S. Thom. 2. 2. q. 123. ar. 1. & q. 129. art. 3. & 141 art. 1.

d S. Dionys. de diuin. nomin. c. 4. & S. Thom. in 1 q. 48. art. 5.

VT HVNC NODVM dissoluamus, res postulare videtur, vt quo sensu etiam Senectutis nomen in hoc commentario sit accipiendum, breuiter explicemus: cum certum sit iam antea de industria, nos huiusmodi controuersiam, in hunc locum reseruasse [a].

SENECTVTIS NOMEN QVO SENSV, IN HOC LIBRO ACCIPIENDVM.

Quoniam autem hac ipsa explicatione, huius commentarij fundamentum maximè nititur, operæ pretium erit, ne nostra vagari cogatur oratio, prius certam aliquam Senis, de quo agimus, formam describere; vt ex ea, quid nobis in hac disputatione propositum sit, apertè constet. Sicuti enim qui de Rege, de præfecto militum, de Oratore, de patrefamilias, alijsque huiusmodi muneribus scripserunt: id in primis ante oculos habuisse videntur, vt perfectam aliquam exercendæ illius administrationis regulam, exprimerent. Siue etiam qui de rebus, quæ natura, aut arte constant, veluti de stellis, de metallis, de plantis, de musica, de historia, & alijs huiusmodi rebus, differere statuerunt: cum varia sint metallorum, stirpium, & historiarum genera; ante omnia explicare cōtendunt, cuiusmodi illud sit, ex propria eius natura, de quo sunt loquuturi.

[a] *Sup. in 1. parte.*

SIC cum nos, de Bono Senectutis disputationem fuerimus aggressi, quod argumentum perpauci hactenus attigerunt: cumq; prĕterea in Senibus multa æquè concurrere, multa item in quibusdam desiderari, alia probari, alia improbari soleant; fortasse non esset alienum à nostro instituto, de quo Senum genere sit hæc nostra disputatio, statim à principio significare, & ea quæ Senibus ad hoc Bonum obtinendum sunt necessaria, summatim saltem attingere, & denique aliqua ex parte, quam animo concepimus, Senectutis imaginem verbis exprimere.

VE-

NON POSSE CERTAM SENILI STATVI REGVLAM CONSTITVI, ET QVARE.

VERVM ANIMADVERTENDVM EST, cum totam hanc diſputationem cum multis viris magna eruditione, & prudentia præditis, interdum communicauerimus, in eandem omnes ſententiam veniſſe; non poſſe eadem methodo, ſeu regulis, aut rationibus, quibus cætera ſolent, reſtringi & abſolui; nec certum vllum ſtatum Senis alicuius à nobis præfiniri, ad quem præcipuè orationis noſtræ curſus ſit dirigendus.

Nam cum nos de Bono Senectutis, ex Chriſtianæ diſciplinæ regulis agere profiteamur, quæ omnium perſonarum ſtatus æquè complectitur, diuites, & pauperes, Principes, & plebeios, ciues, & peregrinos, Pontifices, & reliquos ſacerdotes; ſanè non poteſt certus aliquis omnibus Senibus ſtatus, in tanta varietate conſtitui: nec perfectæ Senectutis vna aliqua imago efformari, præter illam, quam paulopoſt diſcribere conabimur. Cum enim Deus non reſpiciat perſonas more hominum, & hoc Bonum de quo agimus, ſit quoddam ipſius immenſæ liberalitatis donum; certè omnibus tam Græcis, quàm Barbaris, tam liberis, quàm ſeruis, omnibus denique, *qui*, vt ait Apoſtolus, *inuocant nomen illius*, cum ad hanc ætatem perueniunt, dummodo ipſi, vt par eſt, ſe comparent, hoc ſingulare beneficium, benigniſſimè largietur.

ILLVD præterea animaduertendum eſt: licet veteres Philoſophi, & Medici, qui Senectuti aliquid tribuunt, de ea ſenſerint, quæ corporis viribus conſtat, operamque ſuam & publicè, & priuatim alijs præſtare poteſt; id tamen longe à Chriſtianæ diſciplinæ pietate differre, quæ non Senes tantum corpore validos, ſed alios etiam membris languidos, & in lecto iacentes, dummodo mente erga Deum valeant, tantum abeſt, vt

contem-

contemnat, vt eos æquè, atque alios, qui robustiores sunt, complectatur. Ipse enim Senex, licet pedem è lecto efferre nequeat; certè legendo, meditando, orando, docendo, & denique suas omnes cogitationes in res diuinas transferendo, multum sibi, & alijs prodesse, ac Senectutis Bono feliciter perfrui potest; quod ex verbis Prophetæ constat [a]: *Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibijs viri beneplacitum erit ei. Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis, qui sperant super misericordia eius.* Quæ verba ad omnes ætates pertinent.

[a] Psal. 146

ACCEDIT etiam, quòd in Senectute, quædam ex propria declinantis ætatis vi, ac natura, vt plurimum spectantur, veluti imbecillitas, pallor, tarditas gressus, oculorum hebetudo: quædam extrinsecus adsumpta comperiuntur, ex alijs, atque alijs præcedentibus morbis, seu fortuitis casibus contracta, quæ non omnibus æquè conueniunt: ideoque sigillatim ista persequi, longum nimis, ac molestum esset negocium. Et propterea, quod in alijs argumentis pertractandis, in quibus de muneribus gerendis, siue de ijs rebus disserendis, quæ suis sunt finibus circumscriptæ, ac proprijs conditionibus constant, non admodum difficile videri potest: id in hac Senectutis disputatione, difficillimum esse patet, ac exitu ferè carens deprehenderetur.

Vnde mirum nemini esse debebit, si nos subtilioribus auctorum concertationibus, de Senectutis nomine [c] prætermissis, ea contenti erimus explicatione, quæ vniuerso Senili ordini clarior, & manifestior esse poterit; nimirum, Senectutem eam nos interpretari, simpliciore quodam sensu, quæ communi ciuium appellatione, ac vulgari populi iudicio, ex aspectu [b], colore, imbecillitate, ac corporis motu, talis nominari, talisque haberi so-

[c] Bart. l. 2. C. de mend. libro xi. Angel. in Auth. de quæst. in fi. Felin. cap. quoniam. vt lite non cont. quæst. 3.

ri solet; sicuti etiam minor ætas, ex aspectu quandoque æstimatur [a]; non multum referre existimantes, quod ad rem nostram attinet, an aliquid plus, aut minus possint nonnulli inter se discrepare, in æstimanda alicuius Senis ætate, quæ verè talis non sit: cum hæc, arbitrij plerunque sint, nec inter omnes facile conueniant [b].

a l. minor 25 annis adito. Præside. de mino. 25. an.

b Ioan. And. Abb. & alij ca. quoniam. vt lit. non cōtest. in 3. quæstione.

Illud etiam addimus, cum de Senectutis Bono loquimur, eam latè, atque indistincte nos accipere, tam scilicet illam, quæ validis adhuc corporis viribus constet: quàm eam, quæ debilitari, & hebescere incipiat: & denique illam etiam, quæ effœtum corpus, & eneruatum reddiderit: dummodo mentis acie vigeat, atque ratione, & iudicio minime destituatur.

SENECTVTIS BONVM ETIAM AD SENES LANGVENTES PERTINERE.

QVOD SI FORTASSE alicui durius videatur, Bonum hoc, quod Senectuti deferimus, ad eam etiam Senectutem pertinere, cuius vires sint confectæ, membra languentia, totumque corpus adeo afflictum, vt Senem nec pedem foris efferre, nec etiam è cubili descendere valeat.

Respondemus hoc Christianæ charitatis, ac beneficentiæ munus esse, quæ hominis affectum, alacremque voluntatem instar operis excipit, vbi homo, si vires illi suppeterent, paratus est, id verè, & ex animo adimplere.

Hincque receptum est à Sacris Theologis, bonitatem, & malitiam, primum ac præcipue in actu interiore reperiri, à quo deinde exterioris actus bonitas, & malitia pendet [c], tanquam in vsum, & executionem interioris illius præcedentis. Vnde apud Oseam legitur [d]: *Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt.* Et Saluator noster dicit [e]: *Ex corde exeunt adulteria, homi-*

c S. Thom. 1 2. q. 20. art. 1. & 2. & Medin. ibidem. art. 1. in fin.

d Ose. cap. 9.

e S. Matth. c. 15.

homicidia, *furta*, & alia huiuſmodi facinora.

Quare cum decumbens, & languens in lecto, multa admodum ſalutaria, tum cogitatione voluere, tum etiam in alios, ſuis hortationibus, conſilijs, precibus, varijsque alijs auxilijs conferre poſſit, ac patientiæ, manſuetudinis, charitatisque exempla præbere; non eſt, quòd quiſquam tempus hoc, tanquam Seni inutile, aut otioſum, ſiue iners velit adſcribere: dummodo ipſe, animi vires, quæ incolumes ei ſuperſunt, piè, ac ſalubriter velit exercere; cum nullum Chriſtiano homini theatrum, conſcientia probe informata maius, aut excelſius ſit propoſitum.

QVO in genere præter alia multa pietatis opera, quæ in lecto iacentes, erga familiã, conſanguineos, propinquos, vicinos, aliosque ciues præſtare facile poſſunt: memorabile eſt illud exemplum, quod de Abbate Paulo refert Caſſianus [a]: qui cum tanta eſſet omnium membrorum debilitate conſtrictus, vt nulli in eo artus viuacem motum, aut ſenſibilem retinerent; nihilominus tanta virtutum copia, ob ingentem à Deo elargitam illi gratiam, abundabat in eo, vt cum infirmi vngerentur oleo, quod eius corpus, cadauer potius dixeris, contigiſſet, confeſtim, ipſis etiam infidelibus admirantibus, cunctis morbis liberarentur.

[a] *Caſsian. collat. 7. c. 26. in fin.*

Ex quibus videmus, languorem corporis, ac imbecillitatem, (niſi immodica ſit, quæ ſenſus planè alienet) non impedire multos pietatis fructus, qui etiam ab infirmo corpore poſſunt proficiſci.

ITAQVE licet Senectutem conſideremus, quæ extremos annos attingat, adhuc videbimus quamplures homines etiam Ethnicos, in ætate ea conſtitutos, quos refert Sanctus Hieronymus [b], magnam vtilitatem docendo, ſcribendo, aliaque ſalutaria obeun-

[b] *S. Hieron. Epiſt. 2. ad Nepotian.*

do, cæteris attulisse: vt de Platone, vno & octoginta annos nato, & de Isocrate nonaginta nouem annos agente, præter Pythagoram, Democritum, Xenocratem, & alios longæua ætate confectos legimus, qui in sapientiæ studijs, eo ipso tempore, præclarè versari fuerunt.

Imo licet morbum cum Senectute coniungamus, adhuc tamen Sanctorum, & aliorum multorum exempla non deesse scimus; qui ita affecti, præclara multa ingenij, & sanctitatis monumenta posteris reliquerunt, quemadmodum de Sancto Gregorio Summo Pontifice compertum est, quem morbo laborantem, atque in lecto iacentem, pulcherrima volumina dictasse scimus: tum etiam Sanctum Gregorium Nazianzenum, quem nonaginta amplius annos vixisse scribit Suidas, & cum Eulalium Nazianzi Episcopum constituisset, ipse infirmitate pressus, Arianzi quiescens, scribendis versibus animum adiecit, vt in eius vita legitur [a]: item Sanctum Augustinum, paulo antè, quàm expiraret, libros pariter dictasse, correxisse, & retractasse meminit Possidonius [b].

[a] *In vita S. Nazianzeni propè finem.*

[b] *Posidon. in vita S. August. propè finem.*

Quod quidem & alios multos Sanctos Patres præstitisse constat, qui cum extrema essent ætate, atque omnibus corporis viribus, ieiunio, vigilijs, laboribus, ac morbis ferè exhausti; nunquam tamen meditationum, orationum, atque operum pietatis exercitationes intermisisse Palladius, Climacus, Theodoretus, & alij memoriæ prodiderunt; Imo ex morbo ipso, & membrorum inualiditate, eo maiorem ad Deum laudandum, & proximos iuuandos, spiritum hausisse Sanctus Nazianzenus in præclaro illo, *in Morbum*, sermone, abunde testatur.

HINC-

HINCQVE NON POSSVMVS Sententiam quandam magnorum licet virorum, generaliter fortè nimis prolatam, vſquequaque probare, qui dixerunt, citra corporis ſanitatem, nullum in vita alicuius rei fructum, aut voluptatem exiſtere [a]; niſi de ea corporis ægritudine ſenſerint, quæ animi vires prorſus impediat.

ERRARE ILLOS QVI CITRA CORPORIS SANITATEM NIHIL SENECTVTI TRIBVVNT.

Neque etiam Catonis opinio firma videtur, qui dixit, in ſumma inopia leuem eſſe ſenectutem non poſſe, nec ſapienti quidem. Nam ille vero orbatus lumine, non potuit magna paupertatis patienter ſuſceptæ ornamenta agnoſcere; neque illud etiam verum eſt, quod affirmauit, quando nullum officij munus Senes exequi poſſunt, non proprium id Senectutis vitium eſſe habendum: ſed commune valetudinis; & ideo tanquam contra morbum, ſic pugnandum contra Senectutem [b]. Nam hæc ratio, Senectutis laudes ad nimias anguſtias redigit, ſi à Senectutis ſtatu, totum id tempus ſit excludendum; quo propter languorem corporis, Senex ab officijs arcetur; cùm pauci admodum ſint, qui aliquibus corporis incommodis, in hac ætate non vexentur: & pauciſſimi, qui cum Catone annos octoginta quatuor nato, dicere poſſint: *Non curia uires meas deſiderat, non roſtra, non clientes, non hoſpites. Adſum amicis, uenio in Senatum frequens, vltroque offero res multum, & diu cogitatas.*

a Hippocr. lib.6. de ſalubr. diet. Plato. lib. 1. & 2. de leg. Galen. lib. 1. de ſanitate. tuend. c. 3.

b Cato apud Cicer. de ſenectute.

Quanto benignius Chriſtiana pietas cum Senibus agit? quæ etiam viribus eneruatos, & corpore confectos, dum mente vigeant, à magnis Senectutis bonis, & fructibus minimè excludit? dicens cum Apoſtolo [c]: *Cum infirmor, tunc fortior ſum: & virtus in infirmitate perficitur.*

c 2. Corinth. cap. 12.

QVAPROPTER cum de Bono Senectutis in præſenti agamus, congruam etiam rationem vniuerſæ ſenilis ætatis habere, nobis eſt propoſitum, cuiuſcunque ſit gradus, & ad quodcunque ſit æui ſpatium prouecta, quatenus tamen mens ſit integra, atque in Deum aſſurgere valeat.

Nam quemadmodum videmus, non omnes homines etiam conſtante ætate, ijſdem virtutibus exercendis æquales eſſe. Sic in Senectutis ſtadio id multo magis accidere certum eſt, in quo alij ad hoc, alij ad aliud Senectutis bonum perfruendum aptiores erunt; nec hoc etiam perpetuo, ſed quandoque vno, interdum alio tempore id ſuccedere. Imo cum eundem ipſum Senem non vbique ſemper ſibi ipſi ſimilem eſſe videamus, propterea nemo mirabitur, certam nullam hac de re poſſe regulam conſtitui.

EXEMPLA LONGISSIMARVM ÆTATVM.

SICVTI etiam nec ad exempla quædam memorabilia ſingulariter deſcendendum fuiſſe duximus, eorum ſcilicet, quorum viridis Senectus appellata fuit, pro vt de Caleb ſcribitur [a], qui dicebat: *Hodie octoginta quinque annorum ſum, ſic ualens, ut eo ualebam tempore, quando ad explorandum miſſus ſum*. Et de Cyro apud Xenophontem [b], qui cum admodum Senex eſſet, negabat ſe vnquam ſenſiſſe Senectutem ſuam imbecilliorem factam, quàm adoleſcentia fuiſſet. Itemque de alijs, qui extrema adhuc ætate, longiſſimo annorum curſu perfuncti, munia publica, grauesque labores, magna populorum admiratione, obierunt.

Nam cum hæc ab auctoribus multis, tum veteribus, tùm recentioribus ſint commemorata [c], nec eadem quocunque loco, aut cuicunque Seni, imo pauciſſimis ſuccedant; viſum fuit nobis, in his non eſſe immorandum

a *Ioſue. cap. 14.*

b *Xenophon. de pæd. Cyr. lib. 8.*

c *Plin. lib. 7 c. 48. Valer. Max. lib. 8. c. 14. de Senectute, & Fulgoſius lib. 8. cap. 14. Ignat. de Senect.*

dum; quoniam ſicuti certum eſt,his largiorem campum fruendi bono Senectutis,à Deo tributum fuiſſe; ſic nollemus quemquam fortè, cui imbecilla nimis, aut extrema Senectus contingit, viribus ſuis diffidere, cum latè vniuerſis ad hos Senectutis theſauros percipiendos, dummodo alacrem voluntatem, ac ſtudium pro ſua conditione adhibeant,aditus Deo iuuante, patere poſſit.

BONI NOMEN CVR MAGIS SENECTVTI QVAM ALIIS ÆTATIBVS SIT DEFERENDVM

CVM IGITVR tum Boni nomen, quo pacto ſumendum ſit, explicauerimus; afferenda in præſenti videtur ratio, cur hoc nomen Bonum,huic Senili ætati potius, quàm alijs, deferendum eſſe iudicemus. Nam vt ait Sanctus Chryſoſtomus [a],non ideo hoc fit,quia quod ſimpliciter vetus eſt, id ſtatim dignum laude cenſeatur: ſed ratione habita ad res ſubiectas. Siquidem videmus in ſcriptura aliquando quidem vetera celebrari, magis quàm noua: & aliquando etiam noua veteribus anteponi, vt inter alia ſcribitur in Eccleſiaſtico [b]: *Vinum nouum, amicus nouus veteraſcet, & cum ſuauitate bibes illud*. Et alibi, quod vetus eſt vituperat, ait enim [c]: *Inueterati ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis.* Et rurſus [d]: *Inueterate dierum malorum*. Sic vetus fermentum, & vetuſtæ ſeruitutis iugum damnat. Ita quod vetus, & nouum, pro rei, de qua agitur, varietate, diiudicatur. Pari ratione Senectutem non ita ſingulariter laudamus, vt iuuentutem omnino culpemus. Nam *multi*, vt ait Sanctus Chryſoſtomus [e]; *in iuuentute philoſophiam oſtenderunt, & in Senectute lapſi ſunt.* Tres pueri, Sidrac, Miſac, & Abdenago, quia virtutem ſibi, benè viuendo, à cœlo acquiſierunt,flammas in rorem conuerterunt. Et Daniel, cum eſſet duodecim annorum, leonum rabiem, in ouium manſuetudinem commutauit, & ferociam illorum fide fregit.

a S.Io.Chriſoſt.hom.15. in Epiſt. 1. ad Corinth.
b Eccl. c. 9.
c Pſal. 17.
d Daniel.13
e Hom.1. in Pſal. 50.

Neque

Neque enim iuuenem culpes, nec collaudes Senem; quia virtus, ac malitia non in differentia ætatis cognoſcitur, ſed in differentia mentis. Nam negligenti Senectus nihil prodeſt, quæ quidem capillos non canitie comptos, ſed ſapientia candidos requirit.

NOS IGITVR, cum Senectuti Bonum attribuimus, non ideo alijs ætatibus ſua bona tum animi, tum corporis detrahimus, nec Senectutem omnibus vndique ornamentis cumulatam eſſe exiſtimamus; cum illam pro humana fragilitate, non leuibus præſidijs indigere conſtet: ſed appellamus Bonum Senectutis (vt dicunt Theologi) ſecundum quid [a], habita ſcilicet ratione aliarum humanæ vitæ partium, infantiæ, pueritiæ, iuuentutis, & conſtantis ætatis. Si enim Senectus cum reliquis conferatur, non ſolum illam paucioribus implicitam culpis, verum etiam pluribus affluentem donis cenſemus, quibus ad omne virtutum genus promptius, & facilius quàm aliæ ætates, poteſt aſpirare. Quod & Euripides Poeta carminibus illis attigit, cum dixit [b].

Non prorſus omnibus grauis premitur malis
Fili Senectus: huic temporis longinquitas
Tribuit experientiam: acrior hinc Senum
Quàm iuniorum, orationis eſt vigor.

Quare ex his, & alijs infra dicendis, Senectutem, cæteris paribus, inter alios omnes ætatum gradus eminere, primumque locum obtinere iudicamus.

HOC AVTEM licet permultis rationibus, argumentis, atque auctoritatibus oſtendi poſſit; exiſtimauimus tamen ſufficere in præſenti, hoc ipſum, tanquam præludij loco, præcipuis aliquot, ac quodammodo naturalibus Senectutis proprietatibus, & dotibus declarare. Vt vero apertius ea, quæ dicenda ſunt explicentur,

[a] S.Thom. 1 2.q.114.art. 10.

[b] Eurip. in Phœnis.

tur,visum fuit,Senectutem ipsam similitudine quadam, tanquam arborem humanæ vitæ proferre, quæ altis virtutum radicibus, ac quinque præcipuè innixa, sursumque procero fortitudinis stipite euecta, ac ramis clararum actionum, tanquam validis brachijs diffusa, tempestiuos quotidie, atque vberes disciplinæ,morum, atque exemplorum fructus emittat. Quos fructus explicandos in extrema huius operis parte reseruamus, nunc enim radices tantum attingimus.

PRIMA RADIX SENILIS BONI, QVOD MINVS VEXATVR PERTVRBATIONIBVS.

PRIMVM IGITVR fundamentum, ac veluti radix huius Senilis Boni, ea est, quod cum innumera, quæ quotidie grassari in mundo,mala videmus, ex immoderatis sensuum perturbationibus, ac turbulentis animorum motibus, vt plurimum oriantur; perspicuum est,has concitationes, non æquè in ipsa Senectute, ac in alijs ætatibus efferuescere; imo prauos istos affectus, longe in Senibus, quàm in cæteris, mitiores ac remissiores esse.

Quantum autem ex hac parte Senectus reliquis ætatibus excellat, facile quiuis cernere potest, si conijcit oculos in calamitates, excidia, atque alias orbis clades, quibus omnia sursum, ac deorsum voluuntur, quæ cuncta ex turbidis hisce concupiscentiæ fontibus profluunt.

PLENAE sunt Græcorum,& Latinorum historiæ,in quibus nihil frequentius, quàm Regnorum euersiones, Ciuitatum seditiones,populorum captiuitates,grauissimæque miseriæ recensentur: quæ ex immodica voluptatis libidine,indomita vlciscendi rabie, praua intemperantia, nefariaque omnis generis licentia,humanum genus in funestas calamitates, atque exitia pertraxerunt.

Nam

Nam de Imperatoribus, Regibus, ac Principibus, qui per summam insolentiam, ac perfidiam in alios sibi potestatem arrogauerunt; vnde nefarias cædes, agrorum vastationes, proditiones, & omne sæuitiæ, ac crudelitatis genus exercuerunt, quid opus est dicere? cum illorum vitæ, quæ apud grauissimos auctores Suetonium, Tacitum, Herodianum, aliosque leguntur, hæc plenissime omnibus, non sine stupore, testata relinquant?

DEINDE HOMO, cum ad imaginem Dei factus, ac rationis munere insignitus, ob id præcipuè in hanc lucem susceptus fuerit, vt veluti Princeps mundi, hanc orbis fabricam incoleret, animantibus omnibus præesset, consilioque & charitatis officijs, vniuersum genus humanum moderaretur, ac quasi placidissimi imperij vinculis constrictum teneret, ac gubernaret; ecce iustitia primigenia labefactata, & exortis hisce turbulentis agitationibus, confestim societate ista, tanquam ventorum inter se pugnantium procellis disiecta, cœpit inuidia, atque odio in fratres, in ciues, in omnes incendi, ijs insidias moliri, & hostilia inferre arma, ac miserandis ærumnis, vniuersum humanum genus conturbare.

Quæ quidem, vt notum est, ab originalis culpæ seminibus, in vniuersos mortales propagata esse, omnes confitentur. Hæc autem culpa tametsi pestilentissima, haud tamen efficax fuit, ad rationis lumen extinguendum, aut ad omnem humanarum actionum seriem confundendam; sed talem in hominem inuexit ad vitia propensionem, tantamque ei peperit ad virtutes difficultatem, vt leuiter patiatur, se in vias obliquas pertrahi, & quod sensus dictat, libenter amplecti, atque à virtutibus longe abduci, quas vt difficiles, & arduas fastidit, aut horret potius.

CVM

CVM IGITVR effrænes isti sensuum motus, minus Senectutem, quàm alias ætates soleant concutere, & diuexare, vt modo ostendemus, magnam ideo constat, hinc eius dignitatem existere, quæ sæuum concupiscentiæ dominatum, non leuiter valeat debilitare.

Quod quidem etsi vsu ipso vniuersis satis patere nobis persuadeamus, multo tamen euidentius, ac clarius id intelligi poterit, si Senij, & maturæ huius vitæ status, cum singulis superioribus ætatibus conferatur; cum certum sit, homines quamuis eiusdem sint naturæ, quod ad mores tamen attinet, atque actiones, longe inter se, pro ætatum ratione differre. Vnde Apostolus ad Corinthios dicebat [a]: *Cum essem paruulus loquebar vt paruulus; quando autem factus sum uir, euacuaui quæ erant paruuli.*

a 1. ad Corinth. c. 13.

PERTVRBATIONES IN ADOLESCENTIA

QVARE VT OMITTAMVS infantiam, ac pueritiam, in quibus nullus ferè rationis, aut virtutis vsus dignoscitur: quid de adolescentia dicemus, quam teste Cicerone, ardor quidam excipit ætatis, ita vt nec prudentiæ, nec iudicij sit compos? ac verum bonum ignoret, nullam futuri temporis curam suscipiat, voluptates, & turpitudines appetat, ac concupiscentiæ facibus accensa, tota ferè in contentiones, contumelias, ac obscænitates præceps ruat? Non opus est vtique, multiplices illius impetus, ac potius furores recensere, qui in prouerbium transierunt, quo dicitur: *Via viri in adolescentia* [b]. Et Iob dicebat [c]: *Scribis contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ.* Et Dauid Propheta [d]: *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.* Omitto exempla multa, quæ passim in sacris literis probrosa adolescentum gesta arguunt. Vnde & Iurisconsulti delicta in hac florescente ætate

b Prouerb. cap. 30.

c Iob. c. 13.

d Psal. 24.

commiſſa tanquam non certo adhuc iudicio firmata, mitius punienda eſſe reſponderunt [a].

a l. Auxilium. §. in delictis de minorib. Tiraquel. de pœn. remitte. cauſ. 7.

Nec verò ab effræni hac licentia ideo adoleſcentia vindicatur, quòd aliqui interdum ſint adoleſcentes, qui ab ijs vitijs, & erroribus reperiantur remotiores: Nam vt ait Cicero, cum hæc ſint communia adoleſcentiæ detrimenta, non ideo quodammodo naturalia eſſe deſinunt, quòd aliqui ijs careant; ſicuti iraſci, quod humanum eſt; non ideo minus naturale erit, quòd multi reperiantur, qui non iraſcuntur.

CVM IGITVR acres, & deprauati ſenſuum ac libidinum motus, Senectutem prout notum eſt, longe minus afficiant; perſpicuum eſt, actiones quæ ab ea prodeunt, longe æquiores, ac moderatiores eſſe. Nam vt etiam Sanctus Hieronymus ſcripſit [b]: *Adoleſcentia multa corporis bella ſuſtinet, & inter incentiua vitiorum, & carnis titillationes, quaſi ignis in lignis viridibus ſuffocatur*; à quibus Senectus longè eſt remotior, & vulgatum illud eſt, quod in Concilio Toletano legitur [c]: *Prona eſt omnis ætas ab adoleſcentia in malum, nihil enim incertius, quàm vita adoleſcentium. Ob hoc conſtituere oportuit, vt ſi qui in clero impuberes, aut adoleſcentes exiſtunt, omnes in vno Conclaui atrij commaneant, vt lubricæ ætatis annos non in luxuria, ſed in diſciplinis Eccleſiaſticis agant, deputati probatiſsimo Seniori, quem magiſtrum diſciplinæ, & teſtem vitæ habeant* [d]. Vnde & Sanctus Chryſoſtomus ait [e]: *Sicuti corpus vſquequo febribus detinetur, & ſubſequentibus ægritudinibus, etſi ſit validum, tamen affligitur; cum autem liberatum fuerit ab obſeſsione morborum, recreat propriam virtutem. Sic etiam anima in iuuentute febribus laborat, & amor gloriæ opprimit eam, & delitiarum, ac venerearum rerum, & aliarum multarum perturbationum. Cum autem Senectus aduenerit, omnes has paſsiones effugat,*

b S. Hieron. Epiſt. 2. ad Nepotian.

c In Concil. Toletan. 4. canon. 24.

d cap. omnis ætas 12. q. 1 Garſias Loayſa in d. Conc. Toletano. 4. pag. 443.

e Homil. 7. in epiſtola ad Hæbr.

alias

alias per ſatietatem, alias per philoſophiam conſtrictas; vigorem enim corporis relaxans Senectus, nec ſi velit anima, illis vti permittit; ſed ſicut hoſtes diuerſos recludens, velut in loco à turbis libero collocat, & multam ei operatur tranquillitatem.

HINC ſcripſit Ariſtoteles[a], iuuenes non eſſe aptos ad ediſcendas morales diſciplinas, quia nondum didicerunt, rationis fræno affectiones comprimere; nec poſſunt ſibi perſuadere, vitia frugalitate, ſobrietate, & continentia ſuperari. Et denique ſunt nimij in omnibus ferè actionibus; nimis enim amant, nimis oderunt, nimis cupiunt[b].

a *Ariſt. 1. Ethic. c. 3.*

b *Ariſtot. 2. Rethor. c. 12.*

Quare merito Plato dicebat[c]: *Tum maxime mentis oculus acutè cernere incipit, cum primum defloreſcit corporis oculus*. Et Plinius[d]: *Iuuenes adhuc confuſa quædam, & quaſi turbata non indecent; Senibus placida omnia, & ordinata conueniunt, quibus induſtria ſera, turpis ambitio eſt*. Et græcus poeta inquit: *Senectus præclara ætas, quæ dominatur ſeruis, qui dominati fuerunt iuuentuti.* Hincque & dictum illud Ethnici ſapientis: *Noli mihi compati, quod ſim Senex: ſed compatere, quod iuuenis fui*.

c *Plat. in conuiu.*

d *Plin. epiſt. 1. lib. 3.*

PERTVRBATIONES IN MEDIA ÆTATE.

POST ADOLESCENTIAM ad virilem ætatem aſcendamus, quæ quo propius ad Senectutis maturitatē accedit, eò longius ab adoleſcentiæ perturbationibus abeſſe non eſt dubitandum; ſed non ideo tamen negari poteſt, graues eas quoq; hoc annorum curſu illi contingere, cũ hæc teſte eodem Cicerone, ex omnibus hominis ætatibus in varias affectiones, in pericula capitis, famæ, & fortunarum vna maxime incurrat; hæc enim ætas nunquam eſt pacata, ſemper laborioſa, ſemper anxia, & ſolicita; eoque grauioribus difficultatibus, ac periculis expoſita, quo ſe aptiorem ad res

maiores gerendas agnoſcit. Quod quidem rerum publicarum ac populorum frequentes calamitates, & miſeriæ teſtantur, quæ crebro hoc ipſo ætatis, curſu ab illis, qui virtutis, ac temperantiæ opinione præſtare cenſebantur, in orbem inuectæ fuerunt, quas facilius intelligere, quàm enumerare licet.

At verò cum iſtæ libidinum, cupiditatum, ac voluptatum faces refrigeſcente caloris vi, in Senectute minus invaleſcant, faciliusque moderationis fræno ſubijciantur, cum hæc ætas ad frigidum, & ſiccum vt aiunt medici & Philoſophi tendat, longiusque à concitationibus, quibus aliæ ætates vexantur, abſit[a], quis non magnas huic ætati gratias habeat, ingentique eam honore dignam iudicet, quæ rationis lumen tanta errorum caligine abduci non patiatur, ſed potius tamquam nitidiore cælo, denſis fugatis procellis, veluti ſol purior ſplendeat, ac dominetur?

a Iauell. in polit. chriſt. tract. 2. par. 2. cap. 1.

SENECTVTIS STATVS PRÆ ALIIS ÆTATIBVS.

QVARE VT ſummatim dicamus, vocatur à nobis hoc loco Bonum Senectutis, non quia exiſtimemus Senes omnino perturbationibus vacuos eſſe; ſcimus enim ipſos, & dolere, & amare, & iraſci, & alijs animi commotionibus interdum exerceri; ſed certè, niſi ipſi deliri ſint, de quibus modo non eſt ſermo, tantum intereſt inter perturbationes Senum, & aliarum ætatum: vt quantum reliquæ ætates Senectuti corporis viribus præſtant, tantum Senectus animi tranquillitate eas ſuperare videatur, ipſæ enim quæ Senectuti accidunt animi permotiones, quia leuiores ſunt, facilius ratio cohibet. Vnde ſequitur, vt cum Senibus inſidiæ ſenſuum minus obeſſe ſoleant, ipſi plus virtutibus polleant, atque ad ea, quæ ſibi incumbunt, aptiores multo reddantur.

Quem-

Quemadmodum autem, quod adoleſcentium aliqui petulantiæ ſint expertes, communem adoleſcentiæ impetum, & naturam minime immutat. Sic & nefaria voluptatis libido, ſiue fœda intemperantia, licet in Senibus aliquibus interdum viguiſſe deprehendatur, Senectutis tamen ſtatui notam haud valet inurere, ſed illis tantum ſenibus, qui verecundiam abiecerunt, ac nequitiæ fræna laxauerunt; prout de Salomone conſtat, cuius cor, cum iam eſſet Senex, à mulieribus fuit deprauatum[a]. Et pariter de Senibus illis iudicibus legitur, qui in concupiſcentiam Suſannæ exarſerant,[b] vnde me ritas pænas dederunt.

a 3. Reg. c. 11.

b Daniel c. 13.

SECVNDA RATIO quæ Bonum Senectutis aſtruit, ea eſt, quæ ab vſu rerum, & longæ ætatis experientia ducitur. Nam cum ad aliquid agendum opus ſit id bene noſſe, in quo verſandum eſt; duplexque hæc ſcientia dicatur: altera, quam ſpeculatiuam: altera, quam practicam vocant; longæua ætas ſine dubitatione, maiorem hominibus facultatem largitur ad vtramque exercendam, atque ordinandam[c], quàm cætera breuiora vitæ ſpatia.

SECVNDA RADIX SENILIS BONI EST EXPERIENTIA.

c Iauel. in Epit. de iuuent. & Senect. c. 4.

Sed nos in præſenti ſpeculatiuam omittentes, ad quam non omnibus facile licet aſpirare, cum ingenio, opibus, libris, præceptoribus, alijsque multis indigeat adiumentis, quæ non cunctis ſunt communia; verum de ea, quæ experientia tantum comparatur, loquentes, quæ ſolo fere aſpectu, & rerum quæ quotidie in magno hoc mundi theatro accidunt, obſeruatione, ſine vllo pene labore poteſt acquiri; Dicimus ex ſapientum traditionibus[d], hanc, magnam ſimilitudinem cum arte habere, & memoriæ præcipue inniti, cum ex multis memorijs eiuſdem rei confletur experientia, & ex multis

d Ariſt. in prohem. metaph. & in 2. poſter. tex. 27.

ex-

experimentis, scientia in nobis efficiatur.

Quocirca tanti esse experientiam nonnulli asseuerant, vt non minus ipsi, quàm demonstrationibus censeant tribuendum, cum hæc rerum principia intueatur [a]. Hincque non solum vulgo dicatur, *experientiam esse rerum magistram* [b], sed etiam ad vim cognoscendi plurimum pertinere constet; cum virtus intellectualis, ad eius illustrationem & corroborationem, indigeat experimento, & tempore, vt in Ethicis relatum est. Vnde carmina illa Aphranij in Togata [c],

Vsus me genuit, mater peperit memoria,
Σοφίαν *vocant me Graij, uos sapientiam.*

a Arist. 6. Ethic. c. 11.

b c. Quã sit. de elect. in 6

c Gell. lib. 13. c. 8.

EX QVO etiam pendet, quod inexperti facilius delinquunt, & quod eorum delicta leuius plectenda iurisconsulti responderunt [d]. Vnde prouerbium apud Græcos, Συγγνώμη πρωτοπείρω: & illud non absimile, γλυκὺς ἀπείρω πόλεμος, Dulce bellum inexpertis.

Vt vero eo etiam manifestius quantus sit experientiæ vsus, & quanti ea sit æstimanda, constare possit, ac proinde quantum Senectus hac in parte reliquis ætatibus antecellat, operæpretium duximus, nonnulla præter sapientum virorum authoritates, de mirifico illius fructu hoc loco inserere [e].

d l. desertorem §. si plures. de re militari, & Tiraquel. de pœnis remitt. causa. 10. & 13.

e Isocr. Epist. 6. ad Iason. liber. Plato lib. 9. de Rep.

EXPERIENTIA QVAM PROFICVA, AD OMNES VITÆ VSVS.

QVA IN RE, tam etsi omnia ferè complecti nobis liceret, quæ ad hanc vitam pertinent, siue ad propulsanda pericula, siue ad vitandas insidias, ad ferendos labores, ad tolerandam paupertatem, ad despicienda denique hæc omnia terrena, & caduca, spectant; ex quibus intelligeremus, res etiam difficillimas, & quæ summam afferre molestiam solent, illius ope, valde leues, ac nonnunquam cum delectatione coniunctas reddi.

Loque-

Loquemur tamen nunc de ijs,qui Rempublicam administrant, ac publici consilij principes habentur: mirum est enim, quanti ponderis sit in his publicis muneribus experientia, quantumque excellant homines vsu periti ijs, qui rudes ad Ciuitates gubernandas accedunt. Fateor sanè magni esse momenti eruditionem, & plurimum conducere rerum maximarum scientiam, sed nescio quonam modo in his rebus politicis scientia ipsa experientiæ primas concedit, estque velut lucernæ lumen, si cum lumine solis conferatur.

ITAQVE VIDEMVS sæpe,homines eruditissimos, qui de Reipublicæ statu copiose, & ornatè disserunt, librosque Platonis, & Aristotelis, aliorumque nobilium philosophorum in manibus habent: tamen in negocijs arduis, in consilio dando, & in Republica tractanda, ab hominibus expertis, & in hoc genere rerum exercitatis, longe, multumque superari.

Imo occurrunt frequenter negocia grauissima, in quorum meditatione, licet quis diu versatus fuerit, multaque ex librorum cognitione perceperit; tamen si experientia caret, quamuis peritissimus sit, imperitus omnino, atque rudis existimatur.

At enim sumamus hominem,qui nunquam militauerit, nunquam hostem, aut castra viderit; quis obsecro huic, licet omnium veterum Imperatorum res gestas legerit, licet omnia militaris disciplinæ præcepta perceperit, licet historias omnes, & quicquid in illis est, de ducendo exercitu, de locandis castris, & de alijs rebus huiusmodi memoria complectatur; quis inquam hunc belli ducem audebit designare, aut vllam exercitus curam eidem committere?

Linquamus Duces,& referamus animum ad milites,

&

& quid quæso distinguit veteranos à tyronibus, nisi experientia? Et tamen omnium insignium Ducum sententia, tantum interest inter hos, & illos, vt ipsi tyrones nullo ferè loco numerentur, si cum veteranis conferantur.

Conuertamus præterea oculos ad omnes ferè artes tam quæ in actione, quàm quæ in factione versantur: quis vnquam medicum magnifaciet, nisi experientiam cum medicinæ cognitione coniungat? quis plurimum aduocato tribuet, qui nunquam in foro fuerit versatus? quis pictorem, quis cytharœdum, quis vllum alium artificem peritum existimauit, licet omnia artis præcepta teneat, si nunquam, aut raro in illa se soleat exercere?

a *Cicer. lib. 1. de off.*

His addere possumus id quod Aristoteles scribit[b]: *Rethoricam ex ipsa experientia natam fuisse*; cum enim homines obseruarent quid esset illud, quo disertus alijs excelleret, & qua potissimum re ab ijs distingueretur, qui eloquentes non sunt, inde collecta fuerunt præcepta, ex quibus paulatim Rethorica ars initium sumpsit, quæ postea longo vsu, & exercitatione aucta fuit, & amplificata.

b *Aristotel. Rethor. ad Theodect. lib. 1. c. 1.*

ITAQVE VT omnia paucis complectamur, experientia re vera gignit artes, nutrit, alit, confirmat, exornat; & quemadmodum ad videndum non solum oculus necessarius est, verumetiam lumen: eodem modo non solum sunt necessaria in artibus præcepta, verumetiam vsus, & experientia.

Est igitur experientia in arte, velut acies in gladio: est sicut in animalibus calor naturalis, qui per omnia membra diffunditur; vt enim sine hoc animalia viuere non possunt; ita sine experientia artes, velut mortuæ, iacere solent.

HIS

HIS PRAETEREA, quæ de experientia dicta sunt, illud addere possumus, quod minimè plerique arbitrantur; nimirum etiam rerum naturalium cognitionem, magna ex parte experientia constare. Siue enim loquamur de his rebus inferioribus, siue de superioribus, certe earum scientia, ab ipsa experientia initium sumit.

EXPERIENTIA IN RERVM NATVRALIVM COGNITIONE QVAM SALVBRIS.

Quæro enim, quis nobis tradiderit vires, & naturam herbarum, & reliquarum omnium stirpium, & plantarum, quarum tam necessarius est vsus, nisi experientia ipsa? vnde emanarunt præcepta agricolarum de serendis frugibus, de inserendis arboribus, de adhibenda vitibus cultura, præter quam ex ipsa experientia? vnde nouerunt medici medicamentorum vim, quæ ex eisdem herbis, & ex aliis rebus colligunt? vnde perceperunt hanc vtilem, & illam perniciosam, hanc salutarem, & illam mortiferam, nisi ex eadem experientia? Fatemur enim harum rerum scientiam esse, sed certe primas fert experientia: & quemadmodum ex fonte fluuius: sic certum est, ex ipsa experientia scientiam emanasse.

LONGVM ESSET omnia persequi, quæ de physica, de astrologia, & de alijs scientijs occurrunt, quibus perspicuum est, experientiam initium dedisse. Sed quia hæc certa sunt, longiorque fortasse est hæc disputatio, quàm hic locus postulare videtur, ad rem tandem redeamus.

Quo loco, si quis forte obiiceret, non omnes Senes harum artium, & scientiarum, de quibus diximus, cognitionem habere; non tamen is negabit, maximum hoc lucrum, & commodum ex temporis diuturnitate hauriri solere, dignoscendi, considerandi, & certo iudicio,

a S. Thom. 2. 2. q. 47. art. 15. æstimandi res, quas ipsimet viderunt [a], & experti fuerunt: & si verum est quod dici solet, *peritis in arte credendum*; certe Senibus, vt rerum omnium quas ætas fert, summe peritis, maxima erit fides adhibenda.

Hoc autem & communi omnium consensu niti videtur, qui tantum experientiæ tribuunt, vt cuncti plus ijs confidere soleant, qui in aliqua re diu versati sunt, quàm illis qui primum aggredi incipiunt, quantumuis sint ingeniosi.

EXPERIENTIA AD RES MVNDI CONTEMNENDAS MIRIFICA.

NEC HOC IN IIS tantum rebus obseruatur, quæ ad mutua hominum commertia pertinent, sed ad alia etiam longe grauiora, periculosiora, ac salubriora.

Quot enim res sunt, quæ in oculis hominum magnæ, & laudis plenæ, ac gloriam ingentem, immortaleque decus polliceri putabantur; & tamen eadem inania existere, & longe aliter, quàm censebatur, successura esse, soli Senes longo vsu, & experientia perspexerunt? b Arist. 2. Rethor. c. 13. S. Tho. 1. 2. q. 40. art. 5. Hinc Aristoteles difficilis eos spei esse tradidit [b], propter experientiam, quoniam eis multa in deterius euenerunt.

Propter hunc etiam rerum vsum, & experientiam cum cæteri homines in summam admirationem adduci soleant, quod ea quæ in primis celebrantur, cuiusmodi sunt opes regiæ, potentia, pulchritudo, robur, eloquentia, & alia eius generis, momento temporis mutari, ac concidere videant; soli Senes nihil fere his rebus permouentur; imo *alios*, vt ait S. Ambrosius, *exemplo suo docent, illa omnia contemnere*; tantumque ex illis eum fructum percipere, qui ad æterna bona, post hanc vitam comparanda, pertinere potest.

Idem in cæteris rebus, quæ adeo studiose ab hominibus in hac vita expeti solent, declarari potest. Nam

cum

cum Senex nihil nisi maxime fugax, fallax, breue, inane, lubricum, imbecillumque in rebus humanis esse deprehenderit, ac sæpius se illis deceptum fuisse reminiscatur, non solum hinc ipse cautior redditur, ne mundi fallacijs ac figmentis capiatur [a], iuxta prouerbium illud vulgare, *Difficile esse, dare verba Seni*: sed etiam eo constantius potest reliquos communis erroris, & fragilitatis admonere.

a Tiraquel. in præfat. de Iur. primig. num. 91. 92.

Hincque cum ex rerum præteritarum euentibus, satis didicerit, nihil sibi, nisi in futura vita esse expectandum; mundana hæc omnia, excelsa quadam animi magnitudine contemnit. Hoc autem non ita facile illi effi cere possunt, qui in hac rerum humanarum palestra diu, multumque versati non fuerunt.

TERTIVM SVCCEDIT argumentum, quod ex præcedentibus quodammodo sequitur, ac Senectutem inprimis commendat, & exornat, quod prudentiæ præsidio, præter cæteras ætates muniatur. Nam repressis à matura ætate effrænibus cupiditatibus, & perturbationibus, accedente deinde longa rerum obseruatione, atque experientia; dubium non est, prudentiæ decus plurimum efflorescere, quæ præteritis edocta, rectius præsentia intuetur, & cautius futura præsentit.

TERTIA RADIX SENILIS BONI EST PRVDENTIA.

HANC autem virtutem maximè necessariam esse ad humanam vitam, apertè constat; cum enim bene viuere, nihil aliud sit (vt ait sapiens) quàm bene operari: ad benè autem operandum, non solum requiratur quid fiat, sed præcipuè quomodo fiat: certè hæc omnia nobis rectè & distinctè, ipsa prudentia tradit. Hæc enim cum recta ratio rerum agendarum sit [b], naturam, & pondus rerum contemplatur, non vt sciat modo; sed vt quæ contemplādo didicit, re ipsa efficiat, & exequatur:

b S. Thom. 1. 2. q. 57. art. 5.

a S.Tho. 2. 2. q. 47. art. 1. ad 3. & art. 2.

in quo vno rationem, quam *Practicam* appellant [a], clarum est contineri.

Patet autem hæc virtus latissimè, nullumque est ferè tempus, nullus locus, nulla vitæ pars, nullus hominum status, qui prudentia non indigeat. Diffunditur enim per omnes actiones, & per omnia negocia, vixq; quicquam agimus, aut loquimur, quod aliquo modo prudentiam non exposcat.

b S.Tho. 1. 2. q. 65. art. 1. & in 2. 2. q. 129. art. 3 Aristotel. in Ethic. lib 6. c. per. & lib. 10. c. 8.

ITAQVE cum reliquæ virtutes quantumuis eximiæ, & fructuosæ sæpe cessent, & nullum actum producant; cum interdum (quod perspicuum est) multi homines licet iusti, quia tamen in solitudine viuunt, vix iustitiam exerceant: item alij fortes, & constantes, quia non occurrunt pericula, aut dolores, nullum fortitudinis specimen præbeant: Hæc vna prudentia nunquam vacat, nunquam est otiosa, semper illius munere indigemus; imo etiam cum alijs virtutibus moralibus vtimur, necessariò debet adhiberi prudentia [b], quæ illis quodammodo præscribat finem, & media paret ad illum adipiscendum accommodata.

PRVDENTIA CHRISTIANA DISTAT A POLITICA.

LOQVIMVR AVTEM hic de vera, & Christiana prudentia, quæ à diuinorum mandatorum præscriptione nunquam discedit, ac puram se, atque integram ab omni fraude, mendacio, fallaciaque custodit. Non qualem Politici vulgo dicti, sibi mundi prudentiam, quæ potius prudentiæ larua, ac fucatum virtutis simulacrum est, confinxerunt. Illi enim dum solido veritatis, ac iustitiæ fundamento relicto, consilia sua ad res fluxas, quoquo modo tuendas, aut parandas, simulato hoc prudentiæ spectro dirigunt; non solum se à veræ sapientiæ classe eximunt, sed etiam cælestibus, & nunquam interituris præmijs, indignos reddunt.

QVAM-

PRVDENTIA NECESSARIA IN REBVS PVBLICIS.

QVAMVIS IGITVR rebus omnibus, vt dictum est, prudentia conducat; tamen certum est, eas, quæ maioris sunt ponderis, & momenti præter cæteras, prudentiam postulare. Quare merito non solum apud homines vita, & doctrina excultos, verum etiam apud barbaros, & agrestes, illud semper fuit in more positum, vt ad Reipublicæ administrationem, ad res bellicas, & ad alia negocia grauia, in quibus salus ciuium, & communis vtilitas continetur, homines qui aut prudentes sunt, aut prudentiæ opinionem habent, præter cæteros deligerentur.

Quare merito in omnibus Ciuitatibus, aut saltem in ijs quæ olim fuerunt optimè institutæ, his in primis, qui hac virtute excellebant, Reipublicæ gubernacula tradebantur, & ad eos negocia omnia ardua deferri solebant; quod multis exemplis confirmari potest, quæ quoniam nota sunt, silentio prætermitto. Imo etiam nostra ætate, hos præter cæteros, ipsi Reges, & Principes viri, cum Rempublicam benè administrare volunt, consiliarios deligunt, sibique ministros, & sui muneris socios adiungunt.

Non solum autem in ocio, & in pace, verum etiam in bello, in quo fortitudo primas partes sibi vendicare videtur; in bello inquam, & in castris, nihil est magis necessarium, quàm ipsa prudentia.

Quem enim fructum afferre potest exercitus etiam numero amplissimus, aut milites fortissimi, aut maxima pecuniæ vis, aut tormenta bellica, aut reliquus militiæ apparatus, nisi hæc omnia, eximia Ducis prudentia administrentur? quid magis necessarium, quàm nullam rei benè gerendæ occasionem prætermittere, quam omnium temporum, locorum, & rerum opor-

opportunitatem obſeruare, quæ omnia pendent ex Imperatoris prudentia?

Quid denique hoſtem magis terret, quàm ſolertia, & calliditas Ducis, à quo videt, nullum negocium fruſtra ſuſcipi, ſed omnia cautè, & magno cõſilio geri? Nonne cum maximus ſoleat eſſe in caſtris militum numerus, cumque hi perſæpe vitam periculo committant, victoriæ laus, & gloria ipſi Duci in primis tribui ſolet? Hinc celebre illud Ciceronis dictum, *parua eſſe arma foris, niſi ſit conſilium domi*. Et quod M. Caſtritius Placentinus dixiſſe Carboni Conſuli fertur [a], qui cum iactaret, multos ſe gladios habere; ille reſpondit: *Et ego annos*.

a *Val. max. lib. 6. cap. 2. num. 10.*

PRVDENTIA NECESSARIA IN REBVS PRIVATIS.

SED OMITTAMVS iam Rempublicam: certè in negocijs priuatis, item in ipſa ſolitudine, vix quiſquam explicare poteſt, quàm neceſſaria ſit prudentia; quod Diui Antonij teſtimonio confirmare poſſumus, qui vt legitur in collatione Patrum [b], hanc virtutem præferendam reſpondit ieiunio, orationi, eleemoſynæ, peregrinationi, & alijs omnibus pietatis exercitationibus, eo quod ad conſcendendum perfectionis apicem, nihil ea ſit aptius, nihil vtilius.

b *Caſſianus. Coll. 2. c. 2.*

Quibus concinit quod dictum olim à nonnullis fuit, virtutes omnes prudentias eſſe: quod quamuis verum omnino non ſit, cum multæ ſint virtutes ab ea diſtinctæ; veriſſimum tamen illud eſt, nullam virtutem prudentiæ officio, & comitatu vacare poſſe; cum ea rectam omnium rerum gerendarum nobis rationem præſcribat, vt ſcilicet ea, quomodo oportet, & quando oportet, efficiamus. Et ſicut ſtellæ, ſine ſole lumen non habent; ita iuſtitia, fortitudo, temperantia & reliquæ omnes, ſine prudentia, virtutes eſſe non poſſunt.

Vnde

Vnde & in Euangelio, prudentia, oculus corporis, atque lucerna myſticè appellatur. Et Sanctus Ambroſius[a] & alij, nomen prudentiæ, ad quamlibet cognitionem humanam tam ſpeculatiuam, quàm practicam retulerunt[b]; propterea quod nulla perfecta cognitio, nulla rerum gerendarum deliberatio, plene haberi poſſit, abſque tribus illis prudentiæ actibus, memoria præteritorum, intelligentia præſentium, ac prouidentia futurorum. Quos omnes propheta verſiculo illo cōplexus eſt[c]: *Gens abſque cōſilio, & prudentia: vtinam ſaperent, intelligerent, ac nouiſsima prouiderent*: ſaperent ſcilicet præterita, intelligerent præſentia, ac prouiderent futura.

a S. Ambro. offic. lib. 1. c. 24.

b S. Tho. 2. 2. q. 47. art. 2. ad 2.

c Cant. Moyſi. Deut. 32.

PRVDENTIA CVR POTIVS SENII QVAM ALIARVM SIT ÆTATVM.

HANC AVTEM PRVDENTIAM propriam maxime Senectutis eſſe, ſatis conſtat ex vſu ipſo, & ex ijs quæ Ariſtoteles in Ethicis ſcribit; vbi ait[d], inueniri poſſe iuuenes, qui optimi ſint geometræ, mathematici, & muſici, ſed non qui ſint prudentes; quoniam prudentia rerum tantum ſingularum vſu, varietate, diuturnaque obſeruatione comparatur; quarum rerum notitiam propterea iuuenis non habet[e], quod experientia caret, quā efficit temporis longitudo. Hincque S. Baſilius[f] eos rectè vocari ait Senes, qui prudentia perfecti ſunt, quique moderatione & grauitate cæteris præſtant, quaſi hæc ſint propria Senectutis munera, quod ipſum etiam late tradit S. Chryſoſtomus[g].

Et quamuis obijci ab aliquibus poſſet, adoleſcentes etiam permultos inueniri, qui facilius ſcientias percipiunt, præſertim eas, quæ in cognitione tantum verſantur, quàm illos, qui prouecta iam ſunt ætate. Item multos in media ætate prudentes reperiri, qui aliorum præterita facta memoria repetentes, argumentum inde ſumunt ad futura agenda, aut vitanda.

d Ethic. 6. cap. 8.

e S. Tho. 2. 2. q. 47. art. 14 ad 3. & art. 15. ad 2

f Hom. 12. in princip. Prouerb.

g Homil. 8. in Epiſtolam ad Hebræos.

HAEC

HAEC tamen parum obstant. Nam quod ad adolescentes pertinet: verum esse fatemur, multos in rebus apprehendendis, & cognoscendis præstare Senibus; tum quia vt philosophi aiunt, habent organa sensuum magis disposita; tum quia non tanta multitudine, ac varietate phantasmatum distrahuntur: vnde attentius rei sibi propositæ solent incumbere. Verum, non tantum est ipsius intellectus, res percipere, sed etiam illa ordinare, diiudicare, & cum plura simul concurrunt, singulorum vim, & pondus examinare, ac de illis sententiam ferre. Quinimo non ea tantum, quæ in promptu sunt, considerare: sed alia etiam extrinsecus explorare, indagare, & cum præcedentibus conferre.

Hoc autem præstare, quod in rebus gerendis præcipuum, & potissimum censetur, non est munus iuuenum, sed Seniorum; qui præter cæteros excellunt intellectu, iudicio, experientia, rationis lumine, & summa circumspectione. Vnde quamuis in adolescentibus vigere possit intellectus quoad percipiendum; non tamen quoad istos alios actus, vt rectè de rebus æstimare, ac deliberare possint [a]. Hincque Dauid in psalmo, excelsam rem significans dixit [b]: *Super Senes intellexi*, non dixit super iuuenes, quoniam id parum erat.

a *Aristot. 2. Ethic. cap. 1. S. Tho. 2. 2. q. 49. art. 1.*

b *Psal. 118*

Idem etiam de vsu rationis dicimus: licet enim hanc ab adolescentibus non excludamus; tamen cum varij sint ipsius actus, hoc ipsum quod in ratiocinando versatur, ita ut rectè applicentur generalia principia ad id quod tunc agitur: hoc inquam constat, non tam ad iuuenes, quàm Senes spectare, cum Senes maxime iudicio, ac experientia præstent.

QVONIAM autem illud etiam obijcitur, multos constante quoque ætate reperiri, qui prudentia excellunt. Respondemus, cum prudentia constet ex multis

partibus, non sufficere vnam, aut alteram, sed omnes necessarias esse ad hanc virtutem constituendam[a]: hincque dicimus, has potius in Senectute, quàm in alijs ætatibus reperiri, cum Senes plerumque argumenta non petant ex rebus aliunde acceptis, sed ex ijs, quas proprijs oculis viderunt, & experti sunt. Quibus apertè constat, aptiores illos esse ad futura, seu prospicienda, seu cauenda, aut etiam moderanda. Vnde & apud Sanctum Iob legitur[b]: *Annorum multitudo docet sapientiam*: & commune quoddam dictum est[c]: *Senes moribus, & doctrina, alijs excellere.*

a S. Tho. 2. 2. q. 48. & 49. per totũ.

b Iob. c. 32.

c Tiraq. in præfat. num. 89. & seq.

PRAETEREA cum homo ex duabus partibus constet, animo, & corpore; scimus materiam quidem corporis illi cum reliquis animantibus esse communem; animum vero, cum ad imaginem, & similitudinem Dei fuerit creatus, in homine excellere.

Quare cum Senectus minus, quàm cæteræ ætates, sensibus perturbata, ac plus experientiæ præsidio edocta atque instructa, nouerit consilium & rationem, in quibus melior pars hominis consistit, aptius & vtilius exercere: sequitur, prudentiæ laudem, quæ partes has complectitur[d], in hac maxime ætate vigere. Nam Senilis ætas quominus corporis robore valet, nec præcipiti sensuum vigore agitur, (quæ est inferior animæ portio, ac exequens tantum actiones, quæ dicuntur hominis) eo magis excellit in illa pars intelligibilis, & superior, exercens actiones, quæ non hominis tantum, sed humanæ propriè appellantur: quod hominis, quatenus ratione cæteris præstat animantibus, propriæ sint, vt sacri Theologi declarant[e]; ita vt cum Apostolo dicere possit[f]: *Cum infirmor, tunc potens sum.* Cum igitur homo, tunc plenius ex rationis præscripto

d S. Tho. 2. 2. q 49. art. 2. & 5.

e S. Tho. 1. 2. q. 1. art. 1.

f 2. Cor. 12.

viuere incipiat, fuit ab aliquibus, Senectus vitæ anima appellata, eo quod vt ait Sanctus Hieronymus [a]: *In Senibus crescat sapientia*. Vnde Sunamitidem illam, quæ perquisita fuit, vt Dauidem annos natum Septuaginta calefaceret [b], mystico sensu exponit, indicare sapientiam, quæ Dauidem senem fouebat; ac refert idem, Themistoclem, cum expletis centum & septem annis, se mori cerneret dixisse; *Se dolere, quod tunc egrederetur è vita, quando sapere cæpisset*. Quod & veteres Poetæ tradiderunt dicentes [c],

Sapientiæ ætas condimentum est, sapiens ætati cibus est.

a S. Hieron. Epist. 2. ad Nepotian.

b 3. Reg. 2.

c Plaut. in Trinummo.

PROPTEREA ex his, & alijs rebus multis, quæ in eius commendationem afferri possent, satis constare videtur, Senectutem, quæ sibi hanc præcipuè laudem vindicat, in hoc maximè cæteris omnibus ætatibus excellere, quod plurima alia secum ducat, hominum commercio, & rebus agendis valdè necessaria; consilium, intellectum, docilitatem, solertiam, prouidentiam, circumspectionem, & alia multa, quæ à Sanctis Doctoribus [d] commemorantur.

d S. Tho. 2. 2. q. 49. art. 1. & seq.

Quibus præsidijs Senex munitus, plus prospicit, melius consulit, minus decipitur, certius iudicat, ac seipsum & alios cautius regere, & præclara alia multa perficere nouit, quæ inferius suo loco tradentur.

QVARTA RADIX SENILIS BONI MEDITATIO MORTIS.

QVARTA EST RATIO, quæ Senectutem insignem maximè & illustrem reddit, quòd peregrinationis nostræ terminum aduentare admonet, mortis mox sequuturæ imaginem repræsentat, ac reddendæ rationis tribunal, ante oculos statuit. Vnde timor Dei, libertas spiritus, conscientiæ expurgatio, rerum humanarum despicientia, loquendi sinceritas, iuuandi cupiditas, animi securitas, vitæ in melius mutatio, ac plu-

rima

rima alia virtutum & meritorum lucra, ſubſequi ſolent.

Qua ex re eximiam Chriſtianæ legis præſtantiam, præter alia innumera licet colligere; quæ vnde timendi, & triſtandi olim Gentiles occaſionem ſumere, & Senectutem accuſare, quòd mortis eſſet nuncia, ſolebant; inde Chriſtiana diſciplina maximum ad conſcientiæ tranquillitatem, atque animorum ſalutem, lucrum referat.

Conſtat enim inter quatuor illa capita, quæ olim Senectuti obijcebantur, hoc vnum fuiſſe, quòd non procul abeſſet à morte, prout Cato maior in libro de Senectute refert; qui quamuis eodem in loco triſtem hanc opinionem refellere ſtudeat, docens hinc homines ad immortalitatis ſpatia vocari; & alij etiam ex veteribus auctoribus, meditationem mortis, magnam eſſe philoſophiam affirmarint. Attamen cum non eſſent fidei lumine illuſtrati, nihil in his omnino verum, aut ſolidum attingere potuerunt; imo ex ijs multi hanc, quam alijs philoſophiam tradere profitebantur, ipſimet ex animo non probabant: quod clarè oſtendit ipſe idem Cicero, qui librum, *de contemnenda morte* conſcripſit; conatus alijs perſuadere, nihil eſſe in morte, quod ſit dolendum, aut fugiendum. Et tamen eadem argumenta nullam ſibi ipſi fidem feciſſe, manifeſtè ea oſtendunt, quæ tam ſæpe, & flebiliter de Tulliæ filiæ ſuæ obitu deplorauit, cum ad Atticum ſcribens dixerit[a], *quòd omnem conſolationem mœror ſuperabat*; & tandem ad dolorem ſuum minuendum, inanem, & ſtolidam illam conſecrationem confingere conatus fuerit, quam Lactantius etiam irridet[b].

a *Cicer. ad Attic. lib. 12 Epiſt. 4.*

b *Lactan. in lib. de falſa Religione.*

REDDENDÆ RATIONIS POST MORTEM COGITATIO QVANTVM PROFICIAT.

ALII ETIAM philoſophi, qui hanc mortis meditationem iactabant, longo admodum interuallo ſe ab illius fructu, & veritate dignoſcenda aberraſſe, id maximè declarat; quòd exiſtimarunt, miſerias omnes humanæ vitæ eo ipſo momento terminari; cum tamen non tunc illæ deſinant, ſed potius examinari incipiant, & tanquam in æquilibrio ad tribunal ſupremi iudicis conſtitui, *vt referat vnuſquiſque propria corporis prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum* [a].

a 2. Cor. c. 5

Quapropter ex philoſophica illa mortis meditatione, nemo videt, eos ante exitum mores commutaſſe, aut vitam emendaſſe, ſiue maiorem vllam virtutis ſignificationem dediſſe. At nos vſu ſæpe vidimus, hanc ſolam cogitationem reddendæ rationis, tantum apud fideles valere; vt multi aliquando furore aliquo perciti, aut vehementiore dæmonis ſpiritu in deſperationem adacti, cum ſibi ipſis manus inferre, aut ſe præcipites ex rupe velle deijcere minarentur; eo ipſo impetu ab aliquo admoniti, illorum calamitatem tunc magis augendam fore, cum & nefariæ huius actionis, & totius ſuperioris vitæ ratio, illis ante tremendum, & iuſtiſſimum Dei tribunal reddenda, & ſupplicium præteritæ culpæ ſubeundum eſſet; illi ſtatim conſilium mutarunt, atque ab ea immanitate manus continuerunt.

Hinc videmus Senecam, qui tam præclara multa de vitæ extremo, ac morte oppetenda ſcripſit; quia tamen hoc dequo agimus nõ vidit, longe à rationis ſemita prolapſus eſt. Nam quodam in loco ait [b]: *Ego certe id ago Senex, ne videar velle, quæ puer volui. In hoc vno eunt dies, in hoc noctes, hoc opus meum eſt, hæc cogitatio, imponere veteribus malis finem. Id ago, vt mihi inſtar totius vitæ ſit dies, nec mehercules tanquam vltimum rapio; ſed ſic*

b Senec. Epiſtola. 61.

illum

illum aspicio, tanquam esse vel vltimus possit; hoc animo tibi hanc epistolam scribo, tanquam cummaxime scribentem mors euocatura sit; paratus exire sum, & ideo fruor vita, quia quamdiu futurum hoc sit, minimi pendo. Ante Senectutem curaui, vt bene viuerem; in Senectute, vt bene moriar; benè autem mori, est libenter mori.

HAEC QVAMVIS egregie dicta sint; quia tamen id, quod caput est reddendæ rationis, non complectuntur, parum præstant. Vt omittamus eundem alijs in locis, indigne nimis, ac sæue hac de re pronunciasse, cum dixerit, *facilem esse viam ad libertatem*[a]: cum in promptu semper sit gladius, laqueus, rupes, veneni aliquid, & huiusmodi instrumenta, quæ immanitatem potius, ac summam futuræ vitæ caliginem ostendunt.

a Seneca epistola 12. & 24. & in lib. cur mala bonis accidant.

Et idcirco olim Ethnici Philosophi, oratores, & alij gentiles huiusmodi, tametsi forti animo, & læto hinc migrare se dicerent; quia tamen consecuturæ vitæ conditionem ignorabant, quàm grauiter decepti fuerint, satis omnibus liquere potest; ita vt ijs illud Isaiæ congruere possit[b]: *Errauerunt in ebrietate, nescierunt videntem, ignorauerunt iudicium.*

b Isaiæ cap. 28.

At verò Christianus, qui ex canitie, rugis, languore, frigore, ac pedum imbecillitate, tanquam ex speculo, finem sibi imminere, ac mortem aduentare conspicit; simulque certa fide tenet, se in iudicium proximè vocandum, ac ad tribunal Iudicis sistendum, vbi anteactæ vitæ referat rationem: Certe nisi amens sit, se statim ex animo colligere incipit, atque ad futura certamina intento animo præparare. Nouit enim de piorum morte scriptum esse[c]: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.* De improborum vero exitu dici[d]: *Mors peccatorum pessima.* Et rursus[e]: *Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam; qui verò mala, in ignem æternum.*

c Psal. 115
d Psal. 33.
e In Symbo. Athanas.

num. Imo eo ipſo temporis puncto, quo hæc ſibi in mentem veniunt, dies ipſos (ſi ſapiens eſt) noctesque ingemiſcere, nouaque vitæ inſtituta, ſerio profiteri aggreditur. Cuius rei pręclarum exemplum, cum fructu maximo ſecutum, refert Ioannes Climacus dignũ quod legatur, cum ſe teſtem oculatum extitiſſe affirmet [a].

a Io Climac. de memoria mortis grad. ſexto.

Quare hæc cogitatio, admirabilem ex Senectute fructum capit, atque omnium eſt, quæ ad hominum ſalutem pertinent, maxime accommodata. Nam ſicut flantibus Eteſijs fugantur nubes, cæli ſerenitas inducitur, ac magna pelagi ſequitur tranquillitas: Sic ex hac ſola appropinquantis mortis cogitatione, mirum eſt, quanta animi ſuccedat compoſitio, rerum terreſtrium deſpicientia, ac cæleſtium deſiderium.

Itaque ſicuti qui in portum peruenit, non eſt amplius ſollicitus huc ne, an illuc fluctibus iactetur, ſed animo, & corpore conquieſcit; ſic qui ad extremam peruenit ætatem, nullam amplius timet vitæ mutationem, ſed tanquam in portu maris conſiſtens, communis huius vitæ tutiore, ac proinde beatiore fruitur ſtatu, vt inquit Sanctus Nazianzenus [b], quàm is cui longa adhuc ſupereſt nauigatio. Vnde quod colligitur ex ſententia illa Senecæ, quam multi ſummis laudibus efferunt, *eum qui nouit ponere modum deſiderijs, poſſe cum Ioue de felicitate contendere*; id Senex ex ſeria hac mortis meditatione plane conſequitur, cum ſibi nihil, nec ſperandum, nec metuendum in præſenti vita ſupereſſe videat; ſed tantum ad futuri ſæculi expectationem, conſilia ſua omnia transferat.

b S. Nazian. in orat. in plag. grand. & ibi Schol.

Contra verò, qui diuini iudicij obliuiſcitur, tanquam fræno abiecto, vt ait Sanctus Chryſoſtomus [c], in præcipitium defertur, cum dicat propheta [d]: *Inquinatæ ſunt uiæ illius in omni tempore*; & ſubdit cauſam: *auferun-*

c hom. 38. in S. Iob.

d pſal. 9.

feruntur iudicia tua à facie eius. At quem continuus hic percellit timor, modeste viuendi viam tenet, ac per eam tutus quodammodo ingreditur. Vnde illud non minus salutare, quàm tritum: *Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis* [a].

[a] Eccl. c. 7.

QVEMADMODVM igitur gratiam aulico illi Regis intimo habere solemus, qui nobis aditum aperit ad Regem, & gratiæ illius nobis conciliandæ est quodammodo minister: Ita Senectuti hoc nomine plurimum debemus, quòd nos ad hanc mortis meditationem vocet; ad quam, tanquam ad tutum veræ salutis portum, plurimæ vndique virtutes confluunt, quæ homines ad futuræ vitæ præmia extimulant, atque incendunt. Vnde S. Chrysostomus scribit [b]: *Omnibus laborantibus dulcis est finis; viator libenter interrogat, vbi sit mansio; mercenarius frequenter computat, quando annus completur; agricola semper tempus messis expectat; negociator die, ac nocte, thecæ suæ discutit rationem; mulier prægnans semper de decimo mense cogitat: sic serui Dei, cum ad Senectutem perueniunt, libenter de morte sua cogitant; ubi enim thesaurus eorum, ibi & cor est. Si haberes solidorum quantitatem in arca tua, oculos illuc sæpe conuerteres: sic Sancti in illum locum crebro intuentur, ubi repositam habent coronam.*

[b] hom. 49. in S. Matth.

Quinimo si accuratius res consideretur, ex hoc vno Bono, alia omnia proueniunt. Vt enim qui causam damni dat, damnum dedisse videtur: sic qui occasionem acquirendæ felicitatis tibi ante oculos offert, eandem tibi felicitatem quodammodo præbuisse censendus est. Et quamuis in cæteris etiam ætatibus suboriri obitus, & mors accidere possit, ita vt peculiare non videatur hoc munus Senectutis; negari tamen non potest, hanc mortis meditationem, natura ipsa dictante, huius ætatis maxime propriam esse, cum per singula momenta

iam

iam iam occidens ſol, noctem aduentare præmoneat, atque omnium fere membrorum vnanimis coniuratio finem certandi vltimum, quaſi hoſtem proximum eſſe prænunciet. Vnde & Iuriſconſultus reſpondit[a]: Senem ſemper dici eſſe in periculo mortis.

a l. Mortis cauſa. cũ ſeq. ff. de donat. cauſ. mort.

Quod quidem in alijs ætatibus non ita accidit, quæ longioris progreſſus ſpem ex ipſo naturæ curſu concipiunt. Et quamuis cæcus amor noſtri, viſceribus ipſis ingenitus, nos ipſos etiam in ſumma ætate decipiat; & cum tam facile aliorum fragilitatem, & imbecillitatem intelligamus, noſtram tamen minime percipiamus; quia non perinde alienæ vitæ, atq; propriæ amore capti ſumus; & quod nullo modo accidere vellemus, id nulla ratione tam cito futurum eſſe, nobis perſuadeamus.

Attamen niſi quis prorſus deliret, ac omnino nihil videat, & quæ omnibus notiſſima ſunt, impudenter audeat diſſimulare, certe hunc aduentum in proximo eſſe, ſecum cogitare compellitur, ac aſſentatorum illam perſuaſionem, quæ bono Senes animo eſſe iubet, quod vita ipſorum diu trahenda ſit, tamquam fallacem omnino, ac pernitioſam, atque à Dæmone immiſſam, à ſanctiſque Patribus damnatam, celerrime repellere conabitur. Quod quidem Sanctus Nazianzenus ſuis carminibus præclare nobis teſtatum reliquit, dicens:

Ἀεὶ μὲν ἐργάζοιο τὴν σωτηρίαν,
Καιρὸς δὲ δὴ μάλιστα ἡ βίου λύσις.
Τὸ γῆρας ἦλθεν, ἔξοδον κήρυξ βοᾷ.
Πᾶς εὐτρεπίζου, πλησίον γὰρ ἡ κρίσις.

Ideſt

Semper ſaluti tu, quidem ſtude tuæ,
Potiſsimum autem, ſub diem vitæ vltimum.
Venit Senectus: exitum præco canit;
Parentur omnes, imminet iudex Deus.

Quo

Quo loco Nicetas Paraphraſtes multa in hanc ſententiam ſalubriter ſcripta, monumentis ſuis tradidit.

QVINTA RATIO, & Boni huius radix eſt, quæ auctoritate ipſius Senectutis nititur. Hæc enim auctoritas, cum non ſolum in omnibus publicis perſonis, veluti Principibus, Magiſtratibus, Senatoribus, Præfectiſque, pro officij eorum gradu, vt notum eſt, requiratur; ſed etiam in ſingulis illis hominibus maxime ſit neceſſaria, qui aliquid alijs perſuadere volunt, ſiue ſint medici, ſiue aduocati, ſiue oratores, aut conſiliarij, ſeu alij quicunque. Propterea quod, cum res de quibus agunt, alijs probare, ac ita ſe habere, cupiant oſtendere; niſi in aliqua ſint opinione, vt quæ dicunt bene noſſe, & vtilia monere exiſtimentur, fruſtra quodammodo operam ſuam ponerent: Sic conſtat, Senectutem vtroque hoc nomine, tanta apud omnes auctoritate valere, vt ei vni præ alijs ætatibus, hoc decus tribuendum eſſe, plerique concedant.

QVINTA RADIX SENILIS BONI EST AVCTORITAS CVM DIGNITATE.

Nam quod ad Senum perſonas attinet, non quidem abſolute affirmamus, eas vt perſonas publicas habendas eſſe; ſed tamen nemo vt opinor diffitebitur, eos ob ingraueſcentem ætatem, maturitatem, canitiem, aliaque Senij inſignia, indicare ſe à vulgari hominum turba quodammodo exceptos eſſe, atque maiore, quàm alios reuerentia, & exiſtimatione dignos, qu lubrica ſæculi huius naufragia, incolumes iam ſint prætergreſſi. Lacedemonios quidem legimus, tantum maturæ huic ætati tribuiſſe, vt digniorem illis locum loquendo, ſedendo, aliudue quidpiam agendo, detulerint.

Sed quid Lacedemonios, aut Græcos nominamus? cum nulla ferè ſit natio tam barbara, neque tam imma-

nis, quæ non multo plus honoris Senectuti, quàm reliquis ætatibus concesserit? ac Senes ipsos quodammodo non coluerit, & venerata fuerit? quod varijs Rerumpublicarum exemplis, & in primis ex Diuinis literis, inferius notum faciemus [a].

a In par. 3.

AVCTORITAS IN SENECTVTE VNDE.

NEC ORITVR eiusmodi in Sene auctoritas ex rugis, ex canicie, ex annorum multitudine; verum ex communi illa hominum existimatione, quæ de eiusdem consilio, sapientia, temperantia, æquabilitate, atque animi moderatione concipi solet, ac quæ Senectutem magna dignam veneratione, vel Salomone teste, efficere solet.

Nam cum in rebus difficilioribus tractandis, in controuersijs constituendis, in dandis consilijs, in Republica administranda, quinimo in rebus quoque bellicis exercendis, Senilis prudentia valde eminere soleat; factum est, vt Senum prudentum, & vsu peritorum conspectus, omnium ad se oculos pertrahat; illorum verba tanquam pretiosæ gemmæ, & responsa veluti oracula excipiantur: mores, actiones, exempla non secus, ac sigilla in hominum animis impressa relinquantur; ac tandem vitæ probitate, & meritorum præstantia tales habeantur, vt omnes illis omnia deferant, nemoque ab eis rem improbam petere audeat.

Hinc igitur videmus & Imperatorum leges [b], & canonum decreta [c], & sanctorum patrum monumenta [d], vetustatis auctoritatem magna cum honoris testificatione appellare. Hinc etiam scriptores nouimus, sparsim huic auctoritati multum detulisse. Et Quintilianus inter alios: *Senibus* inquit, *auctoritas maior est, quod plura nosse, & vidisse creduntur* [e]. Et alij varijs in locis, multa in eorum decus tradunt [f]; ita vt hæc ipsa aucto-

b In auth. de appel. §. Illud. cũ gloss.

c c. Domino 50. dist. cap. Anteriorum § illud. 2. q. 6

d S. Basil. de inst. Monach. serm. primo.

e Quintiliæ. lib. 12. c. 4.

f Cepol. tract. de Imp. milit. priuileg. 47. Tiraquel. in præf. n. 150.

auctoritas meritò, *Senectutis apex* à Catone fuerit appellata [a]. Cuius exemplum clarissimum nobis ille Sanctus Iob refert [b]; qui quamuis nondum annis esset effœtus, quia tamen moribus erat Senex, hanc secum auctoritatem mirifice deducebat; quemadmodum enim ipsemet ait, cum in conspectum aliorum prodibat, omnes relictis leuioribus rebus adeo illum reuerebantur, vt iuuenes ab eius vultu absconderentur, maturiores assurgerent, alij à loquendo cessarent, atque in eum vnum, ora omnium conuerterentur.

a Cic. de Senect.

b Iob. c. 29.

Hanc item auctoritatem comitatur grauitas, ætatis senilis socia perpetua; quæ loquendo, tacendo, ambulando, sedendo, aut quiduis aliud gerendo, nihil leue, nihil puerile, nihil nisi loco, & tempore congruo, Senem gerere permittit.

Quod adeo verum est, vt sicuti in fidibus musicorum, aures vel minima sentiunt, vt Cicero ait [c]; sic quæ parua etiam possent videri in alijs delicta, nec à multis præcauentur, aut facile à cæteris intelliguntur; diligenter tamen à Sene fugienda sunt, ac ita omnino viuendum, vt grauitati annorum respondeat grauitas actionum, nec vlla vitæ pars ab altera discrepet; & eo etiam magis, quo maior & melior actionum, quàm sonorum concentus est: magna enim sæpe conijciuntur ex paruis [d], ex hilaritate, ex risu, ex locutione.

c Lib. 1. officiorum.

d Cic. lib. 1. offic.

HINCQVE fit, vt si Senem aliquem rebus leuibus, aut amatorijs, seu ludicris congressibus, aut cachinnis operam dare, reliqui homines videant, statim illum ferè omnes contemnant. Ex quo etiam sequitur, vt actiones, quæ plerunque alijs ætatibus satis honestæ sunt, à Senectute admodum alienæ videantur, vt patet ex versiculis, fabellis, iocis, cantionibus, & alijs huiusmodi, quæ huic ætati congruere non censentur; cum

Senectus ipsa tanquam sapientiæ, sobrietatis, pudoris, sanctitatis, ac virtutis omnis domicilium, sit ab omnibus existimanda: & Senex ipse eam morum constantiam tueri debeat, dum acerbitas ex Catonis sententia absit, vt nullo officij genere claudicet, ac quiduis potius perferre sit paratus, quàm vt vel modicum de dignitatis Senilis gradu, se dimoueri patiatur: existimetque ad se dicta esse verba illa Apostoli [a]: *In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate morum.*

[a] *Ad Titũ cap. 2.*

EPITOME SVPERIORVM QVIBVS CHRISTIANA VITA VT PLVRIMVM NITITVR.

HIS ITA EXPLICITIS, quamuis ex quinque istis fœcundis, ac validis Senectutis radicibus, eximium huius ætatis decus, atque præstantia non obscurè constare possit; attamen vt euidentius adhuc quanta hinc præ cæteris ætatibus exurgat illius dignitas, & amplitudo, omnibus pateat; illud in memoriam reuocandum duximus, totam Christianam perfectionem duobus præcipue cardinibus, ac sedibus contineri; quæ sunt, vt à peccato abhorreamus, & virtutem amplectamur, comprehensa à Dauide propheta eo versiculo: *Diuerte à malo, & fac bonum.*

Quæ duo cum nequeant ab homine, absque diuinæ gratiæ auxilio (sua etiam industria accedente) comparari; nec negandum sit, multos in qualibet ætate reperiri, qui magna animi contentione vitia profligare, timoremque Dei amplecti studuerunt, & quibus hoc negocium fœliciter (Deo adiuuante) successit.

ATTAMEN si id quod rationi magis consentaneum, & magis verisimile, & frequentius accidit, obseruare velimus; inueniemus inter vniuersos ætatum gradus, & vitæ huius status, Senes præcipuè eos esse,

qui

qui longius à delinquendi occasionibus abesse, plusque consilio & prudentia valere, magisque notas dæmonis, & mundi insidias habere consueuerunt; hincque faciliorem etiam semitam nactos fuisse, qua se diuino obsequio consecrarent; ita vt si eorum studia, & actiones cum aliorum ætatibus conferantur, Senes à vitiorum conflictu longe remotiores, & in virtutis stadio longe exercitatiores esse, nemo opinor dubitabit.

PECCATA QVO MODO IN SENECTVTE FACILIVS QVAM IN ALIIS ÆTATIBVS VITENTVR

AC VT A PRIMO incipiamus, quod est peccata vitare, ac à malo diuertere; cum flagitia omnia, quæ aduersus Deum committuntur, nosque ab illius gratia separant, ex triplici præcipue fonte oriantur, quæ sunt, *ignorantia*, *infirmitas*, *& malitia* [a]; quis non videt, si singulæ ætates considerentur, longe hæc minora, ac leuiora in Senectute, quàm in alijs superioribus ætatibus se ostendere? Nam quod attinet ad imperitiam; si qua est ætas, quæ minus hinc laboret, ea certè est Senectus, quæ cum longa temporum spatia dimensa sit, maiorem partem eorum, quæ in vita homini accidere possunt, vel vidisse, vel audisse censetur. Quo circa plenius, ac diligentius quàm reliquæ ætates, mala à bonis, ab æternis temporalia, & caduca vitia à virtutibus, recto iudicij discrimine dignoscere valet.

[a] *S. Tho. 1. 2. q. 76. & seq.*

Si vero animi infirmitatem, & sensuum perturbationes inspiciamus, & turbidos animorum motus, vnde peccata multa oriri, & emanare solent; quis addubitabit, hasce in Sene multo minores, quàm in viro, aut in iuuene reperiri? qui ea præsertim, quæ de vacuitate passionum in Sene superius dicta sunt, paulo diligentius examinarit?

DE MALITIA multa restarent dicenda, sed

duo tantum strictim attingemus. Alterum est, quod eam in Sene longe minorem, quàm in cæteris ætatibus esse debere, existimandum est: propterea quod mortis imminentis, ac reddendæ rationis occasione, longius illum à flagitiorum sordibus repellendum esse, sit verisimile. Alterum, quod cum peccata malitiæ ex electione oriantur, electio autem ex consilio prodeat; probabile est, Senes quo magis consilio valent, eo procliuiores ad bonum, & remotiores à malo futuros esse [a].

a S.Tho. 1. 2.q.78. art. 1.& 3.& 2. 2.q.14. artic.1.

Itaque cum hoc Senectuti à summo Deo priuilegium tributum fuerit, vt effrænatis sensuum affectibus, & prauis animi perturbationibus, vnde plurima peccatorum, ac criminum pars scaturire videtur, minus soleat agitari; plus etiam ob propinquum imminentis ferè mortis aduentum, à Dei iniurijs, ac flagitijs temperare consueuerit, ex rationibus antea à nobis prolatis. Quid mirum est, hanc ipsam Senectutis ætatem in hoc, quod ad primum istud caput culpæ vitandæ pertinet; cæteris alijs omnibus ætatibus, quæ non adeo plene hac munerum amplitudine potiuntur, longe præstare, maioreque ideo in pretio habendam esse?

NEC VERO nouum nimis, aut mirum cuiquam videri debebit, nos ita Senectutis annos alijs ætatibus anteferre; cũ videamus hominis corpus, quod varijs membris constat, quæ omnia eidem sunt necessaria, veluti est pes, manus, auris, brachium, atque alia huiusmodi; esse tamen inter ea quædam alijs nobiliora, ac insigniora, quod & Apostolus testatur [b]. Si igitur hæc certa sunt; quis miretur inter hominum ætates, aliam alijs eminere, & vsui hominis, qui ratione præditus est, longe aptiorem esse? Sicuti inter plantas, arbores, & bruta, quædam alijs excellunt; imo vt ait Apostolus [c]: *Stella differat à stella claritate*.

b 1 ad Corinth.c.12.

c 2. ad Corinth.c.15.

Quam-

Quamobrem vt primam hanc partem de malo vitando concludamus; dicimus Senectutis maturitatem vniuerſe loquendo, ideo alijs ætatibus præcellere; quod non adeo vitijs, atque ſordibus ſit expoſita; atque ab ijs cauendis longe alijs ſit aptior, & magis accommodata.

QVOD SI AD ALTERAM partem, quæ in virtutibus adipiſcendis, atque excolendis laborat, animum conuerterimus, non erit nobis opinor, admodum difficile probare, Senectuti quæ magis, quàm cæteræ ætates, conſilio, prudentia, atque intelligentia pollet, ad virtutes faciliorem aditum patere. Nam vt vnam prudentiam intueamur, quis non videt eam eſſe in vita hominis, tanquam oculum in corpore, nauclerum in naui, aurigam in curru, & Regem in regno, à quorum vigilantia omnis actionum illorum pendet euentus? quæ ideo in collatione Sanctorum Patrum, cum de virtutibus acquiſitis loquerentur, in altiſſimo poſita fuit virtutum gradu, veluti dux & magiſtra aliarum, ad quam præcipue conuertere oculos debent omnes, qui in alijs virtutibus vehementius cupiunt proficere. Nec enim hæc virtus vno tantum officij genere continetur, ſed pluribus & diuerſis; ſiquidem non ſolum eſt propria & ſingularis quædam virtus, ſed etiam generalis, quæ in omnibus aliarum virtutum miniſterijs verſatur, omnia circumſpiciens, omnibus modum & regulam præſcribens, & omnia denique in loquendo, agendo, ambulando, tractando, atque cum alijs res communicando, ſumma cum moderatione conſtituens.

IN SENECTVTE FACILIOR AD VIRTVTEM ADITVS QVAM IN ALIIS ÆTATIBVS.

Quod ſi præter prudentiam, & circumſpectionem opus eſt ad mundi fraudes, & dæmonis fallacias detegendas, atque ad dirigendos pedes in viam pacis, diu-

turna

turna experientia, quæ tanquam fidiſſima tutrix actionum noſtrarum, non facile inuolui nos patitur; ſed docet nos emergere ex laqueis, & ad ea quæ recta, ac ſolida ſunt, tuto contendere: Quodnam vitæ ſpatium poteſt hoc ipſum aut melius, aut plenius, quàm ſenij ætas ex his quæ alias diximus, præſtare? Si etiam in virtutibus decor, grauitas, dignitas, atque auctoritas quædam eminere ſolet; vnde eam magis licet homini, quàm ex Senectutis maturitate conſequi?

Ex his conſtat ſatis, hanc ipſam ætatem, quamuis abunde non omnia, quæ homini optanda eſſent, queat ſubminiſtrare; quatenus tamen ad hoc bonum virtutis tam comparandæ, quàm exercendæ ſpectat, longo interuallo ſuperiora vitæ tempora, pueritiam, adoleſcentiam, virilemque ætatem antecellere.

SILENI IMAGINES EXTERIVS DEFORMES INTERIVS ELEGANTES: SIMILES SENECTVTI.

QVAPROPTER quod veteres de Sileni imaginibus commemorare ſolent, ad Senectutem transferri poteſt. Illæ namque imagines exterius rudes, & incultæ ſe hominũ oculis offerrebant intus; vero pulchræ, ac numen aliquod referentes comperiebantur [a]. Sic Senectus multorum aſpectui abiecta, triſtis, horridaque videri poteſt; quæ tamen ſi intus excutiatur, ac præclara illius munera, & priuilegia introſpiciãtur, facile erit diſcernere, longe eam mentis oculis pulchriorem, ac venerabilem magis, atque optabilem accidere; modo ea ratione ac ſemita excolatur, quæ illius dignitatem, ac præſtantiam decet. Talem Prophetarum, Apoſtolorum, & perfectorum Chriſtianorum, imo Chriſti Saluatoris noſtri vitam fuiſſe legimus: quorum humilitas & abiectio cum publice pateret, pulchritudo & dignitas interior occulta erat, ijsque tantum nota & admiranda, qui eam contemplari, & experiri cupiebant.

a *Plato in Sympoſio.*

SED

SED QVONIAM satis non est, in rerum disputationibus veritatem ipsam depromere, & comprobare, nisi etiam ea quæ aduersari videntur, de medio tollantur: ita vt mens hominis quocunque scrupulo, aut difficultate sublata, tuto in pacifica veritatis possessione conquiescat. REFELLVNTVR VARIÆ OBIECTIONES ADVERSVS SENECTVTEM

Ideo nunc nonnulla sigillatim persequemur, aut redarguemus potius, quæ nonnullis aduersus Senectutem negocium facessere videntur; imitantes solertes, atque industrios agricolas, qui agrum fertilem nacti, student ex eo, si quæ sunt sentes, rudera, noxiæ radices, aut alia quæ frugibus possunt obesse, antea euellere, vt eo copiosior messis se proferat. Sic nos animaduertentes hanc ipsam Senilem ætatem non solum apud gentiles auctores, de quibus aliàs egimus, sed etiam in Christiano populo, à multis non satis bene audire, eò quod incommodis ingentibus Senectus circumsepta censeatur; quibus non solum corporis valetudo, & quotidianæ actiones impediantur, sed etiam animi mores obscurentur, ac mens varijs obnoxia vitijs reddatur: Idcirco difficultates vniuersas grauiores eximendas esse duximus, quæ lectorem non admonitum posent remorari, ne Senectutem in honore, ac reuerentia haberet, quæ meritò ei deferenda est.

Hæc autem duplicis sunt generis. Quædam mala pœnæ appellata, quæ corpus tantum vexare, aut etiam mentem solicitam reddere possunt; sed scelus, aut vitium secum proprie coniunctum non habent; quæ tanquam leuiora, & quæ vel si patienter tolerentur, vtilitatem afferre, vel medicorum curatione mitigari, & repelli possunt, in præsenti omittimus; præsertim cum

de ijs in prima parte, cum gentilium sententias persequeremur, satis à nobis actum fuerit.

ALIA SVNT grauiora, & ex eo genere malorum, quæ mala culpæ nuncupantur; & ideo propriè mala à sacris Theologis dicuntur [a]; quippe quæ peccati crimen continent, conscientiam onerant, diuinam gratiam, si mortifera sint, auertunt, atque æternam salutem in periculum adducunt; quorum ratio cum in nouissimo die sit reddenda, ideo longè cautius sunt vitanda. Et quoniam huius generis non pauca aduersus Senectutem obijci solent, quæ illius ætatis propria, aut maxime illi affinia esse iudicantur, ac proinde si eiusmodi essent, totum Senectutis Bonum euerterent, atque extremam illam ætatem in magna miseria collocarent; Propterea necessarium duximus, singula hæc diligenter excutere; vt illis ex receptis auctorum decretis funditus sublatis, Bonum Senectutis eò clarius, & illustrius reddatur.

a S.Tho. in 1.q.48.& in 1.2.q.39. art.4.

PRIMA OBIECTIO: EX ANNORVM INCREMENTO SENECTVTEM INQVINARI.

PRIMVM OBIICITVR, quò plures in Senectute accumulantur anni, eo plurimum peccatorum segetem succrescere, & tanto maiore hominem onerari sarcina criminum, cũ quæq; dies suam habeat malitiam, & nec infans vnius diei, vt dicitur, mundus sit & immunis à sorde. Vnde Iacob dicebat [b]: *Dies peregrinationis meæ centum triginta annorum sunt parui, & mali, &c.* non quia dies mali, sed quia nobis accessu dierum, malitiæ incrementa cumulantur: nullus enim dies sine peccato nostro præterit, vt ait Sanctus Ambrosius [c]. Quo fit, vt cum singulis diebus accedant peccata peccatis, acta humanæ vitæ eo duriora, totusque rerum examinandarum cumulus eò difficilior, prolixior, ac grauior reddatur. Hincque non solum non videtur Senectus

b Genes.c.47

c S.Ambro. de bono mortis.cap.2.

ctus bonum, quod profitemur, ſed potius malum afferre, quia auget nos diebus, qui mali ſunt.

VERVM reſpondetur, dierum acceſſione ex Dei bonitate, multiplex lucrum prouenire, ſi quis eis rectè nouerit vti; non ſolum ad præteritas culpas plenius recogitandas, & per diuturniorem pœnitentiam, ac pia opera quamplurima delendas; ſed etiam quia cautior Senex redditur ad futura diſcrimina euitanda, cum ſuperiores ætates adhuc indomitis cupiditatum ſtimulis exagitatæ, facile in peccata incidere conſueuerint.

Præterea cum annorum maturitate, dubium non eſt luminis plus augeri ad bona plurima conſectanda; ex quo ſperari poteſt, hominem tandem cognitis mundi fallacijs, facilius ad Deum toto pectore conuertendum.

Vnde quod dicebatur, ſingulis diebus nouorum criminum occaſionem exoriri; poteſt id in leuioribus quibuſdam erratis admitti, quæ etſi retardant, tamen ſalutem æternam haud prorſus impediunt, & quæ cum Dei gratia, maiorum meritorum numero poſſunt compenſari; & propterea vbi ad ſummam atatem Senex peruenit, reddendæque rationis ſibi terminum inſtare animaduertit; ſperandum eſt potius, vetera peccata cum nouæ vitæ lucro poſſe redimere; quàm verendum, ne veteribus flagitijs noua in dies ad damnationem accumulentur.

Maxima enim eſſet Senis obſtinatio, ſi mortem aduentare præſentiens, animo non commoueretur; qui quaſi ad oſtium huius mundi poſitus, foris ſpectans, vitæ tamen præſentis haud attenderet egreſſum, nec futuræ conſideraret ingreſſum, audiret nuncios mortis, & credere nollet eis. Nam vt Sacri Doctores aiunt [a], cum tres ſint mortis nuntij, caſus, infirmitas, ſenectus:

[a] Hugo. de clauſt. anim. lib. 2. c. 15.

casus dubia, infirmitas grauia, Senectus certa nunciat: casus nunciat mortem latentem, infirmitas apparentem, Senectus præsentem; ex incertitudine mortis timor, ex infirmitatis grauitate dolor, ex certitudine Senectutis, non obstinatio, sed afflictio & humilitas sequi deberet.

SECVNDA OBIECTIO QVOD MVLTIS DESTITVATVR SPIRITVALIBVS AVXILIIS.

SECVNDO OBIICITVR, Senectutem multis spiritualibus auxilijs destitutam inueniri, quibus superiores ætates minime carere solent; ideoque satius videri, vitæ exitum ante hanc ætatem præueniri, cum in ea nec ieiunia, nec peregrinationes, nec vitæ austeritates, corporis castigationes, Missarum sacrificia, infirmorum visitationes, hospitalium procurationes, assiduitasque in Ecclesijs, & alia huiusmodi multa possint exerceri, quibus animæ salus plurimum adiuuetur, & maioribus gratiæ meritis apud Deum augeatur.

VERVM cum neque à sapiente, neque à Christiano viro, præter culpam, quicquam fugiendum aut timendum sit; & actiones externæ quamuis ad merendum plurimum conducant; radix tamen omnis meriti, quatenus in eis reperitur, potissimum in voluntate diuina gratia informata consistat: Imo actus ipse exterior suapte natura, nec meritum, nec demeritum, nec laudem, nec vituperium contineat, nisi ratione actus interioris [a]. Idcirco quæ ætatis imbecillitate nobis obueniunt, quod aliàs etiam supra attigimus, quoties promptum ea exequendi, si vires suppeterent, uigeat in nobis desiderium (quod in Senectute certum est inesse posse) hæc apud clementissimum Deum non solum vitio nobis non adscribi, sed instar boni operis coronari exploratum est; animi enim promptitudo rei ipsius vicem explere solet, cum deest facultas exequendi.

a S. Thom. 1. 2. quæst. 20. art. 2.

Præ-

Præterquam quod plurima sunt, quæ etiam in lecto decumbentes, Deo gratissima præstare possunt, vt iam alias dictum est; orando, contemplando, ingemiscendo, alios cohortando, & patiendo, & denique si quæ sunt, quæ Senectus ob vires corporis effœtas, obire non valeat. Sunt etiam alia multa longe maiora, in quibus ipsa se exercere potest, quæ diuinæ bonitati maxime sunt accepta.

Quamobrem si desumpta vtrinque omnia inter sese conferantur, apparebit, alteram hanc lancis partem, vbi charitatis, patientiæ, longanimitatis, deuotionis, aliorumque meritorum pondera congesta sunt, longe multumque alia superiorem esse.

a S. Gregor. lib. 31. moral. cap. 17. S. Thom. 2.2 q. 758. ar. 6.
b Rheto. lib. 2. cap. 13.

TERTIA OBIECT. QVOD SENECTVS SIT IN IRACVNDIAM PRONA.

TERTIVM QVOD Senectuti obijcitur illud est, eam scilicet ab iracundia maxime vexari, quæ inter vitia capitalia recensetur[a], cum ex ea multa mala oriantur. Vnde Aristoteles ait [b], iras Senum acres, & acutas esse. Quod quidem non solum bono Senectutis, de quo nos agimus, refragari videtur; sed etiam potius declarat, non leuem iracundiæ perturbationem cum ea coniunctam esse [c].

Hincque in psalmo dicitur [d]: *Desine ab ira, & derelinque furorem.* Et Apostolus [e]: *Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor tollatur à vobis.* Et Christus Dominus ait [f]: *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.*

Sunt qui respondent, ea, quæ ira impellente committuntur, culpam magna ex parte excusare, eo quod actus illius impetu factus, subito veluti furore excitatus habeat, vt ipsi vocant, similitudinē inuoluntarij. Et ideo factum eius calore, dicunt Iurisconsulti [g], mitius puniendum esse. Sed hæc ratio cum iracundiam non liberet ab omni culpa, rei nostræ minime est accommodata.

c Io. Cass. de spiritu Iræ. cap. 8.
d psal. 36.
e Ephes. c. 4.
f S. Matth. cap. 5.
g l. aut facta. S. causa de pœn. Tiraq. de pœn. remittend. caus. 1.

VERVM animaduertendum eſt, iram proprie loquendo, & ſuapte natura non eſſe peccatum[a], ſed paſſionem appetitus ſenſitiui, cuius vſus poteſt eſſe bonus, & malus[b]. Hinc videmus, ſacras literas frequenter iram, & furorem, & vindictam Deo tribuere, prout in pſalmo[c]: *Iratus eſt furore Dominus*; Et: *Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt*[d]. Quod non faceret, ſi ira per ſe malum, & peccatum eſſet. Nec Saluator noſter humanam carnem induens, iræ affectum ſuſcepiſſet, ſi neceſſario ea fuiſſet cum vitio coniuncta[e].

Vnde quod ab ipſo Domino dictum fuiſſe legitur: *Qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio*, in Græco codice additur dictio εἰκῆ, ideſt immerito, ac ſine cauſa; quo fit, vt non omnis damnetur iracundia, ſed iniuſta duntaxat, & à recta ratione abhorrens. Fuit enim hæc olim Stoicorum opinio, qui ἀπαθείαν quandam aduerſus naturæ leges inducere voluerunt, quæ ab alijs philoſophis, & theologis grauiter fuit damnata[f].

Quando igitur iræ affectus, ordine & ratione exercetur, tantum abeſt, vt peccatum contineat, vt actus ſit virtutis. Hinc ſanctus Baſilius in hunc ſenſum[g]: *Ira* inquit, *bonarum actionum ſæpe miniſtra eſt, cumque ratione ducitur, fortitudinem, iuſtitiam, conſtantiamque parit.* Et ideo veteres hanc, fortitudinis cotem appellabant[h]. Et S. Gregorius inquit[i]: *Quando ira, ut inſtrumentum virtutis aſſumitur, quaſi ancilla ad obſequium parata, à rationis tergo nunquam diſcedat*. Et S. Chryſoſtomus: *Aliquem* inquit *percutere, abſolute non eſt atrocitatis; ſicut nec alicui parcere, eſt manſuetudinis; ſed interdum vitij vtrumque erit, ſi intempeſtiue; interdum virtutis, ſi opportune adhibeatur.*

ITAQVE vt obiectioni reſpondeamus, qua ſignificatur, Senes valde iracundos eſſe. Non negamus aliquos

[a] S. Thom. 2.2. q. 158. art. 2.
[b] S. Thom. q. 158. art. 1.
[c] pſal. 105.
[d] pſal. 78.
[e] S. Thom. in 3. q. 15. art. 9.
[f] S. Auguſt. lib. 9. de ciuit. Dei. c. 5. & lib. 14. c. 7. Lactant lib. 6. cap. 15. S. Thom. 1.2 q. 24. art. 2.
[g] homil. 10. contra Iraſcentes.
[h] Cicer. in Tuſcul. 4.
[i] S. Gregor. lib. 5. moral. cap. 31.

quos reperiri, qui hac imperfectione laborent, cum sibi imperare nesciant: sed tamen non est id illis Senibus commune, qui prudentia, quæ proprie Senum est, vti norunt. Nam liquet, duos præcipuos affectus à Deo humanæ naturæ ingenitos fuisse; alterum, quo concupiscendi uis; alterum, quo irascendi motus continetur. Priore illo, vt ea quæ bona sunt, ac salutaria quærerentur; posteriore, vt ea quæ vitiosa sunt, repellerentur[a].

Itaque cum ad hunc finem vitandi crimina, iracundia homini fuerit tributa, in Senequè maxime vigeat præ alijs ætatibus prudentia, & experientia; dubium non est, vbi agetur de peccato propulsando, & de iniquitate fuganda, iustum esse locum tunc iracundiæ exercendæ, dummodo rationi non repugnet. Hinc enim scriptum est[b]: *Irascimini, & nolite peccare*; idest, irascimini peccatis, irascimini sceleribus, excandescite contra blasphemiam, contra obtrectationes, fraudes, periuria, obscœnitates, & alia quæ Deo inuisa sunt. Tunc enim non damnanda est iracundia, sed etiam acriter excitanda & euomenda, quoniam ob id præcipue nobis à Deo insita fuit. Hincque auctor operis imperfecti sensit[c], eum qui cum debet irasci, non irascitur, peccare. *Patientia enim præter rationem suscepta*, inquit ille, *est potius stupor quidam mentis, qui vitia seminat, negligentiam nutrit; & non solum malos, sed etiam bonos inuitat ad malum: qui autem opportune excandescit, virtutem exercet præstantissimam; illius enim ira non ex perturbatione oritur, sed ex iudicio*; nec tunc irasci dicitur, sed iudicare[d]. Et Sanctus Chrysostomus docet[e]; minime illis succensere, qui publicam perturbant vtilitatem; non esse virtutis, sed vitij; non mansuetudinis, sed ignauiæ. Nam *lætabitur iustus*, ait

a S.Tho. 1. 2. q. 23. art. 1. & sequen.

b Psal. 4.

c S. Chrysost. homil. xi. in S. Matthæũ oper. imp.

d S.Tho. 2. 2. q. 158. art. 8.

e S. Io. Chrysost. in psal. 131.

ait Pſalmiſta [a], *cum uiderit uindictam, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris*.

a Pſal. 57.

Ex quibus ſequitur, iracundiam in Senibus ideo videri quaſi propriam, quia cum ipſi ex multo, & diuturno rerum vſu ſatis experti fuerint, quot damna ſecum vitia afferant, quàm vberes ex virtute fructus colligantur; non poſſunt nonmaximè commoueri, & in iram prorumpere, cum vident aliquem à recto virtutis tramite diſcedere, & in ſcelera effrænate præcipitari. Vnde iracundia, quæ alijs ætatibus ſæpe in peccatum vergit, Senectuti laudem comparat, cum illius feruore bene vtitur, prout ætatis maturitas, & conſilium ei ſuadere debet. Quare Ariſtoteles ſcripſit; *Iram in Senibus acrem eſſe, ſed infirmam* [b].

b Rhetor. lib. 2. c. 13

QVARTA OBIECTIO OB BREVITATEM VITÆ.

QVARTO NONNVLLI ita obijciunt. Si tota vita, quæ præ illius breuitate tanquam punctum eſt, rationem boni & perfecti habere non videtur; cum perfectum debeat eſſe conſtans, nec cito tranſiens: vtique vitæ extremo ſpatio minus aptè conuenire bonum poterit, ſed potius malum. Nam cum Bonum ſit cum virtute coniunctum, quæ requirit diuturnam exercitationem, aſſiduum laborem, & plurimum temporis, non ſolum vt acquiratur, ſed etiam vt acquiſita conſeruetur: Malum autem cum ex quocunque defectu contrahatur, & breui quaſi momento committi ſit facile; propterea hæc Senectutis ætas, quæ eſt totius vitæ meta, & vltima periodus, ac tanquam antecedentem pueritiæ, iuuentutis, & adoleſcentiæ terminans curſum, non videtur præ illius breuitate ita ad bonum apta, ſicut ad malum, ac proinde neque rectè conuenire huic commentario titulum de Bono Senectutis.

Verum reſpondetur, totam quidem hominis vitam

præ temporis æternitate, vix momentum videri: Sicut & orbis terrarum, præ totius cæli amplitudine, vix puncti loco censetur.

Attamen quo ad homines attinet, non est breuis vita, si tota benè collocetur: est longa potius, & nimium longa, si tam multa respiciamus, quæ secum homines inanibus voluunt cogitationibus. *Nos*, inquit Seneca [a], *non accepimus breuem vitam, sed fecimus; nec inopes eius, sed prodigi sumus; sicut amplæ & Regiæ opes, vbi ad malum Dominum peruenerunt, momento dissipantur; at quamuis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, vsu crescunt: ita ætas nostra bene disponenti multum patet.* Et Quintilianus cum multis rebus enumeratis dixisset [b]: *Quæ quidem possumus omnia; sed breue nobis tempus nos facimus.* Et paulo post: *Alias horas vanus salutandi labor, alias spectacula, alias conuiuia, alias deambulatio, calculorum solicitudo, vinum, & voluptas trahunt; quæ si omnia studijs impenderentur, iam nobis longa ætas, & abunde satis tribueretur.*

a Senec. de breuit. vita. c. 1.

b Lib. 12. c. xi.

Quamuis autem ad mala facienda breuior via, & facilior, quàm ad bona videatur ex naturæ corruptione; non impedit tamen, quin bona maxima, & plurima, hac præsertim ætate, affectibus iam repressis, exerceri libere & cito possint. Et ideo quamuis ea ætas sit cæterarum terminus, & quasi punctum; est tamen illi facilis, impedimentis vitiorum iam ferè superatis, ad virtutem omnem accessus; vt quæ in bonis moribus est dulcior, in consilijs vtilior, ad constantiam subeundæ mortis paratior, ad reprimendas libidines firmior: infirmitas quoque corporis, sobrietas mentis est. [c]

c S. Ambros. in Examero*n*. lib. 1. c. 8.

ADDE QVOD non desunt multorum exempla, qui cum annorum diuturnitate, Dei timorem,

ac virtutum merita coniunxerunt; quibus illud prophetæ congruit [a]: *Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum*. Sicut & alij multi extiterunt, quibus breuitas vitæ nihil obfuit, cum annis adhuc recentes, diuturnitatis opera quamplura exercuerint: Inter quos Valerij Petroniani nomen memoratur, qui annos tres & viginti natus, non solum diuina, humanaque iura calluit; sed etiam medicinam, politiamque professus, legatione vrbica, & peregrina quinquies defunctus est. Vnde Græca appellatione ἔνδρομος dictus, quod breui multa percurrisset [b]; vt omittamus tam multos alios adolescentulos, tenellasque virgines, quæ sanguinis effusione eximiam suam virtutem testatæ sunt [c].

a Psal. 90.

b Alciat. in procem. lib. 6. paradox.

c In Martyrol. Rom.

QVINTA OBIECTIO CVM SENECTVTE VARIA VITIA IVNGI.

QVINTO SVNT nonnulli qui obijciant: quemadmodum orientibus, & flantibus austris, iactantur maria, surgunt procellæ, nauigia huc illuc voluuntur: sic Senectutem suapte quasi natura, multa secum varia, perplexa, ac potius reprehensione digna adducere; cum deprehendatur esse [d] suspicax, loquax, præterita commendans, præsentia damnans, inuerecunda, pusillanimis, morosa, difficilis, intractabilis, in colloquijs vtens verbis dubijs, *fortè*, *& forsitan*, amicitiæ parum tenax, incredula, sine affectione erga alios, sui tantum amans, atque alijs multis admixta culpis. Vnde carmina illa satis vulgata Horatij [e]:

Multa Senem circumueniunt incommoda, vel quòd
Quærit, & inuentis miser abstinet, ac timet vti,
Vel quòd res omnes timidè, gelideque ministrat;
Dilator, spe longus, iners, auidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, censor, castigatorque minorum.

d Aristotel. in Rhetor. ca. 13. & Ethi. 8. c. 5.

e Horatius in Poetica.

Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt, &c.

Et Iuuenalis [a]:

Sed quàm continuis, & quantis longa Senectus
Plena malis? Et quæ sequuntur.

[a] Iuuenal. satyr. 10. ante med.

ET præterea tot alia multa eiusmodi ab aliquibus colligi solent; *vt quemadmodum* inquit Seneca [b], *in naue, vni vel alteri rimæ obsistitur; at vbi plurimis ea locis laxari cæpit, & cedere, succuri non potest nauigio dehiscenti: Ita in senili corpore aliquatenus imbecillitas sustineri, & fulciri potest; at ubi in illo tanquam in putri ædificio omnis iunctura dilabitur, & dum alia excipitur, alia discinditur; tot videntur vndique miseriæ immınere, vt omnis spes illius instaurandæ præcidatur.*

[b] Senec. Epist. 30.

Verum, vt inquit Cicero [c], multa ex his non sunt vitia Senectutis, sed inertis, ignauæ, somniculosæque Senectutis; vt petulantia non omnium est adolescentum vitium, sed impurorum tantum. Nos verò cum Senem dicimus, non eum intelligimus, qui ad eam ætatem, tanquam portum quietis peruenerit, & cui amplius ne mente quidem sit laborandum; sed qui varijs adhuc cogitationum tumultibus, quales illa fert ætas, ac vitiorum stimulis quibusdam agitatus; nouit tamen prudentia, vigilantia, ac experientia, eadem præcauere; ac sobrietatis, temperantiæ, & sapientiæ præsidio constanter superare.

[c] Cicer. lib. de Senectute.

PRAETEREA ea omnia, quæ supra numerata sunt, constat eiusmodi esse, vt inter grauia vitia, & nefaria scelera nullo modo sint habenda; sed sicut dici solet, optima etiam vina suas fæces habent, nec illæ vini suauitati, fragrantiæ, aut generositati quicquam detrahunt, ex quibus præcipua vini virtus solet

æstimari: Sic in Senectute, cum sapientia, consilio, temperantia, sobrietate, circumspectione, maturitate, alijsque innumeris virtutibus, quæ infra ostendentur, affluat; superiores maculæ valde leues censeri possunt, si cum virtutibus comparentur, cum facile ab ipsis virtutibus obruantur; & præsertim quia ex his etiam minutioribus lapsibus aut superatis, aut repressis, vir sapiens fructum facere non obliuiscetur, si omnia hæc, quantum fieri poterit, ad meliorem aliquem vsum referre conabitur.

Et denique etiam extremo loco id non omittimus quod multi obseruarunt, Senectutem non in ijs rebus tantum, quæ ad animum, sed etiam quæ ad corpus spectant, suis non carere priuilegijs; & inter cætera, quod ex Hippocratis sententia, solent Seniores vt plurimum, minus quàm iuuenes ægrotare [a], & facilius quàm alij ieiunia, & inediam ferre [b]; vnde hinc possunt multa alia corporis damna compensari.

a Hippocrat. Aphoris. 39.

b Hippocrat. Aphoris. 13.

SEXTA OBIECTIO CRESCERE QVOTIDIE FALLACIAS ET INSIDIAS ADVERSVS SENECTVTEM.

SEXTO OBIICITVR, ex annorum incremento maiora quotidie deprehendi damna, fallacias, & mundi insidias, quas satius fuisset tempestiue vitasse, vt ex ijs intacti elaberemur; & præsertim quia si omnium consensu magna est miseria & pœnæ, & culpæ in tota vita; maior vtique, & cumulatior est in Senectute, quæ omnia fuit experta.

Verum respondetur, ex his fructum etiam colligi maiorem, sicut ab inimicis, qui reddunt homines cautiores, dummodo eorum dicta obseruentur; hincque solitum fuisse dicunt [c], Philippum Regem de Atheniensibus affirmare, sibi eorum maledicta valde profuisse; abstinebat enim à vitijs, vt eos mendacij conuinceret.

c Plut. in opusc. de vtilitate ex hostib. capiend.

Accedit, quod veluti gratissima sunt poma cum fugiunt,

giunt, & deditos vino potio extrema delectat; ita iucundissima est ætas deuexa iam, quæ secum memorat, se effrænes cupiditates fugasse, ac reliquisse [a]. *a Senec. Epistola. 12.*

SEPTIMA OBIECTIO: DE TRISTITIA IVNCTA SENECTVTI.

ILLVD ETIAM opponitur, quod Senectuti coniuncta est tristitia, & querimonia; quæ quidem indicant potius cor hominis à Deo auersum esse, quàm illi coniunctum, cum ipse dicat per prophetam [b]: *Lætetur cor quærentium Dominum*. Et per Apostolum [c]: *Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete*.

Verum aduertendum est, tristitiam, & gaudium perturbationes esse, quæ per se neque virtutes sunt, neque vitia; sed prout applicantur alicui malo, damnanda sunt, & prout alicui bono, laudanda [d]. Hoc autem præstare, vt de malo tantum tristemur, & de bono lætemur; non omnium est, sed indigent ista iudicio, & circumspectione. Hincque dicebat Amos propheta [e]: *Vocate ad planctum eos, qui sciunt plangere*; Sicuti nec omnes norunt bene lætari. *Nam* inquit Sapiens [f], *multi lætantur, cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis*. Vnde propheta dixit [g]: *Psallite sapienter*.

Illud itaque non negamus, Senectutem habere tristitiam sibi adiunctam; sed hanc non à Deo alienationem, sed potius coniunctionem ostendere affirmamus. Quis enim sanæ mentis, admissa à se crimina, violatamque Dei legem non ex animo ingemiscat? cum & Dauid dicat [h]: *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam*. Quis communem cæcitatem, & diuinorum beneficiorum obliuionem publice grassantem, totque scelera, quæ passim committuntur, non lacrymetur? Sic Dauid [i]: *Vidi præuaricantes, & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt*. Sic Hieremias propheta [k]: *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem la-*

b psalm. 104.
c ad Philippen. 4.
d S. Thom. 2. 2. q. 35. ar. 1. ad primum.
e Amos. c. 5.
f Prouerb. c. 2.
g psalm. 46.
h Psal. 118.
i Psal. 118.
K Hiere. c. 9.

lacrymarum, & plorabo die, ac nocte interfectos populi mei? Hoc & Saluatorem nostrum non solum verbis admonuisse fideles omnes legimus, cum ait: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* [a]; sed etiam exemplo suo nos docuisse scimus, qui varijs iustis occasionibus tristatus est, & præsertim cum videns Ciuitatem, fleuit super illam dicens [b]: *si cognouisses & tu, &c.*

a *S. Augustinus libr. 1. medit. c. 36. & de conflictu vitiorum. c. 21. Gregor. Nysse. sermon. 3. de beatitudine.*

b *S. Luc. c. 19*

Quapropter cum Senum proprie sit ex longo vsu & prudentia, ea cognoscere, quæ vere dolenda sunt, & vitæ suæ exemplo alios instruere; tantum abest vt debeant illi, ex moderato, quem contrahunt ob mundi huius calamitates mœrore, accusari, vt potius magnam mereantur commendationem; quod tunc ex tristitia, tanquam ex vbere bonitatis solo, præclara virtus efflorescit, quæ illos ad beatitudinem comitatur.

ACCEDIT alia ratio in Senibus tristitiæ huius concipiendæ, quæ oritur ex iudicij diuini, & rationis proxime reddendæ recordatione. Nam quamdiu hic sumus, anima voluptatum illecebris delinita, ægre admodum solet ea, quæ tristia videntur, animo admittere: cum vero migratura est è corpore, longe aliter afficitur, quippe quæ ad ipsius iudicij limina videt se peruenisse; non secus ac latrones [c], qui quamdiu carcere detinentur, absque metu degunt; vbi vero ad patibulum sisti cæperint, soluuntur metu, & vehementer tristantur. Verùm hæc tristitia Senum, quæ ex Christiana philosophia oritur, maxime est salutaris, cum dicat Apostolus [d]: *Quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem operatur.* Et beatus Petrus [e]: *Nemo*, inquit, *uestrum patiatur, ut homicida, ut fur; si autem ut Christianus, non erubescat.*

c *Chrisost. ad Timothæū 2. homil. 5.*

d *2. Cor. 7.*

e *1. Petr. c. 4.*

OCTA-

OCTAVA OBIECTIO QVOD NIMIS VINO ET POTATIONI INDVLGEAT

OCTAVVM EST, in quo solet Senectus accusari, quod nimium potationi vini indulgeat; nam vulgo dicitur, vinum lac Senum esse. Et quamuis in omnibus generaliter sobrietas exigatur, dicente Ecclesiastico [a]: *Aequa vita hominis, vinum in sobrietate potatum*. Et Apostolus omnes monet [b]: *Vt sobrie, iuste, & pie viuamus*. Attamen videmus in Sene nominatim hoc ipsum ab Apostolo requiri, cum scribat ad Titum, *vt Senes sobrij sint*. Et alibi scribens ad Timotheum, quem iam præfecerat Ecclesiæ, inquit [c]: *Ministerium tuum imple, sobrius esto*. Et alibi [d]: *Modico vino vtere*.

a Eccles. c. 31.
b ad Tit. c. 2.
c Epist. 2. c. 4.
d 1. Tim. c. 5.

Verùm animaduertendum est, hoc idem etiam in iuuenibus, & mulieribus ab Apostolo postulari, cum scribens ad Titum inquit [e]: *Iuuenes similiter hortare, vt sobrij sint*. Et ad Timotheum: *Mulieres similiter pudicas, sobrias* [f] &c. Et ad alios in vniuersum ait. *Fratres sobrij estote, & vigilate*. Ideo cum sobrietas sit pars temperantiæ, & virtus [g]; dubium non est, eam in cunctis siue Senibus, siue iuuenibus, aut mulieribus, siue quibuscunque alijs, generaliter postulari.

e ad Tit. c. 4.
f 1. ad Tim. 3
g S. Tho. 2. 2. q. 149. art. 2.

Vnde non ex eo Senes ad sobrietatem admonentur, quia ipsi ebrietatis vitio magis, quàm alij laborent; cum imo ob id præcipuè ebrietas damnetur, quia concupiscentias delectationum maximè excitat, quæ ratio in Senibus, ob feruorem ætatis iam compressum, non ita viget: Verùm quoniam debent ipsi alios erudire, & exemplo alijs esse; periculumque est, ne immoderatus potus eos ab ijs moribus distrahat; ideo monentur, vt temperantiam, & sobrietatem adhibeant [h]. Quod præcipuè ad Reges, Episcopos, Magistratus, & alios, qui populos gubernant, atque ad omnes Eccle-

h S. Tho. d. q. 149. art. 4.

siæ

ſiæ miniſtros, qui ſpiritualibus officijs incumbunt, debet pertinere[a].

a S.Tho. d.q. 149. art.4.

Sed non hinc arguitur, Senectuti hoc vitium magis, quàm alijs ætatibus, aut ſtatibus hominum adſcribi. Nam etſi concedatur, illos fortè alijs procliuiores eſſe ad vinum; quia tamen eorum natura deficiens, id loco remedij quodammodo requirit, non eſt illis in vitio ponendum, dummodo modum non excedant; ad quod periculum reſpiciens ſcriptura, hortatur Senes vt ſobrij ſint.

NONA OBIECTIO: SENES ERGA NEPOTES ET POSTERITATEM NIMIS AFFECTOS ET SOLICITOS ESSE.

NONO SVNT MVLTI, qui hoc peculiare Senectuti vitium adſcribant, quod ea ætas nimium poſteritatis ſuæ, filiorum, nepotum, ac familiæ amans ſit: quippè quæ eos non ſolum naturali illa beneuolentia, & charitate complectatur, qua ſolent aliarum ætatum iuniores parentes erga ſuos affici; ſed etiam nouo quodam, & inuſitato ſtudio in eos eouſque ferantur, vt Senes grauitatis illius obliti, quam ſecum maturitas annorum ferre ſolet, mollitiem quandam animi, ac nimiam quaſi teneritudinem erga coniunctos induant, omnibusque in eos ſeſe effundant ſenſibus; ita vt cum ijs cibum ſumere, cum illis ambulare, eoſdem ante oculos aſſiduò habere, cum illis (etſi iuniores ſint) colloquia parum illi ætati congruentia miſcere non vereantur, ac tantopere illorum conſuetudine exhilarentur, vt planè repuerаſcere videantur.

Hincque eoſdem opibus augere, dignitatibus amplificare, diuitijs locupletare: hinc ædificia illis, magnaque monumenta erigere: hinc imagines, ac titulos eis ſtruere anxij ſemper, & ſolliciti ſint; ac (quod grauius eſt) continenter illis arcam implere, ac theſaurizare non deſinant. Vnde Saluator noſter cum huiuſmodi

modi affectum in via salutis admodum periculosum cerneret, dixit [a]: *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus*. Et alibi [b]: *Cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare neque fratres, neque cognatos*; Atque ideo Sacri Doctores, S.Basilius, S. Chrysostomus, Sanctus Augustinus, & alij tradiderunt [c], cum hoc immodico erga consanguineos studio, pericula varia coniuncta esse; ac plurimas in hominum corde sordes, ambitiones, cupiditates, ac licentias delitescere, hac ipsa liberorum, & hæreditariæ successionis specie vigentes.

a S.Luc.c.14

b S.Luc.c.14

c S. Basilius. hom.7. S.Chryso.hom. de gratijs Deo reddendis. S.Aug. psalm. 108. & S.Hier. contra Iouin. lib. 1.

VERVM animaduertendum est, amorem erga coniunctos ex se, & absolute non esse damnandum, imo si debita ratione, congruoquè modo exhibeatur, maxime commendandum. Nam cum in charitate, quæ summum inter virtutes locum obtinet, suus sit ordo obseruandus; constat Deum in primis, post nosmetipsos, inde consanguineos, cæteris paribus, præ alijs diligendos esse [d]. Vnde Apostolus dicebat [e]: *Si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior*. Quod tamen non aliter, quàm congruente ratione obseruata accipiendum esse, sacri Doctores affirmant [f].

d S.Tho. 2.2. q. 26. art. 1. & seq.

e 1. Ad Tim. cap. 5.

f S. Aug. lib. 1. de doct. Chr. cap. 28. & S.Ambros. lib. 1. off. cap. 30. c. est probanda. 86. distin.

Nam si, vt modo dicebamus, post Deum debemus prius nos ipsos, quàm cæteros diligere; & tamen inordinatus, vt aiunt, sui ipsius amor, non solum turpis est, sed principium est omnis peccati [g]; multo magis damnãdus est, qui affectu in propinquos immoderato fertur, nec debitum in ijs diligendis modum adhibet, ita vt propter illos à Dei præceptis quocumque modo diuertat; cum coniunctos, & alios in Deo tantum, & illius ratione, colere debeamus [h].

g S.Tho. 1. 2. dist. q. 77. ar. 4

h S.Tho. 2.2. q. 25. ar. 6. & q. 26. ar. 7.

Quocirca ea, quæ antea ex ſacris literis quaſi repugnantia propinquorum charitati deducebantur, & fere aliena ab hoc præſenti ſenſu videri poterant, ſic omnino ſumenda eſſe Sacri Theologi conſentiunt; vt ſcilicet in conſanguineis diligendis, nihil prorſus, quod erga Deum charitati, aut præceptis eius repugnet, vnquam deprehendatur [a].

[a] S. Tho. 2. 2. q. 26. art. 2. & q. 31. art. 3.

QVOD CVM ITA generatim ſe habeat; tum illud ſingulariter obſeruandum erit, in hoc ipſo etiam affectu, qui propinquis debetur, aliud ſæcularibus viris, aliud Eccleſiaſticis congruere. Nam cum duplicia ſint opera Dei, quædam naturæ, quædam gratiæ; & finis operum naturæ is ſit, vt res in ſuo ſtatu conſeruentur; vnde videmus omnia ab ea genita, ſemper illa appetere, quæ ad naturæ ſuæ ſtatum retinendum neceſſaria ſunt; pro vt in corporibus tam ſimplicibus, quàm mixtis, elementis, plantis, animantibus euenire videmus, quæ omnia ad ſui conſeruationem natura diriguntur: nil mirum eſt, ſi & ſæcularibus viris, quibus naturalis quidam ſtatus relictus eſt, congruit etiam valde, & filios, & ſucceſſores, & poſteros, moderata tamen ratione, fouere.

CONTRA VERO Eccleſiaſticis, qui ad altiorem gratiæ ſtatum fuerunt vocati, fuit etiam ſublimior alia ſolicitudo à Dei prouidentia aſſignata; nempe vt à popularibus curis ſegregati, & diuino cultui peculiariter aſcripti, non hæc quæ terrenæ, ſed quæ cæleſtis ſucceſſionis ſunt, toto pectore procurarent; & propterea quatenus Eccleſiaſticam perſonam gerunt, cum eorum ſtatus, eos ſemper ſurſum aſcendere debere admoneat; rem nimis abſurdam, ac muneri ſuo quaſi repugnantem gererent; ſi cum ad ſuperna adſpirare, atque alios exemplo ſuo ad cæleſtia paſcua euehere debeant, ipſi terreno

hoc

hoc affectu deorsum potius tendere, & ad ima se conuertere dignoscantur.

a S. Marc. 3. S. Luc. 8.

HINC cum Saluator noster dixisset Matri suæ [a]: *Quid mihi & tibi est Mulier?* Et alibi, ad eos qui dixerant: *Ecce Mater tua, & fratres tui foris stant volentes te videre, et quærentes te alloqui*, respondisset: *Quicunque fecerit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse frater meus, & soror mea, & mater est:* notarunt Sanctus Augustinus [b], & alij [c], grauissimam hanc esse instructionem eorum, qui Ecclesiasticam vitam amplexi sunt; vt in negocijs spiritualibus, & quæ illorum gradus sunt, propinquorum affectu, ac carnis cognatione non ducantur.

b In S. Ioann. tract. 8. c. 2. & in lib. 21. de Ciuit. Dei. c. 26

c Relati apud Stapletonus in prompt. mora. Domin. 2. post Epiphan.

Cuius rei insigne exemplum extat propinquorum Archiepiscopi Cyrilli, quos cũ successori suo Dioscoro enixe commendasset, vt ipsius foueret genus; ille grauiter in eos inuectus fuit: *vetus exemplum* (vt ait nobilis scriptor [d]) *frequentius iteratum, de his quæ pati soleant, siue iuste, siue iniuste ditati Episcoporum affines.* Vnde à Michæa Propheta dictum fuit: *Audite hæc Principes domus Iacob, qui omnia recta peruertitis, qui ædificatis Syon in sanguinibus; propter hoc causa vestri, Syon quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit.*

d Cæsar. Baron. in Annal. Eccles. tom. 6. ann. 445. pag. 29. & 30.

Michæ. cap. 3.

QVOD AVTEM ad redditus Ecclesiasticos pertinet; non prohibetur Episcopis, aut alijs bonorum eorum curatoribus, si consanguineos pauperes habeant, quin possint illis fructus Ecclesiasticos, vt pauperibus distribuere; quod à Sacro Tridentino Concilio clarissimis verbis expressum fuisse constat [e].

e Sess. 25. de Reform. can. 1

Sic olim & summos Pontifices, & Archiepiscopos, Episcopos, aliosque insignes Prælatos, & verbis, & operibus magna eorum commendatione gessisse legimus; quorum exempla multa in Sanctorum vitis occurrunt [f].

f Relata à Surio tom. 1. & 6. & Baptist. Fulgos. lib. 4. c. 3. & à Plat. in vita Clem. 4. cum annot. Panuin.

Sicuti contra non desunt alia multa eorum, qui im-

memores Eccclesiastici sui gradus, cū erga propinquos suos vulgari quodam more se gesserint, & tanquam cæci se à propinquis, ac consanguineis duci permiserint, fœde lapsi fuerunt, atque à Deo grauiter correpti sunt [a].

a Idem Stapl. in promptuar. pag. 48.

QVARE sicut in sæcularium virorum Senecta, studium posteritatis propagandæ reprehendi non meretur; sed sua potius laude dignum est, quando illius finis ad Dei gloriam dirigitur, nec ambitionis ardore peruertitur, nec auaritiæ sordibus corrumpitur, aut alio crimine, quod Dei præceptis repugnet, non violatur: Sic in Ecclesiasticis personis, qui ad spiritualia præcipue consectanda instituti fuerunt, hæc ipsa cupiditas parum illorum muneri consentanea videtur; cum sacris literis instructi esse debeant, vera posteritatis monumenta, ex solida virtute, & cælestium meditatione, non ex caduca familiæ, aut consanguineorum successione, esse ab illis comparanda.

DECIMA OBIECTIO VARIA SPARSIM MALA COMPLECTITVR.

DECIMO LOCO reprehenditur Senectus, quod incommodis multis, doloribus, & afflictionibus extrinsecus sit obnoxia; quæ cum Senectute coniuncta, non tantum corpus languore, ac imbecillitate eneruare, sed mentem etiam difficultatibus, angoribus, ac molestijs solicitare consueuerunt.

Tanta est autem horum malorum multitudo & impetus, vt Senex illis vndique circumseptus, penè ad impatientiam, ne dicamus ad desperationem, quandoque perducatur.

Quæ cum omnibus vsu ipso satis nota sint, atque à grauissimis auctoribus varijs etiam in locis significentur [b], non est necesse ea hoc loco repetere; sed illud tantum obijci posse videtur, male hæc cum titulo, qui est de Senectutis Bono, cohærere.

b S. Hieron. in proœm. Amos. proph. lib. 2. S. Augustinus. tom. 4. & 6. S. Antonin. in sum. par. 1 tit. 5. c. 1. §. 6. Viues de Anima Senis. to. 2.

QVOD

QVOD SANE verum esset, si ista simul coniuncta, prima tantum facie, & superficie tenus spectanda essent: At vero si rectè considerentur, minimè proposito nostro refragari inuenientur. Etenim (quod alias diximus) BONVM id tantum à nobis appellatur, cuius vsus secundum rationem est: MALVM autem id, quod à ratione abhorret, quod MALVM culpæ dici solet.

Hinc calamitates, & angustiæ, quæ in Senectutem sæpe cadunt, non eius generis sunt, quæ culpæ crimen suapte natura secum ferant, vel inter mala huiusmodi connumerari debeant; vt quæ æquanimiter hic suscepta, non modo remedium prauis affectionibus nostris afferunt, sed meriti apud Deum amplissimam materiam suppeditant; ac proinde Senectutis Bonum nequaquam labefactant, aut offendunt, quin magis muniunt, & corroborant.

Nam cum Senex prudentia, & consilio præditus, sibi aliqua pro humanæ vitæ varietate offerri videt, quibus eo magis animi sui constantiam, & sapientiam ijs viriliter reluctando, valeat declarare; dubium non est, eum magis secum animo lætari debere; cum certum sit, si ijs constanter resistit, tunc Senectutis illius laudem, his ipsis quæ aduersari videntur, incommodis & periculis, eo magis crescere, ac splendidiorem, & magis admirabilem reddi. Quod quidem cum & veteres philosophi, atque oratores aliqua ex parte agnouerint; visum fuit nobis, eorum verba, quoniam præclara sunt, hoc loco inserere.

Inquit enim Cicero in Hortensio, vt auctores fragmentorum illius, ex Sancto Augustino referunt, in hunc sensum [a]: *Multa sunt in hac vita, quæ nobis aduersari videntur, maxime autem proficiunt ad virtutem adipiscendam,*

[a] *In lib. fragment. Cicer.*

dam, atque illustrandam. Etenim si nulla esset iniuria, vbi iustitia? Si nulla violentia, vbi fortitudo? si nulla libido, vbi continentia? si nulla aduersitas, vbi patientiæ virtus? Cur ergo tantopere has humanæ vitæ afflictiones, & procellas effugimus, quæ nos vt meliores efficiamur, admonent? Et cur recreationes, ac solationes tanto studio appetimus; quæ consequuti, molliores plerunque, & deteriores euadimus?

[a] Refert Cice. in lib. de Consolat.

Theophrastus etiam scriptum reliquit [a]: *Orbem terrarum, theatrum quoddam esse magnum, diuina mente repletum, & cælestis indicandæ sapientiæ gratia, tã multis vndiq; collucentibus ornamentis illustratum, ac depictum: in eo autem medio collocatos esse homines à Deo, vt cum fortuna, dolore, morbis, egestate, casibusque permultis assidue luctentur; Deum verò ipsum quantum quisque pugnando valeat, quamque viriliter fortitudine diuinitus accepta vtatur, desuper aspectare. Hoc (inquam) si verũ est, dubitari profectò non potest, quin quemadmodum Populus Romanus, in muneribus publicis, inuisos habet gladiatores, qui omni modo vitã impetrare cupiunt, fauet ijs, qui contemptũ eius præseferunt: Itidem Dij immortales, si quos ex hominibus nimis anxie de vita solicitos, eiusq; exitum detrectantes aspiciant, ijs aliquo modo succenseant: Eos verò & charos habeant, & muneribus prosequantur, qui si è vita reuocentur ipsi, vel suos reuocari videant, alacres, lætique Deo parcant, nihilq; propterea mali sibi accidisse iudicent.*

HIS IGITVR rationibus, & exemplis, si addantur ea, quæ de hoc argumento à Christianis auctoribus magno spiritu, ac dicendi copia tradita reperiuntur; fiet plane manifestum & exploratum, Senectutem laboribus, periculis, & difficultatibus, quæ ei aduersari videbantur, fortiter superatis, illustriorem multo ac præclariorem reddi, sumpto ex aduersariorum spolijs non mediocri decore, atque ornamento, quasi trophæo ex hostium telis erecto.

VLTI-

VLTIMA OBIECTIO

DE SENILI AVARITIA.

POSTREMA SVPEREST OBIECTIO, quæ Senectutem vehementer obſcurare, atq; apud omnes ignominioſam quodammodo reddere ſolet, extremo à nobis loco reſeruata, quoniam longiorem, & diligentiorem examinationem omnino expoſcit; tum propter grauia, quæ in ea verſantur pericula; tum quod hoc vno crimine, omne Senectutis Bonum penitus extingui videtur.

Id autem eſt, quod AVARITIA, communi nomine dicitur, vitium non ſolum grauiſſimum, cum dicat ſcriptura[a]: *Auaro nihil ſceleſtius*. Et rurſus[b]: *Nihil iniquius, quàm amare pecuniam*; verùm etiam quod doloſa ſuauitate, ſe in omnes homines facile inſinuat, cum legatur apud Ieremiam[c]: *A minore vſque ad maiorem, omnes auaritiæ ſtudent*. Et apud Iſaiam[d]: *vnuſquiſque ad auaritiam ſuam declinauit*. Et paſſim Eccleſia ex Eccleſiaſtico recitat[e]: *Beatus vir, qui inuentus eſt ſine macula, qui poſt aurum non abijt, nec ſperauit in pecuniæ theſauris; quis eſt hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita ſua*: Quod quidem vitium vſque adeo progreditur, vt & monachos ſæpe occupet, qui renuntiarunt ſæculo[f]: præcipuè verò Senibus adeò eſt familiare, vt quodammodo illis connaturale eſſe iudicetur: atq; ab ijs (vt plurimum) aut non dignoſcatur, aut certe negligatur. Quod paſsim non ſolum à veteribus Philoſophis, & alijs aucto-

a Eccl. c. 10.
b Ibidem.
c Ier. c. 6. & 8.
d Iſa. c. 56.
e Eccl. c. 31.
f Io. Caſſ. lib. 7 c. 1. de ſpir. phi largyr.

auctoribus affirmatum videmus, apud quos tanquam prouerbium fertur illud Comici [g]:

g Terent. in Hecyra. act. 5. scen. 3.

Ad omnia alia, ætate sapimus rectius.
Solum hoc vnum vitium affert Senectus hominibus;
Attentiores sumus ad rem omnes, quàm sat est.

Et illud Horatij de Sene loquentis.

Quærit, & inuentis miser abstinet, ac timet vti.

verum etiam à Theologis, apud quos sic inter cæteros Sanctus Augustinus testatur [a]: *Omnia in homine senescunt vitia, sola auaritia iuuenescit*. Et alibi [b]: *Nonne in frigidis Senibus auaritia ad acquirendum, tanto feruentius inardescit, quanto citius relictura est, quod acquirit? Mirabili sanè dementia, grauioribus enim se sarcinis onerare festinat, cum iam peruenerit, quo tendebat.*

a S. Aug. ser. 48. ad fratres in Erem.

b De tempo e serm. 246.

QVAPROPTER cum crimen hoc, quod in omnibus turpe est, eo turpius, & sordidius in Senibus censeatur; propterea quod (vt Cato dicebat) nihil sit absurdius, quàm quo minus viæ restat, eo plus viatici quærere: Et quod Senes cum cæteris consilio, & prudentia plus abundent, magis etiam ab hac contagione cauere debeant; quomodo audebimus nos (si ita se res habet) ab eodem crimine Senectutem vindicare? aut qua ratione licebit nobis, hunc Boni titulum ingrauescenti ætati, quæ inexplebili hac siti laborat, legitime adscribere?

Quoniam igitur non leui res difficultate inuoluitur, necessarium esse duximus, ad materiam hanc clarius patefaciendam, atque ad Senectutis Bonum eo firmius stabiliendum, articulos nonnullos sigillatim, ac ordine persequi.

PRI-

PRIMVS Articulus erit: Vnde Auaritia in Senectute magis, quàm in alijs ætatibus exardeſcat. SEX ARTICVLI DE AVARITIA.

SECVNDVS; Cum duplex ſit Auaritiæ actus: alter in conquirendo, alter in retinendo; Vter ex ijs turpior cenſeatur.

TERTIVS: Quoniam morbi huius ſtatus interdum cognitu eſt difficilis, explicandum erit, quibus in Sene poſsit ſignis deprehendi.

QVARTVS: De varijs coloribus agetur, quibus Dæmon hoc Auaritiæ vitium conatur obtegere, vt potius hæc Senum eſſe prudentia, quàm nimia tenacitas videatur.

QVINTVS: Remedia aliquot proferentur, quibus crimen iſtud à Senectute poſsit, & debeat ablegari.

SEXTVS: Concludendum erit, hanc Senibus quodammodo ingenitam conquirendi & conſeruandi cupiditatem, non impedire, nec tollere Senectutis Bonum, de quo agimus.

AD PROPOSITAM igitur materiam accedentes, exordiendum inde videtur, quo ſenſu hoc Auaritiæ nomen accipiatur: Siquidem duplex is eſſe ſolet; alter vulgaris ſatis, & cum turpitudine coniunctus; alter nobilior, ac vitio repugnans. AVARITIA VARIIS MODIS: ET QVO SENSV HIC SVMATVR

Ac prior quidem, de quo potiſſimum nos agimus, dupliciter accipi ſolet, pro vt etiam apud Græcos duplici vocabulo appellatur; modo enim auaritiam πλεονεξίαν, modo φιλαργυρίαν vocant; quæ tamen ſæpe confundun- tur, tametſi ab aliquibus obſeruatum ſit, pleonexiæ nomen latius patere [a].

[a] Ianſen. in Concor. Euang. cap. 86. col. 4.

Itaque altera est Auaritia, quæ cum iniustitia coniuncta est, alienaque bona inique detinet; quod furti speciem habet, ab omnibusque passim damnatur: De qua Sanctus Chrysostomus inquit Apostolum Paulum loquutum esse, cum scripsit: *Modicum fermentum totam massam corrumpit*. Inquit enim[a]: *Auaritia fermentum vetus est, & quocunque inciderit, & in quamcunque domum ingreditur, eam immundam reddit; & licet pauca iniustè lucratus fueris, totas fermentat facultates. Idcirco sæpe pauca malè parta, multa bene comparata perdiderunt*. verùm de hac in præsenti non agimus.

a S. Chrysost. in Epist. 1. ad Corinth. cap. 5. homil. 15.

Alterum est auaritiæ genus, cum studet aliquis multò plus habere, quàm sit necesse, aut sufficiat; siue id pecunia, siue alio lucri genere constet. Et hoc est illud, de quo præcipue in præsenti disputatione agimus, quod propriè auaritia dicitur; sed est à fœnore, rapina, violentia, furto, aut simili quopiam emolumento, quod alijs noxium sit, remota.

Refertur etiam auaritia quandoque non ad pecuniam, aut argentum, aut opes; sed ad alia, quæ beneficentiæ, industriæ, aut animi generositati repugnant: veluti cum aliquis auarus gratiarum dicitur, quoniam cum auctoritatem haberet, nullis aut paucis se gratiosum ostendit: siue cum studio, aut industria sua multis prodesse posset, ab eo tamen se abstinuit, & parcum nimis in iuuando se exhibuit: aut cum alijs in rebus, loquendo, hortando, animumque addendo, benè de multis mereri potuisset; quadam tamen animi angustia, aut pusillanimitate pressus, præclara quamplura prætermisit; quod internæ angustiæ animi fuit argumentum.

EST etiam alter auaritiæ sensus, ab alio auaritiæ nomine in hoc diuersus; quod cum auaritiæ vocabulum,

ſum communiter ſumptum, vulgo male audire ſoleat, indicans deſiderium quoddam immodicum rem augendi; hoc puriore quodam ſenſu acceptum, in bonam partem potius ſumitur, iuxta rerum conditionem, quibus hoc vocabulum adiungitur; veluti cum dixit Seneca, auaritiam temporis eſſe ſaluberrimam, eo quod otium ſit perniciosum; & iacturam temporis, quàm maxime vitandam. Sic alij conſiderantes rationem ab hominibus etiam verbi otioſi reddendam eſſe, dixerunt aduerſus garrulos, & loquaces, *quorum lingua*, vt ait Gellius [a], *prodiga infrænisque* eſt, auaritiam verborum in nugando & blacterando, eis amplectendam.

a Gell. lib. 1. cap. 15.

AVARITIA, QVARE IN VITIO HABEATVR

QVOD SI quis quæreret, quare Auaritia proprie ſumpta, & hæc ipſa cupiditas, de qua nos in præſenti diſputamus, in vitio habeatur.

Reſpondetur, quod cum Deus diuerſa hominibus bona ad ſuſtentationem vitæ largitus fuerit; poſſunt homines bene vti his bonis; quod pertinet ad virtutem, & poſſunt male vti, quod pertinet ad vitium [b]. Bene autem vtuntur, cum debitam rationis menſuram adhibent, inſpecto & conſiderato fine, ſicuti pharmaca ad ſanitatis finem temperantur. Male autem vtuntur, cum hæc menſura peruertitur; quod fit per exceſſum, vnde prodigalitas; ſiue per diminutionem, vnde auaritia [c].

Et quia frequentius multo, & damnabilius peccant homines, in augendis immoderate bonis, quàm in ijs temere effundendis [d]; Ideo hoc vitium peſſime audire ſolet, & inter capitalia cenſeri, ex quo alia multa oriuntur [e]. Vnde Apoſtolus Paulus ait [f]: *Qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli.*

b S. Aug. lib. 2. de liber. arbitr. c. 19.

c S. Tho. 2. 2. q. 118 art. 1.

d S. Tho. 2. 2 q. 119 ar. 3.

e S Greg lib. 31 moral. ca. 31.

f 1. Timoth. 6

Et alibi idem Apoſtolus, hanc idolorum ſeruitutem appellat [a].

[a] Ad Epheſ. cap. 5.

PRIMVS ARTICVLVS.

IN SENIBVS CVR AVARITIA FREQVENTIOR QVAM IN ALIIS ÆTATIBVS.

QVARE quod ad Primum articulum ſpectat; cur ſcilicet Senectus magis, quàm cæteræ ætates hoc morbo ſolicitetur: ſolent boni auctores multiplices cauſas afferre, quarum aliquæ ſunt communes Eccleſiaſticis, & ſæcularibus viris; aliquæ propriæ ſunt tantum ſæcularium perſonarum; aliquæ ad Eccleſiaſticos magis pertinent; quæ tamen omnes vitijs ſuis non carent, cum modum excedant, vt inferius patebit.

Quæ communes ſunt, eo tendere videntur, quòd quoniam humana natura ſentit ſe deficere, recurrit ad rerum exteriorum adminicula. Et ideo Senes quicunque ſint, agnoſcentes ſe viribus corporis deſtitui; eo procliuius quàm cæteri, in auaritiam delabi conſueuerunt.

At vero ſæculares homines alias addunt rationes; quod ſcilicet, cum Senes ſint, atque ad acquirendum minus idonei, familiamque habeant, filios, filias, nepotes, quibus non tantum dum ipſi ſunt ſuperſtites, verum etiam poſt obitum proſpicere tenentur; ideo vix vnquam tantum æris ſibi colligere poſſe credunt, quod futuris eorum neceſſitatibus ſatis fore putent.

Præterea dicunt aliqui, cupere ſe familiam ſuam in altiore dignitatis gradu collocare; atque interim oportere ſe ornatam domum habere, ac propinquis, amicis, hoſpitibuſque excipiendis idoneam; ac ſe ipſos in varios euentus, quos triſte ſæculum affert, copioſe comparare.

ECCLESIASTICI vero peculiares ſuas & ipſi excuſationes habent, quod cum ſint ætate iam confe-

cti, & patres pauperum, debent illis aſſidue theſauriza-re, Eccleſias ornare, Collegia erigere, aliaque huiuſ-modi pia opera omni tempore exercere, quæ magno ſumptu, perennique pecunia indigent. Et ideo non eſ-ſe arcam eorum exhauriendam, ſed vberem potius cu-ſtodiendam.

Atque hæc ſunt in ſumma potiores illæ rationes, quibus Senes ſuam tueri tenacitatem ſolent. Quæ ta-men non ſunt eiuſmodi, vt Doctorum, qui rectam vten-dis opibus rationem præſcripſerunt, ſententiam labefa-ctent. Non enim excludunt ij, quominus ea quæ homi-num vſui congruunt, pro eorum ſtatus, & familiæ con-ditione, poſſint à Senibus obtineri: ſed immoderatum bona acquirendi & congerendi ſtudium, quod auari-tiæ proprium eſt, condemnarunt.

EX QVIBVS illud Senibus omnibus maxime animad uertendum cenſemus, quod cum natura hominis etiam antequam ætate ingraueſcat, propenſa potius ſit ad re-tinendum, quàm ad dandum [a], quod ſatis vſu ipſo com-pertum eſt: Tum vero cum Senium aduenit, & vires corporis deficere incipiunt, multo magis prior illa pro-penſio incaleſcit, & tanquam arcta ad tenacitatem fræ-na adiungit, vt indiſſolubili quodammodo vinculo, Senectus cum auaritia copulari videatur.

[a] Iauell. in 4. Ethic. cap. 4. tract. 1.

Quocirca ſicut videmus, adueniente hyberno tem-pore, frigora, niues, glacieſque, paſſim agros depopu-lari, & vim ipſam gignendi herbas, & ſegetes impedi-re: Sic diuturno vſu obſeruatum eſt, Senectutis hye-me adueniente, largitionis agrum paulatim ſteri-leſcere, & quodammodo incipere comprimi, ac pe-cuniæ ſacculum quaſi glacie conſtringi, atque obdu-rari.

QVARE intereſt maxime, vt omnes hominum ordines ſibi

ſibi perſuadeant, ac memoria teneant; cum primum rugas, & canos erumpere viderint, eo ipſo auaritiæ etiam morbum ſibi adnaſci, aut ſaltem eiuſdem aduentantis non leuem ſuſpitionem ſuboriri.

SECVNDVS ARTICVLVS.

QVID TVRPIVS IN AVARITIA: AN ACQVIRENDI, AN RETINENDI STVDIVM.

SECVNDO loco ſe offert neceſſario explicandum: An in Senectute damnabilius ſit ſtudium nimis acquirendi, aut potius retinendi bona.

Nam cum duo ſint actus auaritiæ: quorum alter in conquirendis opibus: alter in ijs retinendis verſatur: dubitari poteſt, vter ex his turpior ſit cenſendus, nulla nunc ratione habita aut rapacitatis, aut iniuſtitiæ, aut ſordium, ſiue alterius ignominiæ, quæ cum huius, vel alterius culpa coniuncta eſſe poſſet: Sed tantum vniuerſe rem ab omni circumſtantia auulſam, & vt dici ſolet, ſecundum ſe & præciſe conſiderantes: quemadmodum etiam ſolent auctores grauiſsimi, cum de fortitudine diſſerunt, duos illius actus, qui ſunt aggredi, & ſuſtinere, diligenter examinare, vter ex illis potior ſit habendus [a].

a *Ariſt. Ethi. 3. cap. 9. S. Thom. 2. 2. q. 123. art. 6.*

QVARE VT ſimili exemplo idem quoque à nobis in auaritia declaretur; neceſſarium duximus, vtriuſque huius actus conditionem, & vim perpendere.

Quod vt clarius percipi poſſit, duos hic fingemus homines auaritiæ deditos; quorum alter acquirendi anxietate magis vrgeatur; alter conſeruandi ſtudio, ac tenacitate acrius opprimatur. Ex his duobus quærimus: vter indignior, aut fœdior ſit habendus.

Et quamuis hæc duo inter ſe quodammodo connexa videantur, atq; alterum ab altero pendere; cum is, qui opes præter modum perquirere, atque vndique coacervare ſtudet, præcipue ad eum finem elaborare cenſea-

tur; vt

tur; vt illas quæsitas ac simul collectas, postea in quem placuerit vsum, valeat erogare. Ille etiam qui eas integras, incolumesque seruare nititur, nonnisi præcedente hoc auri congerendi studio, vix vnquam facere id potuisset.

Attamen si res diligentius consideretur, animaduertere erit, hæc inter se differre [a]; deterioremque auaritiam illius, qui in conseruando tenax est, quàm alterius, qui auidior est ad opes comparandas, censeri.

a S.Tho.2.2. q.118.art.8. in corpore.

QVA IN RE cum multa vtrinque dici possent, nos breuitati, quantum licet studentes; putamus ad hoc definiendum, communem illam ab eruditis omnibus receptam regulam non esse deserendam; qui aiunt, finem omnibus in rebus præcipue spectandum, ab eoque totum actum denominari; Ita vt si quis domum ingressus, ibidem furetur animo mæchandi, hic mæchus potius, quàm fur esse censeatur. Imo sicut in rebus, quæ in genere bonorum censentur, media, quæ ad id adhibentur, bonitatem, vt aiunt, à fine consequuntur, & finis in illis rationem optimi dicitur habere: sic in rebus prauis, sumunt media improbitatem suam à fine. Vnde cum auida acquisitio, in casu nostro sit quasi medium ad tenacem nimis, & prauam conseruationem; nam auidus ideo studiose sectatur vndique lucra, & pecunias non cessat accumulare, vt illas tenaciter sibi ipsi, & in vsum suum custodiat; quorum aceruo, & thesauro ita delectatur, vt quasi in propria fęlicitate conquiescat; propterea hæc tenacitas in conseruando, atque hæc angustia adeo restricta in distribuendo, actus est auaritiæ potior, tanquam magis præcipuus, quàm fuerit auiditas in acquirendo.

Altera est ratio, quæ ex sententia sancti Augustini colli-

colligitur, ab alijs Theologis [a] communiter recepta. Inquit enim ille, omnis peccati initium oriri ex amore proprio, debito ordine destituto; dum scilicet homo à Dei præcepto se auertens, appetit aut fugit ea, quæ non congruunt; ac se ipsum tanquam finem rerum, quæ in hoc sæculo sunt, Diuina lege contempta, constituit.

a S. Aug. lib. 14. de Ciuitate Dei. cap. 28. S. Thom. 1.2. q. 77. art. 4.

Quare indignius illius studium esse constat, qui stricte nimis collectam pecuniam conseruare, integramque tueri contendit; quàm eius, qui anxie nimis eandem comparare, & vndique colligere sollicitus est, cum retinendi actus magis ex damnato sui ipsius amore prodeat: quandoquidem auarus non adeo se felicem in acquirendo, quàm in conseruando esse putat; cum in acquirendo, & indagando anxium eum & solicitum, ac inquietum esse oporteat; at vero in retinendo, & numerando sæpius pecunias, aut eas conspiciendo, aut saltem memorando eas apud se habere, nec vnquam sibi deficere, incredibili sentiat se solatio, ac voluptate recreari, quod cæci amoris proprij euidentissimum est argumentum; quippe qui cogitandum suggerit, inde sibi incolumitatem, ac salutem suam omnem pendere; quod multis accidisse Plutarchus & alij testantur [b], qui dicebant Senectutem quamuis reliquis spoliatam voluptatibus, ac multis oneratam curis ætatem; hac tamen vnica collectæ simul pecuniæ oblectatione, sibi iucundam accidere, ac mirum in modum eorum animum illius possessione refici, & relaxari.

b Plutar. An seni sit gerend. Respublic. Simonid. & Stobæus.

ADDI TERTIO potest, quod quamuis hæc duo eundem fere finem respiciant; negari tamen non debet, quin alterum illud, quod est tenacitatis, & conseruationis studium, longe turpius altero illo, quod in acquirendo tantum versatur, sit censendum.

Nam

Nam cum principij corruptio, omnium pessima esse dicatur; pecunia vero ad vitæ necessitates, atque hominum commercia fuerit inuenta; (cum vt ait Seneca: *pecuniæ pretium non in re ipsa, sed in illius solum vsu sit positum*) ille qui tenax adeo est, vt eam non expendat, non largiatur, non in alias necessitates transferat; hic vtique rei naturam peruertit, semper eam integram, & incorruptam conseruans; atque illius commercium, & commodum impediens, debitum rei vsum in quandam fruendi speciem conuertit. Quod secus est in eo, qui quamuis in acquirendo sit nimius; non tamen rei natura abutitur, nec in eo delinquit, quod principaliter cauendum est.

DENIQVE illud etiam quarto loco huc pertinet; quod Senex cum videat, se naturæ viribus destitui, atque ætate languescente non solum sensuum instrumenta sibi paulatim deficere, sed etiam se ab omnibus tanquam inutilem fere contemni, & illudi; cum experientia didicerit, pecunijs omnia cedere; & eum qui diuitijs abundat, sibi ipsi satis esse, nulloque alio egere, eo quod pecuniæ obediant omnia[a]; & denario vtamur, vt ait Philosophus, quasi fideiussore ad omnia habenda[b]: Idcirco agnoscens ille pecuniam quodammodo vi sua continere vniuersa, & habere quandam similitudinem felicitatis; quia per se sufficere videtur ad miseriam subleuandam, & ad bonum quodcunq; obtinendum, quæ est vna ex præcipuis conditionibus felicitatis[c]; falso is persuasus sibi nihil deesse posse, si pecuniam in promptu habeat, totum se ad eam conseruandam, ac stricte retinendam applicat; videns si ita non faciat, se & naturæ præsidijs deserendum, & calamitatibus multis exponendum; & quod potissimum est, se ab omnibus vilipendendum, ac in nullo pretio habendum esse.

a Eccl. 10.
b Ethic. lib. 5. cap. 5.
c Boet. lib. 3. de consolat. S. Thom. 2. 2. q. 118. art. 7

Contra vero, si thesaurum custodiat; confidit illius auxilio sibi omnia media, & instrumenta subministranda, quibus & naturæ suæ imbecillitati mederi, & amicorum beneuolentiam tueri valeat;& quicquid ei optãdum occurrerit, atque appetitus concupierit, siue sit oppidum, siue prædium, vel syluæ, piscationes, viridaria, supellex pretiosa,aut quicquid oculis, auribus, aut alijs sensibus gratum acciderit; id se nullo labore,sed ab arca sua, quam in manu habet, facile consequuturum.

Hinc igitur parce admodum, & caute ab ea consumenda se abstinet; quoniam agnoscit,si pecuniam illam diminuit, sibi etiam facultatem illam amplam res omnes obtinendi, diminuendam esse; qua ne expolietur, integram arcam custodit; atque ita dum putat miser se omnia in manu sua habere, nihil vnquam habet, & volens quodammodo perit.

QVOD SI QVIS obijceret; eum qui in perquirendis bonis anxius, nimiusque est,contrarium magis liberalitati actum exercere recipiendo, quàm conseruando; eo quod liberalitas in motu dandi, acquisitio vero in contrario motu, qui est recipiendi,consistat; qui duo motus inter se recta sunt contrarij: quod in conseruando non accidit, cuius nullus est motus, sed tantum quies, & ideo minus hæc quies liberalitati refragari videdetur.

Respondendum erit,motum hunc perquirendi,seu recipiendi, prout motus est, repugnare quidem motui liberalitatis; sed adhuc repugnare magis quietem illam conseruandi,quæ subsequitur motum illum acquirendi. Nam in tenacitate duo actus considerantur; alter præcedens, qui est in congerendo, seu accumulando; & alter subsequens, qui est in retinendo, & stabiliendo præcedentem motum, qui antea non erat perfectus.

Quod confirmatur; quia perquirens donec perquirit, nondum vitium expleuiſſe, ſed potius inchoaſſe cenſendus eſt; & tanquam in principio itineris poſitus, quotidie curat illud abſoluere; quod cum labore multo, induſtria, atque aſſiduitate indigeat, facilius accidere poteſt, hunc ab inſtituto eſſe reuocandum, quàm illum, qui arcam iam impleuit, & conſeruat eam; nempe quia iſte ab his liber periculis, indies magis theſauro ſuo oblectatur; in quo contemplando, tangendo, ac etiam numerando, nullum ſentit laborem, ſed ſolatium magnum, atque ideo in eo feliciter, vt ſibi videtur, conquieſcit; vnde quo minus errorem ſuum agnoſcit, eo indies magis incurabilis efficitur.

TERTIVS ARTICVLVS.

TERTIVS ſequitur articulus, quo aliqua ſigna depromenda ſunt, quibus quaſi luminibus, auaritiæ crimen, obſcuris abditum in Senectute tenebris pateſiat: Quod quidem ſuperuacaneum fortè videri poſſet, eò quòd cum vitia aduerſus rationem ſint, ac fœditate multa illita, ſatis dedecus ſuum ſponte omnibus ſolent prodere. Verumtamen hoc ipſum eiuſmodi eſt, quod vſu ipſo experimur; vt cum cætera pene omnia ſcelera, labentibus annis, aut tædium, aut ſaltem ſatietatem quandam afferre, & minui ſoleant; hoc vnum non ſolum cum annorum incremento ſemper ferè augetur, ſed etiam ita Senes penitus obruit; vt quamuis vſque ad guttur, vt aiunt, ſint profundo illius cœno demerſi; eo tamen ſe vel leuiter attingi, aut non agnoſcant, aut certè fateri nunquam velint; cum nihilominus ſe ad alia multa crimina, libidinem, iracundiam, ebrietatem, impatientiam, ambitionem, propenſos eſſe, aut fuiſſe, nullo ferè timore ſæpe conſentiant.

VARIA SIGNA AD DETEGENDVM AVARITIÆ SENILIS VITIVM.

Sicut itaque medici perniciosiores eos corporis morbos iudicant, quibus ægrotus minime se vrgeri, aut affligi sentit; cum tamen assidua febris intimos eius artus exedat, ac vitales humores exhauriat: Sic Senem, qui se hac labe consumi non videt, sed potius magnas causas iactat, quibus sibi licere, imo etiam se debere contendit rem suam augere, nec cuiuspiam cedit rationibus, in magno planè salutis discrimine versari, non est dubitandum.

Itaque eo maior nos impulit necessitas, vt quæ ad latentem huius morbi vim detegendam pertinent, strictim saltem colligamus.

PRIMVM SIGNVM AVARITIÆ.

AC POSSEMVS quidem, quoniam de iniusto acquirendi modo, illicitisque contractibus, vt aliàs diximus, nunc non agimus, primum ab eo morbo incipere, quo laborare eum tradunt Philosophi & Medici [a]; qui cum multum ederit, multumque biberit, nunquam tamen expletur. Sicut enim hic merito suspicatur latere aliquam vim morbi, atque ideo Medicum adit, percontatur quæ sit affectio, & qua ratione queat leuari: Sic (aiunt ipsi) quotiescunque Senex, qui habens quinque lectos, requirat decem; & possidens decem mensas, alteras totidem coemat; & agrum agro, domum domui adiungere sit solicitus, nec expleatur: vtique nemo huius rei causam dicet esse penuriam, sed insatiabilitatem, nimiumque amorem diuitiarum à praua auaritiæ labe proficiscentem; cum isti similes sint canibus, ut dicebat Seneca [b], qui frusta panis, aut carnis à domino missa aperto ore captant, & integre deuorant, ac mox ad spem futuri inhiant, nec vnquam saturantur.

[a] Plutar. de cupidit. diuit. Galen. de dignoscen. anim. morb. cap. 9.

[b] Seneca epistola 37.

SECVN-

SECVNDVM signum est, quod quemadmodum industrij Imperatores in recensendis copijs, acieque militum lucidis armis nitentium instructa, delectari solent: Sic nonnulli auari Senes in numerandis pecunijs, ijsque siue aureis, siue argenteis intuendis, ac ab alio vulgato ære diligenter secernendis, non mediocrem voluptatem capere consueuerunt, pro vt etiam carmine illo dicitur, SECVNDVM SIGNVM AVARITIÆ.

Populus me sibilat; at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arca.

Cuius rei non absimile exemplum superioribus annis in Sene quodam supra modum tenaci, & restricto accidisse nouimus. Nam cum illius arcam, filij eius pecuniæ indigentes effregissent, isque procul ab ædibus paternis eos expulisset; hincque illius consanguinei eosdem illi conciliare studerent: respondit Senex; si concubinam quis vestram violasset, adeo ne facile fuisset vobis, hoc illi probrum condonare? Sic putate domesticam arcam meam, charissimi amasij loco mihi semper habitam fuisse, quam corruptam intueri, non possum non ægerrime ferre.

Hæc igitur infelix Auari est conditio, vt pecuniæ aspectu tanquam instrumento ad bona omnia adipiscenda delectetur. Et sicuti qui potionem aliquam medendis morbis salubrem nouit, lætatur valde, cum videt eam sibi præsto esse: Sic Auarus cernens pecuniam in arca sua congestam, vnde commoda omnia sibi adfutura sperat, recreatur valde illius intuitu, cum inde putet incolumitatem, ac salutem omnem suam pendere. Hinc Sanctus Ambrosius inquit [a]: *Auarus semper aurum, semper argentum videt, semper redditus computat; gratius aurum intuetur, quàm solem.*

[a] *S. Ambros. sermo. 64. cap. Sicut ij. dist. 47.*

ALIVD

TERTIVM SIGNVM AVARITIÆ.

ALIVD Signum in ijs deprehenditur, qui pecuniam tanquam rem ſacram venerantes, ne attingere quidem audent; ſed arcte collectam centum ſeruant clauibus, nec locum vbi ea ſit, à quoquam ſciri, aut intelligi patiuntur; ſed ſibi ipſis peculiariter eam reſeruantes, tanquam abſconditum idolum toto pectore ſolent colere, & amplecti. Quod quidem exemplis, & auctoritatibus non opus eſt comprobare, cum frequenter nimium, hæc ſpectra in hominum mores induci videamus.

QVARTVM SIGNVM AVARITIÆ.

SIGNVM quartum ſumi ſolet à diuitijs breui tempore comparatis; vix enim fieri poteſt, vt illi qui cito induſtria ſua diteſcunt, auaritiæ morbo non laborent. Quare ex ſententia Sancti Hieronymi legimus, neminem bonum, cito diuitem fieri. Et narrant hiſtoriæ[a], M. Craſſum, qui breui tempore diuitiarum magnitudinem comparauit, ſimul etiam non leuem auaritiæ ſuſpitionem contraxiſſe; nam cum 300. ſolum talenta ex paterna hæreditate accepiſſet, ſeptem tamen millium, & centum talentorum ſummam, eum ſimul iunxiſſe tradunt; quod quidem vix alia ratione, quàm nimio cumulandi, & conſeruandi ſtudio fieri potuiſſe, ſcriptores referunt.

[a] Plut. in vita M. Craſsi.

QVINTVM SIGNVM AVARITIÆ.

QVID verò de ijs dicendum, qui vitæ ſuæ nec minimum parcentes, in laboribus, ſudoribus, vigilijs, ſolicitudinibus, & alijs afflictionibus, lucrandi tantum, & acquirendi ſtudio ita ſunt intenti; vt vix alios ſermones, quàm de facultatibus augendis, pecunia in tuto ponenda, de re frumentaria, de agris comparandis, de domibus locandis, aut alijs huiuſmodi negocia-

gocia-

gociationibus ac mercibus, miſceant? nihil ferè aliud animo verſantes, quàm quod ad eorum rem vel augendam, vel à periculo eximendam ſpectat?

SEXTVM ſignum. Quales etiam illi ſunt, qui domum ſuam nunquam hoſpitibus, alijsuè amicis aperiunt? nihil in pauperes, in loca pia, alioſque liberales vſus erogant? ſordida omnia habent, & ſquallentia, veſtem, ſupellectilem, & id genus cuncta? SEXTVM SIGNVM AVARITIÆ.

HAEC VTIQVE, & alia huiuſmodi multa, quæ ſatis vulgaria ſunt, agnoſcimus non recte indicia, aut argumenta auaritiæ vocari, cum potius certæ ſint probationes eorum tenacitatis, & immoderatæ erga arcam affectionis: Imo potuiſſent fortaſſe hæc tanquam ſatis trita & peruulgata, ne dicamus nimium abiecta & ſordida, ſilentio præteriri.

Attamen (quando ita locus ferebat) hæc pauca perſequenda duximus, putantes non inutilia prorſus hæc etiam aliquibus forte futura; vt ex his, hoc Senum genus, ad quas aliquando calamitates redigi, & quàm arctè ſe his hoſtibus obſideri patiatur, facile poſſit dignoſci; cum præſertim talia ſint, quæ nulla ferè excuſatione, aut colore poſſint adumbrari. Nam de alijs, quæ maiori ſunt cautione circumſepta, atque ideo attentius obſeruanda & vitanda, in ſequenti articulo erit differendum.

QVARTVS ARTICVLVS.

INSIDIÆ DÆMONIS AD FOVENDAM IN SENIBVS AVARITIAM.

NVNC AD ALTERVM illud caput, quod longe difficilius, & periculoſius eſt, deſcendimus; quando ipſi Senes ſpecioſis coloribus, artificioſiſque commentis, quæ prudentiæ, & honeſtatis imaginem præ-

ſeferunt,

ſeferunt, ſe ipſos in huius cœni profundum deuoluunt; quos Dæmon animaduertens in hoc vitium valde procliues, eo acrius conatur in hanc foueam præcipitare.

Quocirca eò magis laborandum eſt, vt modis omnibus occurratur non ſolum propriæ iſti Senum cæcitati, ſed etiam Dæmonis eos allicientis artificio; ita vt nec Senes ipſi ſe ipſos decipiant, nec etiam ſe à Dæmone decipi patiantur; præſertim cum adeo ſubtiles ſint eius artes, quibus miſeros Senes quotidie tentat; vt niſi maxime oculati ij fuerint, ac ſaluti ſuæ proſpiciendi anxiè ſtudioſi, facile illius vinculis comprehendi poſſint. Imo quod veteres de Protheo in varias ſe formas vertente fabulati ſunt, hoc de Dæmone dicere poſſumus; qui varijs laqueorum generibus, ſub vana virtutum imagine, non deſinit vnquam miſeram fallere Senectutem.

In præſenti igitur præcipuas quaſdam illius inſidias prodere conabimur; ex quibus Senes commodè poſſint intelligere, in quo ſtatu reperiantur, & quibus fallacijs ſint circumſepti, vt facilius poſſint ex eius ſe vinculis explicare; quoniam quod ars medica ignorat, id ſanare minime poteſt.

PRIMA AD AVARITIAM SVASIO: PROPTER CONSERVANDVM IN POSTERIS STATVM.

PRIMVM itaque id ſe offert animaduertendum, ſolere veteratorem illum, tanquam conſcientiæ ſcrupulum Senibus inijcere, quod cum cito ſint è vita hac diſceſſuri, teneantur nunc maximè ſtatum præteritum ſuum; & conditionem, in qua eouſque permanſerunt, non ſolum honorifice conſeruare; ſed etiam familiæ, & poſteritati ſuæ proſpicere, illiuſque gradum, ac dignitatem, qua poſſint ratione promouere.

Hic autem ſtatus, cum nullis certis limitibus ſit præfinitus, conatur ille cum latiſsime proferre; atque ad cuiuſque arbitrium, multorum exemplo, qui ita perperam geſſerunt, extollere. Quo fit, vt ex eius documento, nullus eorum cupiditati, aut ambitioni modus ſit conſtituendus.

Sed amplius, hæc ratio id abſurdum continet, quod eo tempore, quo vident omnia præſentia iam eſſe relinquenda, eo auidius ad hæc conquirenda, & accumulanda vrgentur, nulla ferè bonorum æternorum cura ſuſcepta.

Nam de ijs quid attinet dicere, qui nullos habentes poſteros, cum tamen ad affectam peruenerint ætatem, huic ſe nimium tradunt ſolicitudini? Quid item de Clericis illis loquendum, qui tametſi bona ex fructibus beneficiorum comparata, & poſt mortem relinquenda, ſciant ad Eccleſiaſticum fiſcum deferenda, in hanc tamen vnam congerendæ infeliciter pecuniæ curam, toti incumbunt?

SECVNDVS AD AVARITIAM MOTVS: PROPTER NECESSITATES SVPERVENTVRAS.

SVGGERIT ſecundo, Senectutem varijs & diuturnis ſæpe infirmitatibus obnoxiam, in quarum curationibus etiam domeſtici, & propinqui crebro defatigantur. Vnde periculum eſſet, ne ægroti Senes ab omnibus desererentur, ſi eorum pecuniæ antea fuiſſent exhauſtæ; additque, quòd præter infirmitates corporis, nouæ etiam quotidie accidunt eis calamitates, quas antea nunquam cogitaſſent; quibus niſi præſidium aliquod paratum habeant, quo eis occurrant, actum de illis fore; cum rari ſint homines, qui alienæ inopiæ opem ferant; rariſsimi, qui quantum neceſſe eſt, præſtent indigenti. Quapropter hac ratione illis perſuadere conatur, vt quod ipſi poſsident, diligentiſsime

custodiant; ac mala, quæ antea passi sunt ob inopiam pecuniarum, in memoriam ijs reuocat; vt specie præcauendæ nouæ calamitatis, restrictiores, ac tenaciores eos reddat.

Quibus & alia multa damnorum pericula conatur addere ad eos terrendos, vt in extremam auaritiæ, atque illiberalitatis oram adigat; nulla ab ijs legum, nulla propriæ tranquillitatis, ac salutis subducta ratione, quod tamen in primis curãdum esset. Vnde nos etiam, extrema quædam hominibus in communi societate degentibus vitanda esse, inferius subijciemus.

TERTIVM AVARITIÆ TEGVMENTVM NON HABERE PECVNIAM IN NVMERATO.

TERTIO, SVNT nonnulli, qui eiusdem Dæmonis astu decepti, opum cumulandarum auidissimi, ac desiderio ditescendi inexplebiles effecti, hanc congerendæ pecuniæ sitim conantur varijs artibus eludere, cum tamen ab ea potius eludantur: siquidem fugiunt habere pecuniam in numerato; sed cum redditus opulentos possideant, eos statim in bona stabilia, agros, vineas, domos, hospitia, venalia officia, atque alia huiusmodi impendunt; ex quibus lucra multiplicantes, recentia bona immobilia veteribus adiungunt: aut si familia sint onerati, siue alijs euentibus impediti, quominus possint opes aggregare; nullum tamen lucellum prætermittunt, quin ad se pertrahant, pecuniam vndique corradunt, ac sordidissimis etiam quæstibus se inuoluunt; qui quidem omnes dupliciter seducuntur.

Primum, quòd auaritiæ crimen, in pecunia tantum congesta putant consistere; cum tamen alijs etiam rebus nitatur, vt prædijs, domibus, mercibus, frugibus, vestibus, & id genus similibus, quæ ad numeratam pecuniam facile redigi possunt: Vnde dixit Dominus in Euan-

Euangelio: *Cauete ab omni auaritia* [a].

Secundo, quia auaritiæ crimen, non tam in exteriore pecuniarum affluentia, quàm in intima & immoderata quadam eas obtinendi cupiditate versatur; & ob id peccatum spirituale appellari solet [b]. Ideo qui hoc assiduo lucrandi desiderio vrgentur, semper anxij, semper queruli, & locupletioribus inuidentes inueniuntur; & quamuis arcam implere eis non concedatur, non tamen auaritiæ notam effugiunt. Illi verò, qui pecuniam in numerato habere non student, sed alijs opum generibus incumbunt; hoc ipso produnt, se non largiores alijs, sed cautiores; quia mercatorum, & campsorum decoquendi pericula effugiunt; sed tamen non id assequuntur, vt idcirco non restricti, & tenaces nimis habeantur; cum parum admodum præ multitudine diuitiarum largiantur, nec eorũ expensæ redditibus respondeant, quæ certa solet esse auaritiæ nota.

a *Iansen. Concord. Euang. cap. 86.*

b *S.Tho.2.2. q.118.art. 6. & 8. Tabiena verb. auaritia num.8.*

QVARTVS AD AVARITIAM STIMVLVS: NE MATVRA ÆTAS AB ALIIS CONTEMNATVR.

QVARTO, solent ferè omnes auaritiæ studentes, id tanquam tutissimum asylum, & perfugium arripere; quod dicant, videre se deficientibus corporis viribus, atque tum languore effœtæ ætatis, tum alijs impedimentis, quæ Senium secum affert; eo se vt plurimum redigi, vt ab omnibus tanquam inutiles habeantur, atque ideo contemnantur. Vnde in prouerbium abijsse tradunt, quod Cecilius dicebat: *In Senecta hoc deputo miserrimum, sentire ea ætate esse odiosum se alteri*; quod & à Catone memoratum fuit [c]. Hincque aiunt, nisi maturam illam ætatem diuitiarum præsidio præueniant & tueantur, quibus sibi, & vitæ necessaria, & aliorum etiam beneuolentiam comparare possint, actum de illis quodammodo esse; cum nulla alia re apud populum in opinione, & pretio iam habeantur, sed tan-

c *In lib. de Senect.*

quam ad omnia inepti censeantur.

Adduntque, tum hac causa, tum alijs etiam iustis rationibus, Theologorum, Philosophorum, & sapientum aliorum consensu probatum esse, licere omnibus quacunque ætate etiam matura prouectis, sibi pecunias, atque opes, laudabiliter reseruare, ad varias occasiones, quæ in dies singulos exoriri possunt; nec vrgeri homines, redditus suos omnes, aut quicquid habent auri, aut argenti, quotannis erogare, aut distribuere, nec hoc liberalitatis studio repugnare [a]; præsertim quia à natura, quæ sentit se deficere, eiusmodi in eos studium quodammodo deriuatur; vnde naturalis hic morbus, à multis solet appellari, ac proinde nec laude, nec vituperatione dignus haberi.

a S. Tho. 2. 2. q. 117. art. 3. ad 2. & art. 4.

Qua tamen in re quantum decipiantur, patet exemplo somni, & quietis: nam sicut illa, hominibus indulgentur, vt eò promptiores, & alacriores ad opera, & labores reddantur, non vt ocio marcescant: sic quoque non pugnant Doctores aduersus diuitias, quasi illicitum sit Christiano homini, eas obtinere [b]; nec negant etiam pecuniæ aliquid, quod in tempore depromendum sit, seorsum in arca condere licere; dummodo auri aceruus, in cumulum non protrahatur, & sitis habendi, quotidie vehementius non exardescat; verum vt necessitatibus pro conditione status, opportune consulatur.

b Bellarmin. tom. 3. de bon. oper. cap. 10.

QVINTVS AD TENACITATEM IMPVLSVS VT MATVRIVS DE RE DANDA DELIBERETVR.

ALTER est astus Dæmonis, eo periculosior, quò frequentior, & prudentiæ specie plurimos fallere magis solet. Nam cum vetus sit prouerbium, non esse in negocijs præcipitandum consilium, sed cunctanter, & mature res agendas; ille cum ad largiendum pecunias, aut ad liberale quippiam peragendum, videt Senem

ani-

animatum; confeſtim aliud opus, in quod vtilius pecunia verti poſſet, cogitationi illius ſubijcere conatur; ac mentem ipſius ſaltem ita diuidere, vt de eo, quod ſibi antea propoſuerat, conſultius deliberandum eſſe iudicet; ea calliditate, vt mora aliqua interiecta, non ſolum illa tunc dandi occaſio elabatur; ſed etiam, vt ſpe vel conſultationis, vel maioris boni, mens interim ad alia, quæ tempus quotidie parit, cogitatione ſe conuertat; atque ita, vel à dando prorſus diſtrahatur, vel animo relinquendi aliquando pia legata poſt mortem, auaritiam viuens nunquam deſerat. Cum ſatis pateat, eos qui toto vitæ curſu parciſſimi fuerunt, multarumque opum copiam auide collegerunt, vnde apud omnes hoc auaritiæ nomine non benè audierunt; demum tamen ab hac infamiæ nota penitus non liberari, ſi exeuntes vita, bona ſua in pios vſus, aut integra, aut aliqua ex parte diſtribuenda relinquunt.

Nam etſi hoc non damnamus, laudamus potius; præſertim ſi ſumma notabilis fuerit, quam in eleemoſynam contulerunt: laudaremus tamen magis, ſi quo tempore res ſuas in poteſtate habebant, ac præſenti hac vita fruebantur, ſibi ipſis eaſdem auferentes [a], atque alijs largientes, vera beneficentiæ exempla publice præbuiſſent; nec anguſtias illas vitæ occidentis expectaſſent, quando nihil ſecum poſſunt exportare: vix enim tunc hac ratione, præteritam cupiditatis ſuſpicionem poterunt auari eluere; cum præſens hæc pietatis ſignificatio, arguat quidem eos poſt mortem beneficos extitiſſe; ſed non ideo doceat, dum viuerent, auaritiæ deditos non fuiſſe.

a *Sot. de Iuſt. & iur. lib. x. q. 4. art. 4. §. modus autē. Nauarr. de reddit. Eccl. qu. 1. monit. 25. num. 3. §. quanquam*

SEX-

SEXTA AD TEGENDAM AVARITIAM FRAVS: CRIMINA VITARE ET BONA QVANDOQVE FACERE.

SEXTO, non leuiter quoque Dæmon laborare solet, vt Senibus multis persuadeat, optimum illis fore, si in bonis aliquibus operibus quandoque versentur, atque à nonnullis prauarum actionum generibus abstineant: non eo quidem proposito, quod illos bonos esse, aut à vitijs alienos cupiat; sed vt auaritiam hac bonitatis, & sanctimoniæ specie magis contegant, hincque omnem consumendæ pecuniæ occasionem tutius fugiant. Quod consilium Senes miseri sequentes, arcam refertam arcte custodiunt; ac largitati, & sumptui quoad eius fieri potest, parcentes, omnem dant operam, ne quid ab eis contumeliosum, iniustum, turpe, mendax, aut legibus repugnans, vlla ratione committatur, ne iudicium subire compellantur; propterea quod vident magistratuum auctoritate grauiter in eos animaduerti, qui aduersus leges committunt.

Vnde cum hi nihil magis, quàm sibi ipsis, & pecunijs suis timeant; student non quidem virtutis amore, sed eo præcipue consilio, & fine, vt magis in tuto eorum sit pecunia, dum nemo nec publice, nec priuatim offenditur, se modestos, officiosos, ac continentes præbere. Imo Ecclesias, sacras conciones frequentant, sacramenta suis temporibus colunt, pias societates non negligũt, cæteraque omnia vt boni ciues, quantum fieri potest, persequuntur; nihil tamen de suo prorsus, aut parum admodum, & raro largiuntur; non animaduertentes se nec pios christianos, nec bonos etiam ciues haberi posse, qui quærant tantum quæ sua sunt; nec alios adiuuare, nec miseris subuenire, nec quod superuacaneum eis est, alijs distribuere procurent: Quod & ipsum, indubitatum est restricti, & tenacis animi vitium.

Imo isti aliquando, ad crimen suum introrsus latens

ob-

obtegendum, patiuntur se amicorum rogatu ad conuiuia exhibenda, ad honestam aliquam recreationem, vbi mediocris impensa est necessaria trahi, aut ad aliud quodpiam raro contingens sumptus genus traduci; in quo alios omnes largitate superare contendunt, vt liberalitatis nomen falso aucupentur; cum tamen à beneficentiæ virtute longe absint, quæ habitum immobilem, & continuatum, quem voluptas etiam sequitur, expostulat.

Sic M. Crasso accidisse legimus, qui tametsi, vt historiæ referunt [a], pecunias sine vllo fœnore mutuo tradidisset, decimam facultatum suarum partem Herculi consecrasset, publicum epulum populo aliquando dedisset, ac tres minas in singula ciuium capita contulisset; nihilominus conceptum antea in populo auaritiæ nomen, non potuit effugere: quin vero plurimas, quibus præditus erat virtutes, vnius auaritiæ sordibus obscurauit.

a Plutarchus in vita M. Crassi.

Sic isti, de quibus agimus, cum arcam latentem mira diligentia, intimoque animi affectu custodiant, nec eam expoliari, aut tantillum pecuniæ ex ea hauriri patiantur, nec eam vllatenus deserant; satis sibi conscij esse possunt, se extraordinarijs istis liberalitatis imaginibus, minime auaritiæ sordes exuisse; quin potius sibi pro certo persuadere debent, peruulgatam de sua tenacitate apud populum opinionem, hoc commento minime extingui posse.

SEPTIMA AVARITIÆ FRAVS: VT SENES SE ÆRE ALIENO ASTRICTOS OSTENDANT.

SEPTIMO, Nonnulli itidem inueniuntur, quorum crumena cum sit plena, & exuberans, recusant tamen, aut differunt omnibus eorum creditoribus satisfacere; non solum ob nimium tenacitatis affectum, & quia pecuniam suam à se tanquam viscera auelli, ægerrime

rime patiuntur; verum etiam vt hac ratione, quod varijs ſint nominibus onerati, & minime affluentes diuitijs, aut non auari; ſed potius egentes, ac oneribus oppreſſi prædicentur: vnde & in iudicium apud Tribunalia ſe hoc nomine vocari, tacitè lætantur. Quæ tamen eorum cautio, non ſolum eos non liberat à praua illa vulgo de ijs diſperſa opinione; ſed auget potius mirum in modum eorundem indignitatem.

OCTAVA AVARITIÆ FRAVS: DAMNARE ALIOS: ET OSTENDERE SE EOS ODISSE, QVI AVARITIAM SECTANTVR

OCTAVO, Decipiuntur alij, dum M. Craſſum imitantur; qui cum omnium eſſet auariſſimus, legitur maledictis auaros grauiter inſectari conſueuiſſe, & quaſi ſui ſimiles homines odiſſe. Idem in multis obſeruatum fuiſſe ſcimus, quibus cum hoc vitium vehementer dominaretur, ipſi tamen tanquam ad ſe non pertineret, cum riſu aliquando, interdum cum ſtomacho, aduerſus alios, hac eadem de cauſa acrius inuecti ſunt; exiſtimantes aut prorſus ſe eo crimine ſolutos eſſe, aut certè magna arte hoc ſimulantes, vt longe ab hac auiditate remoti iudicarentur, cum tamen contrarium potius euenire ſoleat; quandoquidem ab alijs eorum cupiditas ſatis perſpecta, miſerationem potius ipſorummet, aut certe admirationem magnam excitare videatur.

NONA AVARITIÆ FRAVS: FRVCTVS ECCLESIASTICOS IN BONA SÆCVLARIA CONVERTERE.

NONO, SVNT quoque nonnulli, qui cum fructibus Eccleſiaſticis valde amplis, & pinguibus potiantur; non deſinunt eos in bona ſtabilia, quæ prophana, & ſecularia appellant, conuertere; quæ cum à ſæcularibus coemerint, opinantur ſe canonum lege, Eccleſiaſticiſque regulis ſolutos, nec ſibi in ijs bonis, quicquam cum Eccleſia commune ſupereſſe. Vnde negocia, merces, aliaque huiuſmodi contrectant; non agnoſcen-

tes

tes, se & auaritiæ, & fraudandi Ecclesiam studio, maxime detineri.

DECIMO, Sunt alij denique, qui (quod dictu sordidissimum, atque ignominiosissimum est) sobrietatis, modestiæ, & tuendæ valetudinis specie, vix quicquam quod alicuius sit pretij, in domum inferri patiuntur; atque cubicula sua præter dignitatem rudia, & incompta esse non erubescunt; profitentes se his exemplis Euangelica consilia sectari, cum tamen defosso, aut abscondito incubent auro; quod sacra lege vehementer detestatum, atque abominabile esse nouimus. DECIMA AVARITIÆ FRAVS: MODESTIÆ SPECIE, SVMPTIBVS PARCERE

Et quia longum esset alia omnia figmenta, quæ Senibus Dæmon ad prauitatem hanc tetram adumbrandam suggerit, enarrare; sufficiat his, quæ modo memorauimus, Senes admonuisse, vt hæc tanquam in speculo sæpe intueri non prætermittant; vnde aduersarij fraudes deprehendere, easque facilius declinare valeant.

QVINTVS ARTICVLVS.

AD QVINTVM articulum nunc est veniendum; quo ea quæruntur, quæ ad Senilis huius morbi curationem pertinent. Nam etsi post patefactas illius radices, agnitasque cacodæmonis insidias, posset non amplius difficile videri, virus hoc detectum momento propulsare; præsertim quia, cum contraria contrarijs curentur, nihil promptius, aut vulgatius huius morbi medela esse deberet; ad quam adhibendam, non est opus maria transilire, non Aegyptum, aut Arabiam peragrare, non secreta antidota conquirere, non absconditas in ipsis telluris visceribus radices eruere; REMEDIA AD SENILEM AVARITIAM CVRANDAM.

ſed in ipſiuſmet Senis manu, hæc curatio quodammodo repoſita cenſetur; nempe vt incipiat pecuniam in pios vſus erogare, & ſecundum prudentiæ regulas liberaliter effundere, arcamque egentibus aperire.

Quoniam vero longe aliter re ipſa accidere, ac medelam hanc, quæ adeo prompta faciliſque videtur, non ſolum arduam, ac difficillimam euadere comperimus; ſed potius tenacitatem hanc ſpecie parſimoniæ, & prouidentiæ imis multorum Senum viſceribus valde defixam eſſe. Idcirco malo huic expellendo, vtilia aliquot remedia proponere, opportunum maxime fore iudicauimus; vt ſciant Senes, quanam ratione expeditius, ac tutius hæc ab ijs adhiberi poſſint, quo ſe ab omni prorſus periculo, ciuiumque murmure eximant; ac (quod in primis refert) vt tutam ſibi, ac tranquillam conſcientiam tueantur.

.I. REMEDIVM ADVERSVS AVARITIAM: DIVINAM GRATIAM IMPLORARE.

QVARE, animaduertentes nos ea, quæ ſuperius tanquàm impedimenta relata fuerunt, quibus detinentur Senes, ne bene res ſuas diſtribuant, communiter ab ijs, aut non agnoſci, aut certe negligi [a]; non poſſumus non primo loco id, quod caput omnium rerum eſt, ijſdem Senibus in memoriam redigere; vt quam primum ſtudeant ad omnipotentis Dei opem confugere, ac crebro lumen hoc ab eo poſtulare, vt ſtatum ſuum, ac periculum in quo verſantur, liquido valeant dignoſcere; dicentes cum Propheta [b]: *Inclina cor meum Deus in teſtimonia tua, & non in auaritiam* [c]: *In Senectam, & Senium Deus ne derelinquas me* [d]: *Oculi mei ſemper ad Dominum, quoniam ipſe euellet de laqueo pedes meos.*

Quibus & alias humiles preces, & peculiares meditationes adiungere poterunt, pro cuiuſque ſpiritu & deuotione, à Sancta Eccleſia traditas, ac pijs multorum

a *Ianſen. Concord. Euangel. c. 86. col. 4.*
b *Pſal. 118.*
c *Pſal. 70.*
d *Pſal. 24.*

libellis

libellis collectas, ad Diuinæ gratiæ claritatem, ac ad terrenorum omnium contemptum, atque animæ suæ salutem, in spem certam futuræ gloriæ, ad æterna tabernacula perueniendi muniendam.

II. REMED. AGNOSCERE OPVM SOLICITVDINES ET PERICVLA.

SECVNDVM est, vt Senes omnes intelligant, hunc ipsum affectum multa bona possidendi, magnas non solum solicitudines, atque internas anxietates secum afferre, quas opes ipsæ sua quodammodo natura adiunctas habent; prout etiam Philosophi nonnulli solo naturæ lumine præditi agnouerunt; verum etiam ex ijs Christianum hominem, in magno salutis suæ discrimine constitui.

Nam quod ad Gentiles attinet, notum est, quid de Aristide, de Diogene, Epaminonda Thebano, Cratete, atque alijs non tantum apud Laertium, Plutarcum, & Xenophontem; sed apud sacros etiam Doctores, Nazianzenum, & Ioannem Chrysostomum, scriptum de illis inueniatur [a]; cum tradiderint eos ab opibus, & diuitijs se abstinuisse, ne earum solicitudine implicarentur, atque à philosophia magis auocarentur.

[a] S. Nazian. orat. 30. S. Io. Chrysost. lib. 2. aduers. vitup. vit. monast.

NOS VERO, quoniam in præsenti de Christianis loquimur; ad rationes Gentilium, addimus; oportere Christianos optime cognoscere, se rerum, quibus in hoc mundo vtuntur, non plenum ac liberum prorsus nactos esse dominium, ita vt liceat eis quoquo pacto velint, atque in quoscunque vsus eas erogare; imo illos in nouissimo die, quo ad iudicium vocabuntur, nedum dispensationis opum suarum, sed poculi etiam aquæ frigidæ egeno denegati, rationem fore reddituros.

Quapropter quando vident diuitias sibi, vel alteri vltra status sui conditionem, large à Deo communicatas fuisse; simul id cogitare debent, ita eis Diuinam cle-

mentiam elargitam fuisse, vt inde meritum bonæ dispensationis acquirant [a].

a S. Ambros. lib. 1. off. c. 30. S. Basil. in sermo ad diuit.

Id autem recte, & fideliter præstare, valde difficile est; quandoquidem bene nosse, quomodo, & quando, & quibus, atque vbi, pecunia sit distribuenda; summi res est consilij, & magnæ prudentiæ opus, qua non omnes potiuntur; præsertim vero quia naturæ imbecillitas, ætatisque affectæ, ac declinantis status, hominem ad retinendam, & custodiendam pecuniam semper ferè allicit; ex quo tenacitas, & auaritia oritur.

Quapropter, cum Senes se in ancipiti periculo, & quasi in medijs fluctibus positos videant; vetus est, & commune consilium, ne sibi ipsis, aut iudicio suo vllatenus fidant, sed more maiorum vereantur omnia opera sua; ac præter lucis claritatem à Deo petitam, aduentantis ad ianuam mortis, & reddendæ proxime rationis necessitatem, assiduo secum meditentur; memores quod Dominus in Euangelio ad cautionem nostram dixit [b]: *Stulte hac nocte repetent animam tuam à te; quæ autem parasti, cuius erunt?*

b S. Luc. 12.

Nam quemadmodum medici ex varijs symptomatis, ac alijs, atque alijs humorum perturbationibus, ægritudinis vim, & conditionem conantur explorare, vt facilius ei possint occurrere: Sic Senes opus est, accuratè primum sua ipsius vitæ instituta, cupiditates, actiones, ac studia obseruare; vt latentem hunc morbum possint deprehendere, ac tutius expellere.

III. REMEDIVM: OBSISTERE INITIO AVARITIÆ.

TERTIVM est, sicuti medici in grauioribus quibusdam morbis respondere solent, vnam illam esse curandi rationem, ante languorem adhibere medicinam, & præcauere, ne morbi illi generentur; cum postquam

inua-

inualuerint, sera plerumque, atque inanis medicina esse soleat: Sic in Senili hac auaritia, solet sapientibus viris illa cautio censeri præcipua; vt initio omnibus ei viribus obsistatur, ne illius vis, in viscera Senum vllatenus irrepat.

Quod quidem apud Cassianum maxime commendatum legimus [a]; qui cum morbum hunc sicuti initio facile caueri, & respui posse tradidit: sic semel quasi neglectum, & cordis penetralia ingressum, perniciosiorem ac difficiliorem cunctis euadere affirmauit [b]; non eo solum quod virtutum actiones impediat [c], sed etiam quod vitiorum cunctorum fons, & origo, ac teste Apostolo [d], *omnium malorum radix existat*.

a *Io. Cass. de spir. philarg. cap. 2.*

b *Idem. c. 6.*

c *Idem ca. 8.*

d *1. Timoth. 6*

Quare sicuti præfectus arcis, longe à finibus hostes repellere contendit, quoniam cum ijs intra mœnia pugnare longe difficilius sit, ac periculosius: Sic dubium non est, eum qui in tuto velit se aduersus huius criminis insidias constituere, nihil aptius facere posse, quàm illud præcauere, ac longe à domus suæ finibus tanquam suspectum hostem arcere.

IIII. REMEDIVM: ACQVIRENDI AFFECTVM AD ALIAS RES TRANSFERRE.

QVARTVM est, Quemadmodum ijdem medici (horum enim similitudine sæpe vtimur, quod corporis ægritudines cum animi morbis valde conueniunt) qui corpus curant prauis repletum humoribus, dum verentur, ne in caput, aut epar, siue vitale aliud membrum defluant, vnde totum corpus labefactetur, nec tamen eos funditus euellere valent, student illos in alias, atque alias partes minus nobiles diuertere: sic cum hoc tenacitatis, nimiæque parsimoniæ studium, ita Senibus sit insitum, & defixum, vt nihil de suo velint deperire, nihil amittere, sed arcte omnia custodire; posset amicorum beneuolentia, & consilium multum eis proficere,

re; qui eis suaderent, vt immoderatum hoc retinendi opes, & conseruandi studium, quod totam eorum mentem occupat, ipsi ad alias res laudabiles custodiendas, & præsertim ad tempus frugifere exercendum transferrent; curantes, vt ne momentum quidem illius, ab eis consumeretur. Nam vt ait Seneca[a]: *Nemo inuenitur, qui pecuniam suam diuidere velit; vitam vnusquisque quàm multis distribuit? astricti sunt in continendo patrimonio; simul ac ad temporis iacturam ventum est, profusissimi in eo, cuius unius honesta auaritia est.*

a Senec. de breuit. vitæ, c. 3.

Itaque sicuti flumina agros inundantia, cum eorum vis exhauriri non possit, quærunt Domini, riuulis & cuniculis, aliò deflectere, atque transferre, & quodammodo eorum impetum, & ferociam eludere: sic Senex hoc studio nihil amittendi irretitus, sapienter faciet; si vitæ tempus breuissimum, & hominibus ad bene operandum, & cœlum lucrandum assignatum, nunquam inutiliter, sed quotidie aliquo cum fœnore transegerit.

V. REMED. MVLTA CREBRO ET LIBENTER DARE.

QVINTVM est, ab eorundem medicorum disciplina collectum: nã quemadmodum ad repellendos varios morbos, non violentis pharmacis, sed magis exercitationibus, deambulationibus, atque alijs familiaribus, ac blandis auxilijs vtuntur, quibus eorum morborum causas leniant, ac læsa membra instaurent: Sic cum illiberalitas, ac possidendi studium, sit quoddam spiritualis chiragræ genus, quæ digitorum articulos, & plane manum ipsam ne exporrecta sit, & prona ad largiẽdum, aut æs distribuendum; oportet eum, qui tali morbo afficitur, curare, vt sint lucernæ ardentes in manibus eius; ac vt pietatis, & misericordiæ diligat occasiones, quibus se, ac sua exerceat, & impendat, donec nodi hac duritie constricti soluantur, manusque ad porrigendum,

ac

ac largiendum prompta, atque expedita reddatur. Et propterea studeat Senex quotidie aliquid erogare, emittere, & donare; hac enim assidua exercitatione, atq; assuefactione, tetram illam, quam Poetæ chiragrã vocant, eo quod nihil porrigat [a], aut prorsus expellet, aut proculdubio summopere minui sẽtiet; de qua Potea:

a Martial. lib. 1. Epigram. cap. 66.

Litigat, & podagra Diodorus, Flacce laborat.
Sed nil patrono porrigit, hæc chiragra est.

VI. REMED. CVRARE, VT OPVM DISTRIBVTIO RESPONDEAT REDDITIBVS.

SEXTVM est, vt meminerint Senes, ad fugiendam auaritiæ notam, veræque liberalitatis bonum comparandum; non satis esse, splendida supellectili domum instruere, lauta conuiuia aliquando exhibere, ac præclara aliqua opera interdum edidisse: veluti quod Altare ad sacrificium Domino offerendum olim erexerint, dotauerint, & ornauerint, siue Ecclesiam magno sumptu semel construxerint, aut collegium aliquod instituerint, aut huiusmodi alia beneficentiæ signa, vel erga Deum, vel erga homines interdum ostenderint.

Nam sicuti impensæ istæ sua laude, & honore sunt dignæ; sic ad iudicium minimè fallax, de hominum largitate, aut tenacitate faciendum, solet populus ad prouentus annuos, ac sumptus qui ab eo fiunt, respicere; & cum impensas non viderit redditibus respondere, sed ab ijs longe superari; tunc non supellectilem, non seruorum gregem, nec alia eius opera, quæ intra parietes priuatos fiunt, & quæ tanquam liberalitatis scintillæ exterius apparent, & subito euanescunt, magnifacit; vt eum à tenacium, & restrictorum numero eximat.

Vnde generaliter loquendo: qui vult huius vitij suspitionem euadere, curare debet, vt non admodum inæqualis sit ratio datorum, & acceptorum, sed

ſed exercendæ ſæpius beneficentiæ occaſiones multas quærat; cum & Theologorum ſententia receptum ſit, præſtare vt plurimum potius, ac multis aliquid, quàm vt paucis multum detur [a].

a S.Tho. 2.2. q.32. art. 10. S. Anton. par. 2.tit.1. c.24. Bellarm. lib.3. de bonis operib. cap.13. in fin.

Et quamuis ſatis videamus, certam hac in re non poſſe regulam præſcribi; quia tamen agimus nos de euellenda hac tortuoſa radice tenacitatis in Senibus; ideo expedire valde videtur, vt frequenter, & varijs occaſionibus, & pluribus perſonis non ſolum pecuniæ, ſed quandoque veſtimenta, ſupellectilia, aliæque res domeſticis vſibus neceſſariæ, prolixe in pios vſus diſpenſentur; cum ſic auaritiæ fomes magis retundatur, dummodo hæc largitas cum dierum curſu continuetur, & eo plenius exerceatur, quando calamitas aliqua ingruerit, aut inſignis alia occaſio id poſtularit.

VII. REMED. PROPINQVORVM CONTVBERNIA VITARE.

SEPTIMVM eſt, quod cum immoderata hæc congerendæ pecuniæ ſitis, præter affectæ ætatis impulſum, plerunque etiam ex nimio erga propinquos, & conſanguineos affectu, quos opibus ditare, & redditibus cumulare Senes cupiunt, ſoleat proficiſci; prout etiam Tridentino Concilio [b] continetur; dum admonet Eccleſiaſticas perſonas, vt omnem hunc carnis affectum erga fratres, nepotes, alioſque coniunctos, vnde multorum malorum in Eccleſia ſeminarium extat, penitus deponant. Propterea, vltra ea, quæ alias hac de re attigimus [c]; cum vſus ipſe quotidianus doceat, difficile valde eſſe, congruam in his moderationem adhiberi: Idcirco animaduertentes, rem non vno, ſed pluribus remedijs indigere; prætermittendum non putauimus, hoc loco id ſubijcere, quod à ſapientibus viris maximè commendatum nouimus.

b Seſſ.25. ca. 1. de refor.

c In 2.par. pag. 112. & ſequent.

Nam

Nam cum vſus ipſe doceat, quando cognati in eodem contubernio, atque ante oculos eorum, qui Senectute ſunt confecti, verſantur; eo ardentius Senes ſeipſos toto pectore, ac viribus in eos effundere, vt illos quàm maxime diuites, magnificos, atque excelſos relinquant; propterea quod vitam hanc mortalem, ex qua migrant, & rerũ ſuarum ſplendorem, in propinquis ſuis quodammodo continuandũ eſſe, perperam arbitrentur.

Quapropter ad immoderatum hunc ſanguinis affectum, ac proinde locupletandi nimium cognatos, ſtudium comprimendum; id ſaluberrimum eſſe conſilium ſapientes tradiderunt: hos ipſos carnis neceſſitudine coniunctos procul à conuictu ſuo diſiunctos, & ſegregatos detinere; nihil ideo tamen quod honeſtum ſit, illis denegando; ſed (vt ad Eccleſiaſticos ait Concilium) ſi pauperes ſint, ijs vt pauperibus res Eccleſiaſticas diſtribuendo; moribuſque, doctrina, ac bene viuendi inſtitutis eos potius, quàm terrenis opibus augeri, & locupletari contendendo.

Quod quidem conſilium, tametſi ad perſonas Eccleſiaſticas præcipue pertinere, nec ita apte alijs congruere poſſe videatur; quia tamen, bene agendi exempla, ab eis in alios debent deriuari; & hic de morbo ferè inſanabili curando agimus, cui cum vulgaria remedia parum prodeſſe conſpiciantur, ad alia acriora, ac potius violenta eſt recurrendum: Ideo prætermittendum non fuit, Senes hac immodica cupiditate propinquos vltra quàm decet, locupletandi, ac familiam opibus cumulandi oppreſſos, admonendos eſſe, ne melius alijs, quàm ſibi ipſis, & animæ ſuæ eſſe velint; cum & veteres Sancti Patres[a], frequentem hunc morbum, propinquitatis, & cognationis nimium augendæ, tam Eccleſiaſticis, quàm ſæcularibus defixum, grauiter deteſtati fuerint;

a Saluian. ad Eccl. tot. orb. diffuſ. lib. 2. S. Hieronymus contra Iouin. S. Auguſtinus. in pſalm. 108. Ioan. Molan. de pijs teſta. c. 4.

rint; & ad cautiones omnes, ac remedia aduersus hanc luem adhibenda, ne seipsos hoc ineptæ vanitatis studio, in perpetuum condemnent, eos monere studuerint.

Ac propterea nos quoque, illos ad omnia bene examinanda, ac auxilium illud, quod secundum Deum, atque animæ suæ securitatem aptius visum fuerit, amplectendum, non possumus non vehementer eos excitare, atque vrgere.

VIII. REMED. PECVNIARVM OMNIVM INTVITVM DECLINARE, ET OECONOMOS CONSTITVERE.

OCTAVVM est, vt cum ea sit naturæ nostræ fragilitas, & propria quædam auri vis, quæ respicientium animos allicit, attrahit, & quodammodo detorquet, ita vt ab ipsis illico desideretur; quod à philosophis, & medicis naturalium rerum peritis comprobatum est[a]: optimum solet consilium illud censeri; vt Senes, qui ætate eos vrgente, & natura ferè duce, in auaritiã sunt propensi; studeant ad propensionem hanc vitandam, aut saltem reprimendam, ab omni non solum auri, sed etiam argenti, & pecuniæ, quæ cum auro facile permutari potest, & diuites homines facit, collectione, atque tractatione, & intuitu etiam, quoad fieri poterit, se abstinere.

a *Matthiol. in lib. 5. Dioscorid. cap. 69.*

Ad quod pertinet plurimum id, quod in Calcedonensi Concilio[b], ab Episcopis animaduersum fuisse legimus, dum mandat œconomos, & consiliarios deligi, qui fructus mensæ Episcopalis dispensent, ne Prælati ijs administrandis occupentur.

b *Cap. 26.*

Quod decretum quamuis ad Episcopos, & Antistites spectare videamus, idque rationibus aliquot, quæ non ita alijs Senibus, qui sæculares sunt, videntur conuenire: attamen cum inter cæteras causas, ea sit ferè præcipua, vt omnem auaritiæ, ac prauæ erogationis suspicionem à se auertant: visum hoc fuit rei nostræ

valde

valde appositum. quoniam cum auaritia, vt Sacri Theologi tradunt, peccatum sit spirituale, quo auarus capitur, oblectans animum suum ea cogitatione, quod possessorem se esse cognoscat multarum diuitiarum[a]: vnde & in Euangelio dicitur: *Vbi Thesaurus tuus, ibi est & cor tuum*[b].

Propterea Ecclesiasticum remedium non ineptè sæculari etiã gradui conuenit; vt quando Senex affectum suum ad pecuniam coaceruandam allici omnino sentit, ac ista veluti morosa delectatione se interdum detineri videt; cum certissimum illud sit argumentum, cor eius criminis huius insidijs illaqueatum; salubre admodum remedium id existimet, vt ab omni incipiat auri, argenti, atq; opum contrectatione, administratione, ac ratiocinatione se abducere; atque œconomos aliquos, ac prudentes rerum suarum administratores deligere, quibus in illa ætate hæc omnia gubernanda relinquat: sicuti solent, qui peregre in prouincias remotas proficiscuntur, siue extraordinarijs negocijs distinentur, adeo vt nequeant ita commodè res proprias curare, pro vt etiam multorum exempla Principum id possunt suadere, qui in ætate Senili non solum totius domus, sed etiam dominij, & imperij regimen totum alijs commiserunt; vt ipsi ab omni terrenarum rerum administratione, ac studio liberi, animæ saluti expeditius prospicerent.

Hinc igitur Senes prouidi, aut alijs occasionibus, quas eis afferet prudentia, edocti; si statim incipient pecuniæ suæ administrationem alijs mandare, magno se onere leuatos, ac plurimo auxilio adiutos agnoscent; ne ab alijs nimium ad rem suam attenti habeantur, & re ipsa pristinam illam sitim, sensim minui, & Deo largiente, extingui perspicient.

a Greg. lib. 31 moral. c. 17. & S. Thom. 2. 2. q. 118. art. 6. in Respons.

b S. Matth. cap. 6.

VIIII. REMED. OCCASIONEM DANDI QVÆRERE, ET EXERCERE.

NONVM est, vt qui vitia hæc omnia Senectuti annexa declinare prorſus cupit; hic non ſolum ea viribus cunctis auertere contendat, ſed etiam largiendi alijs occaſionem (vt ait Seneca) cogitet; atque non tantum magnis profuſionibus, ſed etiam alijs, atque alijs dandi generibus, modo largioribus, modo leuioribus etiam munuſculis diſpertiendis, liberalem hunc ſuum animum crebro declaret; vt in hoc genere largiendi, ſe indefatigabilem, atque inexhauſtum (quatenus vires ſuæ patiuntur) publice, priuatimque oſtendat.

X. REMED. SVSPECTVM SEMPER SE HABERE AVARITIÆ CRIMINIS.

DENIQVE, vt finem faciamus: ſi quis curationes omnes, aut remedia ſuperius tradita ſummatim colligere, atque in vnum complecti cupiat, ea nos ad id breuiter redigi poſſe iudicamus: Nempe vt ſibi perſuadere omnino velit Senex, ſicuti canities, & tuſſis, & diſtillatio, & iracundia, ac moroſitas quædam Senij propria ſibi cum ætate ſuperuenit; Sic etiam affectum hunc, ac delectationem multa poſſidendi acceſſiſſe; quam parens natura, quaſi in compenſationem aliarum difficultatum, quæ Senium ſequuntur, tanquam ſolatium quoddam ad cætera perferenda (vt veteres dicebant) voluit impertiri.

Vnde non eſt, quod quiſquam ſibi iniuriam fieri exiſtimet, quod in hanc cupiditatem adeo propenſus, ac ferè præceps (quod ætatis eſt) habeatur; ſed tunc quidem doleat, ſi vim hanc immodicam, aut nolit agnoſcere, aut agnitam non temperare. Nec miretur etiam, ſi cum perſpicaci polleat ingenio, quiduis potius, quàm ſe hoc morbo laborare (inſpecto rerum ſuarum ſtatu) arbitretur. Nam vt præclare à Sene-

Seneca ſcriptum fuit [a], Corporis morbi quo grauiores ſunt, eo magis ſentiuntur, diligentiuſque curantur; at verò animi morbi, quo grauiores, & diuturniores ſunt, eo minus ſentiuntur; atque eo magis negliguntur, cum rationis lumen obſcurent, & inualeſcente prima conſuetudine, ſtuporem menti, atque inſenſibilitatem quandam inducant.

a Seneca in Epiſtolis.

SEXTVS ARTICVLVS.

AVARITIA CONGRVO SENSV ACCEPTA BONVM SENECTVTIS CONFIRMAT.

HIS ABSOLVTIS, ſupereſt nunc ſextus & vltimus articulus, quo declarandum eſt, quomodo hæc auaritia, quam adeo ingraueſcenti ætati annexam eſſe diximus, non tollat Senectutis Bonum.

Qua in re quamuis breuiter reſpondere poſſemus, tunc demum auaritiam Senili dignitati obeſſe, cum eam Senes fouent, & arctè complectuntur & ideo non ætatis, ſed perſonæ eſſe vitium; noſque varia iam remedia prodidiſſe, quibus Senes huic morbo poſſint occurrere, atque ab hoc contagio ſe prorſus liberare.

Attamen quia id nobis propoſitum eſt, vt oſtendamus, hoc Senectutis Bonum non ſolum ab omni culpæ malo integrum ſeruari; verum etiam eiuſmodi eſſe, vt homines ſi eo congrue vtantur, multis, ac maximis commodis cumulet, atque aliarum ætatum damna ſarciat.

Propterea hoc à nobis in præſenti vt comprobetur, præfandum illud erit, quod aliàs ſupra indicatum fuit: hoc ſcilicet auaritiæ nomen duplici [b] ſenſu, pro rerum de quibus agitur varietate, ſolere ſumi; altero vulgari, & craſſiore, de quo egimus [a]; altero puriore, & cum laude coniuncto. Sicuti in ſacris literis permulta ſunt huiuſ-

b Supra pag. 121. & ſeq.

huiusmodi vocabula, quæ non solum ex sensu, quem litera ostendit, sed etiam ad spiritualem intelligentiam transferuntur: Sicuti IGNIS, de quo dixit Saluator[a]: *Ignem veni mittere in terram; & quid volo, nisi vt accendatur?* Et AQVA, cum ait[b]: *Qui biberit ex aqua, quam dabo ei, non sitiet in æternum.* Et PANIS, cum inquit[c]: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Et alia huiusmodi innumera.

a S.Luc.c.12
b S.Ioan. c.4.
c S.Ioan.c.6.

AVARITIA IN BONAM PARTEM.

ITAQVE, nunc etiam secundum hanc nobiliorem acceptionem nos Auaritiam vsurpamus, hac in re bonos auctores imitati, quando volunt homines admonere, vt vitiorum occasiones, & pericula declinent; nam hoc ferè loquendi modo vtuntur, vt instruant eos parcissimos, ac maximè restrictos esse in ijs actionibus amplectendis, in quibus facile humana natura labi, & periclitari solet: veluti cum admonent, vt sint continentes, & admodum parci in cibo, potu, curiositate, voluptate, desidia, garrulitate, aspectu mulierum, iactantia, atque alijs eiusmodi; ex quibus, vt plurimum, ob humanam fragilitatem, lapsus, & vitia oriri solent.

Sic etiam Auaritiæ nomen ad hunc sensum, atque in bonam partem transferunt; vt sicuti parsimonia, & tenacitas in ijs rebus ab illis commendatur, quarum largior vsus nocere potest: Sic Auaritiæ affectus probetur in ijs rebus conquirendis, & retinendis, quæ vere prodesse solent: ita vt nihil aliud sit hæc, quam dicimus spiritualem Auaritiam, quàm intimum quoddam hominis studium vere ditescendi, ac bona perennia ad vsum suum accumulandi.

QVAPROPTER respondemus, quamuis omni hominum ætati hoc ipsum desiderium comparandi sibi veros

ros

ros thesauros,& indeficientia bona aggregandi, fuerit à Deo insertum; magna tamen ratione hanc solicitudinem in Senectute præcipue fuisse immissam; vt scilicet Senes cum declinante ætate, sibi membra debilitari, corpus languescere, sensusq; omnes quotidie magis comminui, atque eneruari videant, nec sibi spem vllam detrimenta hæc sarciendi in præsenti vita superesse agnoscant; iidem excitarentur magis ad alia bona, quæ perpetua sunt, & saluberrima, omni conatu, & studio expetenda, & adipiscenda. Hocque est studium illud lucrandi, quam spiritualem Auaritiam vocamus, Senibus à cælesti misericordia infixam, ad miserias suas solandas, & ad reliquum, quod eis restat vitæ spatium exhilarandum.

Quare cum Senes longa experientia edocti deprehenderint, non satiari homines, quibuscunque terrenis bonis acquisitis, quia non inueniunt in illis id, quod quærunt, cum hanc saturitatem præstent tantum bona cælestia; & amplius viderint deficientibus sibi in dies magis bonis corporis, maiorem bonorum cælestium ardorem excitari; sicut ignis, deficiente in qua ardeat materia, maiores quandoque flammas emittere solet; & sicuti grauia eo maiore impetu feruntur deorsum, quo sunt propinquiora centro, qui proprius eorum locus est; sic datum fuit Senibus, vt ad cælestem Patriam, tamquam finem properantes, eo vehementius desiderio vrgerentur, ad illa bona tandem perueniendi.

DÆMONIS ASTV DEORSVM DEFLECTI HOMINVM STVDIA, SVRSVM DIRIGENDA.

VERVM quid factum est? agnoscens Princeps tenebrarum, & perpetuus salutis nostræ hostis, si desiderium hoc Senibus succedat, atque voti huius, quod Diuina eis gratia ingenitum fuit, compotes efficiantur, magnam regno illius perniciem afferri; conatus semper fuit, nec adhuc desinit, cupiditatem hanc, quæ sursum dirigenda erat, deorsum deuoluere, atque connaturalem hanc Senectutis auaritiam, quæ in acquirendis, & conseruandis cælestibus rebus occupanda erat, ad inanium pecuniarum augumentum, & tenacitatem deflectere. Quod quidem illius astu, in alijs multis huiusmodi causis accidere solere, nonnulli docti, & pij viri præclaris rationibus, atque exemplis persequuti fuerunt [a].

[a] Gran. tom. 2. conc. post Dom. 3. quadrag. fer. 6. conc. 3.

Ecce enim sicuti initio omnibus hominibus, qui in hoc mundo oriuntur, omnipotens Deus, & parens noster defixum in animo vniuscuiusque illud esse voluit, vt eundem tanquam rerum omnium conditorem, nostrorum beneficiorum auctorem, ac denique summæ nostræ felicitatis effectorem coleremus, & veneraremur; cæco tamen errore, atq; Diaboli fallacia homines excæcati, cum finem hunc, & religionis cultum, in quo vere positus esset, ob corporis impedimentum nõ assequerentur; cæperunt per hanc mundi fabricam oculos circumducere, atque illa, quæ eis pulcherrima, potentissima, iucundissima, atque humanæ vitæ maxime salutaria visa fuerunt, pro vero Deo colere. Quare solem, lunam, & sydera in Deorum numero aliqui posuerunt; alij stultius progressi, diris etiam animantibus, vt Crocodilis, Serpentibus, & Draconibus Diuinitatis honorem tribuerunt; imo & in hortis Diuinitatem locauerunt, allia, & cæpas pro Dijs venerantes.

Sic

Sic Senilis ætas, cui hoc desiderium vera bona obtinendi, à Deo fuerat tributum, vt se illius solatio tueretur; ad res abiectissimas perquirendas, omnique affectu procurandas, metalla scilicet terræ ex abstrusis eius visceribus eruenda, ac intimo affectu amplectenda, ac penè adoranda deuexit.

Idem & in desiderio immortalitatis accidisse videmus, quod cum naturaliter omnibus innatum fuerit, multos tamen esse comperimus, qui relicta vera immortalitatis sede, ad inanes in hoc mundo titulos, insignia, imagines, inscriptiones, aliasque vanas huiusmodi rerum species, illud conuerterunt; existimantes, ex his tam leuibus, ac fragilibus figmentis perpetuam sibi gloriam, & famam comparare posse.

Quod idem pariter in acquirenda felicitate factum est; nam cum ea ex cælesti tantum patria sit haurienda, miseri tamen homines plurimi in honoribus, seu corporis voluptatibus, aut summo imperio, siue Principum amicitijs, aut splendido domus ornatu, siue in magno clarorum virorum, cum in publicum prodeunt, comitatu, siue in argenteis abacis, pretiosisque vasis, ac conuiuiorum exquisitissimo apparatu ponendam putarunt; affectantes hæc magna anxietate, & perpetua quadam solicitudine, ne quid minus in eorum ædibus, quàm in alijs appareat.

ITA etiam in hoc ipso, de quo agimus, lucrandi, & bona aggregandi studio sequutum fuisse, in Senili multorum ætate videmus; vt veris bonis relictis, quæ ex hac connaturali Senectutis auiditate expetenda erant, se ad infima ista conuerterit, in eaque finem ferè suum, summumq; bonum constituerit: quod spiritualis cuiusdam idolatriæ genus est, cum hæc supra Deum, & eius

SENILIS ÆTAS QVOMODO SE AD TERRESTRIA BONA TRANSTVLERIT.

mandata diliguntur; ac in his rebus felicitatem Senes licet non verbis, rebus tamen ipſis, & moribus euidenter ſe poſuiſſe demonſtrent; & quodammodo à voluntate ad intellectum, nefarium hoc monſtrum, ac ſimulacrum tranſtulerint.

SPIRITVALIS AVARITIA BONVM SENECTVTIS CONFIRMAT.

VNDE aperte ſatis colligitur, hanc Senilem ad veras opes acquirendas, & retinendas propenſionem, quam ſpiritualem auaritiam dicimus, Bonum Senectutis non infringere, ſed magis ſtabilire; cum hoc ſtimulo Senex ad cæleſtia tanto magis inflammetur, quanto clarius videt, licet omnes mundi diuitias accumulet; nunquam tamen facultatem ſibi adfuturam, vt illis naturæ deficientis languoribus, ac miſerijs poſſit obſiſtere, quæ bonorum tantum æternorum poſſeſſione, nec aliter poſſunt plene ſuperari.

Quæ omnia cum à multis Sanctis Patribus, alijſque Eccleſiaſticis auctoribus, variis tum rationibus, tum documentis illuſtrata reperiantur; nec deſint innumera ferè in vitis Sanctorum Patrum exempla, qui ſe à terrenis iſtis opibus, ad cæleſtium deſideria feliciter tranſtulerunt; ideo non amplius in his progrediendum, ſed finem huic ſecundæ parti imponendum eſſe cenſuimus.

FINIS SECVNDAE PARTIS.

GABRIE-

GABRIELIS PALAEOTI S. R. E. CARDINALIS.

De Bono Senectutis.

PARS TERTIA.

POST SVBLATAS difficultates, quæ aduersus SENECTVTEM obijciebantur; ac post statum illius ab ijs culpis, quæ vulgo in ipsam conijciuntur, vindicatum: Superest iam, vt reliqua, quæ instituto nostro sunt necessaria persequamur; quæ quatuor planè sunt.

Primum est: hoc quod dicimus Bonum, Senectuti maxime conuenire.

Secundum: quibus gradibus ad hoc ipsum Bonum obtinendum, sit perueniendum.

Tertium: qui sint fructus, qui à Senibus colligi solent.

Quartum varias auctoritates continet, quibus Bonum hoc Senectuti inesse, communi ferè omnium consensu concluditur.

Ex istis, finis præsenti disputationi nostræ imponitur.

QVOD IGITVR ad primum attinet. vt ostendamus Bonum, de quo agimus, Senectuti maxime conuenire; visum nobis fuit, præter ea, quæ supra veluti præfationis loco, cum de Senectutis radicibus ageremus, adnotauimus[a]; nunc varias animaduersiones, seu declarationes ad Senectutem spectantes adijcere, vt eo magis Senij dignitas illustretur. Ex quibus maior etiam totius argumenti suscepti explicatio se proferet, ne quis lectori hærendi locus relinquatur.

a Sup. par. 2. pag. 63. & seq.

PRIMA DECLARATIO.

BONVM SENECTVTIS NON OMNIA BONA COMPLECTITVR.

QVAPROPTER primum illud erit; Bonum quod Senectutis appellamus, quamuis ita generaliter à nobis prolatum, non ideo tamen omne bonorum genus comprehendere. Nam cum triplex illud sit, vt omnes norunt, videlicet animi, corporis, & externum; siue (vt alij distinguunt) Bonum iucundum, vtile, & honestum; non contendimus, hæc omnia in Senectutem cadere; quia ita Senectus non bona solum, sed etiam beata vocanda esset. Quod quidem in præsenti vita, in nulla prorsus ætate conceditur, prout res ipsa absque alia probatione testatur; cum huiusmodi felicitas, & totius boni consumatio, in cælesti tantum patria sit expectanda.

LOQVIMVR hic igitur de eo Bono, quod tametsi absolutissimam illam formam non attingit; suam tamen in hac vita perfectionis speciem obtinet, præsertim comparatione aliarum ætatum. Nam cum ab vsu rectæ rationis hoc Bonum pendeat, vt aliàs diximus; rationisque vsus in Senectute, quàm in alijs ætatibus, multo sit præstantior; sequitur vt præcipuo, ac quodam potiori modo, bonum Senectuti tribuendum esse videatur.

Non tamen existimet quisquam accipi à nobis hoc Se-

nectu-

nectutis bonum eo sensu, vt omnes Senes æquè eo abundare sentiamus; tale enim naturæ solius munus esset, non etiam humanæ voluntatis, aut electionis.

VERVM id nos significare cupimus, nullam ætatem perinde ac Senectutem, aptam esse homini hanc bonitatem impertiri. Senectus enim vidit, & experta est fallacias mundi, exuit ardorem passionum, & mortificauit (vt plurimum) sensus, atque exitum vitæ suæ ante oculos habet.

Itaque si ætas vlla reperitur, quæ hominem reddere bonum possit, illa vna Senectus est; atque ideo dicitur Bonum Senectutis, non quia absolute hoc sit omnino bonum; sed quoniam proxime ad illud accedit, & quodammodo bonitatis fores attingit.

SECVNDA DECLARATIO.

AD HAEC sciendum est, non eodem sensu à nobis Bonum Senectutis, & Bonam Senectutem accipi, cum valdè hæc diuersa sint: Siquidem de Bona Senectute, quæ à Græcis dicitur, εὐγηρία agit Aristoteles in Rhetoricis [a], eamque recenset inter partes felicitatis; vt scilicet tardè quis senescat, & sine dolore, ac molestia, & Senectus ipsa cumulata sit corporis, & fortunæ bonis. BONVM SENECTVTIS AC BONAM SENECTVTEM. IDEM NON ESSE.

At verò Bonum Senectutis est, honeste viuere, virtutes colere, & naturæ hominis, quæ ratione prædita est, conuenienter operari; quod à bona Senectute diuersum est, quamuis hæc nomina aliquando confundantur. [a] Aristotel. 1. Rhet. c. 5.

Sed nos strictim, atque appositè magis hæc sumentes, dicimus ea inter se differre, & vt diuersa à grauissimis etiam auctoribus accipi solere, sicuti & alia multa huiusmodi sunt. exempli causa: Bonum mortis vocamus, de quo scripsit sanctus Ambrosius, quod consistit in fructu illo præcipuo, qui ex morte consequitur; differtque à bona morte, quæ respicit potius moriendi causam, rationem, & modum, vt si tranquillus, placidus, ac sensibus ferè integris. Sic aliud dicetur bona dies, aliud bonum diei; cum illa significet diem lætam, serenam, & tranquillam; bonum verò diei ostendat

commodum illud, seu lucrum, quod ex diei progressu percipitur. Itidem aliud est administratio bona, aliud bonum administrationis. Nam administratio bona est, quæ geritur à magistratu cum iustitia, affabilitate, religione, & sapientia; at bonum administrationis est pax, annonæ abundantia, securitas, legum custodia, & disciplina.

SIC igitur & bona Senectus dicetur more Philosophi, quæ diuturna, prospera, valida, ac optatis rebus feliciter affluit. Bonum verò Senectutis erit, quod ex Senectute tanquam messis colligitur, cum Senex fructus edit sapientiæ, moderationis, probitatis, religionis, & aliarum virtutum.

Quare in aliquibus Senibus interdum est vtrumque Bonum reperire; nempè quia ad tardam peruenientes Senectutem, viribus corporis, & externis commodis vigent, & simul mente, consilio, ac prudentia excellunt.

Alij in matura illa ætate vtroque Bono destituuntur, cum nec corporis, nec animi viribus valeant.

In nonnullis aliquando deprehenditur Bona Senectus, sed non Bonum Senectutis; veluti ijs contingit, qui cum bonis corporis, & externis abundent, à virtutibus tamen longè absunt, nec Seniles mores proferunt.

In alijs denique Senectus deprehenditur haud bona, quippè quæ est infirma, atque inops, fulget tamen Bonum Senectutis, sicuti de multis viris Sanctis legitur, qui grandæui ætate in summa egestate, & corporis debilitate, eam tamen animi hilaritatem, sapientiam, ac religionem retinuerunt, vt ad eos alij in suis angustijs, & afflictionibus recreationis, consilijque causa confugerent.

HAEC nos, quantum videmus, ita inter sese distinguenda existimaremus. Cæterum nō ignoramus, inueniri viros non vulgares, qui omni discrimine sublato inter Bonam Senectutem, & Bonū Senectutis, vnico nomine Bonæ Senectutis censent non solùm bona corporis, atque externa, sed etiam quæ mentis sunt, ac prudentiæ contineri; adducti aliquot sacræ scripturæ locis, in quibus Bona tantum Senectus, & non Bonum Senectutis nominatur [a]; & præsertim ex loco Genesis, quo legitur [b]: *Fuerunt dies vitæ Abrahæ centum Septuaginta quinque anni, & deficiens mortuus est in Senectute Bona, prouectæque*

[a] *Genes. c. 15. 1. Paralip. c. 29. Iudic. c. 8. Tobiæ. cap. 14*

[b] *Genes. 25.*

que ætatis, & plenus dierum.

Quibus ex verbis colligunt, tria Senectutem Abrahæ maximè insignem, & beatam reddidisse. Primum ad vitæ longitudinem attinet, cum dicatur prouectæ fuisse ætatis. Secundum ad actiones vitæ illius, qui plenus dierum, idest bonorum operum copia viguerit. Tertium ad modum decedendi, qui deficiens mortuus fuerit, quasi naturali dissolutione, cum magna lenitate, & facilitate: & hæc omnia aiunt verbis illis contineri, *in Bona Senectute*; ita vt Bona Senectus illa appelletur, quæ ista simul comprehendit.

Cui quidem expositioni, tametsi ob illorum, qui hæc tradiderunt, eruditionem, & dignitatem, nostri non sit consilij vllatenus detrahere; Quia tamen argumentum, in quo versamur, eiusmodi est, vt nisi hæc accuratius explicentur, magnam possent nostræ tractationi difficultatem afferre: ideo nonnulla hic necessario subijcienda esse duximus; quæ lectori maturius consideranda proponimus.

PRIMVM illud in vniuersum est, hoc nomen Bona Senectus, quæ *εὐγηρία*, dicitur, diuerso sensu à græcis solere accipi [a], nempe vt bona tantum corporis & externa, non autem quæ bona sunt animi, propria sua significatione comprehendat. Et quamuis sacra Biblia ex septuaginta Græcorum interpretatione non vtantur hoc nomine *εὐγηρία*, sed dicãt modo illum mortuũ esse ἐν γήρᾳ καλῷ [b], modo decessisse ἐν πολιᾷ ἀγαθῇ [c], modo dicãt ἐγήρασεν ἐντίμως [d]. Attamen quia bonæ Senectutis vocabulum, quo apud latinos vtimur, commune est omnibus illis loquendi modis, quæ idem ferè sonant; & vulgata latina lectio in sacris literis semper reddit vocabulum Bonæ Senectutis cunctis ijs locis; sicuti cum apud Græcos auctores reperitur verbum *εὐγηρία*, interpretes vertunt Bonam Senectutem; propterea cum nos agamus in præsenti, quid bonæ Senectutis nomine propriè contineatur; existimamus superiorem illam explicationem, qua insinuari videtur, hoc nomine bonæ Senectutis, in vniuersum, & ex propria significatione tria illa bona comprehendi, accuratiore aliqua animaduersione indigere.

a *Arist. 1. Rhetor. cap. 5.*

b *Genes. 15. & 25.*

c *Iudicum c. 8.*

d *Tobiæ 14.*

Se-

a Ecclesi.c.49. & 50.
b Ad Heb.c. 11.

SECVNDVM est, quod cum plurimi viri sancti, & Deo grati veterum illorum temporum à Salomone[a], & ab Apostolo[b] memorentur; mirum videri potest in sola Abrahæ Senectute tres qualitates numerari, quæ alijs in locis non tradu ntur; & præterea hoc ipsum nomen bonæ Senectutis non nisi tribus, aut quatuor illorum temporum viris tribui, videlicet Abrahæ, Dauidi, Gedeoni, & Soceris Tobiæ, cum tamen plurimi alij extiterint longioris vitæ, & plenioribus fortasse operibus cumulati.

TERTIVM est, quod cum in lege noua nuspiam hoc verbum Bonæ Senectutis reperiatur, non videtur ita generaliter pro regula constitui posse, eam tantum bonam Senectutem esse appellandam, quæ tribus his rebus constet; quoniam hoc pacto bona Senectus numquam, aut perraro ad Christianos pertineret, quod maxime considerandum est.

QVAPROPTER, vt sensum nostrum qualemcumque aperiamus, interimq; Rabbinorum varias de his interpretationes à vulgata lectione alienas omittamus (non quidem eas aut damnantes, aut negligentes; sed quòd rei nostræ non ita seruiant, ac ne longius vagari, atque à proposito discedere compellamur) hoc vnum satis probabiliter censeri posse arbitramur, nomen bonæ Senectutis aliter apud Gentiles, aliter in lege veteri, aliter in lege noua sumptum fuisse. Nam hoc nomen, quod apud Græcos εὐγηρία dicitur, videntur gentiles eo potius sensu ex propria verborum vi accepisse, vt scilicet bona tantum corporis, & externa in eo includerent: non quidem vt inde bona animi omnino excluderent, aut quod ista ad eam, quam ipsi vocant felicitatem aliqua ex parte non attinerent, sed quod propria vocabuli significatione ea non necessaria esse intelligerent.

In lege autem veteri consentaneum satis est, hoc nomine tria illa bona integrè comprehensa fuisse, quæ supra tradita sunt, cum loqueremur de Abraham, & alijs illis sanctis Patribus, quibus hoc nomen bonæ Senectutis tribuitur. Nam in ijs præter corporis incolumitatem, ac opes externas, ea etiam potissimum adfuisse, quæ ad iustitiam, & vitæ probitatem pertinent, non est dubitandum. Nec mirum videatur in bona Senectute veterum illorum Sanctorum Pa-

trum

trum longæuam vitam adeo memoratam fuiſſe, quod in noua lege nuſquam fortaſſe reperitur.

Nam cum eo tempore nondum ianuæ cæli fidelibus apertæ eſſent, ſed Chriſti Redemptoris aduentus, ac beata ſpes per Crucis trophæum expectaretur; ſanctis illis patribus pie, & iuſte viuentibus, bona potius temporalia,& commoda externa promittebantur. Et inter cætera genus quoddam præmij, & felicitatis erat, vt diu viuerent in mundo, & longam ſuper terram protraherent Senectutem; ac pleni dierum, & bonorum operum, cum tranquillitate, & ſine vllo ferè doloris ſenſu deficientes hinc tranſmigrarent; poſteaque exacta hac vita in limbum Patrum tranſirent, ibi permanſuri, donec mediator Chriſtus Dominus æternas beatitudinis fores reſeraret.

Idcirco in veteri lege,non ſæpe, & non ita clare & explicite, prout in lege euangelica Regnum cœlorum, aut æternam beatitudinem memorari videmus, vt Sacri Doctores adnotarunt [a]; ſed potius ac frequentius bona temporalia, filiorum ſucceſſiones, inimicorum victoriæ, & commoda huius ſæculi illis proponebantur: inter quæ bona Senectus præcipue numerabatur, quæ quidem Abrahæ primum tanquam patri credentium diſtincte magis, quàm alijs omnibus promiſſa fuit [b]; ſed deinde cæteris etiam Sanctis Patribus conceſſa eſt, quorum aliquot nomina licet non ſingulorum omnium, qui ea potiti ſunt, cum id neceſſe non eſſet, memorantur.

a Epiſt. 129. ad Dardanum. S. Chryſoſt. homilia 23. in S. Ioannem: S. Aug. lib. 19. contra Fauſtum. cap. vlt.

b Gen. 15. & 25

In nouo autem teſtamento poſtquam lux vera effulſit, & cæleſtis ianua fidelibus fuit patefacta; cum hodie fidelibus Chriſtianis viuere Chriſtus ſit, & mori lucrum; & beati dicantur, qui in Domino moriuntur; hiſque alia quodammodo vitæ Euangelicæ ratio expreſſius ſit propoſita, alia expectatio eos maneat, alia vota, aliæ ſolicitudines, aliæ voluptates ab ijs propinquius exoptentur;

ideo

ideo bonæ Senectutis nomen nullo fere loco, in lege noua pronuntiari ſolet: extat tamen Senectutis fructus, & maturæ illius ætatis meſſis, quod nos Bonum Senectutis dicimus, frequenter ibidem repetitus, & celebratus; quippe qui totus in Dei timore, integritate, ac prudentia conſiſtit; vnde in cœlum aditus paratur, iuxta illud, *Quia in pauca fuiſti fidelis, intra in gaudium Domini tui.*

Ex quibus concludimus, bonam Senectutem vtcumque antiquis temporibus accepta fuerit, hodie hoc aureo Chriſtianæ legis ſæculo, ad quod potiſſimum tractatio noſtra pertinet, aliter conſiderandam eſſe; & Bonum Senectutis longe diuerſum quid eſſe à bona Senectute, illudque votis omnibus appetendum, ac procurandum; hanc autem etſi non omnino deſpiciendam, non tamen magnifaciendam; nec Chriſtianam Senectutem, ſeu euangelicam in eo præcellere, quòd bona ſit; ſed magis in hoc, quod Bono ſit coniuncta, ſeu quod Bono fruatur; quandoquidem illius præſtantia, & dignitas non à corporis incolumitate, aut opibus, aut externis alijs commodis pendet; ſed ab interiore animi conſtantia, atque innocentia, quæ Deo nos gratos efficit, proficiſcitur, quod nos proprie Bonum Senectutis vocamus.

Et ideo vnde olim veteres multi bonam Senectutem eliciebant, quod longæua, quod abundans, quod tranquilla etiam in ipſo exitu eſſet; conſtat ex ſacro Euangelio nihil ferè cum Bono Senectutis habere commune; & propterea non multum Chriſtianis hominibus iſta congruere, quos de Bono Senectutis magis, quàm de Bona Senectute ſolicitos eſſe decet. Et idcirco ea pariter, quæ odioſam Senectutem olim reddere cenſebantur, ita vt quod Cato refert, ſe onus Ethna grauius ſuſtinere dicerent; aut quod olim ipſe aſſerebat, in ſumma inopia senectutem leuem eſſe non poſſe, ne ſapienti quidem; manifeſtum eſt hodie chriſtianis hominibus nullum negocium

exhi-

exhibere, qui commoda omnia huius ſeculi pro nihilo habentes, vt Chriſtum lucrifaciant, nihili fere æſtimant quo mortis genere, quo loco, aut tempore, aut ſtatus ſui conditione hinc exeant, dummodo in Dei gratia dies ſuos claudant, memores dictum illis à Domino ſuo fuiſſe: *Poſui vos, vt eatis, & fructum afferatis*; & ideo quicumque vitæ curſus ſibi rite fuerit delatus, adeo prompte, ac auide ab ijs ſuſcipitur; vt per arma iuſtitiæ, vt ait Apoſtolus, à dextris, & à ſiniſtris, per infamiam, & bonam famam, per ignobilitatem, & gloriam, in ieiunijs, vigilijs, laboribus, & tribulationibus incedentes, tunc maxime exultent, cum ſe Domino ſuo ſeruire agnoſcunt: Quod quidem tot Apoſtolorum, & martyrum exempla teſtantur; qui flagella, tormenta, ignes, & gladios ad manifeſtandam magis Dei gloriam in ipſo etiam iuuentutis flore ſitienter expetere ſoliti fuerunt, nedum vt longæuam hic vitam producere in magno pretio habuerint.

Vnde conſtat eam quæ Bona dicitur Senectus, cum varijs eripi poſſit inſidijs, à ſeruis Dei non vltra quàm oportet æſtimandam: At verò in Bono Senectutis, quo inuiti ſpoliari nequeunt, & quod ad æterna bona nos perducit aſſiduo inſiſtendum, atque in eo fouendo omni conſtantia, atque alacritate perſeuerandum.

TERTIA DECLARATIO.

SED NE OBIECTIO illa, in ipſo ſtatim limine mentem aliquorum offendat, quæ ætatem non Senilem, ſed conſtantem, quæ media appellatur, optimam habendam eſſe ait; quoniam tunc homo integras vires animi, & corporis habeat, totaque membrorum ſtructura ſit firma, & ex omni parte perfecta, vigeatque intelligentia, ac mentis robore, quod etiam à philoſophis indicatum eſt [a]. Contra verò Senectus, multa ſecum in-

SENILEM ÆTATEM MEDIÆ PRÆFERENDAM.

a *Ariſt. lib. 7. Polit. & Rhet. lib. 2. c. 14.*

com-

commoda afferat, tum corporis, tum animi, pro vt de se ipso Seneca testatur dicens[a]: *Cum multa iam mihi ex me desideranda Senectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetauerit, neruorum firmitatem fatigauerit: inter ea, quæ retuli, memoria est; res ex omnibus partibus animi maxime delicata, & fragilis, in quam primum Senectus incurrit. Hanc aliquando in me floruisse, vt non tantum ad vsum sufficeret, sed in miraculum vsque procederet, non nego; nam duo millia nominum recitata, &c. Nunc autem & ætate quassata, & longa desidia, quæ iuuenilem quoque animum dissoluit, eo perducta est, vt etiam si possit aliquid præstare, tamen promittere non possit.*

a *Senec. lib. 1. controuers.*

Quibus quidem alia multa huius ætatis detrimenta adiungi possunt, aliàs à nobis relata; quibus multi carere, Senes verò laborare solent.

HIS vt respondeamus; illud à nobis, licet aliàs significatum, nunc repetendum est; Bonum Senectutis, de quo agimus, dupliciter in præsenti considerari.

Primum; quod Senectus superioribus alijs ætatibus comparata, longe paucioribus vitijs, ac inquinamentis attingi solet, quàm superiores aliæ omnes ætates[b].

b *Sup. in 2. par. pag. 62.*

Secundum; quod pluribus ea subsidijs, ac virtutum fructibus affluit ad bona opera exercenda (paribus omnibus constitutis) quàm reliquæ ætates præstare soleant; & hoc est, quod communi nomine Bonum Senectutis appellamus[c].

c *Sup. in 2. par. pag. 25. 56.*

VNDE, non negamus, veteres auctores multos extitisse, qui cum de Republica, de Magistratibus, ac Ciuium muneribus scriberent, atque hominem considerarent, pro vt aptus est soboli procreandæ, ciuili societati, ac publicis, priuatisque negocijs gerendis, eum donec validis est viribus, pluris quàm in effœta iam ætate faciendum esse censuerunt[d].

d *Refert. Iauel. de long. & breuit. uit. c. 4*

Pariter quoque & medicos, qui hominem, quod ad mem-

membra attinet, & naturales quaſdam corporis facultates præcipuè ſpectarunt; atque in recto, & congruente humorum temperamento contemplando, morbiſque depellendis verſati ſunt, idem ferè ſenſiſſe videmus; vt ſcilicet illam ætatem cæteris perfectiorem iudicauerint, qua homo viribus corporis maxime valeat, ſanuſque ſit, & robuſtus ad ea munia, quæ illorum ars potiſſimum reſpicit, obeunda.

Quod quidem ab inſtituto noſtro diuerſum eſt, quo hominem ratione præditum (quæ pars eſt hominis potiſſima) atque ad æterna dona percipienda genitum intuemur; ad quorum curſum feliciter ineundum, atque ad præmia immortalia obtinenda, Senilem ætatem reliquis longe aptiorem eſſe affirmamus.

Nam quod ad ſpiritualis ſalutis pericula, ac vitia declinanda pertinet, clarum eſſe cenſemus, ſuperiores omnes ætates, & hanc ipſam, quæ media vocatur, maximis, grauiſſimiſque perturbationibus, vt ait Cicero[a], vexari; ambitu, & honorum contentionibus exagitari; inuidia tabeſcere, nec à libidinis facibus eſſe immunem: tantumque abeſſe, vt tunc ratio ſit perfecta, vt ea maxime ætate lumen illius turbidis motibus huc illuc iactetur.

[a] *Cicer. in lib. de conſol. poſt princip.*

Contra vero, quemadmodum ſol reliquarum ſtellarum dux eſt, & princeps, illaſque moderatur, & illuſtrat; ita in Senectute ratio, repreſſo cupiditatum ardore, reliquarum partium animæ obtinet Principatum, tuncque maxime appetitum temperat, ac continet in officio.

Hincque inferimus, quod ad virtutum præſidia ſpectat, non eſſe tribuendam Senectuti abſolutam quandam perfectionem, ſed cum alijs ætatibus collatam, longo illis interuallo præſtare; nam tametſi media ætas in

memoria, intelligentia, apprehendendi vi, atque acrimonia quadam, aliquando Senectutem superare videtur, quod & interdum adolescentia facit; tamen omnibus simul ijs præsidijs, quæ Senectuti, & alijs prosunt ætatibus, inter se collatis; facile liquere potest, omnes ætates sine vlla dubitatione Senectuti concedere: quod maxime ex illis quinque articulis deprehendi potest, supra [a] à nobis firmatis, & ex alijs Senij fructibus paulo post recensendis, qui cæteris ætatibus non æque conueniunt, apertius colligetur.

a In 2. par. pag. 63. & seqq.

ADOLESCENTIA ET MEDIA ÆTAS CVM SENECTVTE NON CONFERENDA.

QVOD SI quis replicaret; in adolescentia etiam, & media ætate moderationem aliquando fulgere, tuncque etiam præstantiorem videri, quàm in Senectute; propterea quod modestia in Senectute non valde commendanda, sed in iuuentute potius sit admiranda. Nam sicuti in medijs procellis, & fluctibus maris enitet gubernatoris industria, si nauem seruet, & in portum dirigat: vtque aurum verum in fornace magis probatur, ac ab adulterino dignoscitur: Sic præstantior apparet virtus iuuenis, & viri, quàm Senis; si perturbationes, quibus ea ætas cumulata est, moderetur, ac vincat. *Qui enim non est tentatus* (ait scriptura [b]) *quid scit?* Et infra: *Qui non est expertus, pauca recognoscit.*

b Eccl. 34.

RESPONDETVR, Theologorum esse communem sententiam, rationem virtutis magis consistere in bono, quàm in difficili [c]: Hincque aiunt, si quis ex habitu operetur cum delectatione, & promptitudine, & facilitate; hunc vtique si præclaram rem aggreditur, & absoluit, maiori dignum esse laude, quàm eum, qui plus temporis, ac laboris, ob imbecillitatem in eadem re impendit; rerum siquidem præstantia ex operis ipsius ma-

c S. Thom. 1. par. q. 95. art. 4. & 2. 2. q. 27. ar. 8. ad 3. Medin. in p. 2. q. 47. art. 4.

magnitudine, & ex propria quadam illius vi, non ex alijs rebus extrinsecus adsumptis, regulariter consideratur [a]: *Sic* in Senectute, quamuis minora, quàm in iuuentute videantur se offerre impedimenta, eo quod matura ætas reluctantes sensus magna ex parte iam compressit: attamen quoniam opera illa, quæ rationi magis sunt consentanea, solet Senectus frequentius, & congruentius exequi, idcirco in Bono iuuentutem antecedit. Nam quamuis etiam aliæ ætates ante aduentum Senectutis multa viderint, audierint, legerint, ac consuetudine ipsa perspexerint; certum est tamen, non ita plene hæc ab eis cognita, & probata fuisse, sicuti in Senectute illis postea accidit.

[a] S.Thō. 2.2. q.122.art.12. et q.137.ar.1

QVARTA DECLARATIO.

LANGVOREM ET INFIRMITATES AD VIRTVTEM *SÆPE* CONFERRE.

RVRSVS, si quis alia ratione contenderet, non tantum mediam ætatem, sed etiam iuuentutem Senectuti facile præstare, non quia istæ ætates prudentia, experientia, atque rationis lumine Senio naturaliter non concedant; sed quia cum Bonum Senectutis præcipuè ex vsu rationis exurgere affirmauerimus; & ratio quo maiorem acuminis vim, & industriæ exercendæ campum habet, eo magis effloreſcat, ac virtutum segetem pariat vberiorem: Propterea dicat aliquis, statum Senectutis non ita ad varia officiorum munia obeunda aptum esse, sicuti superiores sunt ætates; quandoquidem Senex annis iam confectus, domi frequenter delitescit, ac in cubiculo, & lecto ab aliorum commercio, publicaque multitudine seiunctus, vitam ferè inertem, atque otiosam traducit, procul à negocijs, à tumultibus, ac ciuium dissidijs, atque alijs humanæ vi-

tæ procellis, ſibi ferè vni quod ſupereſt modicum temporis viuens.

Contra vero, tum adoleſcentes, tum viri, dummodo ſpiritu aliquo vigeant, raro quieſcere deprehenduntur; ſed modo vaſtiſſima maris ſpatia tranſmittunt, modo alpes tranſcendunt, remotiſſimas modo penetrant prouincias, nullum vel in bello periculum, vel in pace laborem pro publica ſalute, atque ciuium incolumitate recuſant.

Quod vitæ genus tanquam Chriſtianæ diſciplinæ congruentius cenſeri ſolet, quæ ſeruos Dei per vexationes, anguſtias, pericula, calamitates, afflictiones, atque aduerſos rerum turbines, tanquam media, & inſtrumenta ad ſummum bonum adipiſcendum, fortiter incedere monet; exemplo Apoſtolorum, ac ſanctorum martyrum, qui labores, certamina, atque aduerſitates lætiſſimo corde exceperunt, ac magnum ſe in ijs lucrum feciſſe, ipſa etiam ſanguinis effuſione teſtati ſunt.

AD HAEC, vt apte reſpondeamus, illud primum præfari oportet, in diiudicandis humanæ vitæ incommodis, calamitatibus, atque afflictionibus, duas quodammodo extremas opiniones reperiri.

Altera eſt eorum, qui difficultates, & anguſtias plus æquo faſtidientes, & laborum impatientes, cum vident tribulationes publice, ſeu priuatim immitti, anxie conqueruntur, aduerſa omnia accuſant, & infirmitates, damna, atque ærumnas omnes grauiter abhorrent; ſecum tacitè ingemiſcentes, clementiſſimum Deum non hæc ab humani generis imbecillitate abſtuliſſe.

Verum præter multa ſacrarum literarum teſtimonia, quæ docent, optimum eſſe his tentationibus exerceri,

atque

atque per multas tribulationes oportere nos ingredi in regnum Dei; non vident isti, si saluti humanæ conduxisset, hæc omnia damna, infirmitates, vexationes, mœrores, ac ingrauescentis etiam ætatis iniurias absolute è medio tolli, atque ab homine auferri; facile id fuisset Redemptori nostro per meritum illius passionis, ac Baptismi sacramentum præstare; cuius tamen contrarium factum fuisse sacri Doctores declarant, magno humanæ naturæ beneficio, cui fomes, ac concupiscentia relicta fuit ad agonem, vt ait Sanctus Augustinus [a]; & vt ex infirmitate, & corporis imbecillitate, frequens nobis occasio ad virtutem excolendam se offerret.

[a] *Lib. 2. de peccat remiss. cap. 4. & in Concil. Trid. sess. 5. can. 5. & seq.*

ALTERA illorum est opinio, qui quo frequentius homines morbis, penuria, calamitatibusque obsidentur, & cumulantur, eo præclarius cum ijs agi putant; neque vident, quod si hominum fragilitati hoc satius esset, non vtique sancta Mater Ecclesia tot preces, & missarum sacrificia pro tribulatis, pro infirmis, pro afflictis, & captiuis, pro bello vexatis, pro mœrentibus, & desolatis instituisset, ad communes, priuatasque clades auertendas; pro quibus & orationes, diuina officia, eleemosinas, peregrinationes, aliaque suffragia in mores induxit.

Quapropter, cum hæ omnes ærumnæ, & miseriæ olim nobis in pœnam præuaricationis nostræ constitutæ, & in exercitationem, ac satisfactionem culpæ fuerint conuersæ; docemur de ijs circumspectè, & moderate admodum sentire: cum Deus omnipotens, vt scribit Sanctus Gregorius, non pascatur hominum cruciatibus; sed sicut medicus pharmacum ægroto amarum præbet, non quia amaritudine illa delectetur; sed quoniam per eam videt, ægroto sanitatem tutius restituendam:

dam: Sic Deus nobis consulens, vult omnia ab eo collata, à nobis ad maiorem diuinæ suæ legis obseruationem, proindeque ad certiorem salutis nostræ prouentum, adhiberi.

ADVERSA HVMANÆ VITÆ NEC BONA NEC MALA: SED EX FINE IVDICANDA.

ITAQVE, quæ aduersa, & tristia vulgo censentur, veluti est infirmitas, egestas, carorum amissio, exilium, aliaque huiusmodi, lex Christiana nec bona, nec mala proprie esset censet, sed media potius, & adiaphora iudicat, hoc est quæ interdum vtilia, interdum noxia saluti nostræ euadant, habita ratione non ad opus ipsum absolute (vt aiunt) & secundum se, sed ad causam, ac finem, propter quem hæc ab homine suscepta fuerunt. Vnde celebre illud Sancti Cypriani dictum: *Martyrium non pœna facit, sed causa.*

Quare, vt ad id quod superius obijciebatur respondeamus; cum iam probatum fuerit, Senectutem naturaliter, ac vi propria alijs ætatibus excellere, cum in ea ratio, consilium, & experientia dominetur; addiderimus etiam, huiusmodi Senectutem aliquando cum viribus corporis, quatenus illa fert ætas, coniunctam esse; aliquando etiam membrorum vsu tantum, sed non mentis integritate destitui, quo tempore magna etiam potest emolumenta afferre.

Idcirco, cum de Senectute loquimur, eique plurimum deferimus, de ea sentimus, quæ vsum rationis, consilium, ac auctoritatem, quo plenius potest, quocunque modo ad Dei gloriam, aliorumque vtilitatem exercet; atque inertiam, & otium odit, sed semper aliquid dignum animo versat, & molitur: cum sciamus etiam iacentes in lecto agere multa posse, quæ licet in exteriorem non transeant materiam; quia tamen manent in ipso agente, vt velle, intelligere, & sentire, perfectiones

sunt

sunt ipsius agentis[a]: & si ex charitate procedant, atque in cælestia tendant, plurimum apud Deum valent, & promerentur[b]. Imo quo Senex se ætate prouectiorem agnoscit, percipitque in se vnum cæterorum oculos acrius intendi, ac præclariora virtutis exempla à se, quàm à cæteris expectari, eo maiores sibi stimulos adhibitos esse intelligere debet, ad omnia quæ muneris sui sunt, non vulgariter, sed præ cæteris sapienter obeunda: memor quod olim Eleazarus vnus de primoribus scribarum, ætate venerandus, cui cum leges violare, & vitam tueri suaderetur; ille ætatis, ac Senectutis suæ eminentiam dignam, & ingenitæ nobilitatis canitiem cogitans, maluit se supplicio subijcere, dicens[c]: *Aetatis nostræ dignum non est fingere, cum uita breuiter excessurus, nihil indignum hac Senectute debeam committere*; ostendens scilicet ex prauis moribus Senectutem tanquam Sacerdotium inquinari, vnde vniuerso populo exemplum indecorum relinquatur.

a *Arist. 9. Metaph. c. 7. & S. Tho. 1. 2. q. 2. ar. 2. ad 3.*

b *S. Thom. 1. 2. q. 3. art. 2. ad 3. & qu. 31. art. 5. & q. 74. ar. 1.*

c *Lib. Machabæor. 2. c. 6.*

Quod igitur dicebatur, aliarum ætatum actiones multo plures, & digniores censeri posse; nos omittentes eas ob minorem rerum vsum, multis erratis sæpe non carere; respondemus non absimile id videri, quod Cato maior dicebat, absurdum esse, si quis nautas, & remiges eo quod illi malos scandant, alij per foros cursitent, alij sentinas exhauriant, gubernatori nauis velit anteponere, quod clauum tenens sedeat in puppi quietus, nec faciat ea quæ iuuenes, cum tamen multo maiora, & meliora faciat; non enim viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum, vt ille inquit, res magnæ geruntur, sed consilio, & auctoritate, & sententia.

QVINTA DECLARATIO.

DE SENIBVS QVI CORPORE POSSVNT LABORARE: ET DE IIS QVI A LANGVORE IMPEDIVNTVR.

QVID ERGO, dicat aliquis; nonne Senes, quo magis laborant, quo plus operantur, & frequentius se varijs negocijs exercent; eo maiori in pretio, & existimatione sunt habendi?

Respondemus, hoc nos nec omnino affirmare, nec prorsus negare, cum ex corporis constitutione, anteactæ vitæ consuetudine, regionis varietate, alijsque pluribus circunstantijs multa ex medicorum disciplina diligenter sint obseruanda. Non enim sicuti creditores solent à debitoribus, eorum nomina vsque ad quadrantem exigere; sic à senili ætate quicquid illius vires præstare possunt, vsque ad summum est reposcendum; cum fragilis hæc corporis materia, qua humana natura circumuenta est, remissionem aliquam, non solum in rebus ipsi naturæ necessarijs requirat; sed etiam à laboribus cessationem, ac laxamentum omnino expostulet, vt eo longior, & salubrior vitæ cursus protrahi possit. Quod eo magis in senili ætate affirmandum est, ad quam instaurandam, & muniendam auxilia multa, & oblectamenta etiam opportune sunt indulgenda: Nam vt aiunt sapientes, genus est quoddam ocij opportune suscepti, quod laude sua non caret; quo scilicet virtus non euanescit, sed recreatur: ideoque strenuis etiam viris interdum est appetendum, vt tempestiua laboris intermissione ad laborandum surgant vegetiores [a].

a Valer. max. lib. 8. cap. 8.

HINCQVE non defuerunt nostro etiam tempore viri clarissimi, & eruditissimi [b], nobisque non solum episcopali munere, sed etiam gradu Cardinalitio coniuncti, qui de recreanda Senectute ex Christiana discipli-

b Illustrissim. Augustin. Valer. Card. Veronen.

na

na varia ſubſidia, præclaraſque admodum ad id exercitationes protulerunt; vt ſicuti in magna multorum conuiuarum menſa ſolent diuerſa ciborum genera, ac multiplices epulæ apponi, vt omnium guſtui plenius ſatisfiat; imo agreſtiores quædam, ac rudiores dapes ſæpe inferuntur, quæ auidius, ac ſuauius appeti à nonnullis ſolent: Ita in Senectute honeſta curatum ab his fuit, ne varia deſint oblectamenta, è quibus quiſque ea, quæ ſuis ſtudijs, moribus, ac diſciplinis ſunt conſentanea, ſeligere poſſit.

Quod quidem mirum videri non debet, homines ſcilicet cum eadem inter ſe ſpecie conueniant, non æque tamen eiſdem rebus aut delectari, aut triſtari, prout cætera animantia, quæ ſunt vnius ſpeciei. Nam cum delectationes hominum non à ſola naturali inclinatione proueniant, quæ eſt determinata ad vnum; ſed partim è temperamento, partim ab aſſuetudine, & à moribus ipſis, qui pro libera arbitrij facultate multis modis variantur, prout motus in appetitu animali conſequitur apprehenſionem boni naturalis præſentis per ſenſum[a]; ideo multiplex hæc delectationis varietas inter homines reperitur. Imo videmus eundem hominem modo aliquam rem appetere, modo eandem auerſari, prout hoc, vel illo tempore eam ſibi magis, minuſue congruam eſſe ducit; ſicuti in ægrotis cernere eſt, qui cibum, & vinum abhorrent, quo incolumes maxime recreantur.

[a] S. Tho. 1. 2. q. 11. art. 1. ad 3. & q. 31. ar. 1. & q. 35. art. 1.

QVARE vt ad rem noſtram reuertamur; quo plura nobis ad Senectutem ſubleuandam ſubſidia ab eximia auctoris huius erudítiſſimi prudentia prodita fuerunt, eo maiores illi gratias habendas eſſe agnoſcimus; cum hæc, quæ recreationes, & laxamenta videntur, ad

maiorem proficiant operandi vim: nam, ut ait Philoso-
phus, *delectatio, & quies, non propter se quæritur in huma-
na uita, sed propter operationem* [a]. Vnde & Eutrapelia a
Theologis quoque fuit probata [b]. Et de se ipso S. Na-
zianzenus testatur his verbis [c]: *Locus porro, in quo spatia-
bar, maris ripa erat: soleo enim fere huiusmodi oblectamen-
tis labores dissoluere, ac relaxare; quandoquidem, nec perpe-
tuam contentionem neruus ferre potest, sed relaxare quan-
doque arcus cornua oportet; si quidem rursus intendendus
sit, ac non sagittario inutilis tum futurus, cum eo vtendum
erit.*

a Aristot. 10. Ethic. c. 6.

b S. Tho. 2. 2. q. 168. art 2.

c In orat. 28. in Maximum

Nunc igitur, vt id quod in huius quintæ declaratio-
nis initio fuit propositum, absoluamus: cum duplex in
Senectute sanitas considerari possit; altera, quæ viribus
corporis, & animi simul vigeat; altera, quæ ægro cor-
pore, mente tantum ac cognitione valeat: dubitandum
non videtur, si vnicuique optio detur, quam malint ex
his Senectutem, ad potiendum Bono, de quo agimus,
obtinere; æque omnes vtramque potius simul iunctam,
quàm alteram tantum amplexuros esse.

Idcircoque laudatur non tantum à medicis, sed à
Christianis alijs auctoribus; vt ingrauescente ætate
cum robur corporis iam minui incipit, Senes quamuis
ob declinantes annos nequeant pristinas, atq; integras
animi, & corporis vires recuperare; pro sua tamen pru-
dentia, & medicorum consilio curare debere, vt saltem
eam sanitatem, quæ Senis sanitas ab ijs appellatur [d];
aut illam, quam Deus eis largiorem donare dignabitur,
quoad eius fieri poterit, validiorem consequi studeant;
vt ita donec vita eis superstes erit, & publice, & priua-
tim sint fructuosiores.

d Galen. de sanit. tuen. lib. 6. cap. 2.

ATTAMEN, quia vt superius diximus, non po-
test in his perpetua regula constitui; recta ratio suade-

re videtur, vt hi qui Dei beneficio vtramque ſanitatem ſunt adepti, ſimul intelligant, eo magis ad plures, & ſalubriores operationes, donec illis vires ſuppetunt, obſtrictos eſſe: eos vero qui imbecillitate virium in lecto detinentur, non ideo animo concidere debere, quaſi minus, quàm reliqui, apud Deum lucrari valeant. Verum ſi charitatem, patientiam, liberalitatem, ſpiritusque feruorem adhibeant, certa exultent fiducia, ſe certaminum ſuorum immortalia à Deo præmia conſecuturos.

SEXTA DECLARATIO.

AN BONVM CVM MALO ALIQVANDO CONIVNGATVR.

POSTREMO, ſi diceretur, non poſſe cum bono ſimul malum coniungi; & ideo ſi bono Senectus potiretur, nequaquam tam multa alia triſtia, acerba, & moleſtiſſima, quæ quotidie Senectutem comitari videmus, poſſent cum ea concurrere.

Reſpondetur, ſimile hoc videri, quod olim apud Gentiles tam anxie quæſitum fuit: Cur bonis mala acciderent; quod Cotta apud Ciceronem, magna vehementia diſſeruit, hoc ſummopere admirans[a]; *Cur duo Scipiones fortiſsimos, & optimos viros in Hiſpania Pœnus oppreſsit? Cur Maximus extulit filium Conſularem? Cur Marcellum Annibal interemit? Cur Paulum Cannæ ſuſtulerunt? Cur Pœnorum crudelitati Reguli corpus eſt præbitum? Cur Africanum domeſtici parietes non texerunt?* & alia, quę apud eum eſt legere, ſubdentem: *Dies deficiat, ſi velim numerare, quibus bonis male euenerit; nec minus ſi commemorem, quibus improbis optime.*

[a] *Cic. de Nat. Deor. lib. 3.*

Qua de cauſa, cum varie præſertim apud eruditos iſta iactarentur, ſcripſit Seneca librum, De Prouidentia, ſiue, Quare bonis viris mala accidant, cum ſit proui-

dentia. Quo loco cum præclara multa, & ad religionis nostræ sensum proximè accedentia retulisset, ostendens viris bonis omnia in bonum verti; finem tamen illius disputationis absurda admodum, atque impia (non enim hoc prætermittere possumus) conclusit sententia, dicens, licere vnicuique, cum aduersis ferendis impar est, se ipsum eo dolore soluere. *Si pugnare*, inquit, *non vultis, licet fugere; nihil est facilius, quàm mori, & naturæ renuntiare; quicunque locus morti peruius est.*

VERVM hæc dicta impia ob vno illo errore profluxerunt, quod ignoratum ab eis fuit; quid verè bonum, aut malum dicendum esset, quod nos supra tractauimus. Nam Christiani cum non ad præsentem, sed ad futuram vitam se natos esse sciant (quoniam, vt ait Apostolus: *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus*) consilia sua omnia ad æterna præmia dirigunt; atque hunc vitæ cursum, tanquam breuem peregrinationem metiuntur, per quem ad cælestem patriam, in Dei obedientia manentes, sint peruenturi. Et ideo bona ea tantum vocauerunt, quæ Deo accepta sint futura, & cursum in cælum possint adiuuare. Mala verò, quæ probitati repugnant, atque à felicitate auertunt; ad huncque vnicum scopum omnia sua perpetuo deflectunt. Hincque cum sciant Deum nunquam auctorem esse talium malorum; sed quicquid ille homines in hoc sæculo quamuis durum, atque aduersum pati vult; ab eius clementissima manu in eos ad animæ vtilitatem, spiritus excitationem, carnis humiliationem, atque ad Deum conuersionem deriuari; idcirco minime illis prosternuntur, sed potius ad ea ex tribulationibus emolumẽta colligenda se conuertunt, quæ copiose à sacris Doct. recensentur [a].

[a] *S. Chrysost. hom. 5. ad pop. Antioch. S. Nazianz. in orat. de amore pauper. S. Aug. lib. 1. de Ciuit. Dei c. 8. & 9. Et ad Victor. de afflict. piorũ Epist. 122. Magister. sent. lib. 4. dist. 15.*

Nos

Nos igitur eodem ſenſu, quo ſancti Patres, Bonum accipientes; nempe illud quod ratione, conſilio, probitate, & moderatione conſtat, illudmet iure, ac merito Senili ętati deferendum cenſuimus; eo quod inter alios humanæ vitæ gradus, hæc annorum maturitas iſtud ſibi peculiare vindicat decus, & dignitatem, prout ex ſequentibus etiam clarius poterit liquere.

HIS ita explicitis, quæ Senectutis bonum ſatis maniſeſtè concludunt, nollemus quemquam fortè exiſtimare, hoc ipſum Senectutis bonum tanquam ſupernum rorem ſponte in canitiem defluere, quaſi naturale quoddam hoc donum ſit, quod ipſa ſecum Senectus affert, ita vt non alia egeat induſtria, non executione, aut ſolicitudine; ſed potius hoc Senectuti omni ſit commune, & tanquam priuilegium extremæ huius ætatis hominibus, veluti emeritis militibus, ſine exceptione debeatur.

AD BONVM SENECTVTIS NATVRALEM ÆTATEM NON SVFFICERE, SED ALIA REQVIRI.

Propterea cum ſecus id ſe habeat, & ad fruendum Senectutis bono, non ſatis ſit ad maturam ætatem vtcumque perueniſſe; ſed exemplo agri, cuius licet ferax ſolum exiſtat, neceſſe ſit tamen ad fructus edendos excoli, molliri, ſubigi, & ſparſo ſemine ad meſſem reddendam quodammodo excitari: Sic ad Bonum hoc aſſequendum, non ſatis eſt ingraueſcente ætate canos aduentaſſe, & ad Senij maturitatem validis ingenij viribus, & quandoque etiam corporis perueniſſe; niſi præterea contendat Senex hoc ipſum veluti naturale bonum, quod ei longæua ætas, ac conſilij maturitas defert, plurima exercitatione, ac vigilantia perfectius reddere.

Hoc igitur quibus medijs, ac rationibus obtinere valeamus, vt tandem hoc Senectutis bono, cum illius tem

pus aduenerit, potiamur; exponendum nobis nunc superest, sine quo aliàs inanis ferè, & inutilis hic labor noster redderetur. Ideo sicuti ad montium verticem contendentibus, vnde cæli salubritas, loci amœnitas, fructuumque vbertas prouenit, certæ solent esse, ac dispositæ semitæ, quibus eo perueniatur: Sic ad conscendendum Senectutis apicem, ac adipiscendum illius bonum, certi sunt gradus constituti, per quos mature est incedendum, vt vberes, multiplicesque fructus inde suo tempore colligantur.

OBSERVATIO TRIVM TEMPORVM AD SENECTVTIS BONVM OBTINENDVM.

CVM IGITVR aliàs Senectutem ad arboris exemplum effinxerimus; quæ altis radicibus innixa, excelsum emittit truncum, vnde ingentes expanduntur rami, ex quibus fœcundi, ac suauissimi fructus demum percipiuntur; nunc pariter eadem insistentes similitudine, dicimus, quemadmodum in arboribus, vt fructus ex ijs vberiores percipiantur, triplicis præsertim temporis statum obseruari: cum teneræ adhuc sunt: cum adultæ fructus edunt: & cum ad maturitatem eos perducunt: sic cum Bonum Senectutis sit tanquam partus quidam, siue fructus, qui ex Senij maturitate colligitur; tria pariter tempora, vt hac ætatis perfectione perfruamur, vigilanter admodum esse custodienda.

Nam quod ad arbores pertinet, quas frugiferas euadere cupimus; notum est vnde exordiendum.

Primo; vt radices illarum initio perfossa circum humo, opportune irrigentur, fimoque, ac pingui alimento roborentur.

Secundo; erumpentibus baccis, seu acerbioribus adhuc fructibus, ea omnia arceri solent, quæ maturitatem eorundem quo quomodo possent impedire; ita vt non solum ab immodica ventorum vi, à tempestatibus, à ferisque

risque custodiantur; sed etiam vt densa frondium opacitas, quæ solis radijs obsisteret, resecetur, & cætera, quæ fructuum pulchritudinem, suauitatem, atque vbertatem lædere possunt, auertantur.

Tertio; maturis fructibus, illud curari consueuit, ne frustra decidant, ne temere disijciantur, ne in prauos vsus absumantur, ne inutiliter marcescant; sed in quàm maximas fieri potest vtilitates, & commoda mortalium conuertantur.

Similiter quoque, vt Senectus fœcunda fructibus cumuletur, atq; hoc humanæ ætatis bonum longe, lateq; diffundatur, tria sigillatim erunt deinceps examinanda.

Primum ab adolescentia inchoandum; cum multum referat, vt Cato etiam dicebat, florentis illius ætatis fundamentis Senectutem fuisse constitutam.

Deinde; ad constantis ætatis tempus progrediendum, quod si vti oportet, & qua decet diligentia fuerit excultum; dubium non est, quin aduenienti Senectuti robur, ac præsidium sit allaturum.

Postremo; cum ad Senectutis limina fuerit peruentum, eo acriore opus erit vigilantia, ad multa elaboranda, alia præcauenda, alia amplectenda, alia declinanda, alia consilijs, actionibus, exemploque vitæ perficienda, vt talem omnino se præbeat Senex, qualem eum esse decet, qui breui, & expedito itinere ad cælestem patriam contendit.

DE ADOLESCENTIA INSTITVENDA.

MODO IGITVR, à minore ætate, siue adolescentia exordientes; dupliciter admonemur, debere hominem ab hoc initio, vitæ suæ cursum, vt decet, instituere, vt illius extremum, quod est Senectus, salutari fine absoluat. Nam siue Senium consideremus, tanquam grauissimum humanæ vitæ negocium, quo cætera om-

nia

nia terminantur, & quod extremam veluti manum præteritis omnibus actionibus imponit; siue etiam Senium metiamur, tanquam aduentantem peregrinationis nostræ metam, ad quam cæteræ ætates tum naturæ lege, tum communi quodam omnium voto referuntur; dubium non est, bene ab ætatis primordijs inchoandum, vt feliciter finis peragatur. Nam, vt S. Cypr. inquit[a]: *Sicut fructus non inuenitur in arbore, in qua flos prius non apparuerit: sic in Senectute honorem legitimum assequi non poterit, qui in adolescentia disciplinæ alicuius exercitatione non laborauit*; indigne enim transacta adolescentia, odiosam efficit Senectutem; & honeste acta superior ætas, fructus capit auctoritatis.

[a] S. Cypr. lib. de 12. abus. cap. 3.

Quapropter, quocunque modo Senectutem, de qua supra, sumamus; certum est, sicuti ad procreandos filios, oportet, vt antea concipiantur; nisi enim bene concepti fuerint, fit partus abortiuus: Sic ad bona opera suo tempore edenda, necessaria est præparatio, quæ quanto accuratior fuerit, & longius, & diutius repetita, eo maiorem fructum afferet. Nam vt causæ non solent effectus suos nisi in materia bene disposita producere[b]; sic Senectutem vt expectatos fructus pariat, debent multa præcedere, quibus hominis vita rebus veluti necessarijs sit instructa.

[b] S. Tho. 1. 2. q. 112. ar. 2. & 3.

ITAQVE quemadmodum illi, qui olim ex ludis Olympicis victoriam quærebant, multo ante in palestra ijs exercitationibus operam dabant, quas ad victoriam consequendam vtiles esse arbitrabantur; eodem modo in hac re non ludicra, qualis illa erat, sed magni ponderis, & momenti, à qua animæ salus pendet, consentaneum erit, homines iam ab adolescentia ita se exercere, vt bonum Senectutis deinceps consequi possint. Vt enim ij, qui torrentem, aut fossam saltu transcen

dere

dere conantur; aliquantisper retrocedentes, alacrius ſe impellunt, facileque in aliam tranſiliunt ripam: eodem modo homines ſcientes ſibi à Senectute ad cælum proxime tranſeundum eſſe; oportet longo interiecto ſpatio, nimirum iam inde ab adoleſcentia, ætatis curſum ita inſtituere, vt ad Bonum Senectutis deinceps peruenire valeant.

Et quemadmodum plantæ non ſtatim ad iuſtam magnitudinem perueniunt, ſed prius altas agunt radices; quibus innixæ eam proceritatem, quam illis natura conceſſit, paulatim conſequuntur; eodem modo Senectus nunquam, aut raro ad hunc bonitatis ſtatum, de quo in hac diſputatione loquimur, accedit; niſi eiuſdem boni fundamenta iecerit in iuuentute, & ſequentibus vitæ ſpatijs; vt illis innixa, ad eum contendat dignitatis gradum, qui illi ex præſcripto rationis debetur.

Quod cum præter cæteros vir eruditiſſimus, idemque nobis olim beneuolentia coniunctus, in præclaris commentarijs ſuis ſcriptum reliquerit, noluimus eius verba hoc loco prætermittere. Inquit enim [a]: *Nunquam Senex iuſtitiæ laudem retineret, niſi in iuuentute, in virtutis, & honeſtatis gloria viguiſſet; omnia ſiquidem in extrema ætate, ſiue bona, ſiue mala ad ſummum perueniunt; ita vt mali perditiſſimi in extrema Senecta fiant; boni tunc ſummam virtutis, atque iuſtitiæ maturitatem aſſequantur.*

a Oſorius to. 3 Commen. in parab. Salom. cap. 16.

HAEC autem omnia, cum ſatis per ſe nota eſſe videantur; quia tamen ad rem noſtram valde pertinent, & plurimum refert, hæc in hominum mores induci; præſertim quia ſolet magna adoleſcentium pars vulgari quadam, ac inani ſe excuſatione obtegere, cum dicat; nunc ſum iuuenis, & per adoleſcentiæ curſum incedo; cum Senium aduenerit, tunc Senectutis normam tenebo; & vitæ licentiam relinquens, totum me virtutibus

tradam. Cuius erroris non desunt illis veterum etiam aliquorum patrocinia dicentium [a]: *Detur aliquid ætati, sit adolescentia liberior, non omnia voluptatibus denegentur, non semper superet vera illa, & directa ratio; vincat aliquando cupiditas, voluptasque rationem.*

a Cic. pro Cælio.

Idcirco in eo potissimum elaborandum nobis est, vt praua hæc excusatio radicitus tollatur; ac plane omnibus patefiat, BONVM Senectutis à Bono aliarum ætatum, tanquam à priori radice, vt plurimum pullulare.

Quod vt euidentius liqueat, varias rationes atque auctoritates mox subijciemus, ad magnam vtilitatem indicandam, quæ ex adolescentia bene instituta, in Senium prouenire solet; vicissimque summum detrimentum, quod neglecta priore ætate, in reliquam vitam inuehi consueuit. Et demum, quæ fuerit sapientum omnium per vniuersa ferè sæcula, consentiens in hac re sententia.

AD SENECTVTIS BONVM ADOLESCENTIÆ DISCIPLINAM VALDE CONFERRE.

QVOD IGITVR ad primum attinet; veteres Iurisconsultos respondisse scimus, teneram illam ætatem cum sit informis, mollis, ac flexibilis, facile in quam velit homo partem, trahi posse, atque ad bonam vitæ rationem non magno cum labore perduci. Nam & Vlpianus Iurisconsultus mancipia, quæ rudia sunt, simpliciora esse, & ad ministeria aptiora, & dociliora esse tradidit [b]. Et Plutarcus ait: *Quemadmodum sigilla mollibus imprimuntur ceris, ita & doctrinæ in puerili anima insculpuntur, quoniam nouella illa ætas ad fingendum facilis est; ipsorum animo, dum mollis adhuc est, disciplinæ melius instillantur.*

b l. præcipiunt. de ædilit. edict.

Additque; nihil esse in rebus humanis, quod tanti æstimandum sit, quàm iuniorum disciplinam: affirmans opes, copias, genus, gloriam, honores, formam, sanitatem,

tatem, robur, & cætera, quæ in bonis numerantur, nulla ratione esse cum liberorum educatione comparanda. Ideoque curandum maxime esse bono parenti, vt eius filij cum lacte nutricis virtutem sugant, ac bonos mores ab incunabulis discant. Nam (vt ait sanctus Augustinus [a]) *magis cogita quomodo nutrias eos, qui nati sunt, quàm vt nascantur; non enim iam felicitas est habere filios, sed bonos habere*. Quod & innuit Ecclesiasticus illis verbis: *Quæ in iuuentute tua non congregasti, quomodo inuenies ea in Senectute?* Et sancti Patres Leo Primus, & alij in Decreto Gratiani relati [b], simili clericorum exemplo, *eos demum Sacerdotes sacris administrationibus idoneos censuerunt, quorum ætas omnis à puerilibus exordijs vsque ad perfectiores annos per disciplinæ Ecclesiasticæ stipendia cucurrisset, & vnicuique testimonium prior vita præberet.*

a S. August. in Psal. 127.

b Leo Primus Epist. 85. & c. miramur. 61. distinct.

Hinc sanctus Basilius [c] dictum illud Biantis Philosophi commendat, qui eunti filio ad Aegyptios, & percunctanti, quid ei maxime gratum foret: *Viaticum* (inquit) *Senectutis possidendo*; appellans videlicet virtutem, viaticum. Et sanctus Ambrosius Valentinianum Imperatorem summopere commendat, quod maxima fuit illius vitæ emendatio, in omni lubrico adolescentiæ tempore [d]. Et ex Gentilibus Plato pariter scripsit [e]: *In vnaquaque re maximum quid esse principium, præsertim iuueni, & tenero cuique*; exemplo agricolarum, *quos primum teneras plantas curare decet*. Et Aristoteles [f] ait: *Non parum refert, quemadmodum ab adolescentia consuescat aliquis; sed quàm plurimum, imo totum in eo consistit*. Vnde Propheta ait [g]: *Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua*. Et Salomon [h]: *Qui docet filium suum, laudabitur in illo, & in obitu suo non est contristatus; relinquit enim defensorem domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam.*

c S. Basil in lib. de lib. Gentil.

d S. Ambros. in obit. Valentin.

e Plato lib. 2. de Repub.

f Aristot. 2. Ethic. c. 1.

g Thren. 3.

h Eccl. 30.

PRAVOS ADOLESCENTIÆ MORES SENECTVTI PLVRIMVM OBESSE.

CONTRA vero; quamplurima mala licet agnoscere, ex inculta iuuentute deriuantia: cum enim adolescentia quodam naturæ impulsu in voluptates, & delitias sit propensa; nisi seueriore fræno comprimatur, non solum in morbos incidit, qui postea Senectuti maximas afferunt molestias; sed alia etiam vitia ventris, alia libidinis, alia crapulæ, & ebrietatis adiungit, vt vix postea Senectus dignitatem tueri possit. Imo quod miserabile est, ipsa Senectus incontinentis, & turpiter actæ adolescentiæ pœnas luit. Nã vt Cato dicebat [a]: *Defectio uirium senilium sæpius efficitur vitijs adolescentiæ, quàm Senectutis. Nam libidinosa, et intemperans adolescentia effœtum corpus tradit Senectuti*. Cumq; maturitas ætatis suo iure auctoritatem postulet [b]; tantum abest, vt hi Senes, qui superiorem ætatẽ in vitijs consumpserunt, auctoritatem habeant, vt ludibrio sæpè sint, & despectui omnibus, qui eos nouerunt. Vnde scriptum est [c]: *Equus indomitus euadet durus, & filius remissus euadet præceps*. Et rursus [d]: *Curua ceruicem in iuuentute, & tunde latera eius, dum infans est; ne fortè induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ*. Quod & Quintilianus tradidit dicens [e]: *Tum vel maximè ætas formanda est, cum simulandi nescia est, & præcipientibus facile cedit; frangas enim citius, quàm corrigas quæ in prauũ indurruerunt*. Et Vlpianus ait [f], trita & veterana mancipia difficile esse reformare, & ad mores suos formare. Quemadmodum enim facile est teneram plantam stirpitus euellere, altis tamen nixam radicibus non item: ita subpullulantia in primo ætatis flore vitia, minimo negocio abscinduntur; quæ tamen vbi radices altius fixerunt, & diuturna consuetudine firmata sunt, difficillimè eruuntur. Vnde Sanctus Hieronymus scripsit [g]: *Difficulter eraditur, quod rudes animi perbiberunt: La-*

a Apud Cicer. lib. de Senect.

b Cic. in orato.

c Eccles. 30.

d Eccles. 30.

e Quintil. lib. 1 cap. 3.

f l. præcipiunt. ff. de ædilic. Edicto.

g In Episto. ad Læt. de institut. filiæ.

narum

narum conchilia quis in pristinum candorem reuocet? recens testa diu & saporem retinet, & odorem, quo primum imbuta est. Græca narrat historia, Alexandrum potentissimum Regem, orbisque domitorem, & in moribus, & in incessu Leonidis pædagogi sui non potuisse carere vitijs, quibus adhuc paruulus fuit infectus. Et Sanctus Chrysostomus hanc parentum desidiam deplorans, qui magis de agro colendo, quàm de filio erudiendo soliciti sunt, inquit [a]: *Maior nobis possessionum cura est, quàm eorum, quorum illæ gratia comparantur, quod profectò absurdissimum, atque stolidissimum est. Exerceamus igitur ad virtutem, atque pietatem molles filiorum animos, cætera omnia secundo loco quæramus.* Senectutem quippe prosequitur vitium, quod cum ipsa ætate adoleuit. Vnde & Salomon [b]: *Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.* Nam tametsi multi (inspirante Diuina gratia) in Senectute auertuntur à vitijs adolescentiæ; frequentius tamen hoc contingere solet, vt mores, quos homo gignit in adolescentia, non eos mutet in Senectute. Et ideo idem Salomon non desinit sæpius, & varijs verbis parentes admonere, vt adolescentiæ filiorum inuigilent, dicens inter cætera [c]: *Ne corrideas filio tuo, neque condoleas: nam in nouissimo obtupescent dentes tui.*

a S. Chrysost. in 1. ad Timot. homil. 9.

b Prouerb. 22.

c Ecclesiast. 30

HAEC autem omnia sapientum quoque iudicio maxime semper probata fuisse, satis perspectum est. Nam qui de optima Republica gubernanda, de Regnis, nationibus, populisque administrandis, posteritati libros reliquerunt; quamuis diuersis sæculis, varijsque in orbe regionibus floruerint; vno tamen fere ore in hoc conspirasse videntur, ac summam præceptorum illorum hanc extitisse; vt à teneris inciperent homines moribus

ADOLESCENTIA EXCOLENDA VT BONVM PARIAT SENECTVTIS

bus imbui, si ad frugem aliquam essent peruenturi. Imo nullam commodiorem rationem sanandis moribus, & publicis necessitatibus subueniendi, hac vna inueniri posse consenserunt [a], quàm si pueri, & adolescentes rectè institui, & honestis disciplinis informari curarentur. Et inter cætera, vt iuuenes erudirentur linguam continere; iram subijcere; veritatem vbique proferre, cum mentiri seruile sit vitium; & quod maxime refert, mollitiem omnem, & indulgentiam fugare. Nam cum virtus circa difficilia opera versetur; qui à iuuentute sic educatur, vt laborem, & molestiam fugiat, & in delitijs nutriatur; is ad omnia præclara studia, quæ cum labore coniuncta sunt, ineptus efficitur.

a Plutar. de liber. instit.

Hoc Plato cum sæpè tradiderit, & magistratus huic disciplinæ præfecisset [b], addidit; nec magistratus ipsos vmquam bonos futuros, nisi à pueris essent bene educati. Aristoteles hoc ipsum adeo amplexus est, vt pictas tabulas, quæ obscœni aliquid continerent, seu lasciuas comœdias, aut imagines Deorum nudas, pueris omnino prohibendas esse tradiderit [c]. Xenophon etiam tum in pædia Cyri, tum in libro de Republica Lacedæmoniorum, idem adeo vbique inculcandum duxit; vt eos etiam, quos Pædonomos vocat, in hanc curam instituerit.

b Plato lib. 4. de Republ. & lib. 2. de leg.

c Arist. Polit. lib. 7. c. 17.

Philippum item Regem Macedonem notum est, nato sibi filio Alexandro ad Aristotelem scripsisse; non tantum lætari se, quod filium suscepisset, quàm quod eo tempore, quo Aristoteles tot virtutibus præstans, illum erudire posset, genitus fuisset [d].

d Aul. Gell. lib. 9. c. 3.

Sed præter alios, veterem hunc morem filios rectè educandi, ciuitatibus maxime necessarium, præclare tradidit Isocrates dicens [e]: *Non in lustris adolescentes aleam ludebant, nec versabantur apud tibicinas, aut*

e Isocr. orat. Areopag. suasor. 4.

in

in huiusmodi conuenticulis, in quibus nunc totos dies conterunt; sed ij studijs immorabantur, quibus erant destinati; & qui principem in illis locum tenebant, eos admirabantur, & sectabantur. forum autem ita fugiebant, vt si quando transire cogerentur, id magna cum verecundia, & modestia facere viderentur: Senioribus vero aduersari, aut maledicere, grauius esse putabant, quàm nunc parentes violare. Iam in caupona edere, aut bibere, nemo, ne frugi quidem seruus, audebat: grauitati, non scurrilitati studebant; et homines dicaces, & ad irridendum paratos, quos nunc facetos vocant, illi calamitosos iudicabant. Quod etiam à veteribus Romanis obseruatum fuisse accepimus, qui in conuiuijs egregia maiorum facta ad tibias canebant, quo ad ea imitanda iuuentutem alacriorem redderent; ex qua domestica disciplina scribit Valerius Maximus, Camillos, Scipiones, Fabricios, Marcellos, Fabios, & alia Imperij Romani lumina exorta fuisse[a]; cum ijdem præsentibus Senibus etiam ipso cœnæ tempore, parco admodũ, & modesto sermone vti solerent[b].

In quam curam, eo magis Sanctos Patres nostros incubuisse legimus, quo clarius, dictante eis Sancto spiritu, agnouerunt, ex moribus corruptis facile viam hæresibus aperiri; cum Apostolus Paulus testetur[c]: *Multos repellentes bonam conscientiam, naufragauisse circa fidem.* Et alibi ait[d]: *Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, errauerunt à fide.* Hinc Sanctus Basilius hoc argumento præclara multa complexus est[e]; obseruans Apostolum, cum vellet laudare Timotheum discipulum, dixisse inter cætera, quod ab infantia sacras literas nosset.

Sanctus etiam Hieronymus hanc institutionem tanti fecisse videtur, vt scribens ad Lætam de institutione filiæ, & ad Gaudentium de educatione Pacatulæ; ad multa,

a *Valer. Max. lib. 2. c. 1. n. 10. de iuuen. obser.*

b *Idem lib. 2. c. 1. tit. 9. de Senect. honor.*

c *1. ad Timot. cap. 1.*

d *1. ad Timot. cap. 6.*

e *S. Basil. in reg. latius disp. c. 15. & in reg. breu. q. 292.*

multa, quæ minutiora alioquin videri possent, pleno stylo descenderit.

OMITTIMVS hic conciliorum multorum decreta de institutione puerorum & adolescentum, edita ab Alexandro Tertio, Innocentio Tertio, Clemente Quinto, & alijs multis: ac denique in Concilio Tridentino, seminaria ad hanc sanctam disciplinam confirmandam, augendam, & propagandam, instituta.

Cuius rei magno id etiam argumento esse potest; quantum referat scilicet ad pietatem, & bonos mores assequendos, per hæc salutaria initia adolescentes deducere; quòd videmus Imperatores impios, & qui Christianam religionem funditus euellere conabantur; nihil aptius ad id moliendum excogitasse, quàm vt animos molles puerorum, nefaria librorum lectione subuerterent; sicuti de Maximino Imperatore legimus, qui vt testatur Eusebius Cæsariensis, teterrimum illum librum emitti curauit, inscriptum Acta Pilati; quo pueri, eò facilius à vera religione auerterentur [a]. Quod & præsenti sæculo ab aduersarijs nostris tentatum fuisse scimus, varijs libellis pestilentibus diuulgatis, quibus rudis ætas à fide, & moribus alienaretur.

[a] Euseb. histor. Eccles. lib. 9. c. 3

CVRA SOCIETATIS PATRVM IESVITARVM IN ADOLESC. INSTITVEN.

CVI TAMEN pernicioso exemplo non passa est Diuina clementia nos succumbere; cum præter summorum Pontificum, atque Episcoporum, & multorum Principum vigilantiam, & præter Regularium multorum disciplinam, ac scientiam, itemque Capitulorum, ac aliorum Ecclesiasticorum virorum industriam, & probitatem, excitauerit etiam temporibus nostris insignem Patrum Iesuitarum societatem auctore Patre Ignatio; qui inter multa præclara, & diuinitus illi afflata,

ad

ad Ecclesiasticam disciplinam muniendam, & dissemi-nandam præsidia [a]. Collegia etiam quamplurima nobilissima in præcipuis non solum Europæ prouincijs, sed etiam in remotis, proculque à nobis dissitis Indiæ, & aliorum locorum regionibus erexit: suffragante maxime Gregorio Decimotertio Bononiense sanctæ memoriæ; qui ad variarum nationum collegia, & seminaria instituenda, atque ad iuuentutem religione, moribus, & doctrina erudiendam, plurimum contulit. Quarum quidem piarum institutionum quantus sit fructus, & quàm late in dies magis prouehatur; quoniam neminem existimamus tam rudem esse, qui ignoret; ideo in eo enarrando, longius non progredimur.

a Relata à P. Ribadaniera, et à P. Maffæo in eius vita.

EXEMPLA MVLTORVM: QVORVM PROBA SENECTVS AB ADOLESCENTIA INCHOAVIT.

ACCEDVNT ad hæc, clarissimorum multorum virorum exempla, qui Senectam suam virtutibus, & auctoritate insigniri cupientes, non canitiem expectandam, sed ab ipsa adolescentia excolenda, sibi incipiendum esse statuerunt. Nam vt missos veteres illos faciamus, quos Cato in libro de Senectute commemorat, adiecta præclara illa sententia: *Non cani, non rugæ repente afferunt auctoritatem, sed honestè acta superior ætas; quæ fundamentis adolescentiæ constituta, fructus capit auctoritatis extremos*; alioquin subdit, Senes tanquam inexercitatos histriones in extremo actu corruere. Certe etiã plurimi Senes, de quibus in diuinis literis est mentio, vt Abraham, Isaac, Iacob, Moyses, & alij, hoc modo Senectutem bonam, & Senectutis bona consequuti sunt. Et nominatim de Tobia scriptum est [b], nihil eum puerile gessisse in opere, & cæpisse vsque initio timere Deum: Et de Moab dicitur [c]: *Fertilis Moab ab adolescentia sua, requieuit in fæcibus suis, nec est transfusus de vase in vas; idcirco permansit gustus eius in eo, & odor eius non*

b Iob. c. 1. & 2

c Hierem. 48.

est immutatus. Et, vt alia exempla non cumulemus, hoc certè minimè omittendum est, quod de beatissima matre Dei, quasi fundamentum omnium virtutum suarum adduci solet, quæ à iuuentute sua templi seruituti fuerit dicata. Quemadmodum enim (inquit Chrisostomus) *industrij agricolæ, primum semen in terram deponunt cupressi, aut aliarum arborum similium; deinde vbi conspexerint è semine factam arborem, non relinquunt in eadem terra, sed inde reuulsam plantulam, in aliud transferunt solum; vt terra in recens gremio suo exceptam illius radicem, puram, & integram uim suam proferat ad nouam educationem: ita Anna puerum præter spem præseminatum in illo utero à domo transtulit, & in templum transplantauit, ubi sunt perpetuæ fontium scatebræ, & irrigationes spirituales* [a].

a S. Chrysosto. homil. de Anna deque Samuelis educat.

Quibus adiungere liceret alios postea subsequutos viros memorabiles, vt sanctos Hieronymum, Basilium, Martinum, Nicolaum, Idelfonsum, Benedictum, Dominicum, Thomam Aquinatem, Petrum martyrem: præterea Pontifices Maximos, Damasum, Gregorium, Nicolaum, Innocentium: & deinde Reges excelsos, Carolum Magnum, Rupertum, Ludouicum Galliæ Regem, Alphonsum Neapolitanum, & alios quamplures in historijs satis celebres; qui ab adolescentia ita vitam instituerunt, vt iuuentuti modestæ, & temperatæ, Senectus ornatissima, & florentissima succederet.

Itaque quemadmodum in frugibus, spica fructum continet; sed hæc indiget radice, & culmo, alijsque adiumentis, sine quibus ipsa spica consistere nequit: eodem modo Senectus est sanè fructuosissima; sed vt fructus ferat vberrimos, necesse est, vt alijs ætatibus nitatur, & ab eisdem robur, & decus suscipiat. Vnde in Deuteronomio dicitur [b]: *Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & Senectus tua*.

b Deuter. 33.

SED

SED DICET quiſpiam; ſi Senectus præſidio indiget ſuperiorum ætatum, videlicet, adoleſcentiæ, & virilis; iam bonum quod habet, non erit proprium illius ætatis. Imo reſpondemus proprium eſſe Senectutis, quæ ſicut cæterarum ætatum eſt perfectio, implementum, & quaſi forma; ita harum quæcunque bona tanquam præuiæ diſpoſitiones, ad bonum Senectutis inducendum maxime inſeruiunt. Ipſa enim hominis ætas eſt velut totum quoddam, cuius partes licet diuiſæ ſint; ita tamen inter ſe cohærent, vt ſi non omnes, ſaltem aliquæ aliarum ope indigeant: hoc tamen non obſtat, quo minus ſingulæ certa habeant officia, ab alijs partibus ſeiuncta. BONVM SENECTVTIS NON TRIBVENDVM ADOLESCENTIÆ.

Quemadmodum enim in corpore humano ſine iecore, aut ſplene, nullo modo reliqua membra ſuis muneribus fungi poſſunt; hoc tamen non prohibet, quo minus vnaquæque pars proprium habeat munus à cæteris diſtinctum, & ſeparatum: propriumque eſt oculi videre, & pedis ambulare. Imo ſicut Bonum vnius partis communicatur alteri, quatenus inter ſeſe conueniunt in vno, & eodem toto, & quatenus altera alterius auxilio indiget; vnde bonum manus, efficitur bonum pedis. Eodem modo Senectus honeſta, & præſtans, de qua modo eſt ſermo, licet indigeat præſidio adoleſcentiæ, & conſtantis ætatis; non tamen propterea negare debemus, ipſi Senectuti aliquod Bonum proprie, & peculiariter conuenire; quamuis ſine aliarum ætatum auxilio, illud aut non poſſit, aut difficile conſequi valeat: adoleſcentia enim, & virilis ætas, ſunt veluti Senectutis miniſtræ, & quaſi antecedentes ancillæ, comparantque illi locum apud homines; vt ſimul atque ipſa Senectus aduenerit, ab omnibus honoretur, ip-

ſumque Senem omnes colant, & reuereantur. His igitur præſidijs reliquarum ætatum Senectus munita, mirum eſt, quantos vtilitatis fructus ſibi, & alijs pariat.

Nam vt omittam modo, quod ſupra dictum eſt, in Senectute magis, quàm in alijs ætatibus, mentis aciem, & prudentiam vigere; certum eſt, non ſolum his rebus, verum etiam omnium ferè artium, & ſcientiarum cognitione, in quibus operam Senes ponunt, (dummodo in eis à teneris annis, vt fieri ſolet, diligenter, & aſſidue ſe exercuerint, & dummodo ingenium, & cætera ſint paria) multum alijs præſtare. Cum enim Senes iam ab adoleſcentia in his verſati ſint; poſtea ad cognitionem, quam in adoleſcentia perceperunt, longus vſus, & experientia acceſſerit; quis dubitat, quin maiorem illarum rerum cognitionem ſint habituri, in quibus longius temporis ſpatium, curam, & diligentiam adhibuerunt?

QVAPROPTER, vt prior hæc pars, quæ ad excolendam adoleſcentiam pertinet, concludatur; haud dubium quidem eſt, quin ea quæ hactenus dicta ſunt, tot ſapientum virorum auctoritate munita, non debeant ab alijs quoque probari; & eos qui ad honoratam aſpirant Senectutem, in primis de adoleſcentiæ primordijs ſolicitos eſſe debere: Sicuti qui excelſum, diuque permanſurum ædificium cupit extruere, de ipſis in primis ſtabiliendis cogitat fundamentis; quæ & ſi humi iaceant, magnam tamen & tecto, & culmini afferunt ſoliditatem.

Attamen cogitantes, quàm lubrica ſit, & præceps ætas illa, voluptatis appetens, verum raro dignoſcens bonum, iudicij parum compos, & futuri temporis minime ſolicita, ſed præſentis etiam prodiga; & vt ait San-

Sanctus Basilius[a]: *Perquam leuis, & ad flagitia quæque apprimè mobilis, ceu sunt indomitæ, & effrænes concupiscentiæ, belluinæ, & immanes iræ, linguæ incontinentia, contumeliæ arrogantia, fastus ex animi elatione; reliquæ item affectiones iuuentuti vernaculæ, & coalumnæ, inuidiæ ob exuperantem alterius eminentiam, suspiciones propter contractam familiaritatem: examina enim innumerabilium vitiorum se agglomerant, & adiungunt iuuentuti.*

a S. Basil. in c. 3. Isaiæ.

Idcirco nollemus eos, qui hæc legerint, existimare sibi nimium dura, & insolita quædam proponi; aut quæ si necessaria sint ad Senectutis Bonum obtinendum, homines quodammodo terreant, ac viribus suis diffidere compellant; vnde totum hoc nostrum exornandæ Senectutis consilium, inane prorsus, & irritum reddatur.

NAM etsi non negamus, prouinciam hanc coercendi scilicet adolescentiæ cupiditates, & in eam bonos mores inserendi, non omnino leuem esse, nec cuicunque facile expositam; cum virtus (vt notum est) circa arduum & difficile versetur; & arcta sit via, quæ ducit ad vitam; & pauci sint, qui ingrediuntur eam.

Attamen non desunt etiam permulta & veterum, & recentiorum exempla, qui nullis opibus, gradibus, facultatibus, scientijsuè innixi; sed proprium vitæ statum sequentes, tametsi rudes, pauperes, & idiotæ, per hæc ætatum curricula honestè transierunt, ac Senectutis Bono, diuina adiuuante gratia, sunt perfruiti.

PRAVÆ ADOLESCENTIÆ MORES IN SENECTVTE CVRANDOS ESSE.

VERVM quando adeò frequens est hæc, & tam multorum miseria; vt videamus, libidines, commessationes, iracundias, ambitiones, aliaque flagitia in flore præsertim illo iuuenilis ætatis, captiuos ferè homines abducere, ac iugum eis imponere; quid dicemus? anne

ideo

ideo desperanda erit illis omnis honestæ Senectutis transigendæ fiducia, ac præsidijs cunctis renunciandum? minime verò.

Nam quod olim à Gentilibus philosophis, & medicis ad sanitatem animi, & virtutem recuperandam traditum accepimus; multo magis à Christianis viris adhibendum, & sperandum esse, nemo dubitabit. Illi in ægritudinibus corporis, quæ insanabiles quandoque videri solent; hominibus persuadere conati sunt [a], vt etiam si quinquagenarij essent, & se morbo omnino labefactatos putarent; adhuc tamen eorum corpus in melius restitui posse, non diffiderent, modo diligentiam, & salubria consilia adhiberent; ita vt si non integram, & perfectam valetudinem, roburque Herculis, aut Achillis eis liceret obtinere; alterius tamen validi, licet robore inferioris, vires assequi posse confiderent.

a Galen. lib. de dign. curandisq; anim. morb. c. 4.

Eodem prorsus pacto, quamuis propter corruptos superioris ætatis habitus, non speraret quis animum posse facile consequi sapientis; monuerunt tamen, nō debere eum desistere, etsi quinquagenarius esset, eam quam posset animi præstantiam, saltem in secundis, aut tertijs, aut etiam quartis obtinere. Hoc enim eiusmodi non esse, vt fieri non possit, si modo conari quis velit, & se ipsum exercere, & longiore tempore sui ipsius periculum facere.

Quod si hæc ab illis scripto tradita, & vsu probata fuerunt, qui nihil præter exiguum naturæ lumen, propriamque industriam adhibebant; cur Christianus, qui adolescentiæ suæ primordia minus recto ad salutarem Senectutem cursu est ingressus, non in viam, Deo iuuante, redire posse confidat? Nam & Lactantius postquam ætatem iuuenilem ex ijs esse dixit, quæ maxime ad delinquendum irritant, subdit: *Multi tamen*

in

in prima ætate turpes, & omni iudicio damnati, postmodum laudabiles extiterunt. & sanctus Augustinus, *nonnullos*, inquit, *legimus, & vidimus, qui aut adolescentiæ vanitate, seu ignorantiæ cæcitate decepti, vario peccatorum genere tenebantur obnoxij; deinde ocius ab errore conuersi, maiora adhuc opera fecisse iustitiæ, quàm antea peccata admiserunt.*

Nos igitur cum præterea magnum illud, atque adeo excelsum beneficium agnoscamus, quod merito passionis Domini nostri consequimur; quippe qui misertus infirmitatis nostræ, salutare pœnitentiæ sacramentum, in subsidium nobis reliquit, quo præterita expiare crimina, veteres sordes abstergere, & in illius gratiam restitui facile liceret; quid cunctari, aut vereri debemus, ostio hoc nobis amplissimo patefacto, quin Deo reconciliemur? quod cum in sancta Ecclesia sit omnibus notissimum, tum sacræ legis auctoritate, tum plurimis Sanctorum virorum exemplis, qui nouos mores induentes, se Deo gratos reddiderunt, iam superuacaneum videtur, id rationibus vllis comprobare.

QVARE, qui ad Senectæ fores peruenientes vident, se non ea adolescentiæ suæ fundamenta iecisse, quæ oporteret; ingemiscant ex animo, lacrymisque præteritas eluant maculas: ac constanti fiducia sibi proponentes, cum nouo Senectutis cursu, nouum induere hominem; nihil deinde vereantur, præteritas prioris ætatis labes, sibi ad veram gloriam promerendam aliquo futuras esse impedimento: quin lætentur magis, se nouo hoc lumine, eo alacriores ad reliquam peregrinationem absoluendam, reddendos esse.

NVNC

DE MEDIA ÆTATE.

NVNC AD virilem ætatem accedamus, quæ inter adoleſcentiam, & Senectutem media eſt; plurimumque & ipſa, ſi ex dignitate tranſigatur, ſuperuenientem poſtea Senectutem poteſt adiuuare. Cumque rationes ſuperius allatæ ad diſciplinam adoleſcentiæ ineundam, pariter huic ætati congruant, imo magis hic requiri, pluſque neceſſariæ videantur, quo ætas hæc firmior, maturitati propinquior, negocijs gerendis aptior, in oculiſque omnium celebrior eſſe ſolet.

Idcirco ſuperiora omnia ad iuuandam adoleſcentiam tradita, hic quoque repetita eſſe cenſeantur. Nam vt Græcus ille dixit [a]: *homo natura quodammodo ſimillimus eſt uino*; vt enim illud nouum in primis ex racemis confici neceſſe eſt, poſtea deferuere; inde à ſordibus, & ſuperfluis expurgatum confirmari, & componi; vnde defæcatum, purum, & tandem omnibus ſuaue redditur: Sic hominem per varios ætatis gradus traduci, in dieſque magis extergi, ac clareſcere oportet, vt in Senio ſuam integritatem, ac conſumationem proferre valeat.

Hinc ſcimus, varios clariſſimos auctores in eo elaboraſſe, vt de huius ætatis, quam mediam vocant, moribus, & inſtitutis excolendis, multa præclare conſcripta relinquerent [b]: quæ quoniam publice extant, omnibuſq; in promptu eſſe poſſunt, ea hic iterare ſuperuacaneum videretur. Tantum dicemus, ea quæ olim ex veteri Philoſophorum traditione ad inſtituendam hanc mediam ætatem, ſufficere viſa fuerunt, non tamen hodie ad eam ex Chriſtiana diſciplina informandam ſatis eſſe; cum alia quædam præterea ſint obſeruanda, prioribus ſæculis non antea haud plene cognita.

Homo ſiquidem cum totius vitæ, omniumque actionum

a Stobæus ſermon. 267.

b Plato de leg. Ariſt. in Ethic. Cicer. de offic. Plut. in Polit.

num suarum rationem omnipotenti Deo in nouissimo die reddere teneatur, ad duo principaliter respicere debet [a]; primum, quod illi competit ex natura, quam vocant speciei, & vt est pars totius generis humani; alterum, ex natura, quam appellant indiuidui. Etenim quatenus homo ratione, & arbitrio præditus est, atque ad imaginem, & similitudinem Dei creatus; in hoc cum cæteris hominibus, cuiuscumque sint conditionis, illi conuenit; ideoque pariter omnes ad diuinæ legis, & sanctæ Ecclesiæ præcepta tenentur: quibus præceptis annumerari etiam possunt quædam alia vniuersalia ex naturalis rationis lege ab initio prodita; veluti nemini iniurium esse, non aliena rapere, non mentiri, non assentari, iustitiam colere, sobriumque, ac continentem se præbere: ad quæ obseruanda Gentiles etiam astringuntur. Alterum est præterea, ad quod vnusquisque ex suo proprio munere, ac statu, quem in hac vita suscepit, deuinctus est; cum ad alia munia, atque operationes teneatur Princeps, ad alia Episcopus, ad alia miles, ad alia rusticus, ad alia qui gubernacula Reipublicæ tractat, ad alia qui priuatam vitam agit, ad alia qui vxorem habent, ad alia qui cælibem vitam ducunt. Quæ igitur de vita probe exercenda à veteribus conscripta reperiuntur, ea plurimum ad generalia quædam spectant ab omnibus obseruanda, quatenus rationis sunt participes.

[a] S. Thom. 3. par. q. 38. ar. 1. ad 1.

TENERI VNVM QVENQ. AD SVÆ VITÆ STATVM EXERCENDVM.

AT ILLVD, quod spectat ad singulares vitæ actiones ex illius officij, & status lege, ac conditione, quem vnusquisque sortitus est, cum eius quoque exactam rationem supremo Iudici homo redditurus sit, idque non ita fortasse, vt opus erat, ab illis fuerit explicatum: cogimur nos, quod magni sit momenti, in me-

moriam omnibus reducere; vt ſciant ſatis non eſſe, ea communia præcepta præſtitiſſe; niſi & hæc, quæ propria ſunt, & peculiaria ſingulorum vitæ graduum, ab illis cumulate fuerint impleta.

Quapropter cum hæc media ætas multiplices actiones in vnoquoque hominum genere complectatur, quæ non à generalibus regulis; ſed potius à peculiaribus functionibus illius ſtatus pendet, quem ſinguli adepti ſunt; pergratum nobis fuiſſet, illas plenius recenſere; vt hinc ea, quæ ad iuſtum Senectuti aditum præparandum conducunt, innoteſcerent.

Sed quoniam longum nimis, ac moleſtum eſſet iſta perſequi; cum hæc, quæ de Senectutis Bono conſcribimus, non ad vnius tantum, vel alterius vitæ gradum, aut ad eos etiam, qui inſigniores ſunt, veluti Senatores, Magiſtratus, Doctores, & claros viros ſolum pertineant; ſed ad vniuerſos etiam pauperes, artifices, operarios, ac huiuſmodi alios dirigantur, vt quiſque norit, ſibi ſtatum vitæ ſuæ implendum eſſe: Ideo ſat erit admonuiſſe, vnumquemque teneri ad ea præſtanda, quæ ipſius ſtatus, & conditio poſtulat. Nam quemadmodum inquit Apoſtolus [a]: *Sicuti in vno corpore varia ſunt membra, omnia tamen non eundem actum habent*; ſed oculus videt, manus tangit, pes ambulat; & niſi vnum quodque ex his miniſterio ſuo fungeretur, valde hæc omiſſio noceret corpori, illiuſque vſum, ac dignitatem perturbaret: Sic vt Senij perfectione omnes potiantur, neceſſe eſt, hæc cuiuſque officij, & ſtatus iura, ac præcepta non tantum eruditis, atque excelſo loco poſitis viris, ſed quibuſcunque etiam alijs perſpecta eſſe; ne eorum ignorantia, & tranſgreſſione, tot virorum multitudo, extremæ ætatis bono, & fructu deſtituatur.

[a] ad Corin. 1. cap. 12.

QVOD

QVOD SI QVIS dicat, innumeros futuros esse homines, qui ingenij, aut opum, siue doctrinæ inopia, hæc minime capere, aut ex illis commodum aliquod consequi poterunt: Dicimus fore, vt Deus pro eximia sua clementia spiritum talem Episcopis, Parochis, Concionatoribus, publicis sacrarum literarum professoribus, ac alijs pijs, eruditisque viris dignetur concedere; vt agnoscentes quantopere in Ecclesia Dei, rerum harum cognitio esset profutura, libenter in erudiendis imperitioribus operam suam velint ponere; certo scientes, se immortalem apud omnipotentem Deum, hoc nomine, mercedem promerituros.

QVOMODO PROVIDENDVM MVLTIS QVI INOPIA INGENII, VEL OPVM, MVNVS SVVM NON OBEVNT.

Quorum summa hæc est, vt vnusquisque ambulet vocatione, qua vocatus est; statumque illum peculiarem ad animæ suæ salutem, tanquam agrum proprium ad familiam suam alendam sibi assignatum, fideliter, seduloque exerceat: sciens eum, qui partes suas non præstat, non solum maximè Reipublicæ nocere, dum munia omnia, quantum in eo est perturbat; sed etiam reum magni se criminis cõstituere, qui minimè contentus eo ministerio videatur, quod ei Diuina prouidentia commisit; ideoque temeritatis huius graues pœnas, eum daturum esse. Sicuti viciſsim, qui industriam suam ad id opus confert, quod suæ vocationis est, in eoque sibi elaborandum statuit, dubitare non debet, tutiſsimum hunc sibi cursum, non solum ad Senectutis Bonum, sed etiam ad æternam gloriam assequendam, futurum esse.

Ac non ignoramus quidem, huius etiam ætatis mediæ tot esse difficultates, vt non facile sit, eas præ numero, & magnitudine, vt ait Cicero, enumerare[a]. Attamen cum sciat Christianus, se in hoc vitæ stadio positum esse, ad laborandum, operandum, ac desudandum,

[a] Cicer. in lib. de Consolat.

Senectutemque tanquam vltimum esse huius conflictationis terminum; eo acriores sibi stimulos admotos existimare debebit, ad ea quæ sibi incumbunt, strenue subeunda; quo magis otium omne, ac desidiam à Christianis præceptis abhorrere intelligit: quæ cum otiosi etiam verbi rationem reddendam esse iubeant, eo grauius temporis iacturam, ac socordiam omnem, ad calculos reuocandam esse, sibi persuadebit.

TEMPVS QVOMODO OCCVPANDVM.

ET QVONIAM multos in æstimandis vitæ operibus decipi plerumque contingit, qui ne inertes videantur, bonas horas in leuioribus rebus impendunt; ideo ad hæc cauenda, & fugienda, breuem Senecæ sententiam subijciemus, valde huic inconsiderato hominum generi accommodatam.

a Senec. in lib. de breuit. vitæ. c. 12.

Ait enim[a]: *Quorumdam non otiosa vita est dicenda, sed desidiosa occupatio; veluti qui Corinthia concinnat anxia subtilitate; qui maiorem diei partem in æruginosis lamellis consumit; qui spectator puerorum rixantium sedet; qui iunctorum suorum greges in ætatum, & colorum paria deducit; qui apud tonsorem multas horas transmittit; qui de singulis capillis in consilium venit, si quid extra ordinem iacuit; qui malunt Rempublicam turbari, quàm barbam suam, & inter pectinem, & speculum occupantur; qui in componendis, discendisque canticis detinentur: non habent isti otium, sed iners negotium.*

QVARE vt ineptis istis temporis traductionibus, ex crassiore nimis inconsideratione irrepentibus facilius occurratur, tutissimum erit consilium supra à nobis memoratum; vt intelligamus, duabus quasi nos à natura indutos esse personis[b]; quarum vna est communis, ex eo quod omnes participes sumus rationis,

b Cic. lib. 1. off.

præ-

præſtantiæque eius, qua antecellimus beſtijs, à qua omne honeſtum, decorumque trahitur, & ex qua ratio inueniendi officij exquiritur: altera autem, quæ proprie ſingulis eſt attributa, vt in ea nos ipſos perpetuò exerceamus; quippe quæ tantam quotidie cogitandi, agendi, neceſſariaque multa obeundi, materiam præbet; vt is, qui leuiter ad hæc mentem adijciat, in magno ſemper opere, ac fructuoſiſſimo, per Dei gratiam ſit verſaturus.

DE SENECTVTE, ET EIVS BONO.

NVNC AD SENECTVTIS tempus peruenimus; in quo neceſſe eſt, lectorem præmoneri quemadmodum de adoleſcentia, & ætate conſtante diximus, quæ ſuis diſciplinis, & inſtitutis ſunt excolendæ; ſic multo magis in Senectutis curſu id præſtandum; vt ſcilicet Senex perennia maturitatis ſuæ documenta præbere quotidie contendat, ſi Bono hoc, quod Senectuti ineſſe aſſerimus, ſibi perfruendum eſſe putet: alioquin nihil ideo auctoritatem ſuam augeri cenſeat, quod caput canities tegat, niſi etiam morum incrementa accedant.

Nam cum bifariam in ſcripturis ſanctis creſcere quid dicatur: vnum, vt aiunt, corporaliter, vbi voluntas humana nihil prodeſt: alterum ſpiritualiter, vbi cauſa creſcendi, in ſtudio conſiſtit humano [a]: Senes tum demum creuiſſe ætate cenſendum eſt, cum per eam doctiores, ac ſapientiores effecti, ea quæ ſunt paruuli depoſuerint, ac ſenili dignitate, & grauitate digna præſtiterint.

[a] *Origen. hom. 3. in Euang. Luc. 2.*

QVOD

IN SENECTVTE PLVRA QVAM IN ALIIS ÆTATIBVS MERITA REQVIRI.

QVOD ADEO verum eſt, vt nec ſufficiat Seni adoleſcentiæ ſuæ, & conſtantis ætatis præteritos labores, & merita recenſere; niſi tunc maxime cum Senectus aduenit, pietas, vigilantia, & probitas non ſolum in eo producatur, ſed etiam alacrius augeatur, quo animus in Senectute magis viget, minuſque affectibus permoueri debet: alioquin, vt dicebat Cato, eo res eſſet indignior, cum cæteræ partes ætatis bene tranſactæ eſſent, extremum actum tanquam ab inerti Poeta fuiſſe neglectum.

a Io.Caſſ. coll. 2.c.13.

Ac ſcimus quidem, non omnes viuentes pari modo vel feruentes ſpiritu, vel diſciplinis excultos, aut moribus inſtitutos conſpici; neque etiam cunctos Senes eodem modo perfectos, aut probatos reperiri. Verum id dolemus, vt Abbas Moyſes tradidit[a]; *Maiorem eſſe aliquando iſtorum, quàm aliorum multitudinem, qui in tepore ſuo, quem ab adoleſcentia conceperunt, atque ignauia Seneſcentes, auctoritatem ſibi, non maturitate morum, ſed annorum numeroſitate conquirunt.*

b S. Io. Chryſ. in epiſtola ad Hæbr.cap. 4. homil.5.

Hanc igitur magnam varietatem non ceſſamus nos inculcare; vt memor ſit Senex, ſe vigilem maxime, & ſolicitum eſſe oportere; ne quem ſibi ætas honorem, & grauitatem peperit, ille iuuenilibus ſtudijs confundat. Nam vt à Sancto Chryſoſtomo ſcriptum eſt[a]: *Regem honoramus, & eius purpuram, & diadema, quoniam iſta ſunt ſigna Principatus; ſi uero viderimus illum indutum purpura conſpui, ab armigeris ſuis conculcari, præfocari, in cuſtodiam mitti, diſſipari; nunquid reueremur tunc purpuram, aut diadema; non ne & ipſum ſchema plorabimus?* Sic Senex eſt Rex quidam, ſi nouerit ſapientiæ Senilis decus tueri. At qui purpura tantum canitiei induitur, ſed à ſolio Regio ſe deijci, & ſeruum pecuniarum, delitiarum,

ebrie-

ebrietatis, libidinis effici patiatur; quomodo non schema splendidum, & honorabile Senectutis perturbat, & dissipat? Hinc Sanctus Ambrosius [a] scripsit: *Vere Senectus illa est venerabilis, quæ non canis, sed meritis albescit. Ea est enim reuerenda canities, quæ est canities animæ, in canis cogitationibus, & operibus effulgens. Quæ est enim vere ætas Senectutis, nisi vita immaculata, quæ non diebus, aut mensibus, sed sæculis propagatur, cui sine fine est diuturnitas, sine debilitate longæuitas?* Et rursus ait [b]: *Hæc in bonis moribus dulcior, in consilijs vtilior, ad constantiam subeundæ mortis paratior, ad reprimendas libidines firmior.*

a S. Ambros. epistola 60.

b lib. 1. Exam. cap. 8.

Itaq; cum Senectutis laus id iure suo exigat, vt sicut Senex alios ætate præit, sic exemplo, & vitæ actionibus antecellat: quomodo poterit ille partes suas præstare, atq; adolescentes præter decorum se gerentes, ad modestiam redigere, si ipse in canitie tam iuueniliter se gerat? quomodo poterit filij mores componere? quomodo in seruum peccantem animaduertere? quomodo amico in officio cessanti consulere? si ipse sic in extrema Senectute ineptiat? Quid vero si in taberna sedeat, si ad vana spectacula [c], ludos, choreas, ac saltationes concurrere non erubescat? & instar pueri currens cum plebe, ad theatrum ascendat? Vere confusio est, & irrisio, vt canitie ornetur extrinsecus, at intrinsecus animum gerat puerilem. Hinc etiam scripsit Cicero [d]: *Nihil magis cauendum est Senectuti, quàm, ne languori se, desidiæque dedat.* Quòd si libidinum intemperantia ei accesserit, duplex malum est: quod & ipsa Senectus concipit dedecus, & facit adolescentium impudentiorem intemperantiam.

c S. Chrysto. ho. 4. contra concur. ad theatra. et in epist. ad Hæbr. c. 4. hom. 7.

d Cic. lib. 1. de off.

DE VITIIS IN SENECTVTE FVGIENDIS.

HAEC à nobis dicta sint; vt intelligant Senes, incontinentiam, leuitatem, libidinem, iracundiam, auaritiam, periuria, aliasque culpas, in ijs multo grauiores, quàm in cæteris se prodere; nec excusari vllo pacto, si virtutes his vitijs contrarias, ac integrum Christianæ disciplinæ chorum, Prælatis tantum, & Sacerdotibus, aut monachis præscribi putent; non alijs, qui in hominum commercio viuunt, & in ciuitatibus consanguinitates, familiaritates, propinquitates, & mutua cum alijs officia colunt. Nam imo & beatitudines, quæ à Christo prædicantur, non Monachis tantum dictæ sunt, alioquin totus mundus periret; sed hæc virtutum munera, iuxta Ecclesiæ sanctæ constitutiones, ac sanctorum patrum traditiones, vniuersos homines, & Senes præcipue complectuntur, vt ait Sanctus Chrysostomus [a].

[a] ad Hæbr. ca. 4. hom. 7.

BONVM SENECTVTIS RECTE DICI CVM LABORIBVS CONIVNCTVM.

CVR ERGO, dicat fortasse aliquis, nos Senectutis Bonum appellamus, si ad titulum hunc obtinendum, necesse est, eam assiduis laboribus, studijs, actionibus, & meditationibus exerceri? nonne hoc cæteris quoque omnibus ætatibus est commune? vt scilicet cum partes suas, vbi opus fuerit, digne præstiterint; Bono quoque, ac præmio illo dignæ habeantur, quod congrue potest illi ætati conuenire? vnde sicut Bonum Senectutis, sic etiam Bonum virilis ætatis rectè poterit appellari.

Respondemus; sine controuersia esse, virtutes quocunque tempore, aut loco exerceantur, suum secum honorem, ac dignitatem semper adiunctam habere; hoc tamen Boni elogium à nobis Senectuti præcipue adscribi, non solum quia hæc ætas, quæ à multis odiosa, molesta,

lesta, amarulenta, & ad res præclaras inepta, atque inutilis perperam censebatur, à nobis suo digna honore, atque auctoritate ostenderetur, sed etiam quia cum totus humanæ vitæ cursus ad Deum colendum, iustitiamq; eius implendam fuerit homini assignatus; nulla est ætas (generaliter loquendo) quæ plenius, facilius, tutius, ac sanctius, quàm hæc ipsa id præstare queat.

Nam quemadmodum in agris, qui pari agricolarum labore, & industria coluntur, videre est eum, qui cæteris natura feracior est, vberiorem fructuum edere copiam: Sic in hominum ætatibus, quamuis fruges, & messes bonorum operum, pro illarum ratione, ab omnibus commode possint expectari; in Senecta tamen, atque illius maturitate, mirum est, quàm multiplex, copiosa, densaque frugum collectio subsequatur, atque horrea spiritualia repleat, modo non desit agricolæ industria, & solicitudo.

. Quare cum hæc ipsa ætas præ cæteris ad præclara opera exercenda, vt aliàs etiam diximus, præcipue emineat; Idcirco non possumus, non magnam eorum desidiam, ac tarditatem deplorare; qui tantam rei bene gerendæ, & lucri in æternum faciendi occasionem omittentes, fructum hunc maximum, atque emolumentum sibi misere deperire patiuntur.

QVOD tandem, vt quale, quantumque sit, paulo clarius ostendamus; visum nobis aliàs fuit, Senectutem ipsam, similitudine quadam, tanquam humanæ vitæ arborem proferre, quæ altis bonitatis, ac sapientiæ radicibus innixa, fructus deinde fœcundos, ac multiplices probitatis ederet. Itaq; cum illius radices quinque, magno virtutũ robore defixas, superius fuerimus persequuti[a]: Nunc superest, vt de eius fructibus agere aggre- DE FRVCTIBVS VARIIS SENECTVTIS

[a] Par. 2. pag. 63.

diamur: quæ tractatio extremo hoc loco maximè cõgrue re videtur, eo quod fructus proprie dici soleat, qui postremus est rei perfectæ, & absolutæ fœtus. Et tametsi Boni appellatio fructui etiam conuenire potest; non tamen contra, fructus vocabulum ad omne bonum solet pertinere: cum triticum donec in culmo est, aut in spica ante messem, Bonum dicatur; fructus tamen nomen non nisi ex maturitate consequatur. Vnde sicuti illud dum in campo, & in agro est, indiget rebus multis adiuuari, vt ad fructum, & ad messem possit peruenire: Sic Senectutem diximus, vt expectata à se munera largiatur, antea adolescentiæ, & virilitatis ope fulciendam; quæ tamen neutiquam sunt fructus, sed potius ad fructum ferendum auxilia, atque instrumenta, prout ex superius dictis, facile est colligere.

FRVCTVS DVPLICITER CONSIDERARI.

CVM autem fructus dupliciter considerari possit; primum, vt comparatur ad arborem producentem, quasi effectus ad causam: deinde, vt refertur ad hominem, qui eo fruitur, tanquam finis quidam operantis. Sic proportione quadam possumus nos hunc fructum in Senectute bifariam considerare: primo, vt est Senectutis effectus: secundo, vt est vitæ hominis finis, qui vltimi delectabilis rationem habet. Et sicut nihil prohibet, quin illud, quod est fructus vnius rei, alium quoque ex seipso fructum emittat, sicuti finis ad finem ordinatur[a]: Sic operationes maturæ ætatis quatenus cum ratione conueniunt, & delectationem habent, & extremũ etiam illud exeuntis vitæ attingunt, fructus aliquo modo dici possunt[b]: & quatenus etiam varijs vsibus, ac diuersis finibus ex operantis proposito applicari possunt, quomodo triticum, vua, olea, nux, varijs humanæ vitæ com-

[a] S. Tho. 1. 2. q. 70. art. 1. ad 1.

[b] S. Tho. 1. 2. q. 11. art. 3.

commoditatibus inseruiunt, in eo etiam fructus nomen retinent.

Nolumus tamen ita intra fines huius diuisionis septos teneri, quin nobis liceat huius vocabuli significationem, prout res postulabit, aut etiam instituto nostro commodius esse arbitrabimur, latius etiam aliquando multorum aliorum exemplo protendere.

Sicut ergo ex Philosophorum sententia [a], fructus accipi solet, tam pro vltimo effectu, qui ab arbore, seu alia causa producitur, quàm pro eo extremo, quod desiderari solet, ex cuius vsu, & fruitione delectationem, & suauitatem homo percipit.

a S.Tho. 1.2. q. 11. art. 3.

Eodem modo nos in præsenti, latiore quidem sensu, ac morali potius modo, quàm certa verborum proprietate obseruata, à primo illo capite inchoamus, quo fructum Senectutis in vniuersum, tanquam causæ effectum vult aliquis metiri. Et hic illud memoramus; quòd sicut in templo Salomonis effictæ erant arbores, & plantæ illæ præcipue, quæ semina, & fructus plurimos ferebant: Sic inter cætera Senectutis ornamenta, hoc in primis decus censeri, quod fructuum abundantia sit referta; quos superiora eiusdem hominis ætatis spatia, vix vnquam, aut certe non æquè agnouerunt.

FRVCTVS MATVRÆ ÆTATIS QVOMODO OSTENDATVR.

ID AVTEM sic ostenditur; quod cum fructus hos, de quibus agimus, nil aliud esse intelligamus, quàm actiones maturæ ætatis cum virtute coniunctas; actus autem virtutis nihil aliud sit, quàm bonus vsus liberi arbitrij, vt ait Sanctus Augustinus [b]; constat quidem hoc liberum arbitrium omni hominis ætati, quæ rationis sit capax, commune esse, secundum naturam speciei, quæ omnes homines peræquè complecti-

a S. Aug. lib. 2. de lib. arb. c. 19 Et S. Tho. 1.2. q. 55. art. 1.

tur. At ſecundum naturam, quam vocant indiuidui; conſtat etiam, aliquos homines ex corporis conſtitutione, ex cæli vbi degit, temperie, ex habitu, ac morum aſſuetudine, alijſque circunſtantijs, plus minuſue aptos, propenſoſque ad hanc, vel illam virtutem, aut prauitatem eſſe [a]. Vnde alter altero in hac etiam vita beatior dici ſolet, in fruendo bono, eo quòd melius diſpoſitus quoad corpus inuenitur, & melius quoad alia quædam inſtrumenta aptus, & idoneus extat, ad illam boni fruitionem [b].

a S.Tho. 1.2. q. 63. art. 1. in reſponſ.

b S.Tho. 1.2. q.4. art. 5.6. 7.& 8. & q. 5. art. 2. in corpore.

HINC ſequitur, quòd cum Senectus à nullis prorſus conſequendis virtutibus excludatur, quæ in aliam ætatem cadere poſſunt: contra vero, adoleſcentia vix vnquam morales virtutes obtineat; virilis ætas etiam ad virtutum chorum complectendum Senectuti non ſit æqualis, ob experientiæ diuturnitatem, prudentiæ vim, ac effrænatæ cupiditatis impetum repreſſum, quæ maturam ætatem ſolet peculiariter comitari; & ob alia multa antea à nobis commemorata [c], alijs ætatibus non ita perſpecta, & probata. Hinc (inquam) ſequitur, aptiorem multo, quod nemo in vniuerſum negabit, reliquis omnibus ætatibus Senectutem futuram, ab bonum illum liberi arbitrij vſum exercendum, qui præcipue in modo, ſpecie, & ordine ſolet conſiſtere [d]; quod ſummam circumſpectionem, vigilantiam, ac maturitatem, quæ Senilis ætatis propria eſt, requirit.

c par. 3. pag. 167. & ſeq.

d S.Tho. 1. 2. q. 63. art. 2. & q. 85. ar. 4

QVARE non immerito dicimus, fructuum fœcunditatem, bonarumque operationum deſideratum, & delectabilem vſum (generatim nunc loquendo) Senio adſcribi: nam de proprijs, & ſingularibus virtutibus, quæ plurimæ ſunt, inferius agemus. Vnde ſicuti loca quædam vetuſtate fieri ſanctiora; & arbores, quo longius

gius

gius durant, haberi illustriores; & temporis diuturnitatem, grauitatem rebus acquirere; & ampliora annorum spatia, pondus solere monumentis afferre videmus: Sic certum est, canitiem tribuere hominibus quandam venerationem consueuisse, qui fructus quidam maturæ est ætatis: tantumque abest, vt (quod olim ab aliquibus iactatum fuit) hæc vitæ fæx sit censenda; vt potius liquidissimus, ac purissimus liquor apud claros, excelsosque viros habeatur; modo mens sit sine iniuria; & Senex iure suo, ac proprio norit bono perfrui [a].

[a] Senec. Epist. 58. versus fin.

Hinc cum in psalmo dicitur [b]: *Multiplicabuntur in Senecta vberi*, Theodoretus obseruat, quòd Senectus eo in loco vocatur perfectio; quoniam Senex quodammodo perfectus dicitur, imperfectus vero iuuenis. Et ideo ibi vocans *Senectam vberem*, indicauit propheta futuram perfectionem; in qua iustitiæ fructus multiplex producetur; quia tunc Senes vberem fructum ferent, & optimi, ac floridi erunt. Sic etiam omnia ferè alia, quæ creata sunt à Deo, tunc maxime fructum ostendere solent, cùm ad maturitatem peruenerint; sic plantæ, sic olera, sic stirpes multæ, atque arbores. Vnde eorum exemplo, idem de hominibus affirmari potest; tunc scilicet illorum messem, ac fructum dignosci, cum ad Senectutem, tanquam ad maturitatem perducuntur.

[b] Psal. 91.

Quemadmodum igitur Imperator, fusis fugatisque hostibus, vexilla in sublimi loco collocare consueuit, suisque tutus præsidijs, cunctis pacem, ac libertatem pollicetur: Sic Senex domitis sensibus, impurisque affectibus profligatis, trophæa excelsa sapientiæ, scientiæ, consilij, intellectus, temperantiæ, at-

que experientiæ, quibus sibi ipsi dominatur, in altum efferre lætatur. Quod cæteri intuentes, longeque præstantius hoc esse animaduertentes; hominem scilicet sibi vni potius, quàm mille alijs præesse, cum frequentes sint in terris, qui ciuitatibus, ac populis imperant; perrari autem, qui seipsos in potestate habeant; ideo non possunt, non admirari Senem hunc tanquam de cælo delapsum, atque imitandi studio ad eum confugere, cupereque illius ductu, ac patrocinio dirigi. Sed hæc generalia quædam sunt, quæ omnibus ferè patent.

FRVCTVS SENECTVTIS TRIPLICES: ERGA DEVM, ERGA PROXIMVM, ERGA SEIPSVM.

NVNC de fructibus, qui singulares sunt, & proprij Senectutis, agendum est; qui secundo illo modo considerantur, quatenus homo ex Senectute tanquam ex arbore fructum percipit. Hi autem cum multiplices sint, nos ad breuiorem, & clariorem illorum cognitionem, tripartita eos ratione complectemur; quam propheta olim, cum ab eo quæsitum esset, qua potissimum ratione homines animam suam in tuto possent statu constituere, & æternam gloriam promereri, his paucis expressit, dicens[a]: *Indicabo tibi ò homo, quid sit bonum; & quid Dominus requirat à te: Vtique facere iudicium; & diligere misericordiam; & solicitum ambulare cum Deo tuo.*

a *Mich. c. 6.*

Quibus verbis tria officiorum genera includuntur, quæ perfectum hominem in omni statu viuẽdi reddunt; cum vnum, ad Deum; alterum, ad proximum; tertium, ad se ipsum referatur[b]. Ille enim homo, cui datum est, tria hæc in præsenti vita implere; satis dicitur, quod debet, præstitisse; postquam Deo, proximo, & sibi ipsi, quæ suarum erant partium, persoluit.

b S. Tho. 1. 2. q. 72. artic. 4. Et S. Anton. par. 1. tit. 7. c. 2. §. 2.

Et quamuis tria hæc bonis quibusuis actionibus peragendis omni ætati sint communia; Senectuti tamen pe

culiari

culiari quadam ratione adeo conueniunt, vt quasi proprij, & singulares illius fructus appellari iure optimo possint.

NAM à primo exordientes; si theologicas virtutes consideremus, quæ hominem recta in Deum ordinant, fidem, spem, charitatem; haud dubium est, has in Senectute longe, quàm in alijs ætatibus promptiores, & ardentiores sperari posse; cum ratio persuadeat, humanam naturam, quæ semper perfugium aliquod quærit, (cum se fugiente vita, omni spoliatam inter homines auxilio videat, imo proximum instare diem reddendæ rationis anteactæ vitæ, fidei luce illustrata, agnoscat, quod aliæ ætates non ita sibi persuadent) eo acrius incitari debere ad vires suas spirituales colligendas; vt in Dei vnius, ad quem properat, patrocinio expedita conquiescat; quod maxime hac triplici ratione, credendo, sperando, & diligendo consequi debet.

DE THEOLOGICIS VIRTVTIBVS IN SENECTVTE.

Quid enim, vt ait S. Cyprianus, *stolidius fieri posset, si mens ad perfectionem festinare non contendat; quando totius corporis habitus Senectute confectus ad interitum properat? dum oculi caligant, aures grauiter audiunt, capilli fluunt, facies in pallorem mutatur, dentes lapsi numero minuuntur, cutis arescit, flatus non suauiter olet, pectus suffocatur, tussis cachinnat, genua trepidant, talos, & pedes tumor inflat? etiam homo interior, qui non senescit, his omnibus aggrauatur: & hæc omnia, ruituram iam iamque domum nostri corporis cito pronunciant.*

a S. Cypr. de xij. abusionib. sæculi cap. 2.

HIS

DE RELIGIONE.

HIS prope accedit Religio, quæ ipsa etiam hominem in Deum ordinat, & prima est inter virtutes morales; quam clarum est in Senili ætate, quæ secum experientiam, maturitatem,& maiorem ad concupiscentias frenandas vim habere solet, vna cum cæteris virtutibus moralibus, facilius quàm in alijs hominum ætatibus obtineri posse. Præterquam quod religio ipsa, quæ nihil aliud agit, quàm vt homo singulari quodam honore,& cultu Deum prosequatur, totumque se illi tradat: Senibus, qui longo id annorum spatio & præstiterunt, & professi sunt (iam demum corporis insultibus confractis, & mundi solicitudinibus prorsus fere relictis) præcipuo quodam modo videtur conuenire. Vnde Diuus Cyprianus ait [a]: *plus omnibus, religioni operam dare, Senibus competit, quos præsentis sæculi florida ætas transacta deseruit.*

[a] S. Cypr. De xij. abusionib. sæculi. c. 2.

DE DEVOTIONE.

QVIBVS addere licet deuotionem, quæ & ipsa in Deum fertur; cuius causa intrinseca cum ex varia diuinorum beneficiorum, propriorumq; defectuum meditatione oriatur [b]; dubium non est, quin ea multò procliuior in Sene, quàm in alijs consentaneum sit inueniri; cum Senex, omnium rerum suarum Deo rationem cito redditurus, debeat omnem culpam, tum in omittendo, tum in committendo contractam, eo plenius expendere, ac secum diutius meditari.

[b] S. Tho. 2. 2. q. 82. art. 3.

Adde, quod cæteræ ætates bonorum externorum spe detentæ, fluctibus perturbationum agitatæ, non ita præsto esse possunt ad ea prompte amplectenda, quæ pertinent ad Dei famulatum, sicut Senectus quæ his impedimentis caret.

Nam cum quatuor sint rationes, teste Sancto Bernardo [c], quæ deuotionem augent: Memoria peccatorum,

[c] In lib. de sent.

quæ

quæ hominem reddit humilem apud ſe: Recordatio pœnarum, quæ illum ſolicitat ad bene agendum: Conſideratio peregrinationis, quæ illum hortatur, viſibilia debere contemni: Deſiderium vitæ perennis, quæ hominem incitans ad perfectum, cogit eum à terrenis affectibus voluntatis mutatione ſuſpendi. Nulli dubium eſt, eas in Senectute, quæ maturior eſt, & prudentior, quàm in alijs ætatibus facilius, ac perfectius obtineri.

IDEM & de oratione, quæ ad religionem pertinet, affirmare poſſumus: ea enim in actu rationis conſiſtit[a], quem diximus in Sene magis, quàm in alijs, ob longam eius ætatem, & conſilium, & prudentiam vigere. Quid enim tam rationi conſonum eſt, quàm Senem, qui rerum humanarum fluxam, lubricamque naturam ſæpè ac diu expertus eſt, totum meditatione, atque precibus in Deum ferri, ab ipſoque commutationem huius miſeræ vitæ in alteram omnium bonorum cumulo perfectam, per ſingula temporis momenta expectare? DE ORATIONE.

a S. Tho. 2.2. q.83. art.10.

Præterea Senes maxime omnium reputare ſecum oportet, *quantis*, vt ait Sanctus Auguſtinus[b], *amaritudinibus admixtum ſit, ſi quid dulce, ac iucundum in via huius vitæ occurſu ſuo nobis blanditur; quàm fallax, & ſuſpectum, quàm inſtabile, & tranſitorium eſt, quicquid ſpecies, aut temporalis pulchritudo promittit. Conſiderat quæ ſit patriæ cæleſtis pulchritudo, ſuauitas, atque dulcedo; ſecum ipſe perpendit quantis miſerijs, atque ærumnis vniuerſum mortalium genus quotidie conflictetur, quantumque nobis in hoc exilio lugendum ſit: quæ meditatio ſcientiam, ſcientia compunctionem, compunctio deuotionem, deuotio orationem parit.*

b S. Auguſt. in lib. de ſpir. & anima. c. 49. & 50.

DE GRATI ANIMI VIRTVTE ERGA DEVM.

PORRO de alia virtute, quæ gratitudo erga Deum à Theologis appellatur, quid dicemus? Nam cum omnibus, qui nobis benefaciunt, gratos nos exhibere teneamur[a]; multo magis, hoc erga Deum præstandum est: licet autem nullus se illi satis gratum exhibere valeat, tamen Senex videtur maiorem grati animi significationem reliquis omnibus quodammodo dare posse. Etenim cum Deus omnipotens sit primum principium, & vltimus finis noster, ab eoque salus, & vita nostra pendeat, nihilque sit quod ei non debeamus, in quo viuimus, mouemur, & sumus, vt vetus ille græcus poeta dixit; certum est, non posse gratum hunc animum ab eo homine præstari, qui non summa illius agnoscat beneficia; & simul prouidentiam, sapientiam, generis humani custodiam memoria sæpe repetens, munera etiam, quæ quotidie confert, non secum accurate meditetur.

[a] S. Tho. 2.2. q. 106. art. 3.

Quis verò inter homines hoc melius assequi potest, nisi qui hoc ipsum ita se habere longo, & continuato annorum spatio comprehendit, vsu perspexit, & quodammodo experimento cognouit? Reliqui enim (loquimur de communi hominum more) quamuis obiter, vt ita dicamus, se ad Dominum suum laudandum, & glorificandum aliquando transtulerint; cum tamen hæc non perpetua quadam obseruatione, & diutina experientia perspecta habuerint, non adeo hæc alte animo suo defigere, nec suam in illis memoriam exercere solent. Hincque, nec intimo cultu in Deum facile assurgunt, nec eo desiderio illius perfruendi frequenter accenduntur; quo serui Dei, diu multumque in his exercitati, atque acriore propterea spiritu inflammari obtinuerunt.

HIS omnibus accedit alius fructus, qui timor Dei appellatur. Nam cum ex eo homines maxime in religione constantes, obsequio eius addicti, & à sceleribus auersi conseruentur; nullus verè est ætatis gradus, qui efficacius hoc præstare possit, quàm Senectus: quæ non solum creberrime oculis conspexit prauos, flagitiososque homines, in hoc sæculo atrocibus supplicijs meritas scelerum suorum pœnas dedisse, quorum exemplis ad ea vitanda ipse admonetur; sed proximum etiam Dei iudicium sibi iamiam elabente vita adfuturum cernit, quo omnia sua expendentur; indeque ad Deum reuerenter honorandum, præceptis eius parendum, ab eius offensione cauendum, atque ante oculos tremendam illius maiestatem perpetuo habendam, eò magis excitari debere, est verisimile.

DE TIMORE DEI.

HINC etiam & maior animi fortitudo ad perferendos pro Christi gloria labores, contumelias, & ærumnas accedit; quo se ad vitæ suæ certamina probanda, & ad cælestia atria ingredienda, propiorem esse Senex intelligit. Quod Saluatoris nostri verba innuunt, cum olim Petro Apostolo dixit [a]: *Cum esses iunior cingebas te, & ambulabas vbi volebas; cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò non uis.*

DE ANIMI FORTITVDINE.

[a] S.Io.cap.21.

Quæ verba, quoniam quoad illorum superficiem videntur nonnihil repugnare actui fortitudinis, quo martyrium libenti, & prompto animo suscipitur, sicuti Sanctus Andreas, Sanctus Ignatius, & tam multi alij fecerunt: Idcirco interpretes ita ea declarant [b], vt Dominus noster de voluntate tantum naturali locutus fuerit, quasi obijciens Petro Apostolo imbecillitatem illius se-

[b] Iansen. concord. Euangel. c. 148. col. 9. Card. Toled. in S. Ioan. c. 21.

cundum sensum; perinde ac si diceret; cum tu senueris, hostes fidei cingent te,& perducent in locum, & ad patibulum, quod tu nolles; secundum scilicet naturalem tuam voluntatem, & secundum sensum carnis: Attamen non negat Dominus, quin Apostolus secundum rationem diuino spiritu roboratam, quæ in eo præualebit, non sit libenter mortem exemplo aliorum martyrum subiturus.

Sunt præterea multiplices alij fructus, qui ex superioribus consequuntur, quos prudens lector facile conijcere poterit, absque alia longiore nostra enarratione. Quos quidem tametsi longæuæ ætati, annorum maturitati, ac diuturnæ experientiæ tribuere tantum videamur; is tamen qui sapiens est, actionumque humanarum peritus, hæc ipsa in primis à Dei gratia proficisci secum cogitabit, ab eiusque clementia singulos hos fructus Senectuti communicatos fuisse agnoscet, sine qua eos nec cogitare vllatenus valeret; indeque eò magis ad immensam illius benignitatem attentius meditandam, atque eiusdem bonitatem ardentius colendam, sine dubio accendetur. Atquè hæc de fructibus Senectutis erga Deum.

DE FRVCTV SENECTVTIS ERGA PROXIMVM: SCIRE, POSSE, ET VELLE.

ALTER est fructus Senectutis, qui erga proximum exercetur: Nam cum homo sit animal sociabile, & diuinæ naturæ particeps, & quemlibet ex Dei præcepto diligere teneamur: & vt ait Apostolus [a]: *Cui tributum, tributum; cui honorem, honorem*; & sic alijs in rebus, pro cuiusque conditione, charitatis cuique officia debeamus; nulla est certe ætas, quæ plenius hoc ipsum, quàm Senectus exequi valeat. Etenim cum ad alterum iuuandum tria in homine requirantur: vnum, quòd sciat; alterum, quòd velit; tertium, quòd possit; videntur hæc

[a] *Ad Roman. cap.* 13.

hæc (si cuiquam alteri) certè Seni maxime præsto esse. Nam quod ad scientiam spectat, nemo est, vt alias diximus [a], qui (cæteris paribus) plenius, aut certius aliquid inter homines scire posse, sit censendus, quàm Senex; non solum propria, & aliorum industria, ac labore adiutus; sed etiam amplius longo vsu, & experientia instructus: inde multa solus depromere aptus est, quæ alij nequeunt; constantiusque, ac tutius eadem probare, quàm vlli ferè alij valeant.

a Sup. par. 2. pag. 69. & 75.

DE LOQVENDI LIBERTATE.

QVOD verò ad voluntatem pertinet, cum non facile videamus, loquendi ingenuitatem, ac sinceritatem inter homines reperiri, siue id ex veteri naturæ corruptione, siue ex proprij amoris inordinato affectu oriatur, qui homines à vero charitatis officio auertit, ne liberè quod sentiunt loquantur; ratio sanè probabiliter suadere videtur, hæc impedimenta longius à Senectute, quàm à cæteris ætatibus abesse debere; propterea quòd Senex, qui sibi dierum suorum exitum in foribus domus conspicit imminere, nihil habeat amplius in hac vita, quod à domesticis, consanguineis, à magnis viris, à magistratibus, à ciuibus, alijsuè quibuscunque ambiat, aut speret; & proinde nihil etiam ei supersit, quod ab vllo metuat. Nam ex his timor proficisci solet, de sententia Philosophi [b].

b Arist. Rhet. lib. 2. cap. 5. S.Tho. 1.2. q.42. art. 1. & 2.

Vnde consentaneum est, eum ab omni honorum contentione, & terrenarum rerum studio, ac cupiditate expeditum & solutum, liberè omnia agere, & loqui debere, quacunque in re, quocunque in loco, quocunque tempore, & cum quocunque viro; cum vt ait Apostolus: *vbi spiritus, ibi libertas*. Nam si à rerum humanarum spe, longe se abesse agnoscit, libenter mortalia hæc, & fluxa contemnens, attollit oculos in montem, vnde

auxi-

auxilium expectat à Domino, ſperatque non dari in commotionem pedes ſuos.

Quod vero Senex hoc magis, quàm in alia qualibet ætate præſtare poſſit, probatione non indiget; cum annorum acceſſio, ad terrena deſpicienda, & cæleſtia deſideranda robur adiungat.

Credendum eſt igitur, Senem, ſi ætatis ſuæ auctoritatem velit tueri, eum tamquam publicum oraculum habendum; quod exemplo ſuo doceat, Deo magis, quàm hominibus fidendum eſſe, raro inueniri in humanis commercijs veritatem, cunctos quæ ſua ſunt quærere, vniuerſa fallacia & inania eſſe, & diuinis tantum, atque æternis rebus inhærendum: homines caducos, varios, inconſtantesque crebro reperiri; & ideo eorumdem fragilitatem ſæpe indigere auxilio, ſubleuatione, conſilio, diſciplina, ac patrocinio; huiuſmodique miſericordiæ officium, & pietatis erga proximum, maxime Deo gratum, & acceptum eſſe.

DE ALIIS SENVM VIRTVTIB.

HANC incorruptam operandi integritatem, & loquendi libertatem multæ aliæ virtutes comitari ſolent, ad proximum iuuandum directæ, variæque actiones ex charitatis, iuſtitiæ, prudentiæque fontibus manantes; veluti beneficentia, eleemoſyna, correctio, prouidentia, manſuetudo, ſinceritas, veritas, atque in iudicijs, in commutationibus, rerumque omnium diſtributionibus ſumma æquitas, ac circumſpectio: quæ cum omni ætati erga proximum ſint communes, præcipue tamen ad canitiem pertinere videntur, ob prudentiam, experientiam, atque auctoritatem, quæ illius ætatis propria eſt; facitque, vt morum exempla, atque actiones, ad aliorum ædificationem omnibus in rebus ab ea expectentur.

DE VTILITATE CONSCRIBENDORVM LIBRORVM.

QVID VERO de eo etiam fructu dicemus, quem tantopere Cato ille maior efferebat? qui cum armis inuictus eſſet, fertur dixiſſe [a]; *Quod plus ſe Reipublicæ crederet profuturum, ſi diſciplinam militarem conferret in literas. Nam vnius ætatis ſunt, quæ fortiter ſiunt; quæ vero pro utilitate Reipublicæ ſcribuntur, æterna ſunt.* Cuius auctoritate, & exemplo, cum multi literarum monumentis præclara quamplura, vt notum omnibus eſt, tradiderint; ſunt qui laborem hunc in Senectute præcipue ſuſceptum commendent; quod non ſolum poſſunt illi literis mandare, quæ certius norunt, & vſu ipſo experti ſunt, quod non ita alijs contingit; verum etiam quia eorum ſcripta magis ab omni vana aſſentatione, mendacio, ac mordacitate abſutura eſſe veriſimilius eſt, quo ſe propinquiores reddendæ rationi eſſe norunt: præſertim vero cum eadem à Senis ore proueniant, quæ omni debent maturitate nitere; ita vt aliorum etiam aſperiori cenſura interdum prouocati, nihil tamen inſolens, nihil acre, ſed omnia ab ijs dicta ſumma manſuetudine, & moderatione repleta dignoſcantur [b].

a Veget. de re mil. lib. 2. c. 3.

b S. Io. Chryſ. in S. Matth. homil. 34.

DE FRVCTV SENECTVTIS ERGA SE IPSVM.

TERTIVS eſt fructus Senectutis erga ſe ipſum, eo pluris æſtimandus, quo propius vtilitatem attingit noſtram, cum vetus illud ſit: *Necquicquam eum ſapere, qui ſibi prodeſſe neſcit.*

Cum enim duplex ſit homo noſter, vt ait Apoſtolus, interior, & exterior; videmus duplici quoque eum frequenter morbo laborare, cui ſanando, & depellendo maturitas Senis ſolet ſuffragari. Nam cum carnis illecebræ, vt iam aliàs dictum eſt, concupiſcentiæ ardor, multaque voluptatum irritamenta, crebro ſenſuum affectus aduerſus rationem incitare ſoleant: ecce Senectutis maturitas,

turitas, effrænes illos impetus mirum in modum moderari apta est, intemperantiam cohibere, sobrietatem inducere, iracundiæ furorem mitigare; ac facilius multo quàm cæteræ ætates soleant, rebelles illas sensuum seditiones in officio continere, Senesque ad virtutum operationes, aptiores, & promptiores reddere [a].

a S.Tho. 2. 2. q. 149. art. 4.

Quæ quidem magna ex parte Gentilibus etiam cognita fuerunt, cum apud Senecam legamus: *Non sentio in animo ætatis iniuriam, cum sentiam in corpore: tantùm vitia, & vitiorum ministeria senuerunt; viget animus, & gaudet, non multum sibi esse cum corpore: magnam partem oneris sui deposuit; exultat, & mihi facit controuersiam de Senectute; hunc ait esse florem suum; credamus illi, bono suo vtatur.*

Quæ vero ægritudines interiorem hominem exagitare solent, cum multæ, & graues sint, vt notum est; lætari debet maxime homo, quòd sicut inter pharmaca, illud quod omnibus penè morborum generibus medetur, *Diacatholicon* idcirco appellatum, præstantissimum haberi solet; sic vnicum Senectutis, & maturitatis aduenientis præsidium, omnes ferè sensuum perturbationes extinguere, ac animi solicitudines restringere, maxime opportunum est.

Nam cum in hac vita ad sedandas cupiditates, quibus homo tanquam turbinibus assiduo vexatur, nihil magis expediat, vt etiam à sanctis patribus traditum est, quàm omnia hæc inferiora, bene intelligere qualia sint, quàm momentanea, quàm incerta, & prauis etiam communia; tum futuræ vitæ, quæ proxime instat, & nunquam finienda est, præmia alte prospicere; hodie certe vix alius quisquam, generaliter loquendo, hoc melius cognoscere, & verius præstare potest, quàm Senex; qui non solum fidei lumine, sed etiam ipso longo mul-

tarum

ctarum rerum vſu, nihil vidit (excepta virtute) niſi ſpernendum; nihil præter animæ ſalutem, & Dei gloriam, niſi fugax, fallax, breue, & inane; adeoque multiplices mundi fraudes, hominum fallacias, vanas ſpes ſæculi, varijs exemplis, rerumque euentibus deprehendit; vt quamuis hæc omnia fides illi clare interna reuelatione ſubminiſtraret; cum tamen mirifice etiam ſenſu ipſo hæc adiuuari, & corroborari ſenſerit; nihil ei ſuperſit, cur non animum ab his terrenis, & caducis rebus, ad cæleſtia, & ſempiterna amplectenda transferat.

Quod conſilium, quo longior ei vita ſuccedit, eo quotidie magis ſibi videt confirmari; cum noua in dies mendacia, noua inuenta, recentes ruinas, improuiſa excidia, exquiſitas fraudes, ſimulataque artificia exurgere, confingi, & ab humano ingenio erumpere inueniat.

Quæ cum ſint innumera, & ex abditis nimium cauſis plerunque orientia, nec vix vllum humani auxilij genus admittant; arbitramur diuinis præſidijs ſuffultam Senectutem, illis animi magnitudine, & patientiæ ope fortiter poſſe occurrere: cum Senex qui tam multa expertus eſt, atque homines aſſiduis procellis huc illuc iactari, ac fruſtra affligi cognouit; facilius etiam quàm cæteræ ætates, in rerum aduerſarum turbinibus, ſe valeat patientiæ clypeo communire; ac bonum rationis quod hominis proprium eſt, hoc maxime tempore conſeruare; ne triſtitiæ, quæ ex calamitatibus oriri ſolet, ſuccumbat; vnde patientiæ ſanctæ, & ſalutaris laus exurgit [a]. Hincque ſanctus Iacobus ſcribit [b], *patientia opus perfectum habet*. Et Apoſtolus monet Senes [c]: *ut ſint prudentes, ſani in fide, in dilectione, & patientia*.

a S.Tho. 2.2. q.136. art. 1. in reſp. & ar. 4. ad 2.

b S.Iacob. c.1.

c ad Titũ. c.2.

PROPRII AMORIS CVRATIO EX SENECTVTE.

QVONIAM vero, quæ in alijs perſpicue cernimus, atque vſu experimur, ſæpe in nobis ipſis, proprij amoris cæcitas obſcura nimium reddit, nec à nobis ſingula dignoſci patitur: ecce affert longa ætas hoc etiam permagnum Senibus commodum; vt plenius non ſolum ſuam fragilitatem corporis, ac virium imbecillitatem; ſed etiam animi inconſtantiam, imperitiam, atque ad infinita prope vitia propenſionem, ex longo ipſo vſu omnino deprehendant.

Clare ſiquidem ſingula dierum incrementa, afferunt vnicuique terrenis cupiditatibus non obcæcato, materiam, & occaſionem perſpiciendi ſocordiam, inconſtantiam, timiditatem, inſcitiam, imprudentiamque noſtram; cum memoria repetamus, ſæpius nos vitæ mutationem, noua morum inſtituta, multa diſciplinæ, laborumque ſtudia, ac pia exercitia ſuſcipienda, nobis ipſis propoſuiſſe; & tamen ab incœptis aſſidue cecidiſſe, nec quicquam præclarum, aut Chriſtiano ferè viro dignum vnquàm præſtitiſſe, nobis conſcij ſimus.

QVARE cum experientia, quæ Senes in aliorum actionibus tantopere erudire ſolet, eadem etiam eos ipſos, ætate progrediente, in proprijs erroribus detegendis, ac conſcientia inſtruenda, fideliter admoneat, idipſumque illis quotidie ante oculos ſtatuat; quodnam poteſt beneficium cum hoc longæuæ ætatis beneficio comparari? quæ homini in hac vita poteſt maior gratia, aut largior beneficentia conferri, quàm quod ſuorum ſcelerum conſcius, veniam humili corde à Deo expoſcat? quid hoc vno excluſo cætera, qualiacunque ſint, nobis prodeſſe poterunt? quid vero hoc vno ætate confectis animaduerſo, & vt oportet intima mente,

& co-

& cogitatione obſeruato, amplius quod illos diuexet, aut affligat, vnquàm relinqui poterit?

Imo ſola hæc cogitatio attente apprehenſa, non tantum reliquas ſolicitudines, atque animi moleſtias poterit expellere; ſed etiam mentem ſumma hilaritate reficere. Nam vt ille, qui ſummo magiſtratu propediem potiturus, ob ſpem, atque expectationem futuræ dignitatis, ſummam animo lætitiam concipit: Sic Senex hoc ſecum meditans, atque de bonis æternis attentius cogitans, iamque ſuas res componere inſtituens, per Dei gratiam, quædam beatitudinis præludia, & futura cæleſtis patriæ gaudia incipiet prægustare; vt verum illud ſit, quod olim à ſapiente viro ſcriptum fuit [a]: *Optimè eos viuere, qui maximè curant, vt quàm optimi reddantur; ſuauiſsimè autem illos, qui maximè ſentiant ſeſe fieri meliores.*

[a] *Xenoph. de dict. & fact. Socrat. lib. 4. in fin.*

Præter etiam memoratos iſtos maturæ ætatis fructus, liceret nobis alia quamplura illius lucra recenſere; niſi facile futurum eſſe lectori ſciremus, ex præcedentibus reliqua colligere; noſque ſingulis numerandis nollemus nimij videri, ac potius alijs moleſti eſſe; præſertim cum non deſint inſignes auctores, magnaque ingenij, ac pietatis laude præſtantes, qui in commentarijs ſuis præclara multa, de Senilis ætatis laudibus, ſparſim attigerunt [b]. Quorum inter cætera hæc eſt ſententia: *Etſi ætas qualibet ſuas amaritudines, ſuaſque dulcedines habeat; omnibus tamen ad libram actis, tranquillam, & placidam, & honeſtam Senectutem omnibus ætatibus præferendam ſentio; haud ignarus contra multorum, totiusque penè orbis ſententiam me loqui.* Et paulo poſt: *O veneranda ante alias Senectus: O diu optata: O nequicquam formidata mortalibus; Et ſi noſſe cœperis, felix ætas: Indignus eſt*

[b] *Franc. Petrarca. lib. 8. Epiſt. Senil. Epiſt. 2.*

ad te peruenire, qui te metuit: Indignus peruenisse, qui te accusat.

DE SENECTVTIS LAVDIBVS EX VARIIS AVCTORIBVS.

HAEC ex pluribus fructibus, & beneficijs, quæ ex annorum maturitate publicè, priuatimque obuenire solent, perstringenda esse duximus; vt eò magis vnusquisq; ad Senectutis expectationem, atq; eam, qua decet dignitate excipiendam, vehementius accendatur. Quod quidem etsi satis sufficere, ad illius commoda, & ornamenta patefacienda censeamus; visum tamen fuit, ad maiorem consilij à nobis suscepti comprobationem, & vt Bonum Senectutis manifestum magis reddatur; in calce huius commentarij aliquas diuinæ scripturæ, ac sanctorum auctoritates, tum insigniorum aliquot Rerumpublicarum exempla, ac denique nonnullas sapientum virorum sententias, in Senectutis laudem adijcere; vt quanto eadem in honore, ac existimatione apud Deum, & homines, qui rectè sentiunt, semper habita fuerit, vniuersis clarum, ac testatum relinquatur.

EX SACRIS LITERIS IN HONOREM SENECTVTIS.

AC PRIMO consentaneum erit videre, quid Deus ipse æternus, & sapientissimus, qui propter suam bonitatem nullo modo decipere, & propter infinitam sapientiam, nulla ratione decipi potest, de Senectute sentiat, quique de ipsis Senibus proferat.

Hoc Danielis Prophetæ verba declarant, dum ait, ipsummet Deum immortalem, & sempiternum Senis figuram assumpsisse: *Aspiciebam* (inquit [a]) *donec Throni positi sunt, & antiquus dierum sedit; vestimentum eius candidum quasi nix; & capilli capitis eius, quasi lana munda.* Inde cum summam illius Senis maiestatem osten-

[a] Dan. c. 7.

ostendere vellet, subdit: *Thronus eius flammæ ignis, rotæ eius ignis accensus; fluuius igneus, rapidusque gradiebatur à facie eius; millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei.*

Ex quibus verbis constat, ad declarandam aliqua ex parte diuinæ maiestatis amplitudinem, nullam aliam aptiorem, quàm Senis figuram (quod maximè Senectutem commendat) in celsissimo illo throno inuentam fuisse. Quamuis enim aliàs etiam in veteri testamento dicatur Deus apparuisse; ibi tamen, aut nulla est figuræ mentio, aut non ita apparuisse legitur, vt suæ maiestatis speciem vlla ex parte, hominibus vellet ostendere.

Præterea in Apocalypsi, si oculos conuertimus ad mirabiles illas visiones, quas Diuus Ioannes vidit; profectò, mysterio minime vacare comperiemus, quod viginti quatuor illi Seniores proximi Deo sederint, cum reliqui omnes in conspectu eius starent. ait enim [a]: *Et in circuitu sedis, sedilia viginti quatuor, & super Thronos viginti quatuor Seniores sedentes, circumamicti vestimentis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ.* Amplius etiam cum mentio fit iudicij, Isaias ait [b]: *Dominus ad iudicium veniet cum Senibus populi sui.* Et alibi [c]: *Cum regnauerit Dominus exercituum in monte Sion, & in Hierusalem, & in conspectu Senum suorum fuerit glorificatus.*

a Apoc. c. 4.
b Isa. c. 3.
c Isa. c. 24.

SED accedamus iam ad leges, quas idem Dominus suo populo præscripsit; & animaduertamus, quanti Senes faciat, & quid de ipsis præcipiat.

Primum, vix vnquàm mentio vlla est de rebus magni ponderis, in quibus non interueniant Senes. Nam vt omittam Moysem, & Aaron, quos (cum admodum essent grandes natu) delegit Deus, suique populi duces, & principes voluit esse: certè quo tempore lex la-

ta fuit in monte Synai, licet ipse Deus populum ad eundem montem non solum ascendere, verum etiam accedere prohiberet, tantumque illi terrorem inijceret, vt vix quisquam etiam longe consistere auderet; tamen idem ipse, qui reliquos arcebat, septuaginta homines, non adolescentes, aut existentes in ætate virili, sed Senes, tanquàm digniores, cum Moyse ascendere iussit [a]: *Ascende* (inquit) *ad Dominum tu, & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta* Senes *ex Israel*. Et paulo post: *Ascenderuntq; Moyses, & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta de Senioribus Israel*.

a Exod. 24.

Præterea cum idem Moyses difficile eundem populum in officio continere posset, & apud Deum, de onere quod ferebat, grauissime conquereretur; *Non possum* (ait Moyses [b]) *solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis est mihi:* Sanè Deus non delegit alios, qui Moysi auxilio essent, præter Senes. *Congrega mihi* (ait Deus) *septuaginta viros de Senioribus Israel, quos tu nosti, quod Senes populi sint, ac magistri; & duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciesque ibi stare tecum, vt descendam, & loquar tibi, & auferam de spiritu tuo, tradamque eis, & sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris*. Et paulo post: *Venit igitur Moyses, & narrauit populo verba Domini, congregans septuaginta viros de* Senibus *Israel, quos stare fecit circa tabernaculum; descenditque Dominus per nubem, auferens de spiritu, qui erat in Moyse, et dans septuaginta viris.*

b Num. c. xi.

Item à principio, cum Deus Moysi apparuit, deditq; illi negocium educendi populum ex Aegypto; statim iussit rem deferri ad Senes, tanquam ad eos, qui reliquis sapientia, & auctoritate præstabant: *Vade* (inquit [c]) *& congrega* Seniores *Israel, & dices ad eos*. Et paulo post: *Ingredierisque tu, &* Seniores *Israel ad Regem Aegypti, & dices ad eum: Dominus Deus Hebræorum vocauit nos*.

c Exod. c. 3.

His

His exemplis, vt alia multa omittamus, populus Iſrael à Deo, & à Prophetis edoctus; mirum eſt, quanto in honore Senes ſemper habuerit, cum illis primas in rebus grauioribus detulerit. Nam Senes magna ex parte erant Conſiliarij: item Senatores, & Iudices, ſedebantque propè portas Vrbium, & omnes controuerſias, & lites dirimebant, vt patet ex Deuteronomio [a], & ex libro Ruth, & ex Hieremia in Threnis: vbi varias calamitates populi deplorans, hanc conſuetudinem attingit [b] dicens: *Senes defecerunt de portis*.

a Deut. c. 22.

b Thren. 5.

ITAQVE vt omnia paucis complectamur; Senes ſemper ferè primo loco numerabantur in illo populo, & erant velut proceres, & Ciuitatum principes: quod innumerabilibus propemodum exemplis perſpicitur; quale illud eſt Iethro Sacerdotis Madian. Cum enim ipſe ſocer eſſet Moyſis, veniſſetque ad generum, vt illi gratularetur; Moyſes, vt afficeret honore ſocerum, & illum (vt par erat) ſummo cum ſplendore, ac dignitate exciperet, non alios quàm Senes accerſiuit, qui ſimul accumberent in conuiuio. *Venerunt* (inquit [c]) *Aaron, & omnes Seniores Iſrael, vt comederent panem cum eo coram Deo*. Hoc idem patet apertè ex verbis illis, quæ Saul Rex protulit ad Samuelem. cum enim Samuel Dei ſententiam Sauli nunciaſſet, aperteque dixiſſet [d]: *Pro eo, quod abieciſti ſermonem Domini, abiecit te Dominus, ne ſis Rex*. Et paulo poſt: *Non reuertar tecum, quia proieciſti ſermonem Domini, & proiecit te Dominus, ne ſis Rex ſuper Iſrael*: Ipſe Rex Saul timens, ne ſibi ſtatim Regnum eriperetur; *Peccaui* (ait) *ſed nunc honora me coram Senioribus populi mei, & coram Iſrael, & reuertere mecum*. Vt igitur ſaltem Regnum, quoad viueret, poſſideret; ac ſi hoc penderet à Senioribus,

c Exod. 18.

d Reg. 15.

bus, rogauit Samuelem, vt ſibi apud ipſos Senes honorem exhiberet.

a Paralip. 2. cap. 10. & 3. Reg. 12.

Notum eſt illud, quod de Rege Roboam legitur[a]; qui cum negocium populi, prius ad Senes, deinde ad adoleſcentes detuliſſet; & tandem ſententiam adoleſcentium probaſſet, grauia multa paſſus eſt; magnamque illius florentiſſimi Regni partem inſipienter amiſit, ea nominatim de cauſa, quòd à Seniorum conſilio diſceſſiſſet.

b Sigonius de Repub. Hebr. lib. 6. cap. 4. de Senat.

c In Concord. Bibliæ. verb. Senior.

Atque hæc ſatis in præſenti ſint, ad veterem Hebraicæ gubernationis conſuetudinem ſignificandam, quæ ex Seniorum auctoritate, vt plurimum pendebat[b]. Vnde tam frequenter in veteri teſtamento nominatos legimus Seniores populi, Seniores Ciuitatis, Seniores Iudæorum, Seniores terræ, & ſimilia verba[c].

SENIORES IN SACRIS LITERIS QVANTO IN HONORE HABEANTVR.

d Leuit. c. 19.

e Iſa. cap. 9.

f Carthus. in d. cap. Iſaiæ.

g Cap. 12.

h Eccleſ. 32.

i Leuit. c. 19.

NVNC alia quædam ſacræ ſcripturæ loca proferemus, quæ tanquam leges à Deo ipſo, aut eius Prophetis latæ, oſtendunt, quanto voluerit in honore apud Populum Seniores haberi. Ac in primis in Leuitico ſcriptum legimus[d]: *Coram cano capite conſurge, & honora perſonam Senis*. Et apud Iſaiam[e]: *Longæuus, & honorabilis, ipſe eſt caput*. Quæ verba oſtendunt, Senes haberi tanquam capita populi[f]. Et apud Danielem[g]: *Quia tibi Deus dedit honorem Senectutis*. Et in Eccleſiaſtico[h]: *Vbi ſunt Senes, non multum loquaris.*

Ex quibus verbis colligimus, plus Senibus à Deo tributum fuiſſe, quàm alijs potentibus viris. Nam cum de ijs dictum fuiſſet[i], *Non honores vultum potentis*; tametſi hos ipſos vulgus colere, & venerari ſoleat; Deus tamen illos non magni æſtimari iubet. Sed Senes quidem vult ab omnibus vehementer obſeruari: quamobrem

inter

inter grauia crimina in libro Sapientiæ illud annumeratur [a]; non parcere veterano, nec reuereri canos multi temporis: sic in Ecclesiastico dicitur [b]: *Ne te prætereat narratio Seniorum; ipsi enim didicerunt à patribus suis.* Et alibi [c]: *Quàm speciosum canitiei iudicium; quàm speciosa veteranis sapientia, & gloriosus intellectus, & consilium; corona Senum, multa peritia; & gloria illorum, timor Dei.* Et apud Iob [d]: *In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia.* Imo cum Deus damnum aliquod in populo surrexisse ostenderet, dixisse legimus per Prophetam [e]: *Sacerdotes mei, & Senes mei in vrbe consumpti sunt*: siue cum minaretur, malum aliquod secuturum; prout aduersus Heli dixit [f]: *Ecce dies venient, ut non sit Senex in domo tua.* Et rursus: *Pars magna domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem peruenerit.* Ex testamento etiam nouo dignitas Senectutis colligitur, dum sanctus Lucas meminit [g] Prophetæ Simeonis senis, *quia homo erat iustus, & timoratus, & spiritus Sanctus erat in eo.* Et de Anna Prophetissa ait: *Quod processerat in diebus multis, & erat vidua vsque ad annos 84. non discedens de templo.* Et Apostolus Paulus tantum Senectuti tribuit, vt Senes, etiam cum errant, nolit reprehendi; sed potius obsecrari; dicens ad Timotheum [h]: *Seniorem ne increpaueris, sed obsecra vt patrem.* Et Sanctus Petrus ait [i]: *Adolescentes subditi estote Senioribus.*

a Sap. 2.
b Eccl. c. 28.
c Eccl. c. 25.
d Iob. c. 12.
e Thren. 1.
f 1. Reg. c. 2.
g S. Lucæ. c. 2.
h 1. Timoth. 5.
i 1. Petr. 5.

APVD SANCTOS, ET ALIOS ECCLESIASTICOS HONOR SENECTVTIS.

QVOD etiam multis sanctorum Patrum monumentis sæpius repetitum videmus. Nam vt ait Zosimus Papa [k]: *Decreta Patrum Senectuti sanxerunt reuerentiam.* Et sanctus Anacletus Papa ait [l], *quod propter sapientiam presbyteri nominantur.* & Alexander Tertius Episcopo London. dicebat [m]: *Vigor deuotionis, & fidei (corpore etiam senescente) non deficit; sed vergente deorsum conditione corpo-*

k c. contra statuta. 25. q. 5.
l c. fin. 84. dist.
m c. 1. de renun.

rea, feruor spiritus in sublimiora conscendit. Et Innocentius Tertius [a]: *Senilis debilitas aliquando id operatur, quod ait Apostolus* [b]: *Cum infirmor, tunc fortior sum; quia nonnunquam corporis infirmitas fortitudinem cordis augumentat.* Et sanctus Hieronymus [c]: *Senex* (inquit) *crescente sapientia, ætate fit doctior, & veterum studiorum dulcissimos fructus metit.* Et sanctus Thomas Senes honorandos ait [d], propter signum virtutis, quod est Senectus. Quorum dictis complures alij Sancti, tum Græci, tum Latini consentiunt; qui magnis encomijs Senectutem exornarunt, vt in eorum monumentis passim legitur.

a c. nisi cum de renuntiat.

b 2. Cor. 12.

c Epist. ad Nepotian.

d 2.2 q. 63. art. 3.

HONOR SENECTVTI TRIBVTVS APVD OMNES FERE POPVLOS.

SED PRAETEREA, ne quis fortè hoc ex Christiana tantum disciplina receptum fuisse existimet; possemus hic, si opus esset, plurimarum gentium, & nationum leges, & consuetudines commemorare; ex quibus constat, maturam ætatem magni semper æstimatam; ac Senes præ cæteris in consilium adhibitos, illisque potissimum ius regendi populos, atque administrandi regna, commissum fuisse.

Verùm quoniam hæc apud auctores quamplures Græcos, & Latinos, veteres, & recentiores, conscripta varijs in locis reperiuntur; hodieq; plurima ex monumentis, traditionibus, fama denique, satis vulgata videntur; nos ad minuendã lectori molestiam, ab ijs enarrandis libenter abstinuissemus: Sed tamen ne debitus Senectuti honor, quem alij summo fuerunt plausu amplexi, à nobis nunc in hac parte prorsus prætermissus, nostrum iure accusare possit silentium; existimauimus, nonnulla tantum paucis attingenda esse: ex quibus communem ferè quendam populorum omnium consensum, ab ipso veluti naturæ iure profectum, possit vnusquisq; colligere: prætermissis innumeris alijs exemplis, quæ

per

per totum penè orbem disperſa perpetuo viguerunt.

Quare, vt ab Aegyptijs, qui ſe primos omnium mortalium aſſerebant [a], inchoemus; legimus eos tam præclare, & honorifice de Senili ætate ſenſiſſe, vt in Hieroglyphicis Senem repreſentarent hominem muſicum; eo quod compoſitos mores, & ſibi maxime conſonos haberet. Iidem etiam Cygni effigiem exprimebant, qui dulcius caneret, cum morti appropinquaret; innuentes Seniorum actiones, quo propius ad finem vitæ accedunt, longe alijs ætatibus compoſitiores, ac ſibi maxime conſonos eſſe [b]. Et apud eos, maioribus natu iuniores obuij facti cedebant de via, ac deflectebant, aduenientibusq; è ſedili aſſurgebant, vt refert Herodotus [c].

Apud Gades ſcribitur, templum Senectuti dicatum fuiſſe, quod eam ætatem, tanquam rerum magiſtram, venerarentur [d].

De Phariſæis proditum eſt à Philone, & Ioſepho, tanto in honore maiores natu habitos fuiſſe, vt ne contrarium quidem aliquando minores alicui reſponderent [e]. & hanc generalem apud Iudæos legem extitiſſe, vt iuuenes Senioribus omnibus honorem exhiberent, quia cunctorum Senior Deus eſſet [f].

In quadam Arabiæ parte, ſeu in Inſula, quæ illi proxima eſt verſus meridiem, ait Diodorus [g], morem fuiſſe, vt in quolibet cœtu Senior, alijs tanquam Rex, cui parent omnes, imperaret, ac poſt eum Senior acciperet Principatum.

Athenienſes legimus ex veteris Solonis lege, hunc honorem Senectuti habuiſſe, vt natu maximus ciuium primus concionem haberet ad populum, deinde cæteri ciues pro cuiuſq; ætate; Nã vt ait Aeſchines [h], putabant, πρεσβυτάτους ἐξ ἐμπειρίας τὰ βέλτιστα τῇ πόλει συμβουλεύειν, Seniores ob experientiam optima Ciuitati conſulere.

a Lucian. de Dea Syria. Iuſtin. lib. 2.

b Pier. Valer. lib. 23. verb. ſenex. muſicus.

c Herodot. in Euterp.

d Philoſtr. in vita Apolonij lib. 5. poſt princip.

e Ioſeph. de antiq. lib. 17. c. 1

f Ioſeph. contra Apionem. c. 7.

g Diod. lib. 3. c. 13.

h Aeſchin contra Cteſiphon.

De Lacedæmonijs permulta, & præclara refert Cato apud Ciceronem [a], dum ait: *nusquam tantum tribui ætati, quantum Lacedæmone; & nusquam Senectutem esse honoratiorem*; quod exemplis nonnullis insignibus declarat, quæ cum ab alijs etiam auctoribus sint relata [b], & hodie satis nota, nos prætermittimus. Nam & Xenophon de Lycurgo, & Republica Lacedæmoniorum loquens, illud scripsit [c] tum laude, tum admiratione dignum, vt ipse ait: Nam cum instituisset vitæ certamen penes Senes esse, perfecit Senectam pluris habendam, quàm iuuentutis robur, & recte quidem: quoniam & si Gymnica certamina pulchra habentur, ea tamen corporum certe sunt; Senectutis vero certamen, bonorum animorum inditium præbet: sed quantum corpori præstat animus, tantum etiam animorum certamina corporum certaminibus antecellunt. Vnde prouerbium apud Græcos,

ἐν σπάρτῃ μόνῃ λυσιτελεῖ γηράσκειν.

In Sparta sola expedit senescere.

Sed omittamus modo Lacedæmonios, accedamusque ad alias nationes, & videamus quid de Senibus existimauerint. Certe Seniorum operam, etiam in prælijs non solum commendatam fuisse legimus; prout de Vlysse, & Telemacho ait Homerus [d]: καὶ πολιοί περ ἐόντες ἀναγκαίῳ πολεμιζαί; Verum etiam memoriæ proditum est, Alexandrum magnum à nemine voluisse ordines duci, nisi à Sexagenarijs [e].

Idemque ab alijs multis populis obseruatum fuisse [f]. Et de Adarchia seniore legitur [g], qui omissum apud Halicarnassum à iuuenibus prælium, vnus maxime accendit; vnde præmio virtutis causa donatus fuit.

Strabo quoque de Albanis scribit [h], eos Senectutem non solum parentum, sed cæterorum quoque præcipue vene-

a *Cicer. lib. de Senect.*

b *Val. Max. lib 4. c.5. in fin. Aul.Gell. lib.2.cap.15. Iustin. lib.3. Plut. in apophteg. Lacon. pag.209.*

c *Xenophon. de Repub. Lacedæm. p. 347. Plut. in vita Lycurgi.*

d *Homer. odiss. lib. vlt.*

e *Iustin. lib. 11*

f *Tiraquel. in præfa. n. 164.*

g *Q. Curtius lib.5. post prin.*

h *Strabo lib. xi. ante med.*

veneratos fuisse. Et referunt alij, eos qui Traprobanam Insulam inhabitabant, Regem eligere solitos fuisse, spectatum moribus, inueteratæ clementiæ, & iam annis grauem.

Sed quod omnium ferè aliorum instar esse potest; apud Romanos nouimus [a], olim neque generi, neque pecuniæ præstantiorem honorem, quàm ætati tributum fuisse; ita vt maiores natu à minoribus colerentur, ad Deorum propè & parentum vicem; atque omni in loco, in omnique specie honoris priores, potioresque haberentur.

Quin relatum extat, Senectuti iuuentutem ita cumulatum honorem reddidisse, vt maiores natu tanquam communes adolescentium patres essent. Hincque [b], *iuuenes Senatus die, aliquem ex P. C. aut propinquum, aut paternum amicum ad Curiam deducebant; affixique valuis expectabant, donec reducendi etiam officio fungerentur. Inuitati ad cœnam, diligenter quærebant, quinam ei conuiuio essent interfuturi, ne Senioris aduentum discubitu præcurrerent: sublataque mensa priores consurgere, & abire patiebantur*. Et Plinius scribit [c]: *Erat antiquitus institutum, vt à maioribus natu non auribus modo, verum etiam oculis disceremus, quæ facienda mox ipsi, ac per vices quasdam tradenda minoribus haberemus*. Et paulo post: *Suus cuique parens pro magistro; at cui parens non erat, maximus quisque, & vetustissimus pro parente*.

Quod quidem & alijs multis insignibus exemplis eorundem Romanorum, literarum monumentis relictum fuisse legimus [d]. Vnde carmina illa de antiquis Romanis à Iuuenale prodita [e]:

Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si iuuenis vetulo non assurrexerat, & si
Barbato cuicunque puer: licet ipse videret

a *Aul. Gell. lib. 2. c. 15.*

b *Valer. Max. lib. 2. c. 1. n. 6*

c *Plin. lib. 8. Epist. ad Ariston.*

d *Plutar. in vita Publicolæ. Cornel. Tacit. libr. 3. vbi de Corbulone. Tiraquel. de iur. primog. in præfat. nu. 80.*

e *Iuuenal. satir. 13.*

Plura domi farra, & maiores glandis aceruos:
Tam venerabile erat præcedere quatuor annis,
Primaque par adeo sacræ lanugo Senectæ.

Quod etiam Callistrati Iurisconsulti, ac iuris commu nis auctoritate receptum est, qui inquit: *Semper in Ciuitate nostra Senectus venerabili fuit; namque maiores nostri penè eundem honorem Senibus, quem Magistratibus tribuebant* [a].

a l. Semper. de iur. immunita.

EX ANTIQVITATE NOBILITATEM ET ALIA ORNAMENTA ORIRI.

HINCQVE tantus honos antiquitati semper delatus fuit, vt ea ad nobilitatem maxime pertinere censeretur [b]; & quo quisque antiquior, eo nobilior diceretur. Indeque omne feudum antiquum, posse etiam nobile appellari, Doctores tradiderunt [c].

Quare etiam id seruatum videtur, vt inter eos homines, qui eiusdem sunt generis, & nati ex eisdem parentibus, primas semper frater Senior referat; & qui ex eo nascuntur, tanquam maiorem quodammodo nobilitatem consequuti, & qui sint veluti familiæ Principes, nisi fortasse casu aliquo familia, quæ oritur ex fratre minore, magis splendeat. Qua ratione in familijs nobilissimis constat, ad hos, nimirum ad fratres Seniores, patris, maiorumque suorum hæreditatem pertinere; quod apud omnes ferè nationes vsitatum est: Et quantumuis frater minor natu, excellat ingenio, & pruden tia; tamen nisi ille qui Senior est, omnino ineptus sit ad rem familiarem administrandam, semper iuniori fratri præfertur [d]. Imo in Regum, & Principum maximorum successione idem seruatur: licet enim Reipublicæ causa agatur; tamen si Rex aliquis multos habet filios, non habetur ratio illius, qui sapientior, aut fortior est, sed qui maior est natu; dummodo tantum habeat ingenij, quãtum satis est ad Rempublicam gubernandam.

b l. prouidendum C. de postulan. & l. 1. C. de iur. aur. annul.

c Bald. et Aluarot. Card. in c. 1 §. cæteri. Quis dicatur Dux, & Comes.

d Tiraquel. de iur primog. nu. 128.

Hinc

Hinc etiam videtur hoc nomen Senior, tum propter propriam ſignificationem, tum propter honorem, qui Senibus debetur, tantam habuiſſe apud aliquas nationes dignitatem, vt poſtea tranſlatum fuerit ad ſignificandos non tam homines Senes, quàm potentia, auctoritate, & dignitate præſtantes; vt patet ex Gallorum conſuetudine: apud quos in Concilijs antiquis, quæ habita fuerunt ætate Caroli magni, aut paulo poſt, Senior idem eſt, quod vir princeps, & qui alios habet in ſua poteſtate; quod conſtat ex Concilio Holonienſi [a], quod eſt apud Synod. Melden. Apparet item ex eadem Synodo Melden. [b] & ex Concilio Piſten. [c] & ex multis alijs locis; videturq; nomen illius temporis, & illius regionis proprium. Imo inde veriſimile eſt, translatum eſſe ad Hiſpanos nomen illud *Sennor*, quo ipſi honoris cauſa eos appellant, quos magnifaciunt; tanta enim eſt literarum affinitas, vt excepto accentu, idem nomen eſſe videatur. Indeque fortaſſe etiam apud Italos ortum habuit nomen illud *Signore*, quo paſſim omnes vtimur. Sed & in priuatis domibus multis in locis obſeruari videmus, illos qui familiam gubernant, & quibus reliqui parent, vt plurimum Seniores eſſe, ac Reggitores appellari, quod ipſi inſtar Regum omnes domeſticos in officio tueantur [d].

a In cap. 2.
b In Synodo Melden. c. 51.
c In cap. 4.
d Montecat. in comment. lib. 1. in Polit. Ariſt. tex. 13.

Ex hoc etiam vetuſtatis honore prodijſſe videntur imagines illæ fumoſæ olim dictæ, quæ vetuſtatem maximam, ſimulque generis claritatem præſeferebant. Qua de re dicit Cicero in Piſonem: *Obrepſiſti ad honores errore hominum commendatione fumoſarum imaginum, quarum ſimile habes nihil præter colorem*. Et contra, nouum hominem pro ignobili idem Cicero ſæpe appellat, prout ſatis omnibus notum eſt.

Inde

Inde quoque veteres illæ contentiones inter Aegyptios, Phrygas, Scythas, Athenienses, & alios [a], qui se omnium mortalium antiquissimos, & ideo maiore in existimatione, atque auctoritate apud omnes habendos esse, asserebant.

a Iustin. lib. 2. Herodot. lib. 2. Tiraquel. de nobil. c. 19. nu. 28

Hinc etiam magna illarum Vrbium encomia exorta fuerunt, quæ antiquitatem præ alijs vrbibus præferebant; cum hinc non solum ipsis Ciuitatibus, sed etiam Ciuibus splendorem, & decus acquiri, omnes iudicarent: & ideo quo tempore Vrbs aliqua laudatur, statim si antiqua est ipsius origo, solet antiquitas ipsa commemorari.

Qua quidem ratione non defuerunt, qui Latinam illam loquendi phrasim à Cicerone, atque alijs probatis auctoribus receptam, hinc deductam fuisse putauerint: vt scilicet cum aliquid nobis optatum valde, ac magno in pretio habitum fuisse significemus, id nobis antiquissimum, aut nihil ea re antiquius extitisse proferamus. Vnde Cicero [b]: *Me quidem id multo magis mouet, quod mihi est & sanctius, & antiquius*. Et alibi [c]: *Ne dubitaris, quin quod honestius, id mihi futurum sit antiquius*. Et Paulus Iurisconsultus [d]: *Disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quàm charitas liberorum*. Quod & alia exempla testantur multis in locis.

b ad Atticum. lib. 12. epist. 4.

c ad Atticum. lib 4. epist. 3.

d l. postliminium. §. filius de captiu. & postlim. reuers.

Quibus quidem rebus liceret nonnulla etiam adijcere, quæ ad huius nominis, SENECTVS, originem, ac vim pertinent. Verum cum superius hæc loco suo tradita fuerint, sic tunc argumento exigente [e]; lectorem rogamus, ea illinc (si placeat) haurire, ne nobis sint repetenda. Nunc enim quid opus est, quod ad Senectutis præstantiam, ac decus spectat, plura amplius congerere? cum Plato non

e In 1. par. pag. 6. & seqq.

vno

vno in loco tradiderit[a], πρεσβυτέρους τοὺς ἄρχοντας δεῖ εἶναι, νεοτέρους δὲ τοὺς ἀρχομένους, ideſt, conſtat Seniores imperare oportere, iuniores autem ſubeſſe. Quod & Ariſtoteles affirmauit ſcribens[b], naturaliter Seniores iunioribus præeſſe. Atque id quidem etiam in brutis quibuſdam obſeruari traditum eſt, veluti in elephantibus; quorum ea eſt natura, vt gregatim ingrediantur, ſed agmen ducat, qui natu eſt maximus[c]. Quod & de formicis ab aliquibus proditum fuit[d].

a Lib. 3. de leg. & lib. 3. & 5. de Repub.

b Polit. lib. 7. cap. 14.

c Plin. lib. 8. c. 5. & Solin. cap. 38.

d Aelian. lib. 6. animal. c. 42.

SED nec illud etiam omittendum eſt, quod in communi ferè omnium more poſitum videtur, vt cunctis hominibus etiam prouectioribus tum in literis, tum in familiari ſermone, tum aliàs, cum illos ſalutamus, longiorem vitam precari ſoleamus; cum tamen nomine longioris vitæ, nihil aliud, præſertim ſi agimus cum hominibus, qui ſunt matura iam ætate, niſi Senectutem ſignificemus.

Item ipſi Pontifici Maximo, in die anniuerſario Aſſumptionis ad Pontificatum, mos eſt, vt optetur longa vita, hoc eſt Senectus: ex quo conſuetudo manauit proferendi illa verba, AD MVLTOS ANNOS: Quæ etiam in acclamationibus Conciliorum, pro diuturna incolumitate Sanctiſſimi Papæ, Imperatoris, Regum, Legatorum, Cardinalium, & Epiſcoporum, pronunciari ſolent; quod & in conſecratione cuiuslibet Epiſcopi obſeruatur.

Præterea cum iubeat Deus in Decalogo, filios honorem parentibus habere, promittit illis tanquã pręmium, vitam longam: *Honora* (inquit) *patrem tuum, & eris longæuus ſuper terram*. Deinde viris illis, qui apud Hebræos pietate, & omni virtutum genere floruerunt, concedebat Deus longam vitam, ac ſi in hac re beneficium tribueret, vt patet ex Noe, Abraham, Iacob, & multis alijs.

Item cum agitur de obitu illorum, hæc verba, aut alia eius generis commemorantur: *Mortuus est Senex, & plenus dierum*: *Mortuus est in Senectute bona*. Contra vero, ac si malum sit, & quasi supplicium quoddam, mortem obire ante Senectutem, & non frui huius extremæ ætatis bonis; ait Dauid de hominibus sceleratis, & crudelibus: *Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos*. Item idem Dauid desiderans ad Senectutem peruenire, ait: *Ne reuoces me in dimidio dierum meorum*.

Et tandem ipsa Senectus est velut imago quædam æternitatis: licet enim nulla possit inter æternum, & id quod est tempore circumscriptum, esse proportio; tamen huic ætati tribuitur similitudo quædam perpetuitatis, propter excurrens magnum illud spatium, quod est inter ortum hominis, & extremum Senectutis; & etiam quia vna Senectus, videtur alias omnes ætates quodammodo complecti: Senex enim retinet illas memoria, contemplaturque res omnes, quas in adolescentia, & in alijs ætatibus gessit, tanquam præsentes.

Ex quibus, cum prudens lector, tanquam ex paucis seminibus, copiosos Senectutis aceruos, ac latissimè patentem in omnes regiones dignitatem possit intelligere; quid attinet, alia amplius cumulare? cum satis ex his, summam illius dignitatem, ac præstantiam, non solum legibus, moribus, omniumq; ferè populorum consensu munitam, ac confirmatam, sed naturali etiam iure subnixam esse videamus?

EX-

DE PRIVILEGIIS SENECTVTIS APVD IVRISCONS. ET ALIOS.

EXTREMVM igitur illud poſſet ab aliquibus fortè deſiderari, ad commentarium hunc noſtrum congruo veluti ſigillo claudendum; vt ea, quæ Senectuti priuilegia, ſummorum Pontificum decretis, Imperatorum conſtitutionibus, iureque communi delata reperiuntur; ac memoranda illa inſignia, quæ paſſim magiſtratuum auctoritate, in tribunalibus, curijs, publiciſque iudicum conſeſſibus Senio tribuuntur, hodieque in omnibus ferè Ciuitatibus diutino vſu recepta exercentur, nos hic in vnum collecta proferremus, atque alijs teſtata relinqueremus.

Verum cum hæc permulta ſint,& quæ ſigillatim qua decet ſerie, & diligentia relata, magnam voluminis partem poſſent occupare: & præterea multorum in hoc eruditorum Iuriſconſultorum opera,magna cum eorum induſtria, & laude fuerit verſata; qui adeò accuratè in commentarios ſuos omnia Senectutis priuilegia, & prærogatiuas retulerunt [a], vt nihil intactum ferè reliquerint: exiſtimauimus nihil aliud à nobis hæc perſequentibus proficiſci poſſe, quàm rem actam (vt dici ſolet) rurſus agere.

[a] *Cæpol. tract. de Imp. milit. deligendo. Io. de monte Leon. de Senect. priuileg. Tiraquel. de iur. primogen. in præf. n. 80. Petrus Greg. in Syntagm. par. 1. & 2.*

Præterquam quod Iuriſconſulti, vt ſupra etiam tetigimus, dum Senectutis priuilegia recenſent; ea potius complectuntur bona, quæ externa ſunt, ac in lubrico poſita, eaque vitæ commoda perſequuntur, quæ facillime nobis eripi poſſunt. Et quamuis hæc minime negligenda putemus, quippe quæ ad Chriſtianum vſum rectè etiam dirigi poſſunt; Attamen quia Bonum Senectutis, de quo nobis eſt inſtitutus ſermo, longe altioris, ac præſtantioris ordinis eſſe docuimus; hæc, vt leuiora ac notiora, in præſens prætermittenda exiſtimauimus. Quid enim quæſo magni refert (quod priuile-

gij loco ponitur) Senes ante alios ſententiam dicere? priore loco ſedere? primos conſilijs, & decretis ſubſcribere? non poſſe eos ſine venia in ius vocari? ad eos tanquam ad egregias perſonas iuramenta tranſmitti? in eundo alios præcedere? apud illos claues, annulos, ſigilla cuſtodienda deponi? in communibus actionibus eos alijs anteferri; atque alia huiuſmodi plurima, quæ in magnam illius ætatis prærogatiuam à Doctoribus celebrantur? Qualia (inquam) hæc ipſa ſunt, vt hinc vera, & ſolida Senectutis laus debeat pendere? vt alia omittamus, quæ Cato dicebat [a], diligentiſſime & Romæ, & in alijs Ciuitatibus obſeruari; ſalutari ſcilicet, appeti, decedi, aſſurgi, deduci, reduci, conſuli. Quæ quidem hodie Chriſtiana humilitas ad altiora aſſurgens, declinat potius, ac refugit: niſi muneris ſuſcepti, aut publici officij ratio, quædam ex ijs interdum poſtulent adhiberi.

[a] Apud Cicer. de Senect.

Quapropter ab ijs nos ſuperſedentes, tanquam inſtituto noſtro non multum neceſſarijs; & præſertim cum ab alijs hæc copioſe ſcripta comperiantur, cupimus conſilium hoc noſtrum à benigno lectore æqui, bonique conſuli. ac tandem operi huic noſtro finem (Deo ſuffragante) imponimus.

FINIS TERTIAE PARTIS.

PER-

PERORATIO

ABSOLVTIS iam illis, quæ hoc Commentario (cælesti gratia aspirante) fuimus complexi: Subijt animum perplexa cogitatio; ne hæc ipsa, De Bono Senectutis inscriptio, quam operi huic præfigimus, parum tum sacris literis, tum veritati ipsi congruere; proindeque tota argumenti huius tractatio, præpostera potius, ac discrepans posit iudicari. Etenim cum frequenter legamus in diuinis monumentis, Vetustatis nomen male sonare, ac pro peccati prauitate, vt plurimum accipi; vnde Apostolus Paulus modo Ephesios monet[a], vt deponant veterem homi-

a Ad Ephes. cap. 4.

nem, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris: modo Coloſſenſes [a], vt expolient veterem hominem cum moribus, & actibus ſuis: modo Galatas [b], vt expurgent vetus fermentum. Imo Sancta Eccleſia in ſolemnium miſſarum apparatu, precari conſueuit: *Exue me Domine veterem hominem, & indue me nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia, & ſanctitate veritatis*: & alibi memoretur ſæpe vetuſtas literæ; & id quod antiquatur, & quod ſeneſcit; & quod filij alieni inueterati ſunt; & vt recedant vetera de ore veſtro; & alia huiuſmodi, non ſine probri ſignificatione. Idcirco hinc poteſt oriri dubitatio: quomodo nomen hoc, quod in malam partem tam ſæpe in diuinis libris vſurpatur; nos contrario potius vocabulo, tanquam rem ſalutarem accipiamus, ac Senectutis Bonum prædicare audeamus.

a Ad Coloſſen. 3.

b Ad Galat. 3.

Accedit, quod veritas ipſa, ac ratio hoc idem ſuadere cenſentur. Nam quod nos Senectutis Bonum appellamus, illud verius

rius

rius graue eorum annorum iugum esse agnoscimus, & experimur; cum difficile admodum sit, istud Bonum in tam confecta ætate inuenire; & longe difficilius, ad illius verticem eo tempore ascendere, ad quem non nisi per arctas, asperas, horridasque semitas, supra à nobis præsertim in extrema parte relatas, sit perueniendum, quæ terrent potius ab illius accessu homines; ita vt quod Bonum asserimus, optandum magis videatur, quàm, vt à Sene obtineatur, vllatenus sperandum.

Vnde sicuti qui de Rege, de Episcopo, de Oratore, aut de huiusmodi excelsis muneribus monumenta conscripta reliquerunt, censentur à nonnullis ad speciem potius ea commemorasse, quàm vt vsu ipso eadem impleri posse sibi persuaderent: Sic suspicandi occasio permultis forte pręberi poterit; consilium nostrum fuisse, ea magis recensere, quæ desiderantur præstari à Senectute, quàm quæ ab ipsa verè præstari posse confidamus.

Hæc cum aliquibus, perlecto toto opere, in mentem venire, atque hinc eorum animos perturbari posse, veriti fuerimus; minime prętermittendum esse duximus, quin ea paulo exactius ad incudem reuocaremus: prudentum freti lectorum iudicio, qui post rem omnem maturius expensam, nostrum magis hinc propositum confirmari, quàm vllatenus labefactari animaduertent.

QVARE à Vetustatis nomine incipiendo: cum notum sit, hanc vocem duplici sensu, proprie scilicet, & translate accipi; non est dubium in superioribus scripturæ locis eam metaphorice sumi, atque ad peccati turpitudinem transferri: propterea quod, vt ait Sanctus Chrysostomus[a], Vetusta res illa communi nomine dici solet, quæ turpis, fœtida, antiquatur, & senescit, atque ad interitum ruit. Hæc autem cum peculiares sint peccati conditiones, merito (apposita valde translatione

[a] In Epist. 1 ad Corint. c. 5. hom. 15

tione

tione) vetustatis vox peccato tributa fuit.

Hincque phrasis illa loquendi olim desumpta est, vt vetus homo absolute diceretur Adamus primus parens noster, omnium hominum antiquissimus; ex quo peccatum originale profluxit, & in posteros omnes est propagatum.

At verò cum tempora fuerint postea immutata, atque affixo Cruci Redemptore nostro, sordes etiam peccatorum pretioso illius sanguine ablutæ permanserint, ac simul noua per gratiam fuerit in mundum creatura inuecta: pariter etiam id, quod veteris hominis, idest malitiæ dicebatur, iacuit (vt ait Apostolus) in pectoribus illis expugnatum, atque extinctum, qui mortui peccato, viuunt iustitiæ: & quamuis mortale hoc corpus circumferãt, concupiscentijs tamen eius non obediunt, sed ambulant in nouitate vitæ.

Vnde etiam Christus Dominus similitudine quadam secundus Adam ab Apostolo nuncupatus fuit, cum ait[a]: *Factus est pri* [a] 1.Cor.14

mus

mus homo Adam in animam viuentem; nouiſsimus Adam in ſpiritum viuificantem.

Ac propterea totum genus humanum, duorum hominum nomine appellatum reperitur; veteris ſcilicet, qui per peccatum corruptus erat; & noui, qui à peccati reatu fuit renouatus. Quorum nominum Veteris, & Noui frequens eſt in hoc ſenſu apud Apoſtolum mentio[a].

[a] *Ad Epheſ. 4. Ad Coloſ. 3. Ad Hebr. 8.*

Ex quibus colligitur: veteris hominis, ſiue vetuſtatis vocabulum, quod antea turpe, odioſumque habebatur; tantum abeſſe, vt poſt Redemptoris noſtri triumphum, Senectutem, de qua nos agimus, amplius in priſtino, & metaphorico illo ſenſu comprehendat; vt imo hodie hæc ipſa vitæ maturitas, innumeris ſanctorum Patrum, ac fidelium Seniorum agminibus ſociata, nihil magis, quàm vitia expugnare, ſordes omnes abſtergere, ac veram vitæ ſanctimoniam ſe amplecti profiteatur. Qua de cauſa præter cæ-

teras

teras adducti nos fuimus, vt de Bono Senectutis libellum hunc conſcriberemus.

QVOD verò veritati repugnare dicebatur, propter arduas, & ſpinoſas eas ſemitas, quæ, ne Bono illo potiamur, frequenter in extrema hac, & conſumpta ætate aditum nobis obſtruere videntur: Id quo pacto ſit accipiendum, ne quiſquam errore decipiatur, nunc nobis eſt explicandum.

Nam ſicuti in rebus naturalibus (vniuerſe loquendo) nihil initio integrum producitur, & nihil abſolutum vndequaque: ſed omnia habent multa quidem perfecta; multa etiam illis deſunt, quæ poſtea perficiuntur; prout in plantis, arboribus, piſcibus, auibus, atque alijs animantibus eſt conſpicere: Sic homo, qui inter omnia à Deo condita, rationis particeps creatus fuit, in lucem egreditur initio, corpore, ſenſu, & intellectu debilis; inde paulatim augetur, & roboratur,

ratur, donec eo perueniat; vt cum multa adhuc illi deficiant, tandem ſuam animi, & corporis abſolutionem, ac complementum aſſequatur. Hoc continuus naturæ ipſius oſtendit appetitus; quæ quidem ſuam ſentiens neceſsitatem, ſemper aliquid petit, ſemper huc illuc ſe vertit, ſemper ſuſpirat, vt amplius aliquid obtineat. At verò ſapientiſsimus Deus, quemadmodum rebus creatis, veluti arboribus, frugibus, ac plantis ſua præſcripſit tempora, quibus perficerentur; cum alia vere, alia æſtate, alia autumno, nonnulla etiam hyeme, ſiue alijs anni temporibus compleri voluerit: atque alijs animantibus etiam, certa temporum ſpatia præfinierit, quibus proprium robur, ac virium validitatem conſequerentur. Sic hominis vitam ſuis diſtribuit gradibus, per quos incrementa quotidie ei accederent, donec tandem ad ſummam ætatem, quæ *Senectus* dicitur, perueniret: in qua Bonum illud, de quo agimus, plenius

multò,

multò, ac facilius, quàm in cęteris ętatibus adipiſceretur; cum eam minus perturbatam, minus improuidam, minus imperitam effecerit; plus iudicio, plus moderatione, plus religione vigentem; plus finis ſui, ad quem homo natus eſt, cognitione prędıtam conſtituerit.

SED quoniam non ſatis fuit æternę illi prouidentię res alias creatas, temporis tantummodo conſtitutionibus, ac terminis abſoluendas relinquere; ſed naturaliter etiam quoſdam illis veluti inſtinctus ingenuit, quibus ad ſuas cauſas, vnde originem habuerunt, conuerterentur; indeque incrementa ſua, ac perfectiones ſuſciperent: & ideo videmus arbores, ſtirpes, & plantas, quàm maximè poſſunt, ſolem quęrere; atque in terra, vnde prodierunt, radices agere: pullos, agnos, catulos, & huiuſmodi alia ad eorum genitores recurrere: quaſi vnuſquiſque dicat; hinc habui, quod habeo; hinc referam, quod mihi

deest: Sic hominem eadem prouidentia voluit, appetitu intimo perfectionem suam acquirendi perpetuo vrgeri, simulque tacitè intelligere, ad eam obtinendam, necessariò ad Deum illius parentem, bonorumque omnium fontem sibi esse confugiendum.

Quę sanè pręcipua causa est, cur vnusquisque maximè cupiat senescere, atque vitam in extremos annos prorogare: propterea quod cum huius sæculi fallacijs fatigatus, appetat aliquando ab his fluctibus emergere, ac vera requie perfrui; simul cognoscit, id non alia ratione sibi consequi licere, quàm si cum principio suo iungatur.

Certum enim illud est, vnamquamque rem quo propius accedit ad sua primordia, eò maiores vires, ac validiorem alacritatem inde quodammodo suscipere: Sic per Senilem ætatem, quoniam homo propediem dissoluendus, propinquior fit primę causę, ac fini vltimo,

mo, qui Deus eſt; propterea cupit maximè eò tandem peruenire, vnde ſibi maiores ſpirituales vires, & afflatus, ac cæleſtes veluti inſtinctus communicari debere intelligit: quibus non ſolùm aduerſus res omnes, quæ Bono ſuo obſiſterent, acrius repellendas; ſed etiam ad ea, quę ſibi ad perfectionem ſuam implendam, deficiunt, plenius, & felicius obtinenda, adiuuetur, ac demum cum Deo ipſo coniungatur.

CVM IGITVR ex ſuperius dictis clarè conſtet, in rebus naturalibus ad perfectionem aſſequendam, duo pręcipuè requiri: videlicet tempus, quod earum ſingulis à natura fuit conſtitutum, vt in lucem prodeant, atque augeantur; tum auxilium illud, ac adiumentum, quod eis ab illorum cauſa, & origine, ad perfectionem ſolet ſuppeditari: Sic in homine euidens eſt, eadem duo ad ſuam plenam integritatem (genera-

liter loquendo) concurrere debere. quorum alterum, quod temporis eſt, ad Senilem ętatem pertinet, ex rationibus aliàs à nobis deductis: alterum, à diuinę clementiæ fonte, vnde omnia bona manant, & quę prima cauſa noſtra eſt, hauriendum eſſe, ſatis conſtat. Quę quidem nunquam eos deſerit, qui ad ſe confugiunt; ac ſingulis virtutum ſubminiſtrat incrementa.

ITAQVE, vt ad me ipſum reuertar: cum ex his duobus illud, quod temporis eſt, abunde affectæ ætati meæ ſuppetat, quæ ferè metam peregrinationis attingit: illud verò quod à diuinæ pendet gratię theſauro, minimè tenuitati meę, illius opem humiliter imploranti defuturum eſſe, per illius miſericordiam ſperare debeam: Agnoſco ego ſanè, quò pluribus rationibus, & exemplis, magna Senectutis Bona, eorumque adipiſcendorum rationem alijs proponere elaboraui

raui; eò magis hoc mihi ipſi incumbere, vt eadem moribus, ac vitę inſtitutis plenè exprimere contendam.

Fertur inſignis olim pingendi arte opifex, cum varia de coloribus, vmbris, luminibus, interuallis, quantitatibus, lineamentis, ac tota affabrè pingendi induſtria, documenta conſcripta reliquiſſet; tandem hominis ſpeciem omnia à ſe tradita complectentem, ad rerum, quas docuerat, exemplar effinxiſſe: quod ſatis eſſe non duceret, verbis, & regulis multa pronuntiare, niſi eadem opere ipſo exprimerentur.

Sic optaſſem ipſe, ea quæ Commentario noſtro, De Senectutis Bono, atque eius fructibus, complexi ſumus, re ipſa præſtare, ac virtutum meritis eadem ad viuum referre.

VERVM, quod hactenus imbecillitati meæ aſſequi non licuit; fretus tamen inexhauſto illo benignitatis fonte, ſperare

non

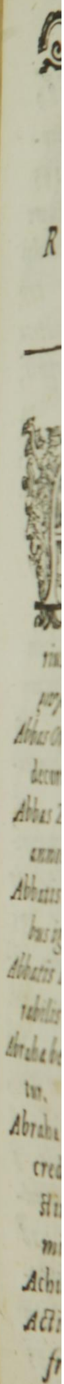
non desinam, quominus extremam hanc occidentis vitæ meæ metam, eorum saltem Senilium Bonorum, quæ in hunc librum congessimus, commemoratione excitare dignetur, ac præteriti temporis damna sarcire largiatur.

Et quoniam Ieremias Propheta nos admonuit[a]: *Interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigerium animabus vestris*: Sic ego eundem Dominum supplex rogabo, vt reliquos properantes vitę meæ dies, in has semitas salutari manu sua quamprimum dirigat; vt tandem optato Senilium Bonorum refrigerio, liceat mihi, per eius gratiam, in cælesti patria perfrui.

a Ierem. c. 6.

FINIS.

INDEX

INDEX

RERVM ET VERBORVM

Quæ in hoc opere continentur.

Aetas

Aua-

B

D

Deli-

Exem-

G

H

I

L

Prouerbia, & alia vulgaria dicta.

Similitudines ductæ

A Stel-

Vitium

Registrum.

a b c d.
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Kk Ll Mm Nn Oo Pp.
Singula sunt folia, præter d, & X, quæ habent folium cum dimidio; & H h, quod est semifolium.

ROMÆ ANNO MDXCV.

PERMISSV SVPERIORVM.

Apud Aloisium Zannettum.

Gabriello Mita f. Ant.o Tommi una della
Opera f. D. Gio Maria Nicolini [illegible]